GÜNEY

101

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

temmuz · ağustos · eylül '22
tîrmeh · tebax · îlon '22
juli · august · september '22
20 tl · 5 euro · 6,5 chf

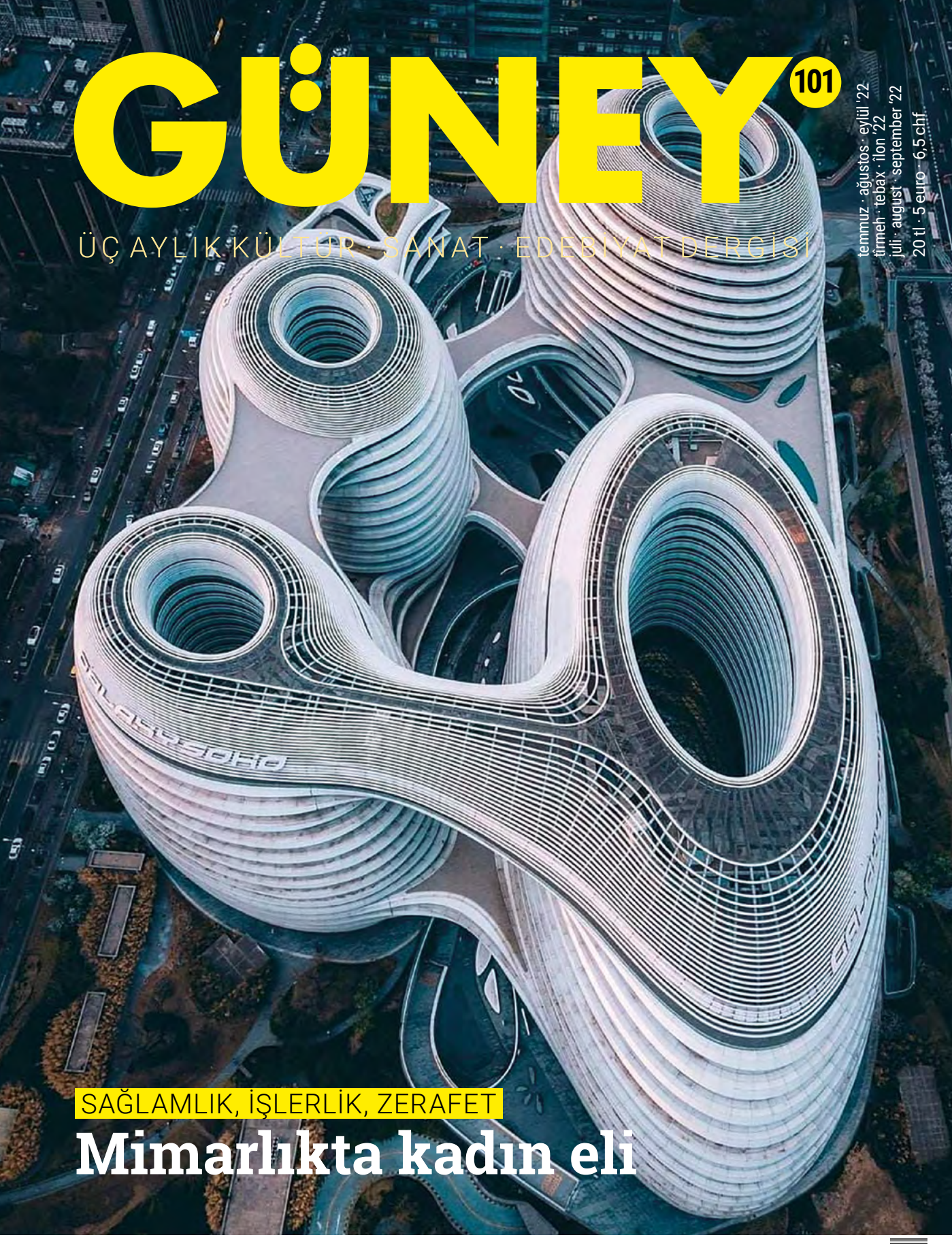

SAĞLAMLIK, İŞLERLİK, ZERAFET

Mimarlıkta kadın eli

- Sinema Notları
- Lümpen Kültürü
- Savaş Kokusu
- Tam 12'den Aziz Nesin
- Unutul(a)mayan Yazar(lar)dan
- Ruhi Su — Sabahın sahibi var sorarlar bir gün sorarlar
- Ferhat Tunç: "Vazgeçmedikçe yenilmiyorsun!"
- Çevre Sorununun Kültürel Yanı Üzerine

9771312609301

ÖLÜMÜNÜN 38. YILINDA ‘HALKIN SANATÇISI - HALKIN SAVAŞÇISI’

yılmaz güney bizimle

// YILMAZ GÜNEY IST MIT UNS // YILMAZ GUNEY BI ME RE YE

PROGRAM // PROGRAMM // BERNAME

MÜZİK // MUSIK // MÛZÎK

ZEYNEP BAKŞİ KARATAĞ

TAYLAN YILDIZ

GULÊ MAYERA

BESÊ ÖZDEMİR

GRUP MEZOPOTAMYA’NIN SESİ

MANU VE GRUBU

Sinevizyon
Güney Karikatürleri Sergisi
Yazarların Kitap İmza Standları

ŞAİRLER // DICHTER // HELBESTVAN

AHMET TELLİ

MUAZZEZ USLU AVCI

KONUŞMACILAR // REDNER // AXAFTVAN

İlyas Emir GÜNEY DERGİSİ
Tuncay Özkaradeniz GÜNEY DERGİSİ
Seher Yeğin GAZETECİ - YAZAR

TİYATRO // THEATER // ŞANO

‘Yahudi Kadın’
BİR BERTOLD BRECHT OYUNU
(TEK KİŞİLİK - KISA OYUN)

YÖNETEN / OYNAYAN:
Gülsen Gülbeyaz

SUNUM // MODERATION // PÊŞKÊŞÎ

Burcu Özkaradeniz GÜNEY DERGİSİ
Kenan Taşkesen TİYATRO YÖNETMENİ

DÜZENLEYEN // VERANSTALTER // ORGANÎZATOR

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

25.9.’22 // 14:00 // KÖLN

BÜRGERZENTRUM CHORWEILER PARISER PLATZ 1, 50765 KÖLN

GÜNEY'DEN SİZLERE

Kapak:
Zaha Hadid,
Galaxy Soho (2012),
Pekin

Merhaba Değerli Güney Okurları...

100. sayıya ulaşmamızın verdiği şevk ve gururla 101. sayımızı da dolu bir içerikle sizlere sunuyoruz. Bu sayımızda da yine sizlerden gelen ürünlere sayfalarımız elverdiği ölçüde ağırlık vermeye çalıştık. İlgiyle okuyacağınızı düşünüyoruz...

●●●●

Bizden güzel bir haber verelim: Dergimiz artık yurt dışında Almanya yanında Avusturya ve İsviçre'de de okurlarımıza ulaşacak. Dağıtımcılarla yaptığımız anlaşmalara göre belli başlı şehirlerin tren istasyonlarında bulunan gazete ve dergi satan dükkânlar ile kimi gazete bayilerinde dergimize ulaşmak mümkün. Bu ülkelerdeki satış noktalarının adreslerini dergimizde ve sosyal medya hesaplarımızda yayınlayacağız. Avusturya ve İsviçre'de yaşayan dostlarınıza, arkadaşlarınıza, akrabalarınıza ya da tanıdıklarınıza, dergimizi tavsiye edebilirsiniz. Sıkça vurguladığımız bir şey var: Bir yayın organı ancak ve ancak okuyucuya ulaşabildiği ölçüde varlığını sürdürebilir. Bu gerçekten hareketle her ne kadar dağıtımda kimi düzenlemeler yapmakla birlikte en iyi dağıtım okurlarımızın aynı zamanda iyi birer dağıtımcı olmasıdır. Sizlerden beklentilerimizden birisi de budur. Her Güney okuru aynı zamanda dergimizin bir dağıtımcısı olmalıdır.

●●●●

Elbette yeni ürünlerinizi beklediğimizi de yinelemek istiyoruz. Unutmayın, Güney sizindir! Güney sizin kürsünüzdür. Bu kürsüyü en iyi şekide kullanmanız, kültür cephesinde verdiğimiz kavgaya verilmiş bir destektir.

102. sayımızda buluşmak üzere...

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah.
625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 150 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 25 Avro
(Posta Ücreti Dâhil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL
1/2 sayfa: 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL
1/4 sayfa: 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 **GÜNEY'DEN SİZLERE**

5 **SİZLERDEN GÜNEY'E**

8 Lümpenleşmenin dayanılmaz ağırlığı...
DERYA GÜMÜŞ

11 Ankara
FARUK ENEŞ

12 Unutul(a)mayan Yazar(lar)dan
TEMEL DEMİRER

16 Tam 12'den Aziz Nesin
OLCAY BAĞIR

18 Sabahın sahibi var sorarlar bir gün sorarlar
FULYA ÇELİK

24 FERHAT TUNÇ: "Vazgeçmedikçe yenilmiyorsun!"
RÖPORTAJ: HALİL YENİ

28 Sağlamlık, işlerlik, zerafet... Mimarlıkta kadın eli
GÜLFER UĞUR

37 Mekânlar ve mukimler
Prof. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN

38 Savaş Kokusu
GANİME GÜLMEZ

39 Günlük
HALİL İÇÖZ

40 Proleter Kadın Hareketi
ÇEVİRİ: GANİME GÜLMEZ

46 Ella'nın savunması

50 Çevre Sorununun Kültürel Yanı Üzerine
H. DEMİRCİYAN

52 kara şehir
FAİK KUMRU

53 Har
KENAN BİBERCİ

54 Parrhesia'nın Öyküsü
ÖVÜNÇ KAYA ERDEM

56 Bir Yin-Yang Meselesi
FEYZA KURT

57 Gora lı nav stêrka
MÜSLÜM ASLAN

58 Gecenin Müziği
ALİ DEMİR

59 Aşk ve gurur
OSMAN AKYOL

60 Gülmek
GÜLBİN SODAN

60 Tersane
CEVAT BAYRAK

61 Kolan
SELAHATTİN ÇAM

62 Yüz Yıllık Yalan
M. RAUF ARPAÇAYLI

65 Strana Berfan / Kar Türküsü
A. KARABAX

66 Remscheid-Kapıkule Arası... "Su gibi gidin dönün" zamanları
SATI ARSLAN ARIKPINAR

67 Bir Eylül Hüznü
MED REŞİYAN

68 "Yarattıkça çoğalıyor ve birleşiyoruz..." Tutsak Ressam Aynur Epli ile Söyleşi
SÖYLEŞİ: ADİL OKAY

KİTAP

72 "Kürt Siyasetinin Mor Rengi"
DEFNE YILDIZ

73 Sultan Su Esen'de öykü ve şiir kardeşliği ya da şiiri dünyalı bir şairin acılı coğrafyaları
FERHAT İŞLEK

74 "Sanat hayatın zaten içinde..." Zeynep Yenen ile edebiyatı üzerine
SÖYLEŞİ: AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK

76 Bir Siyasi'nin Hikâyesi; Vicdan Özerdem...
GÜLSEN GÜLBEYAZ

78 Sevdiceğim
NAİM YALÇINKAYA

79 Yaz saati, geçmiş, zaman ve üç halka
ERDAL SÜSEM

80 aşkınla direniyorum
FAZLI HUMAR

81 "...
AYHAN KAVAK

82 Neden Truman Değiliz?
FIRAT CAN KOÇ

SİNEMA

84 Berlinale 72'den Sinema Notları
ANUŞ PAZARCIYAN

97 "Rüzgârı Dizginleyen Çocuk" hakkında
AKMAN GEDİK

98 Karikatür
K. ÖNTAŞ

SİZLERDEN GÜNEY'E

■ Karikatür: Haydar Bayar

■ Karikatürler: Mehmet Boğatekin

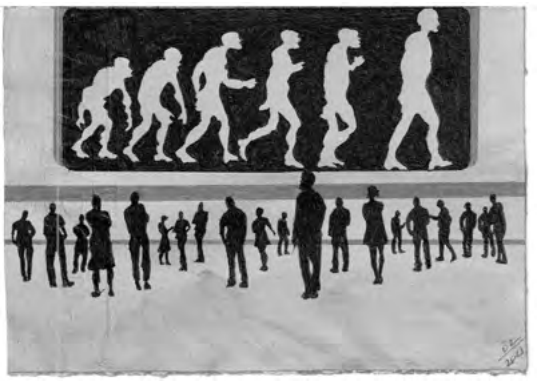

■ Desen: Özgür Çelik

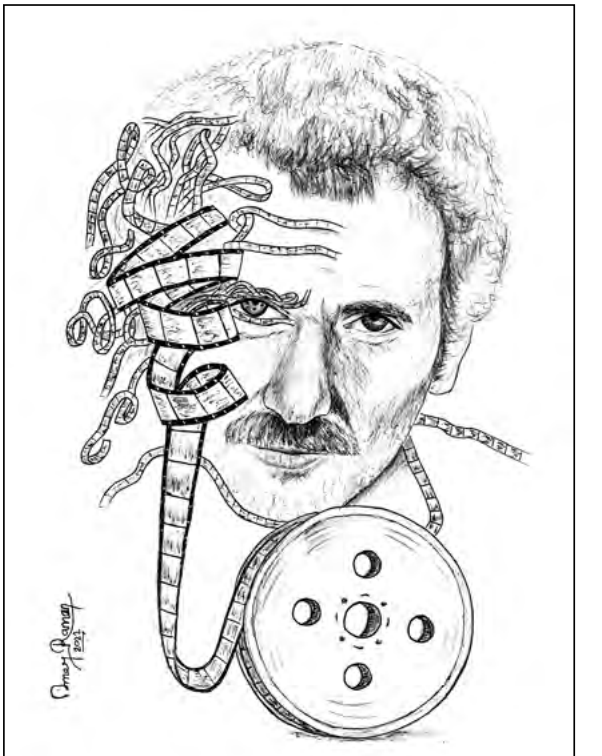

■ Desen: Ömer Özdurak

Sevgili Güney emekçileri,

Yazmış olduğum faksa hemen cevap yazma inceliği gösterdiğiniz için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Emekten yana göstermiş olduğunuz bu duyarlılığa, bu çabaya azıcık da olsa bir katkı sunmak, katılımda bulunmak hem mutluluk hem de gurur verici benim için.

Güney Kültür Sanat Edebiyat Dergisi'nin sanatsal ve politik görüşlerini ben de paylaşıyorum. Emek, eşitlik ve özgürlük perspektifi benim de dünya görüşümü ifade ediyor. Güney'e yazınsal çalışmalarımla katılımda bulunmak benim için büyük bir sevinç. Her sayıya yetişecek şekilde bir yazınsal çalışmamı size göndereceğim. Ağırlıklı olarak şiir olacak. Bu sefer size bir şiirimi gönderiyorum. Siz de uygun görürseniz Güney'de yayınlanmasını istiyorum. (...)

Değerli dostlar,

Sizi tanımak benim için büyük bir mutluluk. Güney'in emekçilerine ayrı ayrı selam ve sevgilerimi gönderiyorum. Elinize, yüreğinize sağlık. Yolunuz açık olsun. Emekten yana, eşit ve özgür bir dünyaya mutlaka varacağız. Sanatla, edebiyatla bunu görünür kılmanın inancıyla sonsuz selam ve sevgilerimi gönderiyorum.

Özgür, eşit günlerde buluşmak dileğiyle...

Hoşça kalın!

1 Şubat 2022

Mehmet Öztaş
2 Nolu kapalı hapishane
A-19 Diyarbakır

Bir Avuç Acı

■ MEHMET ÖZTAŞ

Sımsıkı kavrıyor gözlerin çocukça bakan gözlerimi
Ve elin
O merhametli elin bir papatya gülümsemesi gibi uzanıyor yokluğunda üşüyen elime
Tutsam, koklasam, öpsem diyorum içten içe
Ama birden zamandan ürkmüş bir bulut parçası iniyor pencereme
Sana dair kalbimde ne varsa yitiyor zifiri karanlık içinde
Ardıma dönüyorum
Alnıma dayalı tetik düşüren yokluğunun sancısı
Senden kalan bir yara gibi açıyor yerde bir kan goncası
Sağa sola atılmış bir sürü şiir parçası
Yarım kalmış bir sürü cümle arttığı
Ve masada o mektup...
Gönderilmemiş o şiir...
Zamana yenilmiş kalemin kanattığı kelimeler...
Uzunca bir sessizlik kesiyor yüzümü solgun fotoğrafının tam dibinde
Kanadı kırılmış bir kelebek gibi düşüyor kalbim aynı yokluğun derinliğine
Tepinip duruyor kan damlalarım bir bıçak ucunda bir süre
Yavaş Yavaş iniyor bir sızı omuzlarımdan aşağıya
Çöküyorum dizlerimin üzerine
Bir avuç acı kaldırıyorum yerden
Sen kokuyorsun
Kalbime koyuyorum
Kalbime koyuyorum
Ve seni kalbime gömüyorum

Kültür sanat alanında da kadına yönelik şiddete hayır!

Kadına yönelik şiddet ne yazık ki toplumun her kesiminde gündeme geliyor. Avukatından, doktoruna, mühendisinden, sanatçısına … kısacası "okumuş, kültürlü" denilen, kadına şiddet uygulamayacakları düşünülen kesimler arasında da kadına yönelik şiddet oldukça yaygındır. Çünkü sorun "okumuş, kültürlü" olma sorunu değil erkek şovenisti kafalara sahip olma sorunudur, erkek egemen sistem sorunudur.

Fakat her alanda olduğu gibi kültür sanat alanında da kadınlara yönelik şiddet, kadın mücadelesiyle daha fazla görünür olmaya başladı. Bu alanda da kadınlar artık susmuyor, şiddeti, tacizi ifşa ediyor. Me Too hareketi bu yönde atılmış önemli bir adım oldu.

Bu yıl, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV) tarafından 8-19 Nisan 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen 41. İstanbul Film Festivali, Yönetmen Serhat Yüksekbağ'ın kadına şiddet uyguladığı gerekçesiyle festival programından ve yarışmadan çıkarıldığını duyurdu.

İstanbul Film Festivali'nin Twitter'den yaptığı açıklama şöyle:

"İstanbul Film Festivali Ulusal Belgesel Yarışması'na seçilen "Yeni Bir Dünya Doğuyor" filminin yönetmeninin geçtiğimiz yıllarda yaşanan bir şiddet olayının faili olduğunu öğrendik. İKSV ve İstanbul Film Festivali olarak, hayatın her alanında kadına yönelik şiddetin ve failin karşısında, maruz kalanın yanında olduğumuzu bir kez daha hatırlatarak, filmi Ulusal Belgesel Yarışması'ndan ve programımızdan çıkardığımızı bildirmek isteriz. PDF biletlerin iadesi biletlerin alındığı hesaplara otomatik olarak yansıtılacaktır. Basılı bilet sahibi izleyicilerimizin iade işlemlerini başlatmak için biletleriyle birlikte İKSV ana gişe veya Zorlu PSM Passo gişesine başvurmalarını rica ederiz."

Sinema, televizyon ve tiyatro sektörlerinde çalışan kadınlardan oluşan dayanışma platformu **#SusmaBitsin** de konuyla ilgili bir açıklama yaparak, İKSV'nin yanında olduklarını ve bu tavrın diğer kültür sanat kurumlarına da sirayet etmesini umduklarını belirtiyorlar.

Bizler de aynı duyguları paylaşıyor, İKSV'in bu tavrını örnek bir tavır olarak selamlıyoruz.

Bir GÜNEY okuru ■

■ Fotoğraf: Arif Kılıç

Lümpenleşmenin dayanılmaz ağırlığı

■ **DERYA GÜMÜŞ**

Marksizm-Leninizm bilimini biraz tanıyanlar üretim araçları üzerinde özel mülkiyete dayalı toplumların sömüren ve sömürülen sınıflara (ve katmanlara) bölünmüş olduğunu; modern kapitalist toplumun sınıfsal alanda esas ürünü; sömürücü, hâkim sınıflar açısından burjuvazi, ezilen, sömürülen sınıflar açısından da işçi sınıfı/proletarya olduğunu; tüm sınıflı toplumların tarihinin "sınıf mücadeleleri tarihi" olduğunu... bilirler.

Yine söz konusu bilimi tanıyanlar, işçi sınıfı ve burjuvazi sınıfları dışında ara sınıfları da (küçük burjuvazi, orta burjuvazi, küçük/orta/zengin köylülük gibi sınıflara da yabancı olmadıkları gibi toplumsal sınıf bilinci olmayan, "bütün sınıflar tarafından istenmeyenler", "bunlara 'dolandırıcılar, itimat hilebazları, genelev sahipleri, çaput ve kemik tüccarları, laternacılar, dilenciler ve toplumun diğer kimsesizleri" bir katman olduğunu; bu katmanın "lümpen proletarya" olarak adlandırıldığını da bilirler.

Engels'in deyimiyle "lümpen-proletarya", "karargâhını büyük kentlerde kurmuş sınıflardan gelen en bozulmuş bireyler tortusu, olanaklı tüm bütün bağlaşıklar içinde, en kötü olanıdır."

Lümpen deyip geçmemek lazım!

Evet, lumpen deyip geçmemek lazım... Her ne kadar bir sınıfa ait olmasa da, toplumsal bir katman olarak kendine özgü bir yapısı olan (daha çok kanunsuzluk), jargonu olan (daha çok küfür!), kendine "has" bir "kültürü" olan... bir katmandır.

Şüphesiz bu lümpen kültürü her ülkede/coğrafyada/siyasal iklimde farklılıklar gösterir. Lümpen kültür kimi ülkelerde mevcut burjuva kültürün sıradan ve etkisiz bir alt kültürü olarak varlığını sürdürürken kimi ülkelerde diğer kültürler üzerinde önemli ve baskın bir etkiye sahiptir; diğerlerini etkiler, yer yer iç içe geçer, arada varolan "sınırlar" silikleşir.

Türkiye lümpen kültürün etkisini baskın bir şekilde hissettirdiği ülkelerden birisidir. Hemen belirtelim, "normal" tanımlamada "lümpen proletarya"nın ülkelerimizdeki karşılığını tek bir sözcükle (her ne kadar TDK'nın önerdiği kelime "ayak takımı" olsa da) tanımlamak eksik olacaktır. "İpsiz sapsız", "aylak", "kabadayı", "hırsız", "haydut", "dolandırıcı", "soyguncu"... vb. sözcüklerin "toplamı" belki daha kalabalık ve ama daha açıklayıcı olacaktır.

Bunun nedeninin Türkiye'nin sosyalizasyonundan, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişme düzeyinden, bu gelişme seyri içinde geçtiği aşamalardan vs. kaynaklı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Lümpenliğin köyden kente göçle daha çok varoşlarda oluşan, kendini ne köylü ne de işçi sınıfından saymayan, sınıf bilinci olmayanların oluşturduğu bir katman olduğu... bu konuda düşünce ileri süren toplum bilimciler arasında yaygın olan bir görüş. Bu kesimler "lümpen kültür" için de kimi özellikler ileri sürüyorlar: Daha çok varoşlarda yaşayan, kaderci, küfürbaz, çoğunlukla içki içen, arabesk dinleyen, maço, vs. vb. gibi... Yani bir yanıyla sınırlandırılıyor bunlar tarafından lümpenlik. "Lümpen kültürü" ise "doğal olarak" sadece bu katmanın, lümpenlerin kültürü olarak algılanıyor.

Lümpenliğin "demokratizasyonu"!!!

Geçirdiği aşamalar açısından lümpenliğin tanımı/kapsama alanı, kültürü, kültürel etkisi... eski durumdan farklılıklar gösteriyor. Örneğin eskiden lümpenliği, en dar anlamda "kabadayılık" ya da "mafyatik" bir kesimle "sınırlamak"/tanımlamak mümkünken günümüzde (kapitalizmin gelişmesine de bağlı olarak) daha büyük haydutların ortaya çıkması ve eskinin de "geleneğini" üzerlenip daha ileri taşımasıyla lümpenlik daha yaygın bir hâle gelebiliyor.

Ya da eskiden belirli bölgeler (örneğin İstanbul'dan Tophane, Kasımpaşa...) lümpenler için belirli mekânlar olurken günümüzde tüm Türkiye lümpenler için bir satıhtır! Dahası, örneğin "Kasımpaşalılık" iktidardadır!

Ya da eskiden zorbalık belirli lokal alanlarda yoğunlaşıp o alanlarda kalırken, yaygın bir şekilde bilinmezken günümüzde iletişim araçlarının gelişmişliği ve yaygınlığıyla bağ içinde daha bir görünür hâle geldi.

İletişim araçlarındaki gelişme devletin ırkçı, faşist yönlendirmesine daha fazla olanak sağlıyor,

faşist propaganda daha rahat yapılabiliyor. Devletin (ve özel sektörün de) medyasından şiddetin, kötülüğün pompalanması, lümpen kültürün yaygınlaşmasına, toplumun hemen her kesimine yayılmasına olanak veriyor.

Türkiye toplumunun genlerinde varolan ırkçı kodlar "Diriliş Ertuğrul" gibi diziler ile harekete geçirilebiliyor; "Kurtlar Vadisi" ile ya da "Çukur" gibi dizilerle şiddet toplum nezdinde meşru ve herkes tarafından "yapılabilir" bir şey olarak topluma şırınga edilebilir; sıradan insanlar kullanılabilir birer "çete üyesi adayı" hâline getirilebiliyor vb.

Lümpenleşmeye teşne bir toplum...

Lümpen kültürün bu denli yaygınlaşması şu soruyu akla getirebilir: "İyi de, Türkiye toplumu bu 'gelişmeye' karşı durabilecek antikorlara sahip değil miydi? Yozlaşmanın, hukuksuzluğun, şiddetin, kötülüğün, küfürün... yaygınlaşması karşısında neden bir karşı duruş sergileyemedi?"

Bu sorunun yanıtını Türkiye toplumunun tarihine, geleneklerine, sosyolojik gelişme seyrine vb. baktığımızda, toplumun bu yaygınlaşmaya karşı çıkmak bir yana ona teşne (susamış, pek istekli — TDK) olma durumunda olduğunu görürüz. Örneklerle açıklayalım:

Örneğin tarihi olarak kapı komşusu zorla ve süngü zoruyla "'hiç'e yolculuğa" çıkarılırken sesini çıkarmayan, tam tersine ölüme gidenlerin mallarına, mülklerine "çökmenin" hesabını yapan ve uygulayan bir geleneğin uzantısı olan bir toplumsal yapı "lümpenleşmeye" de karşı çıkamaz(dı)!...

Örneğin, "son Türk devleti"nin devlet olarak tarihi boyunca inkâr ve imhacı anlayışı sürdürmesi; çeşitli ulus ve milliyetlerin en temel haklarını gasp etmesi, her karşı çıkışa, hak talebine katliamlarla, sürgünlerle yanıt veren bir siyasi iklimde... toplumun kötülüğe yekten tepki göstermesi beklenebilir mi(ydi)?

Ya da örneğin, burjuva siyaseti açısından yaklaşalım... Toplumun yönetici kesimleri burjuva kesimin çıkarlarını korumak ve kollamak için örgütlü zorbalığı kullanmaktan hiçbir dönem vazgeçmemiş, askeri darbelerle toplumu sindirmiş, hatta daha ileri giderek kendi siyasi karşıtlarını idam sehpasına göndermekten çekinmemiş bir devletin varlığı koşullarında daha neyin, ne şekilde döndüğünün farkında olmayan, korkut(ul)mayı "erdem" saymış, yüceltmiş; bilinçleri esir alınmış bir toplumdan demokratik bir karşı çıkış beklenebilir mi?

Ya da, mafyanın, çeteleşmenin devletle içiçe geçtiği; eski küçük uyuşturucu tacirlerinin, silah kaçakçılarının yerini daha büyük, daha organize olduğu ve devlet destekli işler çevirdiği; bunun görüldüğü ve topluma aktarılmaya çalışıldığı yerde bunu yapanların seslerinin kesildiği bir siyasal iklimde; başka bir deyişle lümpenleşmenin bir anlamda resmîleştiği bir toplumda örgütlü, dirençli, sürekli ve güçlü bir karşı çıkış beklenebilir mi?

Ya da yalanın gerçeğin yerine konulduğunu ve bunun getirisini gören; bizzat devlet yöneticilerin hırsızlığını, dolandırıcılığını gören ve bunları yapanlar açığa çıkmasına rağmen hiçbir cezayla karşılaşmadığını da gören/yaşayan bir toplumun üyelerinin lümpenleşmenin bu yanına karşı çıkmak bir yana, kendilerinin de aynı yoldan gitmeye heveslenmeyecekleri düşünülebilir mi?

Ya da zenginin daha zengin, fakirin daha fakirleştiği bir toplumsal sistem olan kapitalizm koşullarında zenginliğin esas kaynağı olan emek hırsızlığının yoğun yaşandığı bir toplumda "su akarken küpünü doldurma" derdine düşen ve hırsızlığa bir çeşit ortak olan bir sendika yöneticisi üyelerini hırsızlığa karşı direnişe çağırabilir mi? Bunu yapması hâlinde inandırıclığı ne kadardır?

Her kapitalist toplum gibi Türkiye toplumu da esasta ataerkil bir toplum. "Evin reisinin erkek" olarak belirlendiği, "kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin"le yetişen geri, bilinçsiz ve örgütsüz bir toplumda kadına ve çocuğa yönelik şiddete, tacize, tecavüze ve kadın cinayetlerine topyekûn karşı çıkması beklenebilir mi?

Bu örnekler daha da çeşitlendirilebilir...

Sonuçta gerek toplumun üzerlenmiş olduğu kötü gelenekler, kuşatılmışlıklar, baskı ve zorla zapt-u rapt altına alınmışlıklar, örgütsüzlük ve bilinç seviyesindeki gerilik... gibi nedenler toplumdaki lümpenleşmeye karşı çıkılmasına engel olmuştur.

Lümpenlik hayatın her alanında...

Buraya kadar hep lümpenliğin çıkış noktaları, gelişmesi vs. üzerinde durduk. Peki, somut olarak bu günlük yaşamda nasıl oluyor?

Lümpen kültürün çeşitli izlerini toplumun hemen her alanında görmek mümkün... Bunu görmek için herhangi bir günlük gazeteye bir göz atmak yeter...

Yaygınlaşan kadın cinayetleri ve cinayeti işleyen erkeklerin çok az bir cezaya çarptırılarak "paçayı kurtarmaları", cinayetin "erkek adam, namus lekesini sildi" şeklinde toplumun önemli bir kesimi tarafından onaylanması... şiddetiyle, hukukuyla, erkek toplumun lümpenleşmesinden başka nedir?

Günlük yaşamda trafiğe çıkalım... Basit bir yol verme durumunda bile lümpenleşmenin boyutlarını görmek mümkün. Korna tacizi ve akabinde ağız dalaşıyla başlayan, "Sen benim kim olduğumu biliyor musun?!"la, edilen en pespaye küfürlerle süren kavgaların kısa sürede çekilen silahlara, dökülen kana, alınan cana varması haberlerini gazetelerde okuyor, televizyonlarda izliyoruz. Lümpenleşmenin trafikteki hâllerinden birisi...

Mart ayında gazetelerde okuduk: Kar yağıyor... İstanbul'da Tophane Parkı'nda yaklaşık 50 kişiden oluşan iki grup arasında başlayan kartopu savaşı silahlı çatışmaya dönüşüyor...

Sonuç: 6 yaralı!!!

Öfkeli bir toplumda yaşıyoruz... Kimi "büyüklerimiz" duruma el koymak, göstermelik de olsa "bir şeyler yapılıyor" dedirtmek için olsa gerek Şubat ayında Trabzon'da "toplu taşıma sürücülerine yönelik öfke kontrol eğitimi toplantısı" için yan yana geliyorlar.

Sonuç mu?

Kavga ile bitiyor toplantı!!!

Öfkeli olduğumuz kadar ironi seven bir toplumuz da!!!

Ya da herhangi bir stadyumda herhangi bir futbol maçına gidelim... Lümpenliğin en önemli özelliklerinden birisi olan küfür literatürünün en "güzel" örneklerini orada görmek, dinlemek mümkün. "Oraya geliriz, ananızı... canım cicim..." gibi sloganlar türkülü/makamlı çağrılıyor on binlik korolardan... Futbolseverlik ve taraftarlık adına erkek şovenisti, cinsiyetçi küfür kültürü "normalleşiyor" ve bizzat kadınlar tarafından da kullanılır hâle geliyor.

Evet, küfür literatürü lümpenliğin olmazsa olmaz özelliklerinden. E, durum böyle olunca ör-

Gazetecilik suç değildir!

Abdurrahman Öncü, Aziz Oruç, Elif Üngür, İbrahim Koyuncu, Lezgin Akdeniz, Mazlum Doğan Güler, Mehmet Ali Ertaş, Mehmet Şahin, Neşe Toprak, Ömer Çelik, Ramazan Geciken, Remziye Temel, Safiye Alagaş, Serdar Altan, Suat Doğuhan ve Zeynel Abidin Bulut...

Bu isimler, 8 Haziran sabahı Diyarbakır'da gözaltına alınan, normal gözaltı süresi dolduktan sonra gözaltı süresi tekrar uzatılan... ve nihayet 16 Haziran sabahı tutuklanarak hapishaneye konulan gazetecilerin isimleri. Bu 16 gazeteciye ek olarak aynı operasyonda gözaltına alınan gazeteciler Esmer Tunç, Mehmet Yalçın, Kadir Bayram ile basın çalışanı Feynaz Koçuk ve İhsan Ergülen ise adli kontrol tedbirleriyle serbest bırakıldı.

Kürt gazetecilere yönelik bu saldırı ne ilk saldırıydı, ne de son olacaktır.

Nitekim bu gözaltı ve tutuklama furyasını başkaları takip etti, ediyor. Bu sistemli gözaltı ve tutuklamaların gösterdiği şeylerden birisi, hâkim sınıfların devleti Kürt ulusunun sesini kısmak, sindirmek ve susturmak için askeri harekâtlar yanında gazetecilere de yönelerek planlı ve sistemli bir saldırı yürütmektedir.

Basına yönelik saldırılar sadece Kürt gazetecilere de yönelik değildir. Hâkim sınıfların devleti bu saldırılarla paralel olarak yeni bir sosyal medya düzenlemesi çalışması yürütmektedir. AKP ve MHP'li milletvekillerinin ortak imzasıyla TBMM'ye sunulan yasanın mecliste görüşülmesi sürerken "Basın Kanunu ve Bazı Konularda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" gazetecilik örgütlerinin tepkisini çekti.

Gazetecilik örgütleri kanun düzenlemesinin "Cumhuriyet tarihinin en ağır sansür ve otosansür mekanizmalarından birine yol açabileceği" endişesiyle, "dezenformasyonla mücadeleyi" değil, gazeteciliğe baskıyı arttırmak üzere tasarlandığını" belirterek bu kanun/yasa teklifinin acilen geri çekilmesi çağrısında bulundular.

Ancak AKP-MHP iktidar ortaklığı bu kanunu meclisten geçirerek yasallaştıracaklar. Bu yasanın çıkmasını özellikle de seçim yaklaşırken muhalif güçlerin sesini kesmek, yaşanan ekonomik sıkıntılar karşısında seslerini yükseltmek isteyen işçi ve emekçi kesimleri susturmak ve sindirmek için yaptıkları baskıları daha da artırmak ve bu baskının hukuki temelini oluşturmak istemektedirler.

İktidarın basına yönelik saldırılarına dur diyelim! Başta Kürt ulusundan işçiler, emekçiler olmak üzere kendilerine muhalif olan herkesi sindirmek ve susturmak için yapılan yasal düzenlemeye karşı çıkalım!

Gazetecilik suç değildir!

Ne gazetecilere yönelik saldırılar, ne de sosyal medya düzenlemesi işçileri, emekçileri susturamayacaktır!

15 Haziran 2022 ■ **DG**

neklemede de hiiiç sıkıntı çekmiyoruz.

Tabii halkımız ne ise yöneticiler de o... Burjuvanın biri, AKP yanlısı işadamı Mehmet Cengiz'in rakipleri hakkında. "Hepsinin a... koyduk, koyacağız!" sözü küfür literatüründe klasik oldu artık. (İlginçtir: burjuva rakipler için edilen bu küfür bugün de hâlâ burjuva muhalefetin dilinde "Milletin a. koyduk!" dediler diye kullanılıyor...) Ama beis yok, çünkü sonuçta onlar da milletin parçaları!)

Ama diğerlerinin de pek farkı yok... Küfürün bini bir para hepsinde... Hepsi de ama diğerini küfür etmekle suçluyor!...

Küfür deyince aklımıza gelen en önemli örneklerden birisi mecliste yürüyen kavgalar ve orada edilen küfürler oluyor. Meclis tutanakları küfür edebiyatının "seçkin" örnekleri ile meclis salonu tekmeli yumruklu itiş kakış örnekleri ile dolu...

Tam da Türk hâkim sınıf siyasetçilerine, onların meclislerine yakışan bir tavır!!!

Velhâsılı...

Yaygın ve baskın olan anlamında egemen kültür lümpen kültürü ülkemizde...

Bu bağlamda bu kültür şu veya bu ölçüde "elit" burjuvamızın –bu arada devrimcilerimizin de tabii– bile kültürel kodlarında var.

Zorluk da burada zaten!

Tepeden tırnağa lümpen... ya da bir imam-cemaat ilişkisi...

Bu yazıyı kaleme aldığımız sıralarda ülkenin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Gezi eylemcilerine yönelik sözleri yankılanıyordu televizyonlardan: "... Bunlar böyle, bunlar çürük, bunlar sürtük!!!..."

Şimdi bu rezilliğe haklı olarak karşı çıkanların bir bölümünün Gezi eylemleri sırasında, şimdi bu sözü söyleyen Erdoğan'ın eşi, annesi hakkında duvarlarda yazılı küfürlere içten sahip çıktıkları bilindiğinde, lümpen kültürün yaygınlığı ve etkinliğinin ne ölçüde olduğu konusunda fazla söze gerek yok.

Bu bağlamda egemenlerin birbirlerine söyleyecek fazla sözü yok aslında.

Biz ise sözün bittiği yerdeyiz...

Durumu değiştirmenin tek yolu var:

Başka bir toplum yaratılmak zorunda.

Bunun için kendi proleter sınıf kültürümüzü geliştirmek ve onu hakim kılma mücadelesi, sınıfı mücadelesinin en önemli alanlarından biri olarak kavranmak zorunda.

15 Haziran 2022 ■

Ankara

■ FARUK ENEŞ

Ankara...
Bir gri koridor...
Manifestolarımın okunduğu yerken bu
sokaklar,
Ağlamaklı hatıralar,
Parçalı bulutlu karşıladı beni
Kitap kokuları arasında geçen gençliğim
çoktan gitmiş,
Rafları dağıtılmış benliğimin
Ve bilyelerim avucumda kırılmış
Haberim yok

Ankara terk ederken senliğimi
Bir ceket bırakmış yağmurda sırılsıklam
Tertemiz karşılasın diye anılarım beni
Haykırsa da gerçekleri gücü yettiğince
Yetirememiş kavgasını bir adım öteye.

Ölü doğan bebek teslimiyetiyle doktorun
kollarında Ankara'm
Ardında, kendinde kaybolmuş kavgalar
bırakmış
Neyse...
Merdivenlerden inerken karanfilden
Ağlak bir afiş ilişti ruhuma
"Herkese selam, dostlara hüzün" diyor;
Vedaların "görmesem daha iyi olur" bölümünde
Gidişlerin iç sızısı bir çizik daha atıyor yüzüme

Kitabıma damlayan gözyaşım
Günbatımıyla birlikte Çankaya'dan veda ediyor
anılarıma...
Yetiştiriyorum kendi ruhumu akşam
mezarıma

Ve bir not...
"İyi geceler çokça öldürdünüz beni..."

Unutul(a)mayan Yazar(lar)dan

■ TEMEL DEMİRER

"Kuş ölür, sen uçuşu hatırla." [1]

Jean Baudrillard'ın ifadesiyle, *"Bilginin sürekli arttığı ama gerçeği görmenin sürekli azaldığı bir dünyada yaşıyor"*ken; edebiyatın unutul(a)mayan yazar(lar)ından söz etmek büyük önem kazanıyor.

Bertolt Brecht'in, *"Bugün yalanla ve cehaletle savaşıp doğruları yazmak isteyen herkesin üstesinden gelmesi gereken en az beş güçlük var. Bir kere bu kişinin, her yerde engel olunan hakikâti yazmaya cesareti olacak; ikincisi, her yerde üstü örtülen doğruları keşfetmeye merakı olacak; hakikâti bir silaha çevirme becerisi olacak; o hakikâtin kimin elinde etkili olacağına karar verme yetisi olacak ve son olarak da hakikâti o insanlar arasında yayacak zekâya sahip olacak,"* uyarısını "es" geçmemek -kanımca- bunun iki nedeni var.

İlkini; *"Edebiyatın yaptığı şey, gece bir dağ başında yakılan bir kibrite benzer. Bir kibrit çok az ışık verir ancak çevrenin ne kadar karanlık olduğunu görmemizi sağlar,"* diye açıklıyor William Faulkner…

İkincisi de Virginia Woolf'un, *"Edebiyat, başkalarının fikirlerini aklın mantığın ötesinde umursamış olan insanların her yana dağılmış enkazıyla doludur,"* eleştirisi yapabilen cüretkâr radikalliği…

Bugün (ve geçmişin) eleştirisi temelinde geleceği biçimlendiren *"Radikalleşme, kişinin seçtiği görüşe bağlılığının artmasıyla iç içedir. Ağırlıklı olarak eleştirel, sevgi dolu, alçakgönüllü ve iletişimseldir ve bu nedenle de olumlu bir duruştur. Radikal bir seçim yapan bir insan, diğer insanların seçme haklarını reddetmez ya da kendi seçimini onlara dayatmaya kalkışmaz"*ken; [2] *"Fanatizmle beslenen sekterlik, her zaman hadım edicidir. Eleştirel bir ruhla beslenen radikalleşme ise daima yaratıcıdır."* [3]

Bunlar (ve elbette daha da fazlası) her koşulda ve her şeye rağmen insan(dan yana) kalmayı başaran yazar(lığ)ın "olmazsa olmazı"dır.

Doğru yazmak, çok bilinmezli bir yolculuktur; Nedim Gürsel'in, *"Yazmaya başlarken bir projeniz, bir tasarımınız olabilir ama yazdıkça o metin, kendi gerçeğini oluşturur ve sizi alıp götürür,"* [4] ifadesindeki üzere; lakin Alejandro Zambra'nın, "Okumamak" başlıklı yapıtında yazarlar olarak, bir kafesin içinde açlığın uysal sanatçıları gibi dolanıp durduklarını ve her seferinde saçma saydam bir elbiseyi tamir ettiklerini söyleyip, *"Sonuç ne? Hiçbir şey mi yoksa öncekilerin hepsi mi?"* [5] sorusunu da yanıtlayıp, *"… 'Tarihin tüylerini tersine fırçalamayı' kendisi için görev sayar"*ak! [6]

Görevin ifasıyla yazar belli bir ömre sahipken eseri sonsuza dek yaşayabilme kapasitesi kazanır; varlığını sürdürmeye devam eder.

Ancak Noam Chomsky'nin, *"Her kaynağa şüpheci bir gözle bakmalısınız. Bana neye güvenmeleri gerektiğini soranlara cevabım her zaman 'kendi zekâ ve aklınıza' olmuştur ve bu durum benim söylediklerimi okurken de geçerlidir,"* uyarısını "es" geçmeden!

Yani görüp/ taraf olduğu gerçekleri tüm çıplaklığıyla gözler önüne serip, yapıtlarında görünmez gerçekleri görünür kılarak görmenin yolunu açarcasına yazarak…

Kolay mı? Yaşadıkları ile yazdıkları sermayesidir yazarın; her türlü kavramı ters yüz ederken; gerçeği savunmanın bedelini, yani kendini gözden çıkarmayı da göze alabilen duruşuyla sarılır kalemine!

Tabiri caiz ise, insana dair düşündüklerini yazarken, kelimeleri/ cümleleri/ metni ile sahici insanlar yaratıp; kahramanlarını dostunuz ya da düşmanınız yaparcasına; katıksız/ çıplak insan gerçeğini savunur egemen baskı karşısında; Gustave Flaubert'in, *"Düşünceye saldırı insanlığa karşı işlenmiş bir cinayettir. İnsanlık Sokrates'in öldürülmesinin yükünü hâlâ omuzlarında taşımaktadır,"* uyarısını kulağına küpe ederek…

●●●●

Bu konuda aklıma gelenlerden ilki *"Bazen öyle konuşacaksın ki karşındaki cevap veremeyecek. Bazen de öyle bi susacaksın ki karşındaki konuşmaya cesaret edemeyecek,"* diyen Gabriel García Márquez oluyor.

*"Büyülü gerçekçi"*lerden Ona göre *"Gerçeklik bizden daha iyi yazar"*ken; *"Kitap yazmak intihara eşdeğer bir uğraştır. Faydaları yakın vadede görülmemesine rağmen bunca zaman, bunca emek ve bunca adanmışlık isteyen bir uğraş daha yoktur,"* diye eklerdi. [7]

●●●●

"İnsanlar doğruyu konuşanlardan hoşlanmazlar," vurgusu ve *"Huzura kavuşmuş bir vicdandan daha iyi yastık olur mu?"* sorusuyla dünyaya meydan okuyan John Steinbeck'i en iyi betimleyen; *"İnsan daha yaşamadan, cennet umudunu ne yapsın? Kendi ruhları yerlerde sürünürken, Kutsal Ruhu ne yapsınlar? Yardıma ihtiyaçları olacak. Ölmeye sıra gelmeden önce yaşamaları şart."*

"Eğer yoksulsan ve ekmeğe muhtaçsan sakın zenginin kapısını çalma, çünkü gönülden vermez; git, yoksulun kapısını çal ki elindeki son ekmeği bölüp gönülden

vermek nasıl olurmuş, onu gör," satırlarıdır bence.

Tam da bu nedenle soran, sorgulayan, düşünen, gören, hisseden, okur olarak yazarak görmenin yolunu da açan bir yazardır O.

1930'lar Amerika'sında yaşanan toplumsal krizi büyük bir ustalıkla betimlerken; insanı, doğasını anlatırken okuru insanlık meseleleriyle yüzleştirir.

●●●●

Sonra da "İktidardaki insanlara yalakalık etmeyi aklınızdan geçiriyorsanız, kişiliğinizi cehenneme mahkûm etmişsiniz demektir," uyarısıyla Stendhal ya da gerçek adıyla Marie-Henri Beyle…

O kendini, yazın gerçeğini yaşamın maskeli balosunda maskeli insanların insafına bırakmadı. Yeteneğini onaylatmak için ünlülerin kapısını çalmadı, yalakalık yapmadı.

Hissettiklerini anlatan, anlamlandıran, sorgulamayan Onun için yazmak, cüretkârca sistemin baskısını karşı bir eylemdi.

23 Mart 1842'de ölümsüzleşen yazar şu notla açıklamıştı vasiyetini: *"Mezar taşıma 'yaşadı, sevdi, yazdı' yazın gerçek adımla."* [8]

●●●●

Ve *"Kahramanlık ve azizlik bana göre değil, sanırım beni ilgilendiren insan olmak,"* diyen Albert Camus eklerdi:

"Paraya yönelmiş her hayat, bir ölümdür"…

"Yaşamımızı para kazanarak kaybediyoruz"…

"Bir ülkeyi tanımak istiyorsanız, o ülkede insanların nasıl öldüğüne bakın"…

"Ölüm bir istatistik ve devlet işi oldu mu, dünya işleri artık iyi gitmiyor demektir"…

"Çocuklara işkence yapılan bu dünyayı sevmeyi, ölünceye kadar ret edeceğim"…

"Dünyada her kötülük, hemen daima bilgisizlikten gelir"…

"Bir kenti tanımanın en bildik yollarından biri de insanların orada nasıl çalıştığına, orada birbirlerini nasıl sevdiğine ve nasıl öldüğüne bakmaktır"…

"Evet, cehennem böyle olmalı; tabelalı caddeler ve düşüncesini anlatma olanaksızlığı"…

"Hiç kimsenin neyin ak, neyin kara olduğunu söyleyemediği bir yerde ışık söner, özgürlük gönüllü bir tutsaklığa dönüşür"…

"Hiçbir şey korkuya dayanan saygı kadar iğrenç değildir"…

"Demokrasi çoğunluğun gücü değil, azınlığın korunmasıdır"…

"Düşünce arttıkça tedirginlik de artar"…

"Bu hayatta kazanmak istiyorsan, kimseye bağımlı olmadan yaşamayı öğren"…

"Umudun kalmadığı yerde, bizlere umudu yeşertmek düşer"…

"Sorgulanmayacak hiçbir şey yoktur"…

"Bir insan söyledikleri kadar söylemedikleriyle de insanlaşır"…

"Mutluluk, dünyayı ondan hiçbir şey beklemeden sevmektir"…

"Hesap vermek zorunda olacağımız başka bir dünya olduğuna inanmıyorum. Ama şimdi bu dünyada, sevdiğimiz bütün insanlara verilecek bir hesabımız var"…

"İnsanı akıllı yapan tek şey nefrettir"…

"Akıllı kişilerin en büyük talihsizliği, salakların abuk subuluklarıyla başa çıkmak zorunda olmalarıdır"…

"Son mahkemeyi bekleme, kendini her gün yargıla"…

"Sabahleyin kalkmak, tramvaya binmek, büroda ya da fabrikada dört saat çalışmak, yemek, dört saat iş, tramvay, yemek, uyku… Bu aynı ritmi haftalar, aylar hatta yıllarca tekrarlarız. Ama bir gün 'dekorlar yıkılır'. İnsanlar birdenbire varlıklarının nedenini sormaya başlarlar. 'Neden?' Sorusu yükselir ve her şey bu şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde başlar. Bıkkınlık, makinemsi bir yaşamın edimlerinin sonundadır, ama aynı zamanda bilincin devinimini başlatır. Onu uyandırır." [9]

"Ben yalnızca zalimlerden tiksinirim"…

Çağından tiksindiğini ifade etmiş, çağının yankılarına ve yangınlarına yapıtlarında yer verip, duyarsızlaşan ve pasifleşen insanı yazarak yaşamı ve intiharı sorgulamıştı!

Ancak her şeye (yani veba'ya) karşın *"Hayat yine de yaşamaya değer!"* demişti.

Onun için "Veba" sadece veba değildi. Veba, Nazi'lerdi; Fransa'nın Cezayir'i işgaliydi; kötürümleşen insandı; kötülüğün kaynağı cahillikti…

Ve o bunlara meydan okudu.

●●●●

"Yazmak, yaşamın izdüşümüdür," saptamasındaki üzere yaşadı Ernest Hemingway…

"Uğruna savaştığımız her şeyi nasıl seviyorsam, öyle seviyorum seni de. Özgürlüğü, insan onurunu sevdiğim gibi seviyorum seni, tüm insanların çalışma hakkını, aç kalmama hakkını sevdiğim gibi seviyorum seni"… [10]

"Hareketi asla eylemle karıştırmayın"…

"Başkasından üstün olmanın değerli bir yanı yoktur. Eski hâlinizden üstün olun. Bu değerlidir"…

"Cesaret tehlikenin üzerine gitmek değil, ona nazik davranmaktır"…

"Her şeyi beğenmemek zorunda değilsin. Yalnız, anlayacaksın," diyen Onu savaş(lar)ın getirdiği yıkım derinden etkileyip, 1929'de *'Silahlara Veda'*, 1940'ta *'Çanlar Kimin İçin Çalıyor'* [11], 1952'de *'Yaşlı Adam ve Deniz'*deki [12] hikâyesini de biçimlendirmişti.

Kolay mı? Alkol, depresyon, kazalar... FBI, II. Dünya Savaşı'ndan beri izlemeye almıştır. O da bunu paranoya hâline getirmiştir. Ama yazıya tutunarak var olma isteği hep sürer. Ne zaman ki bu duygudan kopar, yaşa-

mına kendi elleriyle son verirken; yazarlığın mızmızlık etmeye, yakınmaya gelmediği bilinciyle şunları derdi:

"Acımasız olursanız yazabilirsiniz. Ama en iyi yazdığınız zaman kesinlikle âşık olduğunuz zamandır. Yazarlık bir kez kanınıza girmiş, en büyük zevkiniz olmuşsa o zaman ancak ölüm size engel olabilir. Bu durumda parasal güvencenin size büyük yardımı olur, çünkü parasal kaygılar duymanıza gerek kalmaz. Kaygı yazma yeteneğini yok eder." [13]

●●●●

Bir de; *"Dünyada bir şeyi yarım söylemek ya da yarım bırakmak kadar kötü bir şey yoktur. Her kötülük bu yarım işlerden çıkar,"* ya da *"Dünyayı değiştiremiyorsan dünyanı değiştirirsin. Hepsi bu"* veya *"Herkesin bu derece birbirine benzediği bir toplumda, yalnızca anormalliğin bir değeri vardır,"* diye hepimizi uyaran Stefan Zweig…

XX. yüzyılın anti-faşist, hümanist yazarı Stefan Zweig, *"Savaşlardan nefret ederim"*, der ve *"Savaşlar yüz binlerce çocuğu öksüz bırakır. Kaba kuvvet insanların iç dünyasına hiçbir zaman huzur getirmez,"* diye eklerdi…

İnsan ve yazar olarak özgürlük tutkunu O hep günceldir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında *"Sonsuz kurbanlarla bir zafer kazanılsa da, savaşa karşı savaşmak gerekir"*, düşüncesi kafasında oluşurken; 1933'te Almanya'da Nazilerin işbaşına gelmesiyle Zweig'ın düşleri alt üst oluverdi.

İnsanlar kamplara atılırken, sokaklarda tonlarca kitap yakıldı; alevlere teslim edilen kitaplar arasında onun da yapıtları vardı. Çünkü Stefan Zweig'ın adı Naziler'in *"safkan olmayan insanlar"* listesinde yer alıyordu!

13 Mart 1938'de Hitler'in Viyana'ya girmesiyle anavatanı Avusturya politika haritasından silindi. Yarım yüzyıl boyunca kendini bir dünya yurttaşı kabul eden Stefan Zweig artık "vatansız kişi"ydi.

Bu arada Nazi yönetimi 1936'da Thomas Mann'ı Alman vatandaşlığından atınca Zweig ona biraz hiciv dolu şunları yazar: *"Resmen Alman vatandaşlığından çıkarılıp bir dünya vatandaşı olmaya hak kazandığınız için sizi tebrik ederim!"*

Savaşın şiddetini arttırması, Hitler'in güçlenmesi onu daha çok bunalıma sokar. Yorgun ve bezgindir. Ancak O, yine de bir umut yazarıdır ve hiç yitirmez güncelliğini.

Hikâyelerinde kişilerin düşün dünyalarını, en önemsiz sayılabilecek ayrıntılara kadar işlerken yalın bir lirizm, vurucu bir gerilim sağlamayı ustalıkla başarırken; *"Nasyonal sosyalizmle yürekten savaştı."* [14]

Kolay mı? *"Her yeni insanla birlikte yeni bir vicdan doğar ve birileri daima insanlığın ve insaniyetin devredilemez hakları için verilen eski savaşı üstüne almayı düşünsel bir görev olarak aklına getirir,"* [15] diyen O, hepimize şunları hatırlatır:

"Ateşli bir tutkunun karşısında aklın hükmü yoktur"...

"Gerçek güçlülük, kendi gücünün sınırlarını iyi bilmektir"...

"Az anlamak ters anlamaktan iyidir"...

"İnsanın vicdanı hatırladığı müddetçe hiçbir hata unutulmuş değildir"...

"Üç beş budala siyasetçinin yıktığını onarmak için on yıllar yetmez"...

"Savaşa hazırlanan bütün diktatörler, hazırlıklarını bütünüyle tamamlayıncaya kadar sürekli barıştan söz ederler"...

"Birisi barışı başlatmalı, tıpkı savaşı başlattığı gibi"…

"Konu para olunca insanlar çok acımasız oluyorlar. İğrenç oluyorlar, gerçekten iğrenç!"

"Zengine verilir, daha çok zenginleşsin diye. Fakirin ise elindeki bile alınır"...

"Birini aldatan ötekini de aldatır"...

"Sabırsızlık korkudur"...

"İnsanlar her zaman kendilerine en yabancı olan şeye hayran olurlar"...

"Bir kez kendini bulmuş olan birinin bu dünyada kaybedecek hiçbir şeyi yoktur artık"...

●●●●

Ve suratımıza inen bir şamar gibi, *"Yüzün bozuksa aynayı suçlamanın bir faydası yok." "Çarpık bir buruna değil, sakat ve sahte bir kişiye gülelim." "Neye gülüyorsun? Kendinize gülüyorsunuz,"* uyarısına, *"Bu dünya en çirkin saçmalıklarla dolu. Bazen pek mümkün olmadığını düşündüğünüz şeyler olur,"* vurgusunu eklemeden etmeyen Nikolay Vasilyeviç Gogol…

1844'te, *"Ruhumun Ukraynalı mı Rus mu olduğunu bilmiyorum,"* [16] diyen Gogol garip bir mucizedir, garip bir varlıktır, Rus edebiyatının daha en başında, sanki sırf onun varlığının iç çelişkilerle dolu yapısını sergilemek, onun tutarlılığını bozmak, ona yeniden şekil vermek üzere ortaya çıkmış gibidir.

Ve büyük ölçüde de bunu başarmıştır şunların altını çizen Nikolay Vasilyeviç Gogol:

"Bizi kirli sevin, çünkü herhangi biri bizi temiz sever"...

"Düz yolda hiçbir yere varamayacağımı ve eğri büğrü gitmenin daha düz olduğunu gördüm"...

"Bugünlerde tüm dünyanın ne kadar aptalca büyüdüğünü hayal bile edemezsiniz"…

"Zenginlik değil, iyi insanlardan oluşan bir toplum arayın"...

"Dünya kadar paran olacağına konuşup anlaşabileceğin bir tek dostun olması daha iyidir"...

"İnsanın her şeyden bezmesi modern bir hastalıktır. Eskiden kimse bunu bilmezdi"...

"Her zaman neyin güzel olduğunu değil neyin yararlı olduğunu düşünün. Güzellik kendiliğinden gelecek"...

"Takdir edilmeyi beklemeden namuslu olamayanların namusuna inanmam"...

●●●●

"Paramparça edilmemiş, fırtınalara göğüs germemiş, tel tel dağılmamış, büyük dikişler ve çirkin yara izleriyle, pek nahoş bir hâlde kendini tekrar bir araya getirmemiş insanlara tahammülüm yok," [17] diyebilen kesinliğiyle John Berger, *"Bakarsınız bir kitap yıllar geçtikçe, yazarlarının tersine gençleşebilir,"* umut varlığı ile der ve ekler:

"Bir başka insanın yaşantısını anlamak için insanın dünyayı, kendi bulunduğu yerden göründüğü gibi görmekten vazgeçip, onu, o öbür insanın bulunduğu yerden göründüğü gibi yeniden görebilmesi gerekir. Örneğin, bir başkasının yaptığı seçimi anlayabilmek için, kafasında karşı karşıya kalabileceği seçenek yoksunluğunu, kendisine bir seçim hakkı tanınmayabileceğini düşünmesi gerekir. Toklar açların hangi seçeneklerle karşı karşıya olduklarını anlama yeteneğinden yoksundurlar. Bir başkasının yaşantısını anlayabilmek için, ne kadar beceriksizce de olsa, dünyanın parçalarının sökülüp yeniden takılması gerekir." [18]

Bir romancı, şair, tiyatro yapımcısı, deneme yazarıydı. Olup bitenlerin gerçek nedenini saklamaya çalışan egemenlerle mücadele ederken; göçmenler, evsizler, işçiler, mülksüzler üzerine yazdı. Yaşamı boyunca onların yanında saf tuttu. Bu yüzden O, dünyanın dört yanında kapitalizmin karşısında ezilen, yok sayılan insanı anlamak ve mücadele etmek için çok önemlidir; *"Geçmiş, mahkûmu olmadığımız tek şeydir. Geçmişle dilediğimizi yapabiliriz. Yapamadığımız ise sonuçlarını değiştirmektir,"* deyişindeki üzere.

●●●●

Bir de *"Beni tedirgin eden kusurlarımız değil. Erdemlerimiz"* ya da *"Düşünce asla ağır değil, ona eşlik eden endişe ağır,"* ifadelerinin derinliğinde Susan Sontag…

Ve 1939'da Tebriz'de doğup, henüz 28 yaşındayken 1967'de Aras nehrinde ölüsü bulunan Samed Behrengi'nin kaleme aldıkları onları XXI. yüzyıla taşıyacak kadar önemlidir.

"Küçük Kara Balık, 'Benim derdim su birikintisinin sınırları değil, benim derdim denizi düşünmemiş balıklarla yaşamak,'…" diyen satırlarıyla Samet Behrengi, -Şah Rıza Pehlevi rejimi tarafından onaylanmamış ve tehlikeli olarak görülüp- hayatıyla ödeyeceği muhalif metinler kaleme almıştı.

●●●●

Şimdi burada durup Johann Wolfgang von Goethe'nin, *"Bazen gezegenimiz; 'Acaba evrenin tımarhanesi mi' diye düşünmeden edemiyorum,"* satırlarının altını çizip; unutul(a)mayan yazar(lar)ın bizlere anımsattığı "Duruşu, yazdıkları ile çözümden yana olmayanlar, verili soru(n)ların bir parçası olur" gerçeğiyken sözü Halil Cibran'a bırakıyorum:

"Dostum, güneşe bak, toprağa bak, suya bak, buluta bak; fakat arkana bakma... Kimin geldiği önemli değil, kimin gelmediği de... Unutma, yolcu değişir, yol değişir, ama menzil değişmez. Yolcuya bakıp, yolunu tanıma. Yola bak, yolcuyu tanı, yolcu hakkındaki kıymet hükmünü ona göre ver. Vahim olan, yolun yolcusuz olması değil; Asıl vahim olan yolcunun yolsuz olmasıdır; Yolsuz, hedefsiz, amaçsız, şaşkın, hercai ve seyyal...' En doğru yol: En dikensiz yoldur' diyenler seni aldatıyorlar. Onlar, karanlık evlerinde kaybettiklerini sokak lambasının altında arayan şaşkınlardır. Aldırma."

5 Mayıs 2022, İstanbul ■

NOTLAR

[1] Furuğ Ferruhzad.
[2] Paulo Freire, Eleştirel Bilinç İçin Eğitim, çev: Dilek Hattatoğlu, Ayrıntı Yay., 2021, s.33.
[3] Paulo Freire, Ezilenlerin Pedagojisi, çev: Erol Özbek-Dilek Hattatoğlu, Ayrıntı Yay., 1991, s.56.
[4] Oğuz Alkan, "Nedim Gürsel: Yazı, Çok Bilinmezi Olan Yolculuktur", Birgün, 13 Nisan 2022, s.15.
[5] Alejandro Zambra, Okumamak, çev: Çiğdem Öztürk, Notos Kitap, 2022.
[6] "Kültür alanında hiç bir belge yoktur ki aynı zamanda bir barbarlık belgesi niteliği taşımasın. Böyle bir belge nasıl barbarlıktan arınmış değilse, belgenin kuşaktan kuşağa geçişini sağlayan gelenek süreci de barbarlıktan uzak sayılmaz. Bundan ötürü tarihsel maddeci, sözü edilen gelenekten olabildiğince uzaklaşır. 'Tarihin tüylerini tersine fırçalamayı' kendisi için görev sayar." (Walter Benjamin, Pasajlar, çev: Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yay., 1993, s.41.)
[7] Ali Bulunmaz, "Gerçeklik Bizden Daha İyi Yazar", Birgün, 20 Ocak 2022, s.15.
[8] Bedriye Korkankorkmaz, "Stendhal... Yaşadı, Sevdi, Yazdı!", Cumhuriyet Kitap, No:1675, 24 Mart 2022, s.10.
[9] Albert Camus, Sisifos Söyleni, çev: Tahsin Yücel, Adam Yay., 1983.
[10] Ernest Hemingway, Çanlar Kimin İçin Çalıyor?, çev: Rosa Hamken, Can Yay., 1985.
[11] Ernest Hemingway, Çanlar Kimin İçin Çalıyor?, çev: Rosa Hamken, Can Yay., 1985.
[12] Ernest Hemingway, Yaşlı Adam ve Deniz, çev: Kemal Bek, İnkılâp Kitapevi, 2003.
[13] Feridun Andaç, "Kendi İklimini Yaratan Anlatıcı: Hemingway!", Cumhuriyet Kitap, No:1662, 23 Aralık 2021, s.4.
[14] Ahmet Arpad, "Doğumunun 140. Yılında Stefan Zweig", Cumhuriyet Kitap, No:1658, 25 Kasım 2021, s.4.
[15] Stefan Zweig, Castellio Calvin'e Karşı ya da Bir Vicdan Zorbalığa Karşı, çev: Mustafa Topal & Kıvanç Koçak, İletişim Yay., 2018.
[16] Sabri Gürses, "Gogol'ün 'Taras Bulba'sından Çıkan Dünya!", Cumhuriyet Kitap, No:1674, 17 Mart 2022, s.10-12.
[17] John Berger, Sanatla Direniş, çev: Aslı Biçen, Metis Yay., 2016.
[18] John Berger-Jean Mohr, Yedinci Adam, çev: Cevat Çapan, Agora Kitaplığı, 2011, s.99.

TAM 12'DEN AZİZ NESİN

■ **OLCAY BAĞIR**

1 "İNSANLAR BANA SESLENDİKÇE..."

Kısa boylu, tonton, kıvır kıvır saçlı, yuvarlak yüzü bir adam. Gerçek adı Mehmet Nusret. İstanbullu'dur. Yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir Heybeliada'da. Yıl 1915, Aralık ayının 20'sinde. 1934 yılında soyadı kanunu çıktığında genç Mehmet Nusret, kendisine "Nesin" soyadını alır: *"İnsanlar bana seslendikçe kim olduğumu, ne olduğumu düşünecektim"* diye açıklıyor yazar bu kararını. Daha sonraları kendine takma ad ararken -ki yaşamı boyunca 200'den fazla takma ad kullanmıştır-, "Nesin" soyadına, babasının adını ekler ve "Aziz Nesin" olur.

2 ASKER NESİN

İlk mesleği askerliktir. Ancak 1944 yılında, üsteğmen rütbesindeyken, "görev ve yetkisini kötüye kullandığı" suçlamasıyla üç ay hapse mahkûm edilerek askerlikten uzaklaştırılır. Aziz Nesin'in askerlikten uzaklaştırılma nedeni şudur: 2. Dünya Savaşı'nın en ateşli zamanlarında, askeriyede izinlerin yasak olduğu bir dönemde, annesinin hasta olduğu bahanesiyle memleketine gitmek isteyen bir askeri, Aziz Nesin'den izin ister ve yasak olmasına rağmen Nesin askere izin verir. Fakat asker bir daha birliğe dönmez. Bundan sonra Nesin, meslekten uzaklaştırılır.

3 AYDINLAR DİLEKÇESİ

Asker kökenli ama sivil kafalı bir yazardır Nesin. Askerin siyasete karışmasına karşıdır. 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde ilk gözaltına alınan, ilk hapse atılan aydınlardan biri olmuştur. 12 Eylül faşizminin en "muhalif" geçinenlerce bile kabul edildiği ve herkesin sustuğu bir dönemde, 1984'te, Aziz Nesin'in öncülüğündeki bir grup aydın, Aydınlar Dilekçesi'ni Kenan Evren'in adeta suratına çarpmış ve dimdik durduklarını ilan etmişlerdir.

4 SABAHATTİN ALİ

1946 yılında Sabahattin Ali ile birlikte ünlü Marko Paşa'yı çıkarmaya başlar. Dergi dönemin politikacılarını sözünü esirgemeden eleştirmeyi bilmiş, tüm baskılara ve defalarca kapatılmasına rağmen değişik adlarla çıkmaya (Marko Paşa kapatılınca Malum Paşa ismiyle, o da kapatılınca Merhum Paşa, Bizim Paşa, Hür Marko Paşa, Ali Paşa, Ali Baba gibi isimlerle) devam etmiştir.

Aziz Nesin, yakın arkadaşı Sabahattin Ali'nin ölümünden sonra onun özel eşyalarını teşhis etme talihsizliğini ve hüznünü yaşamıştır: *"1948 Mayısının bigünü evime gelen polis savcılıktan istendiğimi söyledi. Gittim. Savcı, bir paket içinden ince altın çerçeveli bir gözlük çıkardı. Gözlüğün çerçevesi ve camları kırıktı.*

- Bu gözlüğün kimin olduğunu biliyor musunuz? dedi.

Hemen tanımıştım, Sabahattin Ali'nin gözlüğü... İşin iç yüzünü anlayamadığım için, belki yanılabilirim diye,

- Bilmiyorum, dedim.

Savcı bu sefer paketten bir dolma kalem çıkardı:

- Bu dolmakalem kimin biliyor musunuz?

- Bilmiyorum.

Kana bulanmış Puşkin'in Almanca bir kitabını, sonra yeşil mürekkeple yazılmış bir defter gösterdi. El yazısını görünce,

- Bu yazı Sabahattin Ali'nin... dedim, hep yeşil mürekkep kullanırdı, el yazısını da tanırım."

5 "BU ÜLKEDE NE ZAMAN ORTALIK KARIŞSA..."

Kemal Tahir yakın dostudur. Birlikte 1956'da Düşün Yayınevi'ni kurarlar. Doğruluğu kesin olmayan ama eğlenceli ve düşündürücü bir anekdot var: Yıl 1971, günlerden 12 Mart. Radyonun öğlen haberleri hükümet darbesi ve sıkıyönetim ilanını bildirilmekte. Bunu duyan Aziz Nesin dolabın üstünden emektar valizini indiriyor, pijamalarını, iç çamaşırlarını, traş sabununu, jiletini, diş fırçasıyla macununu koyuyor. Sırtına pardösüsünü geçirip evin önünde beklemeye başlıyor. Fazla da beklemiyor, ikinci sigarasını yakarken içinde bir çavuş bir asteğmen, askeri cip çıka geliyor. Asteğmen bir elindeki siyah beyaz fotoğrafta bir Aziz Nesin"e bakıyor:

"Sen o komünist yazar mısın? Aziz Nesin?"

"Komünistliği bilmem de yazar benim."

"Ne var o valizin içinde?"

"Özel eşyalarım… Pijama, iç çamaşırı falan."

"Aç göster!"

Aziz Nesin valizini açıp gösteriyor ve yola revan oluyorlar. Biraz gittikten sonra Aziz Nesin arka koltuktan çavuşa "şu söğüt ağacının yanından sağa sap" diyor.

Asteğmen elindeki kâğıda bakıyor, sonra da çavuşa sapmasını söylüyor. Birkaç yüz metre sonra, Aziz Nesin "şimdi sola gir… Düz git, beyaz boyalı dört katlı bir apartman göreceksin onun önünde dur" diyor.

Çavuş asteğmenden onay aldıktan sonra Aziz Nesin"in dediklerini yapıyor ve belirtilen apartmanın önünde duruyor. Aziz Nesin çavuşun sırtına az biraz abanıp açık camdan "Gel Kemal gel... " diye sesleniyor.

Ve Kemal Tahir, elinde valiziyle cipe biniyor. Asteğmen şaşkın şaşkın bakıyor iki arkadaşa: "Nereden biliyordunuz sizi almaya geleceğimizi" diye soruyor. Kemal Tahir acı acı gülümsüyor: "Sen daha çok gençsin, zamanla öğrenirsin. Bu ülkede ne zaman ortalık karışsa, ne zaman sıkıyönetim ilan edilse önce bizleri götürürler. Alıştık artık."

6 "EY DÜNYANIN AYDINLARI, BİRLEŞİNİZ!"

Aydınların onurları için yaşamaları gerektiğini yazar sık sık: *"…Karl Marks, manifestosunda, 'Ey dünya işçileri birleşiniz! Zincirlerinizden başka kaybedecek bir şeyiniz yok.' dediği zaman o tarihte işçilerin gerçekten zincirlerinden başka yitirecekleri bir şeyleri yoktu. Oysa bugün Almanya sokaklarında kara bıyıklarını bura bura ve gururla çöpçülük yapan Türk işçilerinin, salt onların değil, bütün dünyadaki üçüncü dünya işçilerinin bileklerinde ve boyunlarında altın zincirleri var. Bugün işçiler, altın zincirlerinden kurtulmak istemiyor. Zavallı Karl Marks; nerden bilebilirdi dünyanın bu durumlara düşeceğini… Dünyanın bugün düştüğü yere gelmesinden en çok sorumlu olan bana kalırsa dünya aydınlarıdır. Bu yüzden onlara diyorum ki: 'Ey dünyanın aydınları, birleşiniz! Kaybedecek çok şeyimiz var, ama kazanacağımız onurumuzdur.'… "*

7 NESİN VAKFI

1973 yılında kimsesiz çocukları yetiştirmek için Nesin Vakfı'nı kurar. Vakfa, her yıl belirli sayıda alınan kimsesiz ve yoksul çocuğun bakım ve eğitimlerini üstlenir. Kitaplarının tüm gelirini de bu vakfa bırakmıştır. Bugün de 40'tan fazla çocuk Nesin Vakfı'nda barınmaktadır.

8 BOYU KADAR KİTAP YAZDI

Türkiye'nin gelmiş geçmiş en üretken yazarlarındandır. Öyle ki boyu kadar kitap yazdığı bile söylenir. Bununla ilgili soru soranlara ise esprili bir cevap verir: *"Hayatım süresince boyum kadar kitap yazdım; ama beni çekemeyenler buna da mazeret bulup, 'onun zaten boyu kısaydı' diyebilirler."*

9 ÖRGÜTLÜ NESİN

1974 yılında Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşunda yer alır ve 1977 yılında sendikanın genel başkanlığına seçilir. Bu görevi 1989 yılına kadar sürdürür. Nesin'in örgütlülük konusundaki fikirleri kısaca şöyledir: "Çağdaş insan örgütlü insandır ve bir örgütün üyesi olmayan insana çağdaş insan denilemez. Bütün insanlar ve öncelikle aydınlar, elbet örgütleri içinde, bireysel güçlerinden daha güçlüdürler."

10 CİMRİ NESİN!

"Cimri" diye nam salmıştır Nesin. Çocukluğunda ve gençliğinde yokluk gördüğü için, tüm kendi kuşağı gibi tutumlu olmayı o yıllarda öğrenmek zorunda kalmıştır. Bu tutumluluğu biraz abartılı olunca cimri denildi kendisine. Berbere pek gitmez, saçlarını kendi keser; kâğıtları asla atmaz, boş taraflarını müsveddelerini yazmada kullanır; kâğıt delgeçlerinin içlerindeki kâğıt parçacıklarını atmaz, vakfındaki çocukların doğum günlerinde konfeti olarak kullanır. Özel aracı hiç olmaz, hep toplu taşıma araçlarını kullanır.

11 MADIMAK

Aziz Nesin, 1993 yılının 2 Temmuz'unda yaşanan Sivas Katliamı'nda hedef seçilir: Pir Sultan Abdal etkinliklerine katılmak üzere Sivas'a gitmiştir. Gerici basında günlerdir yayımlanan kışkırtıcı haberler 2 Temmuz günü amacına ulaşır; "Sivas Aziz Nesin'e mezar olacak", "Şeriat isteriz", "Kahrolsun Aziz Nesin" diye bağıran gericiler, etkinliğe katılan aydınların kaldığı Madımak Oteli'ni ateşe verirler. 33 aydın bu olaylarda hayatını kaybeder. Nesin, katliamda canını zor kurtarır.

12 ÖLDÜĞÜ GÜNE KADAR…

"Özeleştiri" adlı yazısında, ilk kitabı 40 yaşında yayınlanan bir yazar olarak içinde hep "geç kalmış olmanın, yetişememenin, yetiştirememenin acelesi" olduğunu söylüyor. "Yaşayabilmek için elbette makine hızı ile yazmak zorunda" olduğunu ekliyor. *"Daha 500 yıl yaşasam, bu 500 yılda gece gündüz çalışsam"* diyor, *"bitiremem yazacaklarımı, demek ki bitirmeden öleceğim… Son* âna *kadar yazacağım, yazacağım, yazacağım…"* Dediği gibi de yapar ve son âna kadar yazar.

Nesin'i, 6 Temmuz 1995'de söyleşi ve imza günü için gittiği İzmir'de kaybettiğimizde 80 yaşındadır. Öldüğü güne kadar halkını bilinçlendirme ve aydınlanma savaşından geri durmaz. ■

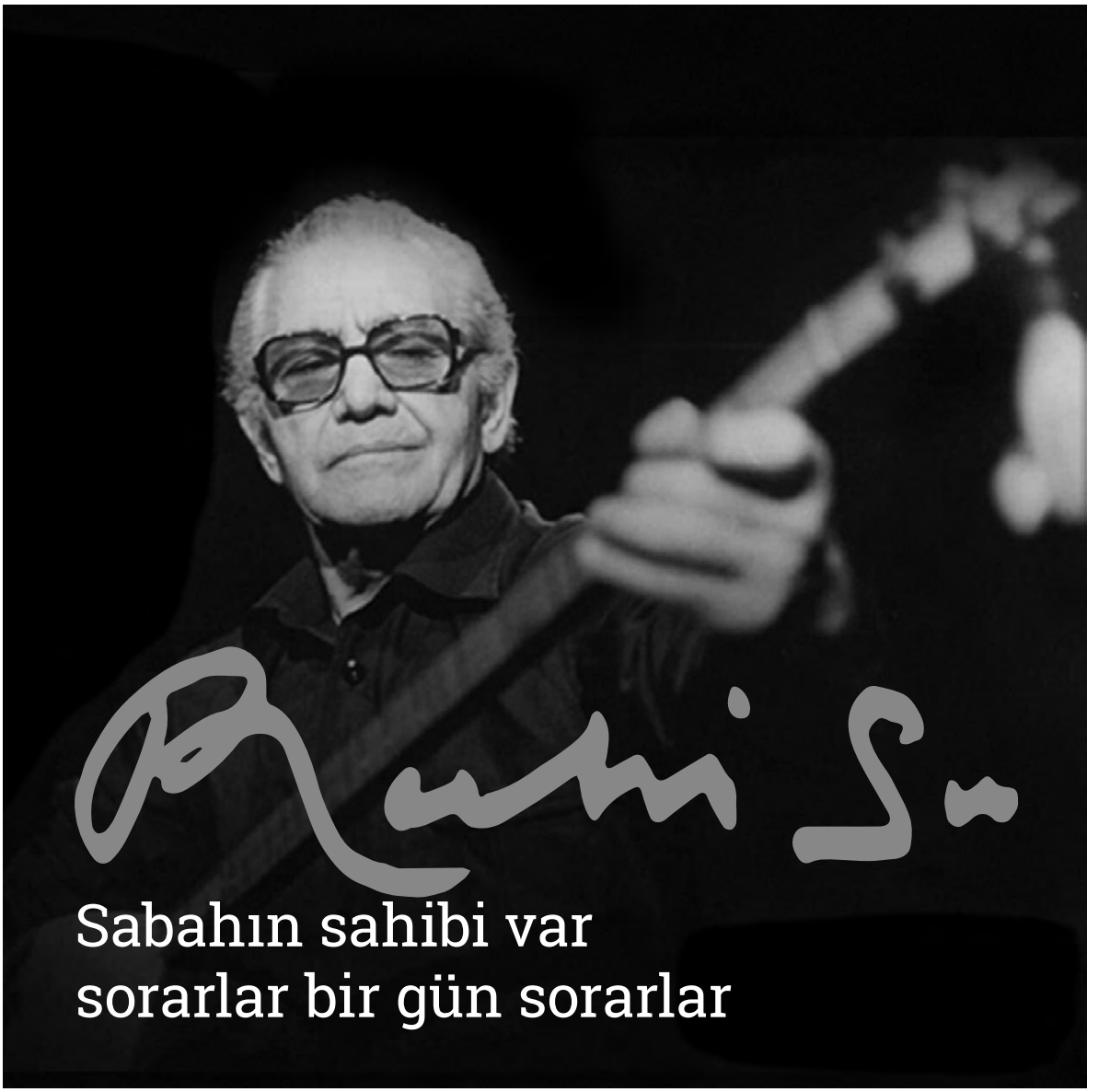

Sabahın sahibi var sorarlar bir gün sorarlar

FULYA ÇELİK

Gözlerini uzaklara salma babam buradayım. Zor yolları değil ama o bitmeyen, daralan yolları geçtim geldim. Ah ben, ah ben! Bu yaz geldim ama yaz sonu, eylül sana gelemedim. Sana serçelerle, kır çiçekleriyle gönenmiş sabahlar getiremedim. Sabahlar olmadı günler, geceler geçti de sana gökyüzünden bir yıldız, bir çiy tanesi alıp da gelemedim. Sana elim boş gönlüm sevginle dolu yüreğimle geldim ama derdine deva getiremedim. Ruhi amcam benim, Sıdıka ablamın sevdası, ezgili yüreğimiz, yazık ki sabahlarımızı karanlıklara karıştırdılar, sabahın sahibiyiz soracağız elbet ama, sana muştulu sabahlar getiremedim.

EYLÜL EYLÜL, ZALİM EYLÜL

Ruhi Su hasta. Seni çok bekledi. Çok istedi Fulya'yı bulun getirin kızımı çağırın, bir kez daha göreyim.

Ne mümkün? Ben İzmir'deyim. Eylül dönemi final sınavları var. Okulumu bitirmeye çalışıyorum. Yazın kısa bir süre Burhaniye'ye geldim ama o sırada Ruhi amca ve Sıdıka teyze gelmemişti. Ruhi amcanın tedavisi nedeniyle İstanbul'daydılar, ama daha sonra geleceklerdi. Böyle söyledi babam. İyi dedim ben de şu okulu bitireyim, kalan derslerimi veririm, sonra gene buluşuruz Ruhi abim ve Sıdıka ablamla. Olmadı. Buluşamadık. İçimde KOCAMAN bir SORU hâlâ NEDEN? Sorusuna yanıt arıyorum mantıklı bir tek sebep bulamıyorum. Neden ben o yaz boyunca Sunar Sitesinde her gün onları bek-

lemedim, Neden İstanbul'a gitmedim, neden Ruhi abimleri beklemedim. Neden alelacele İzmir'e döndüm. Neden, neden, neden?

Okul bitmez olaydı. Zaten tek ders yüzünden bir yıl uzadı. Burada yazmam gereksiz olan saçma bir sebepten. Ne olurdu Ruhi abim üç gün daha yaşayaydı da o okul hiç bitmeyeydi.

Burhaniye'de gördüm ilk kez Ruhi Su'yu. Evimize geldiler sevgili eşi Sıdıka Su ile. Bir sürü hazırlık yaptık annemle bir gün önceden … çeşit çeşit yemekler. Günlerce temizlikten sonra. İlk defa annemle bu işleri yapmaktan memnundum. Çünkü Aragon'un "dünyanın orkestraları birleşse Ruhi Su'nun ezgisini ve o güçlü ve kalbimize işleyen sesini bize veremez" dediği usta müzisyen, türkülerimizin o görkemli sesi, kalbimizin sesi, ezgili yürek bize gelecekti.

Annem en güzel yemeklerini yaptı. Ben masayı hazırladım bahçeye sevinçle. Biraz sonra kapı çalındı. Heyecanlıyım kalbimin sesini duyuyorum. Kapıya koştum. Babam ve annemle kapıyı açtık. Mutluluk.

Yemek faslı bitti. Kahveler, çaylar, tatlılar ne oldu, nasıl geçti hiç hatırlamıyorum. Kolay mı Ruhi Sular evimize gelmiş. Ben Ruhi Su'lar dedim ya o andan sonra Ruhi Su demedik hiçbirimiz. Ruhi Sular dedik. Çünkü Sıdıka abla, Ruhi abiden asla ayrı düşünemeyeceğimiz yiğit, naif, sevgi dolu bir kadındı. Ve iki insanı bir isimle ancak böyle ifade edebilirmişiz gibi geldi sanırım bize…

Ruhi Sularla her yaz. 81 ya da 82 yazında tanıştık, ama 82,83,84 yaz aylarında hemen her gün onlarlaydım. 85 yazı hariç her yaz Ruhi Sularla haftada en az dört belki beş günümüzü birlikte geçirdik. Söyleştik, türküler, ezgiler üzerine, felsefe üzerine, sanat üzerine, siyaset ve toplum üzerine, edebiyat ve edebiyatçılar üzerine. Bazen Asım ve Refika Bezirci gelirdi. Bazen Talip Apaydın, Bahri Savcılar sahanlık balkonunda olurlardı, biz oraya geçip biraz sohbet ederdik. Daha doğrusu onlar sohbetlerine beni de katarlardı. Üniversitede ne okuyorum ne olmak ne yapmak istiyorum diye sordular ilk tanışınca. Felsefe deyince ben, sanki gözleri parladı hepsinin, aferinler, kutlamalar, güzel sözlerle düşüncelerini belirttiler. Fakir Baykurt, Talip Apaydın babamla ya köy enstitüleri gibi görkemli bir ortak geçmişi paylaşan eski arkadaşlardı. Aziz Nesin, Asım Bezirci edebiyat, sanat ya da yayın dünyasından bildiğimiz harika insanlardı. Halit Çelenk ve eşi Şekibe Çelenk'i tanımayan yoktu ki onlar herkesin abisi ve ablası idi. Zaten Ruhi abi veya Sıdıka abla, Fulya, bizim Cabir'in kızı diye tanıştırınca; "Ooo yabancı değilmiş Fulya bizdenmiş" diye, sıcacık bir gülümseme ile beni aralarına aldıklarını hissetmiştim. Ben gene de gençliğin tutukluğu ve her birine duyduğum sevgi, beğeni dolu saygının etkisiyle olacak çok ölçülü ve özenli onları hiç kaçırmadan dinlerdim özellikle derin sohbetler olduğunda.

Annemin bahçemizde yetiştirdiği; o gün, o saatte topladığımız körpecik sebze ve meyvelerle annemin ısrarıyla alınan ve o bir dönümlük bahçenin en uzak köşesindeki küçük ahırda bağlı duran ineğimiz Semra hanımın taze sağılmış sütünü aldığım gibi Ruhi abilerde alırdım soluğu. Bayılırdım bu ziyaretlere her gün gitsem yorulmazdım. Ama onlar için taze sebze, meyve ve sütü bırakmaya her gün gitsem de kiminde bahaneler uydurur kalmazdım. Çünkü Ruhi Su zarif, güzel, harika bir insan idi. Öyle kibar, nazik bir adamdı ki karşısında kendinizi, çok saygın ve değerli hissederdiniz. Ruhi abi, duruşu, oturuşu, konuşması ile her bakımdan, büyük, küçük kim olursa olsun herkese çok saygılı ve her zaman nazikti. Çocuk olun, yaşlı olun, genç olun, kadın, erkek, bürokrat, işçi, iyi eğitim görmüş veya cahil olun; hepinize aynı ölçülü incelikle kendi eşiti gibi davranırdı. Onunlayken kendinizi özel hisseder, siz de aynı incelikle yanıt verirdiniz ona. Karşılıklı otururken, birçok erkek gibi, bacaklarını açarak ve geriye kaykılarak oturmaz, koltuğunda ya da sandalyesinde yeterince dik oturur jestleri mimikleri bir erkeğe yakışan ölçülülükte olurdu. Sesinin yükseldiğini sadece türkü söylerken duyardınız.

Onu yorarım diye korkardım. Ama çoğu kez bu endişemi sezer ısrarla bırakmazlardı… Bir gün Sıdıka abla; "Bak Fulya, sen bizim kızımız sayılırsın, öyle çekinme olmasın aramızda. Ben, Ruhi abin yorulursak söyleriz, Ruhi abin odasına çekilebilir, sen denize gidebilir, kitap, müzik veya başka bir biçimde vakit geçirebilirsin. Burası senin de evin. Rahat ol, biz seninle olmaktan memnunuz. Sen de bizimle olmaktan hoşlanıyorsan lütfen geldiğinde biraz olsun kal bizimle."

O günden sonra her gelişimde birkaç saat kalmaya başladım. Kimi akşam yemeklerine kalmamı isterlerdi. Onlarla muhabbet öyle güzeldi ki seve seve kalırdım bazen, ama hiç kıyamazdım Ruhi amcama. (Öyle severdim ki onları. Hep büyüyen bir özlem ve hep doldurulamaz bir boşluk içimde…)

Ruhi abi hasta mı?

Bana hastalığından hiç söz etmedi. Ben de hiç sormadım. Ama biliyordum bir süredir hastaydı. Babam söyledi. Onlar konuşmuşlar aralarında. Her yere başvurmuş. Tedavi için yurtdışında yaşayan dostları seferber olmuşlar ama yurtdışına çıkış yasağını bir türlü kaldırmayan yüksek demokrat iktidarımız ve darbeci değil büyük Atatürkçü (!) Kenan

Evren ve uyum içinde çalıştığı darbe sonrasında ilk seçimle iktidar olan Turgut Özal bir türlü yurtdışına çıkış yasağını kaldırmaya yanaşmıyorlardı. Zaten 12 Eylül öncesi yıllarda büyük eziyet, işkence tutukluluk yaşamış, hapislerde tutulmuş Ruhi Su şimdi de kanserle boğuşuyordu. Türkiye'yi veya yabancı sanatçı, yazar dostlarının girişimleri, demokratik Avrupa ülkeleri dış işlerinin devlet düzeyinde sürdürdükleri yazışmalar sonuç vermemiş bizim yüksek demokrasimizin mimarları bu yasağı kaldırmamışlardı. Bu girişimler Ruhi Su'nun hastalıktan öldüğü 1985 yılına dek sürdü diye biliyorum.

12 Eylül darbeci Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in halk oylamasında %92,5 oyla kabul edilen1982 Anayasası ve 1983'te bu anayasaya uygun yapılan ilk demokratik (!) seçimler ülkede düğün bayram havası, "arımbalımpeteğimgülümdalımçiçeğim" ile 36 veya 40 günde kurulan Anavatan Partisi'nin ve dört eğilimi biraya getirdim, köprüleri satacağım diyen Amerikancı liberal Turgut'un zaferiyle sonuçlanmış böylece yüksek demokrasimiz kazanmıştı. Zaten 12 Eylül de o zamanlar darbe değil ihtilaldi.

1983 ya da 84 yılında prostat kanseri tanısı konmuştu. Ama ben bunu o yaz öğreniyordum. Ruhi Su'yu kaybediyor, ama bir şey yapamıyorduk. "İhtilal ürünü liberal demokrasimizin" bu ilk cinayeti değildi, son da olmayacaktı. Ama Ruhi Su gibi bir uluslararası çapta tanınan ve sevilen bir müzik adamını bile isteye ölüme gönderen Özal, Evren ve diğer ortaklarının devletin ve iktidarın başında olduğu dönemde, öncesinde olduğu gibi sonrasında da artarak, bu işkence, zulüm ve idamlar ne acıdır ki yıllarca devam edecekti.

Ve ne yazıktır ki yıllarca bu ülke darbelerle yönetildi. Sonrasında da darbelerden kaçalım derken doluya tutulacağımızı biz bilsek de vatandaşın %92'si bilemedi. Kurtuluş savaşı ve bağımsızlık zaferimizin kahramanları Türk ordusunun da darbe değil ancak özgürlük ve bağımsızlık için devlete ve hükümetlere müdahale edeceğine inanmış ve özellikle eğitimde yapılan köklü reformları köy enstitülerini kapatarak Mustafa Kemal Atatürk'e "vefa borcunu" ödemek isteyen Celal Bayar ve döneminin TBMM, Türkiye halkını cahil ve geri bırakıp ülkeyi ABD emperyalizminin kollarına bırakarak cehaleti, yoksulluğu, dilenciliği yükselten kapitalizme övgüler düzüyorlardı. Yıllarca bu düzen böyle devam edecekti. 12 Eylül'ü aydınlarımız bile azımsanmayacak bir süre, darbe değil, devrim sanacaktı. Ta ki darbeci paşanın "asmayalım da besleyelim mi" diye höykürerek ve çocukların (yaşlarını mahkeme kararıyla büyüterek) idam edildiklerini görünceye dek.

EYLÜL 1985 – Veda

Babam İzmir'de tanıdıklara haber salmış ama beni bulamamışlar. Tanıdıklar da mesai saatleri dışında okul yerleşkesine gelmiş kantindeki çalışanlara söylemişler ama bana kimse bir şey söylemedi. Sanırım o sıralar kantine çok az uğradığımdan kantinciler bu notu iletmeyi unutup gitti. Beni telefonla da arayamazlar. Çünkü telefon yeni yeni birkaç evde görünür oldu. Çünkü, o yıllarda telefon bağlatmak çok zor. Sıraya giriyorsunuz, yıllarca bekliyorsunuz. Sürekli tayin olan memurlara göre değil sıra beklemek. Zaten çoğu kimsede de yok. Resmî yerleri, okul, yurt, vb. kurumları veya varsa eş, dost, akrabanızı postaneden ve yeni yeni merkezi caddelere konulan telefon kulübelerinden arardınız. Benim de okulumun son sınıfındayken kiraladığım ev Bornova'da Erzene Mahallesindeki gecekondu evlerinden birinin bahçesinde Mehmet dede karısı Peruşko ninenin iki göz konutlarına ek olarak yaptığı 9 – 10 m^2'ilk tek göz odadan ibaretti.

Oturduğum mahallede tanıdığım hiç kimsede telefon olmadığı, ara sıra Burhaniye'de annemlerin "yorgancılar" diye andığımız iyi kalpli komşumuzun telefon numarasını almıştım. Ama sık sık aramaya çekinirdim, bize telefonu değil sadece gönüllerini de açan komşularımızı rahatsız etmemek için. Sınavlarım bittiği gün kampüsteki PTT'den bizimkileri aradım. O gün içimde bir darlık, bir sıkıntı ile uyanmıştım ve sınavlarımın bitmesi beni rahatlatmamıştı.

Ruhi amcanın çok hasta olduğunu kimden, nerede, nasıl öğrendim şimdi bilemiyorum. Yorgancı komşulara telefon ettim de mi öğrendim, gazetelerden mi, yoksa aile dostlarımız Suzan ve Bekir Başaralar dan mı? Çok zaman geçti emin olamıyorum.

Hemen hazırlandım Karşıyaka'da çevre yolunda aldım soluğu. Çünkü İstanbul, Çanakkale, Edremit yönüne giden bütün otobüslerin, yolcu alıp bıraktığı duraktan Burhaniye'ye daha tez giderim. Bir an önce eve varmak istiyorum. "Ruhi Su çok hasta" bu tümce beynimde uğulduyor. Başımdan kaynar sular dökülüyor gibi sandım. Zindandayım gibi sandım. Kayboldum sandım. Öldüm sandım. Ruhi Su çok hastaymış. Ruhi amcam çok hastaymış. Boğazımda kırk düğüm, kırkı da kördüğüm çözülmez sandım. Bir anda hayat bitti sandım. Gözlerim yanıyor.

Ruhi amcam hastaymış. Ah ne olur ne olur sana bir şey olmasın?

Burhaniye'deyim nihayet. Sonunda hiç bitmeyecek sandığım o yol bitti, taş çatlasa üç saat süren İzmir Burhaniye arası sanki üç yıl, hatta üç yüz yıl sürdü. Önceki geliş-gidişlerimde seyretmeye do-

yamadığım, bitmese de biraz daha bu güzellikleri görsem dediğim yol; yılan oldu beni boğdu o gün.

Ama sonunda evdeyim. Anneme babama sarıldım, üzgünüm. Evde bir sessizlik. Dalgın ve hüzünlü suskular içinde bir oda.

"Hemen Ruhi amcaya gidelim baba, çok mu hasta Ruhi amca"? diye soruyorum endişeyle.

Sana çok haber saldık kızım, kaç gündür seni bekliyoruz. İzmir'e geliyordum artık, ama eylül başında Ruhi abi rahatsızlanınca İstanbul'a götürdüler, tedavi için. Şimdi hastanede doktorların bakımı ve tedavisi altında. Dileyelim ve umalım iyi olur, biraz toparlar o zaman İstanbul'a gidelim.

Ruhi amca çok hastaydı ve Sıdıka ablamın dediğine göre o yaz çok sevdiği Ören'le, Sunar Sitesiyle buradaki dostlarıyla, sevdikleriyle buluşmak, vedalaşmak istemişti. Israrla o yazı burada geçirmek istemiş. Annem ve babam haftada üç, dört gün taze süt, sebze ve meyveler götürmüşler şifa olsun, moral olsun diye. Ruhi amca hiç aksatmadan gittikleri güne değin, Fulya gelmedi mi diye beni sormuş.

Babam çoktan İzmir'e haber salmış. Ama nafile beni bulmak ne mümkün, sınava giriyorum, o günkü sınav bittiği gibi, sonraki sınava çalışmak gerekiyor. Bu yüzden de ya kütüphanede ya da arkadaşlarla konu tekrarı yapmak için dışarıda açık bir alanda buluşup çalışıyoruz. Yoksa okul bir yıl uzayacak. Birinci sınıfta yaptığım tembelliklerin cezasını çekiyorum. Her seferinde farklı yerlerde. Çalıştığımız için beni polis bile arasa zor bulurdu. Ara sıra okula uğrasam belki. Ama sadece amfilerde veya sınav salonlarına yakın yerlerde kısa süre bulunuyor, sınavdan çıkınca da sonraki sınava çalışmak için eve koşuyorum.

"KALSIN BENİM DAVAM DİVANA KALSIN"

Biraz sohbet edelim, özlem giderelim. Hâl hatır sorma, okul, sınavlar nasıl, kimse sormuyor. İçinde televizyona bakıyoruz. Özal ulusa sesleniyor. Bir sürü yalan, bir sürü palavra. Herkes biliyor. Ama yalanlara inanmak işine geliyor. Önce güvenlik, önce sağlık... ekonomi de tıkırında. Enflasyon üç haneli rakamlara doğru tırmanıyormuş kimin umurunda. Ya on iki eylül öncesine dönersek? Bak dönersek karışmam haaa... O gece hiç uyumadım. Sınavlar yüzünden uykusuzluğa iyice alışmışım zaten.

Ertesi gün İstanbul'u aradık, nöbetçi hemşireden gereken her şeyi, elimizden geleni yapıyoruz. Gün geçmek bilmiyor. Yürüyüşe çıkıyorum. Sunar Sitesine gidiyorum. Ayaklarım geri geri gidiyor sanki. Siteye kadar geliyorum. Kapıların önü, balkonlar bomboş sanki terkedilmiş bir bina var karşımda. Sessiz, hareketsiz. Ne bir pencere ne bir kapıdan ses geliyor. Mahzun ve üzgün Sunar. Biraz sahile yakın bir kahvede oturuyorum. Yüreğim üzgün. Yürüyerek eve dönüyorum. Yemek zamanı anneme yardım ediyorum. Yemek faslı bitiyor, bulaşıkları yıkayınca yatmak niyetim. Uyursam belki her şey düzelir, belki bir mucize olur "iyileşti Ruhi Su" derler, kim bilir? Allah'ım yardım et, n'olur iyileşsin Ruhi amca.

Erken yatmak için ama yatayım izin verirseniz? diyorum, "tamam kızım" diyor annem. "Uykusuzmuşsun zaten erken yat, dinlen sabah erken kalkarız."

DÜŞ'ÜYORUM

Yastığa başını koyar koymaz uyuyan biri değilim. Gene uyuyamadım. Biraz kitap okudum, kitaba kendimi veremedim. Ruhi amcayı düşündüm, yarını hayal ettim, dilekler diledim, dualar ettim. Sabah olsun, her şey güzel olsun diye. Böyle zamanlarda benim de bir Tanrım olsun isterim. Çaresizlik cehennemi insanın.

Burhaniye'deyim. Hasan amca sekiz çocuğu ve karısı ile bize gelmişler. Babamla Hasan amca bahçenin bir köşesinde fısıltıyla konuşuyorlar. Daha doğrusu Hasan amca babama bir şeyler diyor. Babamın ifadesinden hoşnut olmadığını ama Kayseri'de TÖS, TÖBDER kuruluş yıllarından beri bildiği bu TİP'li arkadaşının hatırına onayladığını anlıyorum. Babam, "Hasan Bey önce çocuklara soralım" diyor, duyulur, duyulmaz bir sesle. Eve doğru geliyorlar.

Babam abini çağır kızım, konuşmam gereken şeyler var. Abim hâlâ uyuyor. Onca gürültüye, harekete karşın. Sesleniyorum, "abi babam seni çağırıyor, misafirlerimiz var çok kalabalık. Kayseri'den. Seni soruyor herkes."

Evin içi curcuna Hasan amcanın boy boy çocukları. En büyüğü tahminen 25-26 yaşında, en küçükler ikiz gibi 7-8 yaşlarında. Yaramaz yerinde duramayan oğlan çocukları gibi iki yaramaz kız çocuğu. Koşuyorlar, bağırıyorlar, birbirlerine ablalarına vuruyorlar benim saçımı çekip kaçıyorlar. Sinirleniyorum ne Hasan amca ne karısı ne ablaları çocukları uyarmıyor. Gayet doğalmış gibi davranıyorlar. Ben, "hadi gelin sizi bahçeye çıkarayım orada oynayın" diyorum. "Gelin size keçileri, oğlakları, Semra hanımı göstereyim" diyorum. Çocuklar biz zaten biliyoruz. İstemem diye

istememe diye bir ağızdan bağırıyorlar. Geleli bir saat olmuş bu ailenin iki yaramaz şeytan pabucu kızı evin altını üstüne getirdiler. Ana babada tık yok. Delireceğim. Annemde babamda da hiç tepki yok. Anlaşılır gibi değil. Öyle kızıyorum ki çocukları bir temiz dövmek geliyor içimden. Bir de kapıyı açıp bana bu kadar duyarsızlık ve ilgisizlik çok fazla "lütfen def olur musunuz?" diye tuhaf bir tümce diyesim var. Ama babam annem kardeşlerim hatta anneannem bile her şey yolundaymış gibi davranıyorlar. Çıldırmamak işten değil.

Abim geliyor, hoş geldiniz diyor beklenmedik misafirlerimize. Hasan amcanın büyük kızı kıkırdıyor. Gürültüyle burnunu çekiyor. Geldiğinden beri ona bakamıyorum. Çünkü bu sarı tiftik saçlı, itici bir genç kız. Sürekli burnu akıyor ve aktıkça burnunu çekiyor. Gözleriyle aynı renkte akan sümüğünü silmeyi akıl edemeyen bu aptal ve çirkin kıza bakmaya bile dayanamıyorum.

Annem mutfağa çağırıyor beni. "Teyzene söyle gelsin geçerken, biz yemek hazırlayalım abinin nişanı var akşama. Sen de alışveriş yap" diyor bana. "Yiyecek içecek, meyve, çerez, çekirdek, gündöndü al. Ruhi amcanlara git, onları da al bize getir nişanda bulunmalarını istediğimizi söyle."

Sedefli su yeşili rengi, çok eski model orijinal Fransız bir arabam var. Küçük bir şey. Henüz ehliyetim yok. Ama arabayı çok zorunlu kalırsam kullanıyorum. Ama bugün başka. Ruhi amcaları getirmem gerek. Çevre yoluna çıkmam demek bu. Biraz çekiniyorum. Hem ehliyetim yok hem de araba külüstür. Hiç bakımı yapılmadı. Ya bozulursa yolda. Kaygılıyım. Gene de geçiyorum direksiyona. Önce çerez, çekirdek, meyve, karpuz kavun ile bagajı doldurdum. Evden çıktığım, o gürültücü kalabalıktan, o şeytan pabucu veletlerden bir süreliğine de olsa uzaklaştığım için mutlu olmalıyım ama kaygılıyım ve üzülüyorum. Çünkü Hasan amcalar abime görücü gelmişler hem de o sümüklü kız için. Babamı anlayamıyorum. Nasıl olur da babam gibi biri arkadaş hatırına oğlunu üstelik başlık parasıyla o aileye güveyi olarak verir. Aklım almıyor. Her şey tersine. Ama benim dışımda herkes olağanmış gibi davranıyor. Tanrım neredesin?

Sunar Sitesi'ne (*) saatlerce mücadeleden sonra varıyorum. Üzerimde simsiyah dar bir elbise. İnce siyah külotlu çorap, incecik topuklu siyah ayakkabılar ayağımda, başımda yine siyah şifon şal ve siyah gözlükler gözümde. Bir tuhaflık var. Kendime yabancıyım, her yer yabancı ve sanki ben, ben değilim. Zar zor arabayı park ediyorum. Sunar sitesinin alt katındayım. Merdivenlere yöneliyorum, çıkmak için ama mümkün değil. Çünkü basamaklar yok, betonlar kırılmış, demirler sarkıyor. Sanki deprem olmuş ya da bir beton kırıcı gelmiş her yeri kırıp dökmüş. Basamaklar kırılmış, dökülmüş parçalanmış büyüklü küçüklü boşluklardan oluşuyor ve sahanlık da öyle, yamuk kırık, sağa sola sarkan demirleri gözüküyor. Şaşıyorum. Ne olduğunu anlamaya çalışıyorum. Bu arada inatla merdivenin olmayan basamaklarını tırmanmaya çalışıyorum. Ayakkabılar topuklu, elbisem daracık ve siyah, çoraplar cabası işim çok zor. Saatlerce uğraşıyorum, didiniyorum, bağırıyorum sesim çıkmıyor. Ruhi amcaların evinden sesler geliyor ama beni duyan yok sanırım. Bir tuhafım. Ben, ben değilim. Bugün her yerde bir başkalık var. Abime görücü gelmiş, babam başlık parasıyla abimi Hasan amcaya güveyi vermiş. Bir arabam var ama bozuk, kullanmaya korkuyorum, sokaklar terkedilmiş gibi, insanlar garip garip bakıyor bana. Caddeler evler, hayat siyah beyaz ile sarı puslu bir renkte. Burhaniye'nin o canlı, cıvıl cıvıl hâli nerde. Açık mavi gökyüzü, sakin sakin işini yapan, birbirlerine selamlaşan konuşan insanlar neredeler? Burhaniye de bugün bir tuhaf. Sanki Burhaniye değil burası, Ören değil, her yer, herkes yabancı bana bugün. Sunar Sitesi'ne geliyorum evler sağlam merdivenleri kırılmış, dökülmüş... Ben hâlâ eve ulaşmaya çalışıyorum. Giysilerim bembeyaz toz içinde, elbisemin kimi yerleri yırtılmış, çorabım kaçmış, ayakkabılarım yok. Tozdan yüzüm bembeyaz olmuş bir şekilde nihayet Ruhi amcaların kapısını çalıyorum. Kapıyı Sıdıka abla açıyor. Gel Fulyacığım gel Ruhi seni bekliyor, diyor.

"Girmeyeyim" diyorum. "Sizi almaya geldim" diyorum. "Bugün abime görücü geldi nişanı var bugün sizi getirmemi" söylediler. "Yok biz gelemeyiz" diyor "sen gel", yüzü soluk ve ifadesiz. "Ama üstüm başım toz içinde. Girmeyeyim." "Yok" diyor "bir şey olmaz geç içeri?" "Hem Ruhi seni çok görmek istedi, kaç gündür adını ünlüyor, gel, sen gel." İçeri giriyorum biraz çekinerek, kirli ve tozluyum. Çok utanıyorum, büyük bir saygısızlık ediyorum diye bu güzel aileye. İçeride gençler oturuyor kalabalıklar çekirdek, çerez kaseleri önlerinde, bira şişeleri ellerinde yerlere, koltuklara oturmuşlar yüksek sesle sohbet ediyorlar. Canım sıkılıyor Sıdıka ablaya bakıyorum, anlıyor beni. "Yok yok canını sıkma Ruhi böyle istiyor" diyor. Ruhi amcayı görüyorum bir anda salondaki küçük kanepe-divanında oturmuş ama bu kez çok farklı. Geriye doğru kaykılmış, bacaklarını ayırarak uzatmış öyle sakil oturuyor ki onu bugüne değin hiç öyle görmemiştim. Şaşkınım. Yanına gidiyorum. "Ruhi amcacığım ben geldim" diyorum. "Fulyacığım,

kızım geldin mi? Seni çok özledim. Çok istedim gelmeni. Çok seslendim sana. Duydun mu beni?" diyor. "Kalkamıyorum kusurumu bağışla. Sen gel yanıma otur" diyor. Oturuyorum, sarılıyoruz. Kulağıma fısıltıyla "bu dünyadan gidiyorum, sakın ardımdan üzülme, ağlama" diyor. Ve Ruhi amca birdenbire kayboluyor. Filmlerdeki gibi, bir anda yok oluyor, sanki hiç yokmuş, olmamış gibi. Ama hiç güzel değil bu film.

Ağlıyorum ama. Hem de katıla katıla ağlıyorum.

Ağlayarak uyandım, hatta ağlama sesimi duyup uyandım. İçimde acıyla karışık ağlama isteği. Yastığım yüzüm gözyaşlarımla ıslanmış. Elimde değil süzülüyor hâlâ gözlerimden yaşlar. Bir rüya idi sanırım gördüklerim. Birkaç dakika sonra yataktan çıkıyorum ışığı yakıyorum, saatime bakıyorum saat üçü beş geçiyor. "Yoksa yoksa" diyorum. Kendine gel diyorum, kendime... yalnızca bir düş gördün, hepsi bu! Sonra sigara içmek için evin arkasındaki verandaya çıkıyorum. Babam orada. Kanepede oturmuş sigara içiyor. Canı sıkkın, hiç uyumamış. Baba, bir düş gördüm. Daha doğrusu kötü bir düş gördüm. Gördüğüm düşü anlatıyorum. "Eyvah!" diyor, "Ruhi amcanı yitirdik öyleyse. Sezgilerin sana bu düşü gördürtmüş." Sabah oldu. Babam, "meydandaki büfeye gazete erken geliyor gider alırım" dedi. Gitti ve çarçabuk döndü. Kül gibi geçmişti yüzü. "Kızım çok üzgünüm" dedi, "gördüğün düş... Üzgünüm çok, üzgünüm." Cumhuriyet gazetesi haberi şöyle duyuruyordu. "Koca Ruhi gitti gider." Alt başlık ve haberde Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde tedavi görmekte olan Ruhi Su gece saat 03.02 de hayata veda etti. Cenazesi yarın (.....)

İSMAİL HAKKI DEMİRCİOĞLU ve RUHİ SU

Yıl 2013 Salihli Şiir İkindileri...1985 yılında merhum Başkan Zafer Keskiner'in göreve gelir gelmez başlattığı Şiir İkindileri ilkin Şadan Gökovalı'nın yönetimindeydi. Uzun yıllar Şadan abi doyumsuz ikindiler hazırladı ve sundu, Melih Cevdet Anday, Can Yücel, Cahit Külebi, Gülten Akın, Cemal Süreya, Stelyos Yeranis, Hristo Katsiyannis, Cevat Çapan... kimler kimler konuk olmadı ki Salihli'de şiir severlere. Tuğrul Keskin kardeşciğimin hazırlayıp sunduğu programlar da çok zengin ve nitelikli oldu hep. 2013 bahar ikindisi de öyle güzel, öyle zengin ki, bitsin istemiyoruz. O gün program sonrası gittiğimiz kır kahvesinde Ruhi Su'yu andık Demircioğlu ile.

Türk halk müziğimizin güçlü sesi ve divan sazı ve bağlama ustası İsmail Hakkı Demircioğlu ile o gün Salihli'de tanıştık, dostluğumuzu sanatla, müzikle, şiirle ve özellikle de ikimizin de sağlığında yakından tanıma şansına eriştiğimiz Ruhi Su ile ilgili güzel anılarımız varmış meğer ikimizin de... dostluğumuz Ruhi ve Sıdıka Su ile yaşadıklarımızı birbirimizle paylaşırken daha da güçlendi. O gün Ruhi Su'dan söz ettim. Tanırdım dedi İsmail Hakkı. Cenaze törenini anlattı. Ben rüyamı. Benim çok sevdiğim büyük bir usta idi. O bir ekoldür diye sürdürdü sözünü. Ben de Ruhi Su ile anılarımı anlattım. İlgiyle dinliyor, sorular soruyor, ara sıra oda Ruhi Su ile ilgili anılarını anlatıyordu. Ben o günü ve aynı gece gördüğüm düşü anlatınca özellikle son bölümünde ev ortamını anlatınca; çok ilginç dedi. Ruhi Su'yu uğurladıktan sonra birçok arkadaş ve yakınları, gençler, bazı dostları, taziye için onun evine geldik. Ev ve o günkü ortam tıpatıp anlattığın gibiydi, kimimiz yerde kimimiz sandalye veya koltuklarda oturduk. Sıdıka abla ikramlar, yiyecek, içecekler sundu ve bize dedi ki, sakın kimse üzülüp ağlamasın, hayat kaldığı yerden devam etsin, söyleşin, konuşun, türküler söyleyin, yiyin için. Ama sakın ardımdan üzülüp ağlamayın. Herkes onu ve onunla ilgili anılarını anlatsın, bugün onu uğurluyoruz ama o ölmedi ki ağlayalım ardından. O yaşayacak bizimle hep. ■

(*) Sunar Sitesi bitişik düzende yapılmış yatay konumlandırılmış bir site. Dışarıya yapılmış açık merdivenleri bitirip kata çıkınca upuzun bir merdiven sahanlığına gelirsiniz. Merdivenler de sahanlık da ancak iki kişinin oturacağı genişliktedir, bir metreden belki biraz daha geniştir. Merdivenler ve site sakinlerinin evlerinin dış kapıları mahalleye bakar... Site sakinleri çoğu kez bu sahanlıkta oturur tavla oynar, sohbet ederlerdi. Kimler kimler geldi, oturdu, söyleşti, tavla oynadı o sahanlıkta. Halit Çelenkler, Aziz Nesinler, Uğur Mumcular, Fakir Baykurtlar, Talip Apaydınlar, Bahri Savcılar, Asım Bezirciler, Müşerref Hekimoğlular, Oktay Akballar... Kimi ev sahibi, kimi misafir, ama her biri bu yurdun yetiştirdiği aydın ve yurtsever mütevazı, zarif, bilge entelektüeller, sanatçılar, yazarlar, gazeteciler, öğretmenler, nice köy enstitülü aydınlar... Ruhi amcaların evi ikinci katta, diğerleriyle aynı büyüklükte, küçük, şirin bir daire. Kapı açılır açılmaz karşı geniş pencereden denizi görünür. (Yanlış mı hatırlıyorum yoksa küçük bir girişten mi oturma odasına geçiliyordu. Sanmam, planı özgündür Sunar Sitesinin) Köşe de duran, çok güzel işlenmiş çini sobadan, perdelere, koltuklardan pirinç çay askısına kadar; tüm eşyaların, zarif, yalın ve birbiriyle uyumla kaynaştığını düşünürdüm.

FERHAT TUNÇ:
“Vazgeçmedikçe yenilmiyorsun!”

Sanat hayatında kırk yılı geride bırakan Ferhat Tunç’un yaşamı, ülke siyasi tarihimizin bir özeti gibi. Gerek kişisel, gerekse sanatsal yaşamı fırtınalar içinde geçti. Demokrasiyi, barışı, kardeşliği, insan haklarını ısrarla savundu. En ağır dönemlerde ezgileriyle yaşamın sesi oldu. 40 yıllık sanat hayatına 26 albüm, Türkiye ile dünyanın birçok ülkesinde gerçekleştirdiği yüzlerce konser, “Zor zamanlar İnce Şarkılar” adını taşıyan bir kitap ve “Tarih Bize İyi Davranmadı” adlı bir belgesel sığdırdı. Susmayan sesi ve sazıyla 40. sanat yılını geride bırakan Ferhat Tunç ile hem yeni albümünü hem de zorunlu sürgünlüğünü konuştuk.

■ **RÖPORTAJ: HALİL YENİ**

Ahmet Kaya ve Ferhat Tunç. İlk gençlik yıllarımın en güzel sesleriydi. Biri sürgünde hayatını kaybetti, diğeri zorunda kalarak sürgüne gitti.

Lise yıllarında Ferhat Tunç’u tanımış, onun türküleriyle hayata bakmıştım. O yıllar “İstanbul Konserleri 1” adlı kasetini teypte çevirip çevirip dinliyor, kitabıma, masama, arkadaşlarımın uzattığı anı defterlerine, albümünde seslendirdiği ezgilerden biri olan **“Yaşamak direnmektir”** diye yazıyordum.

2019 yılı Mart ayında hüzünlü bir haber aldık ondan. Hakkındaki hapis cezası ve soruşturmalar nedeniyle Türkiye’den ayrıldığını duyurdu Ferhat Tunç.

Türkiye'den ayrılma kararına ilişkin ise, "Ülkeyi terk etmek yerine kendimi hapis cezasına hazırlamıştım. Ancak hapis cezasının ardından durmadılar ve ardı ardına dava açtılar. Hakkımda açılmış davaların sayısını takip etmekte zorlanmaya başladım. Cezaevine girdiğim takdirde yeniden özgür kalmam mümkün olmayacaktı. Yakın çevrem sanatıma yurt dışında daha fazla emek harcayabileceğimi düşünüyordu ki beni ikna ettiler" ifadelerini kullandı.

Oysa Ferhat Tunç o tarihlerde sanat hayatının 35. yılını yeni bir albüm çıkararak kutlamıştı. Albümde, herkesin hafızasında yer edinmiş toplam 16 eser yer alıyordu. Canlı konser performanslarında kayıt altına alınmış eserlerinden oluşan albüm yüreğimize bir yaz rüzgârı gibi çarpıyordu.

Sanat hayatında kırk yılı geride bırakan Ferhat Tunç'un yaşamı, ülke siyasi tarihimizin bir özeti gibiydi. Gerek kişisel, gerekse sanatsal yaşamı fırtınalar içinde geçti. Demokrasiyi, barışı, kardeşliği, insan haklarını ısrarla savundu. En ağır dönemlerde ezgileriyle yaşamın sesi oldu. 40 yıllık sanat hayatına 26 albüm, Türkiye ile dünyanın birçok ülkesinde gerçekleştirdiği yüzlerce konser, "Zor Zamanlar İnce Şarkılar" adını taşıyan bir kitap ve "Tarih Bize İyi Davranmadı" adlı bir belgesel sığdırdı. Ülkemizin Dünya Özgür Müzik Ödülü'ne değer görülmüş tek sanatçısı olan Ferhat Tunç artık yurt dışında yaşıyor ve kararlılıkla üretmeye devam ediyor. Dumanı üzerinde "Memleketçe" albümü de bu üretimlerinden biri.

Sanatçının bu yeni albümü Royem Müzik etiketiyle geçtiğimiz aylarda dinleyicilerle buluştu. 11 eser bulunan albümdeki 2 eserin sözleri Ferhat Tunç'a ait. Tunç, tarihi Hasankeyf'in sular altında bırakılarak yok edilmesini anlattığı "Hasankeyf" adlı eserinde Kürt Opera Sanatçısı Pervin Çhakar ile düet yaptı. Diğer sözlerde Ahmet Can Akyol, Selahattin Demirtaş, Doğan Munzuroğlu, Hıdır Işık, Hüseyin Aşkın ve Hakan Kerimoğlu'nun imzaları bulunuyor. Sekiz eserin bestesi ise Tunç'a ait. Sanatçı, albümde söz ve müziği Aram Tigran'a ait 'Xemilî Zozan' adlı Kürtçe esere de yer verdi. Tunç, albüme ilişkin sosyal medya hesabı üzerinden bir paylaşım yaparak, *"Memleketin içinden çıkarıldığım puslu zamanlarda içimdeki memleket pusulam oldu daima. Memleketçe mırıldandığım bir Dersim ezgisi yarenlik etti yolda bana. Bir de sizin varlığınız"* ifadelerini kullandı.

Ferhat Tunç 1989 yılında çıkardığı **''İstanbul Konserleri 1''** albümünde, konserine gelenlere şöyle sesleniyordu "*Kardeşlerim! Hepinizi özgürlük ve demokrasiye olan sonsuz inancımla, coşkuyla selamlarım!"* Yıl 2022. Aradan tam otuz üç yıl geçti. Kötülük nasıl değişmediyse özgürlüğe ve demokrasiye olan inancımız da değişmedi. Çünkü onun ezgilerinden öğrenmiştik bir kere, yaşamak direnmekti.

Susmayan sesi ve sazıyla 40. sanat yılını geride bırakan Ferhat Tunç ile hem yeni albümünü hem de zorunlu sürgünlüğünü konuştuk.

"Memleket gibisin'' Ferhat Tunç. Şarkıların ülkemizde yaşanan her önemli siyasi dönemin özeti gibi... Yaşananlar karşısında duruşun ve seslenişinse örnek bir aydın tavrı. Hayat hikâyeni biraz aralasak fırtınalı bir yaşam çarpıyor yüzümüze. Bu dolu dolu geçen 40 sanat yılını yazmaya kelimeler yetmez. Sen geçen bu zamanı kısaca nasıl anlatabilirsin?

Sanat hayatımda 40 yılı geride bırakmış bir sanatçı olarak anlatacaklarım bu söyleşiye sığmayacak kadar çok uzundur. Kırk yıllık bu zorlu hayatımı dinleyicilerimle buluşturacağım bir kitabın konusu yapmayı düşündüğümü belirterek başlayalım. Bu kırk yıllık tarih aynı zamanda büyük bir mücadelenin, direnişin de tarihidir. Bunun bir sonucu olarak yasaklar, hapis, ölüm tehditleri ve son olarak sürgündeyim. Bir kez daha ifade etmeliyim ki, sırf muhalif kimliğinden dolayı hiçbir sanatçı bugün benim yaşadıklarımı asla yaşamayı hak etmez, etmemelidir. Baskı, yasak ve her türlü ayrımcı uygulamaları olan bir devlet gerçeğinde yaşıyoruz. Bu değişmeyen gerçeklik nedeniyle muhalif bir duruşun sahibi olmak zorundasınız zaten. 40 yıllık sanat hayatımda bu duruşun sahibi bir sanatçı olarak yaşadım, yaşamaya devam ediyorum. Sanatımla, şarkılarımla dillendirdiğim gerçek, daha özgür, demokratik bir Türkiye içindi. Verdiğimiz bu çabanın ülkemiz için kalıcı demokratik bir kazanıma dönüştüğünü görmek mümkün olsaydı keşke. Olmadı diye yılgınlığa kapılmadım. Louis Aragon "Yeniden gerekseydi yaşamam, giderdim yine aynı yoldan" diyor bir şiirinde. Mücadelemiz kesintiye uğramış değil, uğratmayız.

Ozan sürgünde olunca ve sürgünde bir albüm çıkarıp adına da "Memleketçe'" ismini verince ister istemez konu buraya geliyor. Albümünüzde yer alan söz ve müziği sana ait olan "Güneş Yeniden Doğacak" şarkısında "sürgünlerde kanar yaramız'' diyorsun. Sürgünde olmak nasıl bir duygu?

Sürgünde olmak birden fazla duyguya sürüklüyor sizi. Haksızlığa uğradığınızın farkındasınız ve kimin ne haddine ki bizi ülkemizden uzakta yaşamaya mecbur ediyor, diyorsun içten içe. Bir yandan da sürgünün seni pasifleştiren, mücadeleden alıkoyan, reflekslerini öldüren bir sürece dönüşmesine izin vermemek için daha çok çalışmayı, üretmeyi planlıyorsun. Sürgünde de olsak, cezaevinde de olsak üreterek direnmeye devam etmeliyiz. Bu devam ettikçe kaybedecek olan sistemin kendisi olacaktır. Gördüğüm ağaçları, dost-

ları, dinleyicileri özlüyorum. Hıncahınç dolu salonlarda şarkı söylemeyi özlüyorum. Çocukluğumun geçtiği Dersim'de olmayı, dağını, taşını ve ırmağını özlüyorum. Sürgün, dağa, taşa, suya, göğe ve insana büyük bir kederle hasret bırakıyor sizi.

Melike Demirağ'ın "Şimdi İstanbul'da olmak vardı'' ya da Cem Karaca'nın bestelediği "Hep Kahır'' şarkısı aslında 12 Eylül darbesi sonrası sürgünde olan iki sanatçının ülkesine, insanına duyduğu özlemi anlatır. Ben "Memleketçe''yi dinlerken de öyle hissettim. Sen bu ezgiyi hangi duygularla besteledin ve albüme bu ismi neden verdin?

Tüm sürgünlerin ilk hissi özlem oluyor galiba. Melike de o şarkıyla özlemini dile getirmişti. Ancak bilhassa sanatçı, özlemi ağır bir duygusallıkla yaşamalı ki üretebilsin, doğru üretebilsin. Ben bir suç işlemedim ve hâliyle bir nedamet içinde değilim. Tek nedametim, istediğimiz ülkeye henüz kavuşamadığımız için olabilir. Albümde bu nedenle hüzün de coşku da hâkim. Albümde yer almasını istediğim ve ruh hâlimi yansıtan bir şiir yazmıştım aslında. Bestelemeye çalışırken zorlandığımı hissettim ve bunu sevgili Ahmet Can Akyol ile paylaştım. Bir hafta sonra yeniden görüşmek üzere o sohbetimizi sonlandırmıştık. Ahmet bir haftanın ardından bana buradaki ruh hâlimi yansıtan "Memleketçe" sözleriyle döndü. Sözleri okuduğum andan itibaren bestesi de şekillenmişti zaten. Ahmet'le öteden beri yoğun bir duygudaşlık içinde olduk hep. Bazen başaramayabiliriz ama yenilmek çok başka şey. Vazgeçmedikçe yenilmiyorsun. Başaracağına inanmak halkına, sanata, mücadeleye, diyalektiğe güvenmekten de geliyor ve hâliyle hiç vazgeçmiyorsun. Yaşadığımız memleketten sorumluyuz; o memleketin insanına, kuşuna, ağacına, çocuklarına sorumluyuz ve bu sorumluluğu hakkıyla yerine getirme inancıdır da albümün şarkıları biraz.

Şarkılarının tamamını dinlediğimde karşıma öfke ve direniş, hüzün ve umut çıktı. Ben bu duygularla dinledim. Peki ya sen?! Sen albümü hangi hislerle hazırladın? Hazırlarken duyguların ve düşüncelerin nelerdi?

Aslında öfke, direniş, hüzün ve umut birbirini besleyen, 'tetikleyen' duygular gibi. Öfkelenmezsen direnemezsin, sadece hüzne kapılır da umutlanmazsan bir şeyi inşa etmen, dönüştürmen imkânsız hâle gelir, diye düşünüyorum. Bu duyguları sadece sürgünde değil, daima yaşıyor ve hayatımızı da üretimimizi de ona göre biçimlendiriyoruz. Sürgün, bunlara bir de özlem duygusunu ekliyor tabii. Özlem ise hüznü, öfkeyi ve bunlar neticesinde hareket etmeyi sürdürmek gerektiğini anımsatıyor. Çoğu meselede, mekânda, dönemde 'kavuşmak' için yaşıyoruz. İyiye, doğruya, hak edilene, en az kusurlu olana kavuşmaya gayret ediyoruz.

Albümünde Dersim üzerine yazılan bir şiirde var. Senin için Dersim'in ne kadar önemli ve özel olduğunu bildiğim için bu soruyu sormak istiyorum. Ait olduğun topraklara olan hasretini sürgünde nasıl gideriyorsun?

Dersim hasreti, bana dayanma gücüyle birlikte üretme inancını veriyor. Müzikle buluşmam, doğup büyüdüğüm Dersim'le, Dersim'in tarihsel acılarıyla ilişkilidir. Annemin beni uyutmak için kulaklarıma fısıldadığı ninnileri hâlâ işitiyor gibiyim. Her Dersim'li çocuk gibi bu ağıtlarla büyümüş olmak, o coğrafyanın acılarıyla tanıştırdı beni. Yediden yetmişe vahşice katledilen insanların acıklı hikâyelerini bu ağıtlar vesilesiyle öğrendim. Hasret duyduğum o yere şarkılarımla seslenmek hem duygumu hem de bilincimi taze tutuyor. İnsanın iyisiyle kötüsüyle çocukluğunun, ilk keşiflerinin, ait olmak istediği dünyaya dâhil olmanın hevesini yaşadığı yerden uzak kalması zor. Bu zorluğun seni tüketmesine izin vermemen gerekiyor ki hasrete son verme iraden de güçlü kalsın. Bu yüzdendir ki bunca haksızlığa rağmen güçlüyüm.

Sorularımın sonuna yaklaşıyorum. Ahmet Can Akyol, yazdığı şiirde seni anlatarak şöyle sesleniyor: "Ben nasıl susayım / böyle biriktikçe / bana bir şeyler söyle / söyle memleketçe…" Sevgili Ferhat Tunç, sürgünde bir ozan olarak sana "memleketçe" neler söylenmesini isterdin?

Dersim'in ağıtlarından sonra barış ezgileri ve barışın temelini oluşturan dünyanın ezgilerini seslendirdim. En çok barış, adalet için, özgürlük için halkların birlik olduğunun söylenmesini isterdim. Dertten, ka-

ranlıktan değil de insani değerlerin korunmasından veya bu değerlerle güzel bir dünyanın inşa edilmesinden söz edilsin isterdim. Sadece ıstırabı değil, artık çareyi ve onu nasıl inşa edeceğimizi konuşmamız gerekiyor, diye düşünüyorum. "Memleketçe", ülkemizin sürüklendiği bu karamsar, karanlık tabloyu umuda dönüştürmenin güçlü bir arzusunu yansıtıyor. Bu kötü gidişatla birlikte ne kadar anlaşılır olacağımı zaman gösterecektir.

Hemen hemen her sürgün bir gün ülkesine geri döneceğinin hayaliyle yaşar. Kimi düş gerçeğe döner, kimi bitmeyen, katlanarak devam eden özleme. Ki sen bu albümde "Bahar kapımızda yine / Bak umutlar yeşeriyor / Güneş yeniden doğacak / Gökkuşağı selam ediyor" diyorsun. Bir gün geri döneceğini, yağan fırtınalı yağış sonrası çıkacak gökkuşağının altından geçeceğini düşünüyor musun?

Sürgünün en tehlikeli yanı bence insanın 'yalnız' hissetmesi. Ben bunun daima önüne geçtim ve sağ olsunlar, yakın çevrem de dostlarım da bunu hissettirmedi. Zaten bir mücadele içindeyseniz bu hisse kapılmanız zor. Kişisel olarak dönüşümden çok ülkedeki karanlığın bitmesiyle ilgileniyor ve böyle düşündüğümde, karanlığın ardının gökkuşağı olduğunu ve döneceğimi biliyorum. 'Güneş yeniden doğacak' derken bu umudu yansıtıyorum. Umuda fazlasıyla ihtiyacımız var bugünlerde. Tabii 'beklemek'le olmaz bunlar. Ne yazık ki bazı muhalefet çevreleri, muhalefet etmenin doğasına da aykırı olarak mesela seçimleri bekliyor. Oysa muhalefet günlük bir şeydir, sokaktır, iş yerleridir ve bunlar da günbegün yaşar, beklemez, bekletilmez. Eğer hepimiz elimizden geleni yapar da karanlığın kalkmasına çabalarsak, gökkuşağı hepimize görünecek.

Röportaj için çok teşekkür ediyorum. Son olarak Güney dergisi emekçilerine ve okurlarına neler söylemek istesin?

Güney dergisinin tarihsel ve güncel değeri büyük benim için. Bence emekçileri ve okurları için de böyle. Hayatımın en büyük öncüsü olarak kabul ettiğim Yılmaz Güney'i sürgünde sonsuzluğa uğurlamanın acısını yaşamıştım. Ardından sevgili dostum Ahmet Kaya… Bu yüzden aileme ısrarla gitme vaktim geldiğinde beni Dersim'e götürmelerini tembihliyorum. Yılmaz abi, "sürgünde ölmek kaderimiz olmamalı" diye haykırdığı o Paris etkinliğinde beraberdik. Sonra bir Paris - Strasburg yolculuğumuz oldu. Yılmaz abinin duruşu şahsında Güney dergisine daima sahip çıkmalıyız diyorum. Emekçileri ve okurları da bu açıdan kıymetli bir iş yapıyor; hepsini saygıyla selamlıyorum. ■

SAĞLAMLIK, İŞLERLİK, ZERAFET

Mimarlıkta kadın eli

Zaha Hadid, Galaxy Soho (2012), Pekin

■ **GÜLFER UĞUR**

Kadınlar çok alacaklı erkek egemen dünyadan, çoook! Birçok alanda olduğu gibi mimarlıkta da patriyarkanın yarattığı "erkekler kulübü"nde kendilerine yer açmak için en az yüz yıldır inanılmaz çabalıyorlar... Halbuki en çok kadın eline yatkındır sağlam, korunaklı, işlerliğe uygun ve zerafetiyle öne çıkan binaların tasarımları... Gerçeklik de başkadır zaten... Kadınların mimarlık alanında uluslararasında "geriden" gelmeleri, onların mimarlığa, tasarıma veya inşaat mühendisliğine ilgi göstermemesinden değil, en gecinden mimarlığın özel bir meslek alanı olmasından bu yana kendilerine bu alanda fırsat tanınmamış olmasındandır.

Patriyarkanın ezelden beri kadına biçtiği toplumsal rol 'Kadının dünyası evdir!' olagelmiştir. Ve ezelden beri kadınlar, "ev kurmakla" ve evlerini "güzelleştirmekle" ilgilidir... En ilkel topluluklarda dahi, az buçuk "konforlu" bir yaşam için neye ihtiyaç olduğu, beslenmeden ısınmaya, sosyal yaşamdan korunmaya dek yaşam alanlarının nasıl düzenlenmesi gerektiğine gerçekte ve geri planda kadınlar karar vermiştir. Günümüze kadar geçerli olan da esasen budur... Ne var ki, erkekler dünyasında ön planda yer almak, sözlerini dinletmek, kendi öz ihtiyaçları ve tasarımlarıyla kendilerini kabul ettirmek konusunda hâlâ büyük zorluklar yaşıyorlar. Oysa ki, her zaman vardılar, varlar, gelecekte çok daha fazla varolacaklar!

Geçmişte, özelde tapınaklar, kliseler, camiler, saraylar gibi gösterişli ve devasa yapıtların tasarımı ve inşasında kadınların pek adı geçmezdi. 19. yüzyıldaki üniversite, okul, parlamento, kamu yönetimi vb. gibi kamusal binaların inşasında da kadınlara yer yoktu. Dahası, mimarlık "nitelikli bir meslek" ve yüksek okulluluk gerektiren bir meslek ilan edildiği andan itibaren salt erkeklere özel oldu. Avrupa'daki ilk mimarlık yüksek okullarının kapıları başlangıçta kadınlara kapalıydı. Kadınlar ancak 20. yüzyıldaki özgürlük mücadelesiyle ve deyim yerindeyse kapıları zorlayarak bu alanlara girmeyi başarabildiler.

Günümüzde bu durum biraz değişti elbette... Mimarlık mesleğini seçen ve bunun için yüksek okullara kaydolan kadınların sayısında hatırı sayılır bir artış var. İnşaat mühendisliğinde hâlâ erkeklerin mutlak çoğunluğu söz konusu iken, mimarlık ve tasarımda kadınlar epey yol katetmiş bulunuyorlar. Fakat okullulukla iş bitmiyor... Okulu bitirseler dahi, hatta bu konuda erkeklerden çok daha başarılı olsalar dahi, iş hayatına gelince işler değişiyor... Mimarlık bürolarında ve büyük inşaat şantiyelerinde kadınlar hâlâ azınlıktalar. Onlara çoğunlukla iç mimarlık ve konut inşası alanları "bırakılıyor"... Cinsiyetçilik bu alanda da devam ediyor!

Öncülük Bauhaus kadınlarının

"İyi olan şey, zamanla olur,
ve kadın ruhunun dile gelmesi de özsel olarak,
kendisi olmayanı yansıtarak değil,
bizzat kendisi olarak gerçekleşecektir."
(Lilly Reich, 1922, İç mimar ve tasarımcı)
(baukultur.nrw)

Özelde Avrupa'da kadın mimar ve tasarımcılar açısından yol açıcı okul Dessau'daki Bauhaus ekolü olmuştur. Dessau'daki atölyelerde kadınlar dokuma tezgâhlarında, seramik ve metal işlemesinde, iç mimari ve mobilya tasarımlarında yetişmekle kalmamış, yönetici pozisyonlarda da yeralmışlardı. Örneğin, Alman İnşaat Birliği'nin yönetiminde ve daha sonraları Dessau Bauhaus inşaatının yönetiminde yeralan **Lilly Reich** (1898 - 1947) bunlardan biridir. 1929 yılındaki Barcelona Dünya Fuarında Alman İmparatorluğu'nun sergi alanı olan 'Barselona Pavyonu'nun tasarımında Ludwig Mies van der Rohe ile birlikte çalışmıştı. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, başarılı mimar olarak ünlenebilen az sayıdaki kadın mimar arasında yeralan Lilly Reich, daha sonraki dönemde Hitler faşizminin hizmetine girmiştir.

Ludmilla Herzenstein (1906 - 1994) İkinci Dünya Savaşı ertesinde, Doğu Alman Cumhuriyeti'nde, Berlin Friedrichshain, Karl-Marx-Allee adresindeki, bir ve iki odalı evlerden oluşan beş katlı "Laubenganghaus" [1] stilindeki toplu konutun tasarımcısı ve inşacısıydı.

Erkeklerin alanında yer almayı ve hatta yaptığı iş ile ünlenmeyi başaran kadın mimarlardan bir diğeri Bauhaus ekolünden Avusturyalı **Grete Schütte-Lihotzky** (1887-2000) idi. Grete Schütte-Lihotzky 1925 yılında Frankfurt'ta inşa edilen sosyal konutların mutfaklarının tasarımıyla ün yapmıştı. "Frankfurter Küche" ("Frankfurt Mutfağı") olarak ünlenen bu mutfak, çalışan kadınların günlük hayatını kolaylaştırmak amaçlı, işlevsel ve pratik mutfak tasarımına sahipti.

Hilde Weström (1912 - 2013) İkinci Dünya Savaşı ertesinde Berlin'in yeniden inşasında özel konutların ve toplu konutların inşasında büyük ölçüde etkin olmuştu. Onun en önemli kazanımlarından biri de sosyal konutlardaki

Lilly Reich 1929 yılındaki Barcelona Dünya Fuarında Alman İmparatorluğu'nun sergi alanı olan 'Barselona Pavyonu'nun tasarımını Ludwig Mies van der Rohe ile birlikte yapmıştı.

Ludmilla Herzenstein "Laubenganghaus" ("Kemer Geşişli Ev") stilindeki toplu konutun tasarımcısı ve inşacısıydı.

Grete Schütte-Lihotzky çalışan kadınların günlük hayatını kolaylaştırmak amaçlı, işlevsel ve pratik mutfaklar tasarladı.

Lilly Reich

G. Schütte-Lihotzky

Hilde Weström

Lux Guyer

uygulamalarla başlayan ve 2007 yılına kadar yürürlükte kalan mutfak planlamalarında uyulması gereken asgari donanımın ölçüt olarak (DIN 18022) kurallaştırılmasıdır. Verdiği bir röportajda Hilde Weström mimarlıkta kadınların perspektifi ile ilgili şunları söylüyordu:

"Genellikle kadınların tasarımında içten dışa doğru bir çalışma söz konusudur, çünkü onlar yaşam alanlarının düzenlemesine büyük itina gösterirler ve kullanan insanlara konfor ve özgürlük hissini tattırmak isterler. Kadınlar, çocukların ihtiyaçlarını, onların gelişmesini, oyununu ve diğerlerini daha fazla dikkate alırlar. Her küçük detaya ve nihayet masraflara dikkat ederler. Kadınlar daha tasarrufludur ve dolayısıyla inşalarında daha ekonomiktir..." (wikipedia.org/wiki/Frauen_in_der_Architektur)

1924 yılında ilk İsviçreli kadın olarak kendi mimarlık bürosunu açan **Lux Guyer** (1894 - 1955) 1926/1927 yıllarında kendi tasarımlarına ve büyük inşaatlara imza atmıştı. Yalnız yaşayan emekçi kadınlar için inşa ettiği "Frauenwohnkolonie Lettenhof" ("Kadın Konutları"), katlanarak açılıp kapanan pencereleri, camlı çift kanatlı

"Frauenwohnkolonie Lettenhof" ("Kadın Konutları")
Lux Guyer tarafından tasarlanmıştı.

iç mekân kapıları, gömme dolapları, ergonomik mutfakları, dışa açık havalandırmalı küçük yiyecek dolapları ve ortaklaşa kullanılan elektrikli süpürgeleriyle yepyeni bir konfor sağlıyordu.

Bauhaus kadınları öncü kadınlardı... Bauhaus okulu her alanda "çığır açıcılığıyla", "devrimciliğiyle" tanınıyordu, kadınlara yer açılmasıyla şüphesiz o günün şartlarına göre ilericiydiler, fakat bu, sonuçta Dessau'daki Bauhaus okulunun da erkek egemen bir yapıya sahip olması gerçeğini değiştirmiyordu.

Aradan yüzyıl geçmiş olmasına karşın bugüne kadar bu alanda katedilen yol —deyim yerindeyse— bir arpa boyu kadardır. Günümüzde de mimarlıkta ve büyük inşaatların yönetiminde erkek egemenliği söz konusudur. Mimarlıktan mezun olan kadın mimarlar mimarlık bürolarında iş bulmakta zorlanmakta, geçici işlerde çalışmakta, proje kapma peşinde koşmakta ve erkek meslektaşlarından daha az para kazanmaktadırlar. Kendi mimarlık bürolarına sahip kadınların veya kadın kolektiflerinin sayısı giderek artmış olsa da gerçek anlamda eşitlik söz konusu değil. Diğer taraftan kadınların cephesinde önemli değişiklikler var. Kendi örgütlülüklerini yaratıyor ve yeni bir özgüvenle ilerliyorlar. Artık salt erkeklerin çizdiği yollarda ilerlemekle yetinmiyor, erkeklerin koydukları kalıpları da parçalayarak kendi farklı tarzlarıyla ortaya çıkıyor, uluslararası alanda dev projelerin tasarımı ve yönetimine imza atıyorlar.

En önemli mimarlık ödülü Pritzker'i alan ve alamayan mimar kadınlar

Uluslararası yarışmalarda ödüllendirilen ve "star mimarlar" liginde yeralmalarıyla tanınan kadın mimar ve tasarımcıların sayısı bugüne dek çok az: En ünlüler olarak Iraklı **Zaha Hadid** ve Japon **Kazuyo Sejima**'nın adı geçiyor. Bunlar en önemli mimarlık ödülü olarak bilinen Pritzker Ödülü'nü [(2)] alma şansını yakalayan mimarlar. Bunların çalışmalarına geçmeden önce, Pritzker ödülünü hak ettiği halde bir türlü alamayan ve mimarlıkta cinsiyetçiliğe karşı mücadelede de öne çıkan **Denise Scott Brown**'u tanıyalım.

Denise Scott Brown

90 yaşındaki (3 Ekim 1931) Kuzey Rodezya doğumlu (bugün: Zambiya) Denise Scott Brown, hak etmesine ve uluslararası protestolara rağmen Pritzker ödülünü hâlâ alamayan kadın mimar. "Postmodern mimarlığın en önemli temsilcisi, teorisyen ve yayımcı" olarak anılan Denise Scott Brown eşi Robert Venturi ile birlikte 20. Yüzyılın en önemli mimarı sayılıyor. Denise Scott Brown Londra'da mimarlık okulunu bitirdikten sonra ilk eşi Robert Scott Brown ile birlikte Philadelphia'ya yüksek lisans eğitimlerini tamamlamaya gider. Pennsylvania Üniversitesi'nin şehir planlamacılık bölümünde masterini yaptıktan sonra (1960) aynı üniversitede doçent olarak çalışmaya başlar. İlk eşini bir araba ka-

Denise Scott Brown

Venturi ve Scott Brown'ın ilk projelerinden biri Columbus, Indiana'daki 4. İtfaiye İstasyonuydu. 1968'de yapılan bina kırmızı ve beyaz sırlı tuğla ile kaplanmıştır ve depolama ve yaşam alanları, itfaiye araçları için bir alan ve bir hortum kulesi içerir.

zasında kaybeden Denise Scott Brown ilerki yıllarda meslektaşı Robert Venturi ile tanışır ve birlikte (1967) çalışmaya başlar. Üniversite profesörlüğünün yanısıra Venturi, Rauch & Scott Brown mimarlık bürosu adıyla ödüller alan birçok mimarlık projesini gerçekleştirir. Örneğin 1972'de inşa edilen New York Devlet Üniversitesi İnsan Hakları ve Sosyal Bilimler fakültelerinin kampüs tasarımları, Toulouse'daki başkent binası ya da 1986'da Londra National Gallery'e ek binaların tasarımı ve inşası gibi… Robert Venturi ve Denise Scott Brown ikilisi, mimarlık teorisine yenilikleriyle katkıda bulunan birçok kitap yazmış ve yayınlamıştır. Denise Scott Brown yaşamı boyunca büyük projeler geliştirmiş olmasına karşın Pritzker ödülünü bugüne dek alamamış olan kadın mimardır. Eşi ile birlikte sıkı ortak çalışmasına karşın 1991 yılındaki ödüllendirmede, en önemli uluslararası mimarlık ödülü olan Pritzker sadece eşi Robert Venturi'ye verildiğinde, Denise Scott Brown protesto ederek ödül törenine katılmayı reddetmişti. Ödülü veren vakfın açıklaması, prosedürün ödülün paylaşılmasını mümkün kılmadığı şeklindeydi. Ancak, daha sonra ortaya çıkmıştı ki, daha önce de ödül bir ikiliye verilmişti ve tabii ki, bunların her ikisi de erkekti…

Denise Scott Brown yaşamı boyunca mimarlıkta kadınların savunucusu olarak mücadelesini sürdürmüş, çeşitli platformlarda konuşmacı olarak yeralmıştır. 1989 yılında yayınlanan "Üstteki Oda! Cinsiyetçilik ve Mimarlıkta Yıldız Sistemi" adlı bir makalesinde mimarlık mesleği içindeki ayrımcılığı, bizzat kendi yaşadıklarını ve firmanın eşit bir ortağı olarak tanınmak için vermiş olduğu mücadeleyi anlatıyordu.

Denise Scott Brown'ın adı bir kez daha, 2013 yılında Pritzker ödülüne karıştı. Bu yıl, Harvard Tasarım Okulu öğrencilerinden Amory James ve Arielle Assouline-Lichten öncülüğünde "Women In Design" öğrenci grubu geçmişe yönelik haksızlığın giderilmesi ve Pritzker ödülüne Robert Venturi ile ortak olarak kabul edilmesi için bir dilekçe hazırlanmış ve bir kampanya yürütülmüştür. Dünyanın her yerinden 20 bin meslektaşının ve diğerlerinin imzalamış olduğu bu dilekçe ve talep de Pritzker ödül komitesi tarafından reddedildi. Böylece Denise Scott Brown, Pritzker ödülünü almayı iki kez "kaçırmış" kadın mimar olarak da ünlenmiş oldu.

Zaha Hadid - Pritzker Mimarlık Ödülünü alan ilk kadın mimar

Nihayet 21. Yüzyılda(!), 2004 yılında Pritzker ödülü jürisi bir kadın mimarı ödüllendirmeyi becerebiliyor!

Biçim dili Kasimir Maleviç'i andıran ve bir dizi tasarımının "inşa edilemez!" olduğu yönünde zamanında çokça eleştirilen mimarın kendisini kabul ettirme mücadelesi ve "yıldızlar" arasına yükselebilmesi hiç de kolay olmuyor.

Zaha Hadid

Zaha Hadid'in başarı yolu 1993'te, Almanya'nın Weil am Rhein kentinde Vitra-fabrikasının "İtfaiye Binası"nın inşasıyla açılır.

Bağdat doğumlu Zaha Muhammed Hadid, Musullu zengin bir ailenin kızıdır. Londra'da ekonomi okuyan babası Muhammed Hussein Hadid 1946'da Irak Demokratik Partisi'nin ve 1960'da İlerici Demokratik Partisi'nin kurucu üyesidir ve uzun yıllar ekonomi bakanlığı yapmıştır. Çocukluğundan itibaren sanata ve tasarıma ilgili olan Zaha Hadid ilk öğrenimini Bağdat'da tamamladıktan sonra yurtdışında İsviçre'de ve İngiltere'de katolik yatılı okullarında okumuş ve daha sonra Londra mimarlık okulunu bitirmiştir. 1970'li yıllarda "Architectural Association School" Rem Koolhaas gibi doçentlerin öncülüğüyle mimarlık alanında yeni bir modernlik karşı akımının merkezi durumundaydı ve mimarlıkta arayışın sürmesinin önünü açıyordu. Yetenekli ve başarılı bir öğrenci olarak öne çıkan Zaha Hadid yüksek lisans bitirme çalışmasında bir hotel inşasını seçerken bu çalışmasını Maleviç'in tektonikası olarak adlandırmış ve deyim yerindeyse mimarlıkta rengini belirlemiştir. İleriki yıllarda Zaha Hadid mezun olduğu okulda doçentlik yapmış, kısa bir dönem Rem Koolhaas (2000 yılı Pritzker ödülü sahibi) yanında çalıştıktan sonra, nihayet 1980 yılında Londra'da kendi mimarlık bürosunu kurmuştur.

Zaha Hadid'in uluslararası alanda dikkat çeken ilk çalışması 1982/1983 yılındaki Hongkong'daki bir dağ eteğindeki "The Peak Leisure Club" parkının tasarımıdır. Birbiriyle kesişen yatay ve dikey terasların "yatay gökdelen"i andırdığı bu tasarım 600 rakip tasarımın arasından birinci seçilmiş ve kendisine 100 bin dolar kazandırmıştır. Ancak, bu tasarım model olarak kalmış, Hongkong'un Çin'e devredilmesi ve siyasi gelişmeler nedeniyle uygulamaya geçememiştir. Zara Hadid, bu tasarımıyla "deconstruktivist mimarlık" teorisinin öncüleri arasında yerini almıştır. Bundan sonraki dönemde de Zara Hadid çalışmalarıyla birçok kez birinciliği elde etmesine karşın, onun planladığı tasarımların birçoğu "inşa edilemez" olarak çekmecelerde kalmıştır.

Zaha Hadid'in başarı yolu gerçek anlamda 1993'te, Almanya'nın Weil am Rhein kentinde Vitra-fabrikasının "İtfaiye Binası"nın inşasıyla açılır. Hadid'in tasarımında alışkın olunmayan bir devinim söz konusudur, beton duvarlar dikaçıyla değil, dar açılı sivri üçgenler şeklinde birbirine kavuşur. Mimarlık dünyasında Hadid'in bu çalışması "devrimci" "öncü yapıt" olarak övülürken, eğik duvarları kabul edemeyen eleştirmenleri de az değildir. Zaha Hadid'in dik açı tasarımına karşı "ilgisizliği" [3] ve tasarım anlayışı şu sözünde dile gelmektedir:

"En önemli şey harekettir, şeylerin akışıdır, hiçbir şeyin kendini tekrarlamadığı, öklitçi olmayan geometri: Alanın yeni düzenlenmesi."

2008 yılında Forbes dergisinin Dünyanın En Güçlü 100 Kadını listesinde 69. Sırada yer alan Zaha Hadid'in, doğduğu ülke Irak için ilk projesi Irak'ın Merkez Bankası'na yeni bina tasarımıdır.

2000'li yılların ortalarından itibaren Zaha Hadid'in çalışmaları değişime uğrar, tasarımları artık daha organik, daha akıcıdır. Bu yıllardaki tasarımlarından Azerbeycan, Bakü'de inşa edilen Haydar Aliyev Kültür Merkezi bence en güzel tasarımlarından biridir. (2012) Bundan sonraki dönemde de Zaha Hadid alışagelmişin sınırlarını zorlayan tasarımlarından vazgeçmemiş,

Zaha Hadid tasarladığı Azerbeycan, Bakü'de inşa edilen Haydar Aliyev Kültür Merkezi (2012)

uluslararasında aranır bir mimar olmasıyla birlikte önüne çok daha fazla fırsat çıkmıştır. Zara Hadid'in devasa ve uçuk projeleri bir bir hayata geçirilirken hakkında ileri sürülen "inşa edilemez" eleştirilerinin de sesi kısılmıştır. Zaha Hadid'in özellikle Çin'de hayata geçirilen projeleri göstermiştir ki, tasarımda değildir sorun, yeter ki gerçekleştirme iradesi ve para olsun!

Dünyanın en yüksek atriyumu/ofis kulesi

Söz konusu Çin olunca, boyutlar da değişiyor elbette… Ülkenin en büyük konut inşaat şirketi olan Soho Çin A.Ş. prestij konusuna önem verdiğinden, Zaha Hadid'in imzasını taşıyan en cesur ve en devasa binaların yapımı için çuvallarla para dökmüş. Zaha Hadid, Pekin'deki Galaxy Soho (2012), Wangjing Soho (2014), Şanghay'daki Sky Soho (2014)'dan sonra, yine Pekin'de "dünyanın en yüksek büro kulesi" ünvanını koruyan 45 katlı gökdeleni "Leeza Soho"yu ölümünden önce (2016) tasarlamış. Leeza Soho'nun bir özelliği de dünyanın en büyük, en devasa atriyumuna sahip olması. (Bkz. dacistanbul.com/dunyadan-mimarlik/leeza-soho-zaha-hadid-architects/) Helezonik biçimde yükselen binanın ortasındaki atriyumu, teras bahçeli mağaza ve ofislerden oluşan bir karışım çevreliyor. 90'lı yıllara kadar köylerin ve boş kırların olduğu Fengtai bölgesi, şimdinin en önemli ticaret bölgelerinden birine dönüşmüş durumda.

Pekin Havalimanı - Devasa bir "Deniz Yıldızı"

Zaha Hadid'in tasarımı olan ve o öldükten sonra ortağı Schumacher tarafından yönetilen bir diğer proje de-

Pekin'de "dünyanın en yüksek büro kulesi" ünvanını koruyan "Leeza Soho"yu ölümünden önce (2016) tasarlamış.

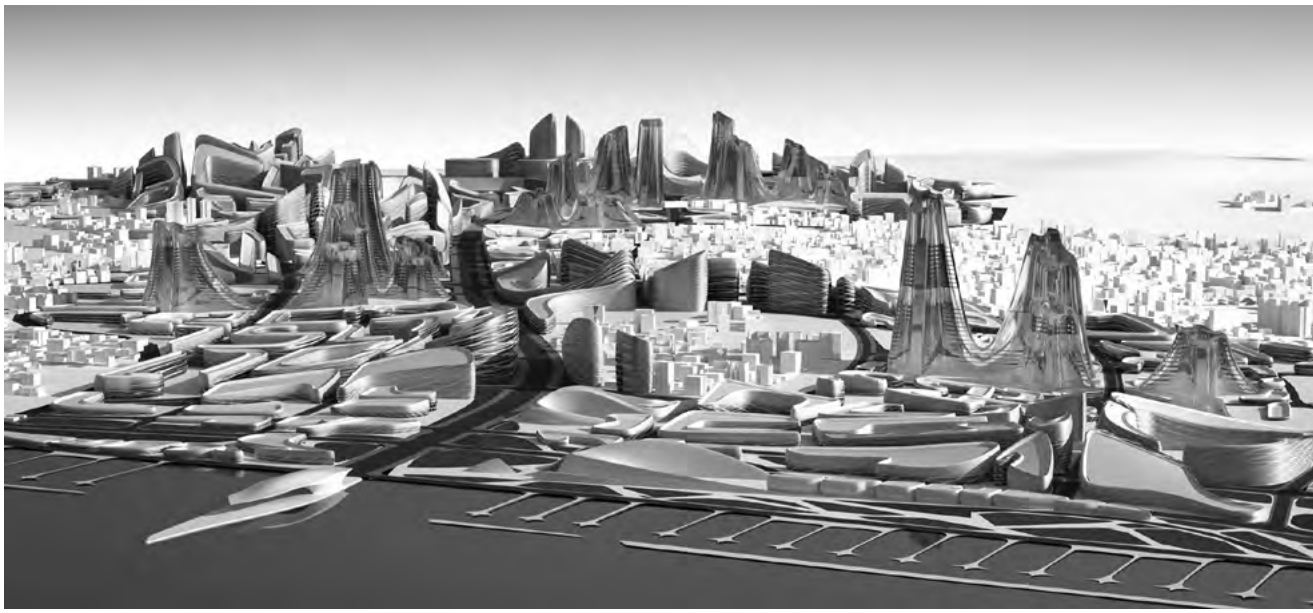

Zara Hadid'in tasarladığı ve uygulamayı bekleyen projelerinden biri de İstanbul Kartal-Pendik Kıyı Şeridi düzenlemesi projesidir.

vasa bir "deniz yıldızı" biçimindeki Pekin Havalimanı'dır. 25 Eylül 2019 yılında, verilen zamandan da 5 gün önce işletmeye açılan bu devasa inşaat dört yıl gibi görece kısa bir zamanda tamamlanmış! 700 bin metrekarelik bir alanla (yaklaşık 98 futbol sahası büyüklüğünde) dünyanın en büyük ve pahalı (yaklaşık 10 milyar euro) bir havalimanı inşa edilmiş oluyor böylelikle. Zaha Hadid'in bu muazzam çalışmasının son halinin videosunu izlemenizi öneririm. Dört katlı yolcu terminal binasıyla ve yayıldığı geniş alanla evet devasa, ama kuş bakışı perspektifinde aynı zamanda bir "deniz yıldızı"nın zerafetini taşıyor. Zaha Hadid, bu terminalin inşasında bir yandan Çin gelenek ve kültürünü gözettiğini, diğer yandan insanlara ulaşım kolaylığını sağlamayı dikkate aldığını söylemiştir. Deniz yıldızının kolları bütün yolcuları ortadaki merkeze topluyor ve yine buradan dağılımını sağlıyor. Her biri 600 metre olan toplam 6 kolun her biri ayrı bir terminaldir. Ve bütün bu devasalığa rağmen, binaların içinde yolcuların katetmesi gereken yollar mümkün olduğunca kısa tutulmaya çalışılmıştır. Uçuş kapısına giden yolun en fazla 8 dakika tuttuğu söylenmektedir.

Kartal-Pendik Kıyı Şeridi Düzenlemesi

Peking Havalimanı Zara Hadid'in tasarladığı son proje olmuştur. Onun tasarladığı ve uygulamayı bekleyen projelerinden biri Türkiye içindir: İstanbul Kartal-Pendik Kıyı Şeridi düzenlemesinin proje çizimi 2007 yılında Zaha Hadid tarafından hazırlanmıştı. Söz konusu proje onaylanmış olmasına karşın CHP-AKP siyasi kapışmasının konusu haline geldiğinden 7 yılda 4 kez iptal edildikten sonra, nihayet 2015 yılında belirli değişikliklerle İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nden oy birliği ile geçmiş bulunmaktadır. 2015 yılına kadar bir adım dahi ilerlenememiş olan projenin inşasında hâlâ daha fazla bir yol alınmış değildir.

Zaha Hadid Pendik-Kartal Kıyı Şeridi projesinin tasarımında ülkenin tarihsel-coğrafik-kültürel dokusuyla sıra dışılılığı birleştirmeyi görüşümce, çok başarılı bir şekilde uygulamıştır. Tasarımı bana ilk bakışta Kapadokya peri bacalarını anımsattı. Son plan ve uygulama nasıl olur henüz bilemeyiz ama, tasarım gerçekten muhteşem… Ticaret ve prestij amaçlı olmanın ötesine geçemeyen böylesi büyük projelere duyduğum tüm tepkiye rağmen, estetiğe ve konumuna ve işlevine uygunluğuna diyecek yok doğrusu… Projede öngörülen, Kartal'a 80 ile 150 metre arası yükseklikte gökdelenlerin, ofis ve konut kuleleri, opera evi, park, oteller, restoranlar, yat limanının yapılması.

Çok yönlü tasarımcı

Birçok mimar gibi Zaha Hadid'in çalışmaları da salt bina tasarımıyla sınırlı kalmamıştır. Çevre ve bahçe düzenlemesinden, iç mimariye, tapeten ve mobilya desenlerine, fuar alanları düzenlemesinden "Pet Shop Boys" 1999/2000 yılındaki konser turnuvaları için gerçekleştirdiği üzere sahne düzenlemesine ve çatal-bıçak takımı gibi kullanım eşyalarına kadar birçok objenin tasarımını yapmıştır. Zaha Hadid bir röportajında, zamanı olsa, çok daha fazla desen ve obje tasarımı üzerinde çalışacağını, çünkü bunun uygulamadaki sonuçlarını daha kısa zamanda görmenin mümkün olduğunu söylemiştir.

Aldığı sayısız ödüllerle ve gerçekleştirdiği projelerle anılan Zaha Hadid, 2016 yılında, 65 yaşında ani bir kalp krizi nedeniyle yaşamını noktalamıştır.

Kazuyo Sejima, Fen-Edebiyat Fakültesi, Osaka, Japonya

Kazuyo Sejima

"Bir taraftan globalleşme herşeyi birbirine benzetmeye çalışıyor, eşleştiriyor... ama diğer taraftan insanların yaşam koşulları yerelde çok farklı... söz konusu bu çelişkilere nasıl bir cevap-cevaplar verebiliriz? Buna yanıtım yok tabii ki... İzleyiciler gelsin ve kendi deneyimlerini yapsınlar..."
(Venedik Bienali'ndeki bir röportajından)

Zara Hadid'in ardından Pritzker Ödülünü alan 2. Kadın mimar Kazuyo Sejima'dır. Büyük ölçekli, cesur projelerin yıldız mimarı olarak tanınan Japon asıllı Kazuyo Sejima, 2010 yılında, ortağı Ryue Nishizava ile birlikte Pritzker ödülünü kazanmıştır. 2010 yılındaki 12. Uluslararası Mimarlık sergisi - Venedik Bienali'nin küratörlüğü (sergi mimarlık bölümü yönetmeni) kendisine verilmiş, böylece bu önemli bienalin ilk kadın küratörü olma niteliğini de kazanmıştır. 12. Venedik Bienali'nin teması "People meet in architecture" ("İnsanlar mimaride buluşuyor") idi.

Kazuyo Sejima

Ekim 1956 doğumlu Kazuyo Sejima, Japonya'da, Nihon Joshi Daigaku Özel Kadın Üniversitesi'nde öğrenimini tamamladıktan sonra önce, 1987 yılında kendi mimarlık bürosunu kurmuş ve daha sonra genç mimar arkadaşı Ryu Nishizava'ya ortaklık teklif ederek bugün uluslararası alanda tanınan Tokyo adresli SANAA mimarlık bürosunu kurmuştur. SANAA'nın açılımı Sejima ve Nishizava Ortaklardır (Sejima And Nishizawa And Associates).

Kazuyo yapı tasarımlarında eğik çizgiler, kare ve küplerden oluşan sade kompleksler, mermer, cam veya farklı kaygan yüzeyler ile çelik, alüminyum gibi metallerin kullanıldığı açık ve parlak yüzeyler öne çıkmaktadır. Geometrik biçimler ile doğallığı birleştiren bir mimari tasarıma yöneldiğinden, yapılarında bol miktarda ahşap da kullanmaktadır. Kazuyo Sejima çalışmalarında çevreye uyuma önem verdiğini, iç ile dış arasındaki geçişkenliği, etkileşimi önemsediğini söylemektedir. Yapılarında çok sayıda cam kullanarak şeffaflık sağlamakta, binaların içi kesimlerine kadar doğal ışığın girmesine önem vermektedir.

Kazuyo Sejima'nın ve SANAA ortaklığının mimarideki anlayışlarını yansıtması açısından tipik bazı çalışmaları şunlardır:

— Tokyo'daki Chofu İstasyonunun dışındaki şeffaf polis kulübesi (1993–94)

Yeni Modern Sanat Müzesi, New York, ABD (2007)

Sumida Hokusai Müzesi, Tokyo, Japonya (2016)

— Japonya - Kanazawa'daki 21. Yüzyıl Çağdaş Sanat Müzesi (2004). Geometrik formların hâkim olduğu yapı doğal çevreye uyum ve geçirgenliğiyle göze çarpıyor. Şeffaf bir tasarımla müze binası 112.5 metrelik bir çapa sahip olan daire formundan oluşuyor ve etrafı yapının bir uzantısı biçimindeki bir parkla çerçeveleniyor.

— New York'daki "New Museum of Contemporary Art" (Yeni Modern Sanat Müzesi) (2007), New York'un Bowary semtinde yer alan müze binası üst üste yığılan dikdörtgen yapılar halindeki biçiminde bir dizayna sahiptir. Bu tasarımla, binanın çevresindeki kulelere benzerlik gösterilerek uyum sağlanmış, aynı zamanda ama dikdörtgenlerin kaydırılmasıyla binaya bir dinamiklik katılmış ve onu çevresinden ayıran bir çekicilik sağlanmıştır.

— Sumida Hokusai Müzesi. Tokyo, Japonya (2016).

— Saishunkan Seiyaku Kadın Yurdu, Kumamoto, Japonya

— Fen-Edebiyat Fakültesi, Osaka, Japonya

Kazuyo Sejima, mimarlığın yanısıra 1995 yılından beri Japonya'da ve dünyanın çeşitli merkezlerinde üniversitelerde doçentlik yapmaktadır. 2015 yılında Viyana'da, Zaha Hadid'in ardılı olarak, Viyana Uygulamalı Sanatlar Üniversitesi'nde bir mimari tasarım stüdyosunu yönetmiştir vb.

Zaha Hadid ve Kazuyo Sejima ile açılan yolda yeni kadın mimarlar ilerlemektedir. İlklerden sonra, 2017 yılında İspanyol Carme Pigem Barceló, 2020'de İrlandalı Yvonne Farrell ve Shelley McNamara, 2021'de Fransız Anne Lacaton Pritzker ödülünü almışlar veya erkek meslektaşlarıyla paylaşmışlardır.

2 Haziran 2022 ■

Dipnotlar:

(1) 1949 ve 1951 yılları arasında aralarında Ludmilla Herzenstein'in da olduğu bir mimarlar grubu tarafından Berlin'in doğusunda inşa edilen "kemerli" toplu konutlar savaştan sonra gerçekleştirilen ilk mimari ve kentsel tasarım tasarımıydı.

(2) Pritzker Mimarlık Ödülü Hyatt Vakfı tarafından 1979'dan bu yana her sene verilen; yeteneği, önsezileri ve sorumluluk bilinciyle, topluma ve mimarlığa anlamlı katkılar sağlayan mimarları onurlandırma amacı taşıyan bir ödüldür. Hyatt Vakfı 1979 yılında Jay A. Pritzker ve eşi Cindy Pritzker tarafından Pritzker Mimarlık Ödülleri'ni vermek için kuruldu ve de finansmanı hâlen Pritzker ailesi tarafından sağlanmaktadır. Milliyet, ırk, köken veya ideoloji ayrımı yapılmaksızın verilen ödül 100.000 Amerikan Doları ve 1987 yılından beri üzerine Latince "Firmitas, Utilitas, Venustas" ("Sağlamlık, İşe Yararlık, Zariflik") yazılmış bir bronz madalyadır.

(3) Zaha Hadid dikaçıdan kaça dursun, öldüğünde üzerine örtülen Brookwood Cemetery'deki aile mezarlığında bir dikdörtgen mermer olmuştur.

Kaynaklar:

https://stringfixer.com/tr/Denise_Scott-Brown

https://de.wikipedia.org/wiki/Denise_Scott_Brown#cite_note-2

https://www.nzz.ch/feuilleton/denise-scott-brown-ist-ein-vielfaches-raetsel-ld.1468182?reduced=true

https://de.wikipedia.org/wiki/Frauen_in_der_Architektur#cite_note-44

https://de.wikipedia.org/wiki/Zaha_Hadid

redshift.autodesk.com.tr/mimar-zaha-hadid/

dacistanbul.com/dunyadan-mimarlik/leeza-soho-zaha-hadid-architects/

baunetz.de/meldungen/Meldungen-Flughafen_von_Zaha_Hadid_in_Peking_7016494.html

https://archi101.com/yapilar/sanaa-kazuyo-sejima-ryue-nishizawa/

https://en.wikipedia.org/wiki/Kazuyo_Sejima

https://de.wikipedia.org/wiki/SANAA

tr.wikipedia.org/wiki/Pritzker_Mimarlık_Ödülü

https://www.yildizentegre.com/tr/agacin-izinde/agacin-izinde-mimarlar-kazuyo-sejima-ryue-nishizawa

https://stringfixer.com/tr/Kazuyo_Sejima

https://tr.wikipedia.org/wiki/Pritzker_Mimarlık_Ödülü

Mekânlar ve mukimler

■ **Prof. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN** (*)

Mekân, şehir sosyolojisinin görece geç dönem araştırma nesnelerinden biri olarak özel bir önem kazanmıştır. Klasik kuramlarda genellikle toplum kavramı/olgusu üzerine inşa edilen kent teorileri, yeni olgularla karşılaştıkça sahası da genişlemiş ve yeni sorunsallar literatüre girmiştir. Mekân da onlardan birisidir. Çağdaş kent kuramcılarından Henri Lefebvre ve David Harvey'in yazılarında mekânın yeni işlevleri üzerine özgün katkılar görebilmekteyiz.

Gerek kırsal ve gerekse kentsel mekân üzerine üretilen literatürün en tamamlayıcı unsuru mukimlerdir. Dolayısıyla mekânı, mukimleriyle düşünmek, hem mekânı hem de mukimleri anlamanın temel metodolojik aracıdır. Bu nedenle sadece verili durumda değil, tarihsel olarak da mukimlerin toplumsal hareketlilikleri oldukça önemlidir. Tıpkı Arkeolojik araştırmalarda zaman içinde mekânsal katmanları görmek gibi, sosyoloji de toplumsal katmanların izleri bu şekilde görülebilir.

Şehirlerin mekân-mukim ilişkisine dair sosyolojik ahvali oldukça kapsamlı deneyimler sunar. Her şehirde mekânsal ve toplumsal ilişkilenme hali, kültürel alandan siyasete kadar bir dizi karmaşık sonuç üretmiştir. Bu karmaşıklık kuşkusuz şehirlerin, bir parçası oldukları sistemin politika ve uygulamalarından muaf değildir. Hatta bizzat onun ürünleri ve sonuçlarıdır. Bu yüzden her şehrin mekânsal ve toplumsal öyküsü, sistemin ve ülkenin genel halini anlamaya da doğrudan bir imkân sağlar. Dolayısıyla ülke sistemini anlamak için şehirlerdeki mekânsal ve sosyal dönüşüme; şehirlerin nitelikleri ve dönüşümünü anlamak için de mukimlerin sosyal hareketliliklerine bakmak gerekir.

Bu çerçevede Türkiye şehirlerinin öykülerine bakmak oldukça ilginçtir. Çünkü bu ülkenin şehirleri onlarca farklı dil, kültür ve kimliğin yaşam mekânları olarak dikkat çekmektedir. Bu tarihsel/kültürel geçmişi yüzlerce yıl geriye giden arşiv belgelerinden, yerleşim isimlerinden ve mezarlıklar başta olmak üzere fiziki mekânlardan izleyebiliyoruz. Diller ve inançlar yönünden oldukça çeşitlilik gösteren bu şehirler, tam da bu durumun sonucu olarak kendine özgü sosyal hareketliliklere muhatap olmuşlardır. Fakat bunlar kent literatüründe genellikle yer almamıştır. Oysa bugün kent monografisi alanında geniş bir literatür bulunmaktadır. Hatta sadece akademik çevrelerin değil, politik aktörler ve kent uzmanlarının da yazdığı çok sayıda kent monografisi söz konusudur. Ne var ki bu monografilerin büyük bir kısmı özellikle bazı mukimlerin öykülerinden muaf olarak yazılmıştır. Hâkim milliyetçi kaygılarla üretilmiş bu çalışmaların esas özelliği adeta belleksiz mekân monografisi olmalarıdır.

Bugün kentsel mekânlarda artık neredeyse bir izi bile görülemeyen kültürler ve kimliklerin öykülerine odaklanmak hem kent sosyolojisinin hem de kent yöneticilerinin en önemli görevlerinden birisidir. Bu hem ilgili akademik disipline, hem de tarihe/topluma karşı büyük bir sorumluluktur. Kentlerin toplumsal geçmişini bütün boyutlarıyla bilinir ve görünür kılmak aslında geleceğe dair de bir söz söyleme imkânıdır.

Aras Yayınları arasında çıkan ve yakın zamanda yeniden incelediğim Bitlis, Muş, Van İzmir ve Harput gibi kentleri konu edinen kitaplar, şehir sosyolojisinin bu alanının ne kadar önemli bir çalışma konusu olduğunu gösteriyor. Aynı şekilde Hrant Dink Vakfı tarafından yayımlanan ve şehirler ölçeğinde Ermeni toplumunun öykülerini ele alan çalışmaların, şehir sosyolojisinin bir parçası olarak mukimlerin hareketliliklerini ve öykülerini kapsamlı biçimde anlama imkânı verdiğini belirtmek gerekir.

Kuşkusuz şehir sosyolojisine mukimler ve mekânların öykülerinden bakmak için hâlâ önemli bazı kısıtlar bulunuyor. Nüfus ve tapu kayıtları üzerine araştırma güçlükleri bunların başında geliyor. Bu kısıtlar kalktığında mukimlerin öykülerini bilinir kılan yeni ve şehir monografileri ortaya çıkabilecektir. Buna çok ihtiyaç var çünkü bugün üzerine afaki tartışmalar yapılan bütün geçmiş söz konusu şehirlerde yaşandı. Mukimlerin sesi ve sözü orada duyuldu, orada kayboldu. Onu anlamadan şehir sosyolojisi de, ülke sosyolojisi de anlaşılamaz. ■

(*) Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
(20 Nisan 2022 tarihli BirGün gazetesinden alınmıştır.)

Savaş Kokusu

■ GANİME GÜLMEZ

Yüreğimiz atıyor. Gezintisiyse, bedenimiz dışındaki acılarda. Tutuklanan İklim Aktivisti Ella'nın savunma olarak okuduğu şiirde betimlediği gibi "yeryüzünün derisi soyuluyor" dünyanın dörtbir yanında.

Sayısız gözaltı, sayısız tutuklama, basılan ömür boyu hapis cezaları dünyanın dört bir yanında. Bir de "hoşça kal" bile diyemediğimiz, bize veda edenler. Utanıyoruz ömrümüzün uzamasından. Yediğimiz ekmekten, yattığımız yataktan. Yaptığımız,

Tutuklanan İklim Aktivisti Ella ve arkadaşları...

yapabildiğimiz her şey az ve yetersiz geliyor. Daha çok katıyoruz gecemizi gündüzümüze, yetmiyor!

Yitirdiğimiz şairlerin, yazarların acı içerisinde umutla harmanladıkları dizelere, paragraflara sarılıyoruz. Kendilerine, insana ve doğaya yabancılaşmamışlıklarına minnetle, eşlik ediyoruz onlara. Değişimi görmeye ömürlerinin yetmeyeceğini bilmelerinin yarattığı sancıya ağlıyoruz. Sevgimiz, bunu bilmelerine rağmen, ölesiye bir azimle işe koyulmalarına saygımızla çoğalıyor.

Farkındayız, bambaşka bir dünya gerçekliğindeyiz. Bilinçli bir pervasızlıkla dünya savaşları literatürü patlatıldı yine. Yanısıra, şanslıyız yine de! 1945 sırasında ve ertesinde doğan üç kuşak sanatçıyla ve edebiyatçıyla yapılan radyo röportajları. "Rus müziği, Rus romanları yeni kuşaklara nasıl aktarılacak?" soruları. Onlarınsa, şu "takas, taarruz" literatürünün medyanın merkezine oturtulmasına duydukları acıyla göz yaşlarını saklayamamaları. Ve hemen ardından edebiyat ve müzik tarihlerini aktarırken yaşadıkları büyük coşku, taşıdıkları umut!

Tüm gün savaş yayını yapan bir Ukrayna televizyon kanalı dahi var artık. Ortadoğu'dan ise sayılar dışında verilen bir şey yok!

2014 çatışmalarında Ukrayna'da savaşan kadınlar gösteriliyor. Kimi atletizm dalında, kimi okçulukta, kimi dövüş sporlarında madalya almış kadınlar. Kiminin bacakları kopmuş. Kiminin elleri. Bombalanmış yerleşim yerlerinin görüntülerinin hemen ardından, bu kadınlarla kurulan engelli spor kulüpleri gösteriliyor. Büyük sevinç çığlıklarıyla hem de!

Çocuklarını kanlı yorganlar arasında bırakarak canını kurtarmak zorunda kalan kadınlar gösteriliyor. Uyurken bombalanmış çocuk bedenleri! Ve "başarılı kadınlar" onların anneleri. Askeri elbise-

ler giymişler. Ellerinde silah. Ve İtalya'da gerçekleştirilen, binlerce insanın katıldığı bir dayanışma konseri. Konser, Ukrayna'nın tarihi müzik aletleriyle veriliyor! Hiçbir modern müzik enstrümanı yok! İşte bu sahnelere, bu "başarılı kadınlar"ın görüntüleri ve "Yaşasın Ukrayna!" sloganları yansıtılıyor canlı canlı. Ellerindeki bira şişeleriyle haykırıyor binlerce insan, deliler gibi!

Yabancı değiliz bu kokulara. Biliyoruz, yaşadık, tanıyoruz! Savaş kokusu yakıyor genzimizi, her gün ama her gün.

Ve iki emperyalist paylaşım savaşının ardından, bu savaşların acılarını-mücadelelerini direk omuzlarına yüklemiş kuşaklardan bir kitaba atı-

Günlük

■ HALİL İÇÖZ

Bugün mutlu bir gün yaşadım
Kızım ve torunumla beraber
Çarşıya gittik beraberce
Güzel sohbetler eşliğinde
Bir de dondurma yedik
Tam da damak tadında

Torunum daha bebek
Onunla cilveleştik seviştik gün boyu
İçim kabardı durdu yaşam aşkından

Yeni bir günde ise
Felaket tellalları başladı söze
Savaş
Bomba ve çatışma
'Rusya Ukrayna'ya saldırdı'
Aklımda başka babalar oğullar
kızlar torunlar
Acaba
Güne hangi planlarla uyanmak istemişti
Ukrayna'lı kız
Babanın umutsuz çırpınışları
Sağ kurtulabildi mi Rus bombalarından
Bilinmezlik
Umutsuzluk
Düşen her bir bombada
Hangi yaşam koparıldı dalından
Her bir patlamada
Hangi canlı vuruldu
Cansız upuzun sokak ortasında
Kuş muydu
Habersiz bir kilise tavanında yuvalanan
Sahipsiz bir sokak köpeği mi
Çöp konteynerinden karnını doyuran
Eyvah eyvah
Yoksa
Bir çocuk muydu
Mışıl mışıl anne kucağında uyurken vurulan
Yoksa Ukraynalı
Yoksa Şengalli
Bir anne miydi bebeğini emziren
Her biri yaşamın ortasından
Habersizce bombalarla koparılan
Utandım
Utanırım
insanlığımdan

Ey tanrılar adına
kanatlı sözler söyleyenler
Yalan rüzgârıyla
Bol yelkenli gemilerle
hızla yol katedenler
Tanrılar aşkına
Kaç sandık altın
Kaç palet dolar eder
Bunca insan yaşamı
Bunca acı
Bunca göz yaşı

Ne Ukraynalı dansözün
Nato masasındaki kıvrak oyunları
Ne de yeni Rus Çar'ının
Kafataslarından yeni bir taht çabası
Kandırmasın bizleri
Yedi yirmi dört söylenen yalanları
Patlayan her bombayla
Aktıkça masumların kanı
Dolup taşıyor işte
Silah baronlarının dolar kasaları

26 Şubat 2022 Leverkusen

yorum elimi. Yeni bir dünya yaratma mücadelesinde hayli yol katedildiği bir zaman dilimi. Sosyalizm inşa edildiğinde paylaşım savaşlarının yinelenmeyeceğine olan inançları tam.

Savaş kokusu yakıyor her gün ama her gün genzimizi!

Sıcak kavgaların ardından-içinden, sancıyla haykıran kadın çalışmalarını paylaşmaya devam etmek geliyor şu an içimden. Nasıl bir dünya gerçekliği içerisinde olduğumuzun farkındalığını yitirmeye müsaade etmeden..

■

PROLETER KADIN HAREKETİ

Kadına çalışma "hakkı"nın dayatılması

Kapitalist üretim tarzının devreye girmesiyle birlikte, çalışan kadınlar giderek endüstriyel üretim sürecine çekildi. Erken kapitalizm, esas olarak kapsamlı sömürü yöntemlerinden kaynaklanan olağanüstü bir üretim artışı ile karakterize edildi. Emek ve makine üretiminin ayrışmasının yol açtığı emek gücünün niteliksizleşmesi, işçiler arasında rekabete yol açtı. Bu sayede ucuz emek diğerlerini dışarıda bıraktı ve aynı zamanda işgünleri işçi sınıfının fiziksel dayanıklılığının son sınırına kadar uzatılabildi.

"El emeği ne kadar az beceri ve güç harcamayı gerektirirse, yani modern sanayi ne kadar gelişirse, erkeklerin işi de o kadar kadınların işinin yerini alır. Cinsiyet ve yaş farklılıklarının işçi sınıfı için artık hiçbir toplumsal geçerliliği yoktur. Sadece yaşa ve cinsiyete göre farklı maliyetleri olan çalışma aletleri vardır." [1] Emek gücünü erkeklerden [2] daha ucuza –ek olarak– satabilen kadın ve çocuklar, erkekleri işyerlerinden çıkaramazken, yine de onların emek güçlerinin değerini düşürdü. *"Emek gücünün değeri, yalnızca bireysel yetişkin işçiyi sürdürmek için gerekli emek zamanı tarafından değil, aynı zamanda işçi sınıfı ailesini sürdürmek için gerekli emek zamanı tarafından da belirlendi. Makine, işçi sınıfı ailesinin tüm üyelerini emek piyasasına atarken, bir erkeğin emek gücünün değerini tüm ailesi üzerinde dağıtır. Bu nedenle emek gücünün değeri düşer."* [3]

Proletaryanın durumu özellikle iki bakımdan burjuvazinin durumundan farklıydı: Sanayileşmenin, kadınları ev işlerinin yükünden kurtarmak için yarattığı fırsatlar çok daha az kullanılabilmekteydi. Böylece proleter kadın ailenin özel alanında ev ve eğitim işlerini ücretsiz olarak yapması beklenenken, üretim sektöründe ise ücretli işler yapmak zorunda kalandı. Böylelikle onlara, burjuva kadınların aksine çalışma "hakkı" dayatıldı.

İlk anti-feminist yönelimlerin doğuşu

Varlığının önce makineler, sonra da kadın çalışması tarafından tehdit edildiğini gören işçiler, öfkelerini – Ludditlere benzer şekilde– kadınların ücretli çalışmasına karşı yönelttiler. Ve kadınları emek piyasasından uzaklaştırarak, yani emek arzını azaltarak daha fazla kazanmayı umut ettiler. Burjuva aile ideolojisi, kendisini meşrulaştırmanın bir temeli olarak daha yüksek ücreti sundu: *"Her olgun erkeğin bir eş alabileceği ve iş güvencesi altında bir aile kurabileceği koşullar yaratın. [...] Kadınlar ve anneler, ev işlerinden ve aile işlerinden, çocukların bakımından, gözetiminden ve yetiştirilmelerinden sorumludur. Ancak bunun için kadınların ve annelerin uygun şekilde yetiştirilmesi bir ön koşul olmalıdır."* [4]

Feminizm karşıtlığı [5], Ludditler ve bireysel isyan (alkolizm, mülkiyet suçu), gerçek nedenleri henüz belirlenemeyen yaşam ve çalışma koşullarına karşı protestoların sık görülen ifadeleriydi. Örgütlü direniş, proletaryanın esasta yerel ve ulusal parçalanmasını engelledi. [6]

1848 Devrimi'nden ve sonraki ekonomik canlanma yıllarından sonra, kapsamlı sömürü yönteminin krizi ilan edildi: İşgününün uzatılması ve ücretlerin bu aşamaya özgü bir geçim düzeyine indirilmesi, aynı anda işçinin gösterdiği saatlik performansı da baskı altına aldı. Sefil yaşam koşulları, yetersiz beslenme ve bitap düşme, çalışamama durumu sonraki nesli de etkileyen hastalıklara yol açtı. Canlı emek gücünün sömürülmesinin önündeki bu doğal engel, aynı zamanda sermayeyi üretici güçlerin daha yoğun kullanımı anlamına gelen tavizler vermeye zorladı: Makineler ve emek süreçleri iyileştirildi. İşçinin saatlik çıktısının azaltılması (daha iyi fiziksel kondisyon), gerçek ücretlerin artması (daha iyi beslenme) ve eğitimin iyileştirilmesi [7] (daha karmaşık makineleri çalıştırma

1 Marx ve Engels, Komünist Parti Manifestosu, Berlin 1965, s.51.
2 Bkz. Kapital, 3.5.1.
3 Marx, Kapital, Cilt 1, s.417.
4 G. Bölke, Kadının Özgürleşmesi Teorisindeki Değişim, 1866, s.44.
5 Thönnessen, erkek işçiler kadının iş istihdamını protesto ettiğinde, bunun kapitalizmdeki gerekliliklerini, belirli biçimlerini ve etkilerini göz ardı ederek genel olarak bir "Proleter Anti-feminizm"den söz ediyor. (Bkz. Thönnessen, Age., Toplu Ciltler A.
6 Bkz. Engels, İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu, M. E. Toplu Eserler, Cilt 2, s.344.
7 Eğitim seviyesi genel olarak yükselmişti; 1960'larda işçilerin çoğunluğu okuyup yazabiliyordu ve yeni fikirlerin ortakça yayılabilmesinin koşulları mevcuttu. Bkz. J. Kuczynski; 1800-1946 Alman Ekonomisindeki Hareket, Meisenheim 1948, s.85.

yeteneği) gerekiyordu.

İş yoğunlaştırılmasına geçiş, sermayenin artan yoğunlaşması ve daha büyük işçi kitlelerinin tek bir fabrikada toplanmasıyla bağlantılıydı. Örgütlü direniş olasılıkları, işçi sınıfının yaşam koşullarındaki kademeli iyileşme ile eş zamanlı olarak arttı.

Böylece proletaryanın örgütlenme koşulu yerine getirilmiş oldu. Emek hareketi artık, sömürülüşünün yalıtılmış tezahürlerine isyan etmek yerine, kapitalist üretim ilişkileri altındaki kendi durumunu analiz edebiliyordu. Bu, elbette, kadın emeğinin kavramsal nüfuzunu ve kapitalist sistem için önemini de kapsamaktaydı. Enternasyonal'in 1866'daki Cenevre Kongresi'nde, ilk kez "kadınların işi" ile "kapitalist üretim koşulları altında kadınların işi" arasında bir ayrım yapıldı.

Artık kadınların sınıf mücadelesine dahil edilmesinin yolu açıktı; şimdi, işçi sınıfının kendisinin, tüm sınıfı cinsiyete göre ayırması gerçeğinden ibaret olan anti-feminizmin sistemi dengeleyici işlevi de kabul edilebilirdi. Kadınların özgürleşmesine ilişkin sosyalist teori, [8] kadınların toplumsal durumunu ve dolayısıyla "doğalarını", toplumsal üretim ve yeniden üretimin ilgili farklı koşullarından türetmiştir. Engels, özel mülkiyetin ortaya çıkışı ile birlikte kadına yönelik aile ve toplumdaki baskılar arasındaki bağlantıyı bu tarihsel gelişmelerden yola çıkarak çözümlemiştir. [9] Kadının üzerindeki erkek ve aile baskısını ortadan kaldırmanın ilk adımı, onların üretim sürecine dahil edilmesi olmuştur. Ancak tam da proleter kadın, ekonomik bağımsızlığını yüksek bir bedelle satın aldığını öğrenmek zorunda kalandır: *"Bir erkeğin kölesiyken,* işverenin *de kölesi oldu: Sadece efendi değiştirmişti."* [10] Kapitalist üretim ilişkileri, istihdam yoluyla aileyi daha iyi yaşam koşullarına kavuşturmak yerine, onları erkeklerin "kötü rakibi" hâline getirdi ve bu da proleter ailelerin sefaletini büyüttü. Kadınların kapitalizmde iş ve aile arasında yaşadığı bu çelişki, böylece, kadınların artık neredeyse doğal görünen bu ikili yükünde ve aile çöküşünün belirtilerinde kendini göstermeye başladı.

İnsanlık tarihinin bu evresinde sosyalistlerin yaşadığı zorluklar

Ancak sosyalistler kendilerini, kadın emeğinin dışavurumlarının –ücret düşürücü rekabet, çifte yük, aile çöküşünün belirtileri– yorumlanmasına sabitlemediler. Proletaryanın artan yoksullaşmasını toplumsal üretim koşullarına bağladılar ve kadınların emeğinin ilerici içeriğini vurguladılar. Bu vurgu, *"Her bireyin topluma ayırması gereken çalışma saatlerinin azaltılması ya da kendiliğinden oluşmaması, ancak bunun emek hareketindeki kadınların politik örgütlenmesi yoluyla uygulanması gerektiği"* [11] gerçeğinde yatmaktadır.

Bu gereklilik, kadın proleterlerin toplumun kurtuluşu mücadelesine proleterlerle birlikte önderlik edebilmek için, kapitalizmin yasalarına boyun eğmesi, ücretli emek aracılığıyla kapitalistler için sömürünün nesneleri hâline gelmesi gerektiği anlamına gelir. Kadın proleterler, ancak kapitalizm öncesi örgütlü iç ekonomi alanından kurtuluş ve toplumsallaştırılmış üretim sürecine boyun eğme sürecinde, çıkarlarının eşitliğini bir bütün olarak işçilerinkiyle tanıyabilir. Sınıf konumunun farkına varabilir. Ve böylece siyasi ve sendikal mücadeleye dâhil edilecektir.

Clara Zetkin, bütün bu zorluklara rağmen [12] ortak bir örgütlenmeye ihtiyaç olduğunu defalarca vurguladı. Sermayenin, daha yüksek ücretler ve daha iyi çalışma koşulları mücadelesinde örgütlü işçileri örgütlenmemiş kadın işçilerle nasıl karşı karşıya getirdiğini ve böylece işçi sınıfını nasıl böldüğünü anlattı. Ve nihayet, kadınların herhangi bir siyasi-örgütsel faaliyetten dışlanmasına son verilmesi maddesi, SPD'nin 1885'teki Gotha Parti Konferansı'ndaki parti programına, kadınların oy kullanma hakkına sahip olma ve kadınlar için dezavantajlı olan tüm yasaların kaldırılması talebi içeriğiyle birlikte eklendi. [13]

Ancak, o zamanın koşullarında örgüt için hiçbir sonucu olmayacak olan bu soyut varsayımlarla da kalınmadı: İşçilerle sosyal-toplum arasındaki bağlantıyı kurması gereken kadınların "güvenilir kişiler" olarak kabul edilmesi, demokratik seçim dernekleri ve "gayri resmi üyelik" olasılığının hesaplanması, kadınları işçi örgütüne dâhil etmeye yönelik oldukça gerçekçi girişimlerdi. Yasalar tarafından zorunlu kılınan göreli özerklik, bir dereceye kadar kadınların mesleki ve politik deneyim eksikliğine tekabül ediyordu. Dolayısıyla, ajitasyonun ilk olarak kadınların özel sorunlarıyla ilgilenmesinin tarihsel olarak haklılık payı vardı. Ve bu haklılık, her şeyden önce fiziksel ve zihinsel olarak zorlayıcı işlerin altında ezilen kadınların, aileye geri çekilmeyi hâlâ değerli bir alternatif olarak düşünmek zorunda olmalarından kaynaklıydı.

Clara Zetkin, kadınların bu geri kalmışlığının "dikkate değer" olduğunu kabul etse de örgütlerde de eşit olarak saygı görmelerini istiyordu. Kadın işçilerin özel

8 Bebel'in kitabı "Kadın ve Sosyalizm", kadın işçiler ve emekçiler arasındaki sosyalist kadın özgürleşmesi teorisine önemli ölçüde katkıda bulunur.

9 Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Berlin 1969.

10 Clara Zetkin, Seçme Konuşmalar Cilt 1, Berlin 1957, s.7.

11 Zetkin, Age., s.101.

12 Sosyalist yasalara karşı çıkan, 1908 yılına kadar yürürlükte olan Prusya Dernekler Yasası, sürekli ortak mücadelenin önünde durdu. Bu yasalara göre kadınlar, akıl hastaları, okul çocukları ve çırakların siyasi derneklere üye olmaları ceza kapsamında yasaklandı. Bkz. "Bu hâle geldi", s.11.

13 Bkz. Bölke, Age., s.23.

olarak korunması sorunu şimdilik dışarıda bırakılmıştı. *"Emeğin sermayeye karşı genel olarak talep ettiği korumadan başka bir koruma talep etmiyoruz."* [14] Bununla birliktedir ki, kadınlar erkeklerden daha fazla sömürüldükleri için bu ilkenin savunulamaz olduğu ortaya çıktı: Daha az ücret aldılar ve ayrıca ev işi ve çocuk yetiştirme yükünü de taşımak zorunda kaldılar.

Parlamentoda ilk kez Clara Zetkin, 1877'de, işçileri korumak üzere bir yasa çağrısında bulundu. (Kadın işçilerin korunmasına yönelik yasaların getirilmesi 1891 yılına kadar gerçekleşmedi. [15] Bu kanunların amacı, kadın emeğinden daha fazla artı değer elde etme olasılığını sınırlamak ve işçiler arasındaki rekabeti azaltmaktı. Bununla birlikte, kadın işçileri korumanın maliyeti, nihayetinde kadın emeğine biçilen daha düşük ücretlerle telafi edildi.

Genel olarak sermaye, yalnızca kendi çıkarlarıyla temelde çelişmeyen reformlarla uyuşabilse de reformların özgürleştirici etkisinin, bütünleştirici etkisinden daha büyük olduğu değerlendirildi. "Bize göre, ulaşabildiğimiz, hatta en küçüğünü bile yaptığımız reformlar, toplumun sosyalleşmesini gerçekleştirmeye yönelik bir yaklaşım değil, proletaryayı daha da mücadeleci kılmanın bir yoludur." [16]

Kadın işçileri korumanın gerekliliği netleştiğinde, kadınların siyasi ve yasal eşitliği ajitasyonunun odak noktası da bu oldu. Oy hakkı, sendikal örgütlenmeler gibi haklar, kadınların kapitalist sistem içindeki çıkarlarını mümkün olabildiğince korumaya hizmet etmeyi amaçlıyordu. Yasal zeminin genişletilmesi, kadına siyasi faaliyet için daha geniş bir alan açıyordu. Siyasal eşitlik mücadelesi, kendi içinde sınıf karşıtlığını ortadan kaldıramayan sınıf mücadelesinin yalnızca bir parçasını temsil ettiği bilinciyle yürütüldü. Bir yandan kadınlar siyasi özgürleşmenin, burjuva ideolojisindeki eşitlik kavramı ile ekonomik gerçeklik arasındaki çelişkiyi –kadının çifte sömürüsünü– ortadan kaldıramayacağını öğrenmeliydi. Diğer yandan ise, potansiyel seçmenlerin çoğunluğu olarak proleter kadınların artık siyasi bir faktör olması gerçeği, siyaseti hâlâ erkek işi olarak gören SPD üyelerini, nihayet kadınları siyasi eğitim ve örgütlenmeye dâhil etmeye sevk etmeliydi. [17]

Devrimci parti teorisinin genel revizyonuna da tekabül eden, parti bürokrasisinin kadın yetkililere yönelik ayrımcı tutumu, parti içindeki kadın düşmanı eğilimlere yapılan bu göndermenin ne kadar doğru ve gerekli olduğunu göstermektedir. İşte tam da bu revizyon, ifadesini, kapitalizmin kademeli olarak reform yoluyla aşılabileceği varsayımında buldu. Bu değerlendirmenin sonucu ise liberalizm bayrağı altında burjuvazi ile uzlaşma oldu. Kapitalizmin emperyalist aşamada değişen tezahürlerinde, Bernstein gibi revizyonistler, marksist teoriyi "iyileştirme" ve "daha fazla geliştirme" ihtiyacının bir göstergesini bulmuş oldular. [18]

Kapitalist üretim ilişkilerinin savaşları zorunlu kılmaya başlaması

Kapitalist üretimin kendi içkin yasaları, üretimi daha da büyütmeyi ve gerekirse rakip ülkelerle askeri çatışmalar yoluyla yeni pazar-satış alanları açmayı zorunlu kıldı.

Bireysel sermayelerin paylar ve tekel şirketler hâlinde birleşmesi ve kredi sisteminin genişlemesi nedeniyle, bireysel sermayenin engelleriyle sınırlanan üretici güçler daha da geliştirilebildi. Devletin kapitalist piyasaya müdahalesi, serbest rekabet anarşisinin tekelleşme yoluyla zayıflaması ve krizlerin dünya pazarına kayması, Almanya'da göreli bir ekonomik istikrarı sağladı. Sömürünün dışavurumları buna göre değişti: Çalışma saatlerinde bir azaltma yoluyla sağlanan işçi sınıfının durumundaki bu belirgin iyileşmeye, emek üretkenliğindeki artış ve dolayısıyla durağan gerçek ücretlerle emek gücünün sömürülmesinin artması eşlik etti.

Bu gelişme, revizyonistleri marksist teoriyi bırakmaya ve buna "uyum teorisi" ile karşı koymaya yöneltti. "Plan kapitalizmi"nin (Bernstein), üretimin sermaye biçimindeki "toplumsallaşması" ve proletaryanın geniş kesimlerinin iktidara gelmesinin, zaten başlatılmış gibi görünen sosyalizme, evrimsel olarak "orta sınıf"la barışçıl bir geçişi sağlaması gerekiyordu. Artık sendikalar, işçi sınıfının proleter devrimi için birer "eğitim aracı" olmamalıydı [19], fakat ücret mücadeleleri ve sosyal reformlar için mücadele yoluyla, girişimci kârların azaltılması yoluyla kapitalizmin sosyalizme barışçıl geçişi (tüketici dernekleri ve kooperatifleri biçiminde) hızlandırılmalıydı. [20]

1890'da sosyalist yasaların yürürlükten kaldırılmasını izleyen parlamento seçimlerinde en güçlü meclis grubunu temsil eden SPD'nin örgütsel yükselişi, geçi-

14 C. Zetkin, Enternasyonal Paris İşçi Konferansı, 1889. Alıntılayan; Thönnessen, Age., s.13, 17.
15 Bu hâle geldi, s.13, 17.
16 Zetkin, Age., s.185.
17 C. Zetkin, Seçme Konuşmalar Cilt 1, s.345: Genel oy hakkının, sosyalistlerin mücadelesi açısından sınırlı ama yine de önemli işlevi ve proleter kadınların bu sürece katılımı üzerine. Age., s.351-352: Stuttgart'taki Uluslararası Sosyalist Kongre'deki kararı destekleyen konuşmasından; Kadınların SPD'nin Siyasi Pratiğine Dahil Edilmesi Üzerine.
18 Bkz. E. Bernstein, Sosyalizmin Önkoşulları ve Sosyaldemokrasinin Görevleri, Stuttgart, 1902.
19 R. Luxemburg, Age., s.45-46.
20 R. Luxemburg, Sosyal Reform ya da Devrim: Siyasi Yazılar, Leipzig 1970, s.57.

mini partiden sağlayan bir parlamenter, işçi bürokratı ve idari görevli tabakasının oluşmasına yol açtı. Kurulan bu parti, içinde revizyonist programın yaygınlaşmasının toplumsal zeminini sağladı.

SPD, bir mücadele örgütü olmaktan çıkıp, kendisini yasal mücadele araçlarıyla sınırlayan ve seçimleri siyasi etkinin bir ölçüsü olarak gören bir kitle partisine dönüştü. [21]

Kadın sorunuyla ilgili olarak Sosyal Demokrat Parti teorisi ile marksist teori arasındaki fark, E. Fischer'in kadın çalışması ve ailesi temelinde sunulmalıydı. 1905 gibi erken bir tarihte Fischer, aylık Sosyalist Dergi'de "kadınların doğası" hakkındaki fikirlerini sunmuştu. Buna göre kadının hayattaki amacı "anne olmak ve çocuklarının bakımını ve yetiştirilmesini üstlenmek" [22] idi. Sosyalist Kadın Hareketi'nin kadınları üretken olmayan ve toplumsal olarak gereksiz işlerden kurtarmak üzere talep ettiği önlemler, Fischer için "sosyalist hareketin çocukluk yıllarından kalma bir rüyaydı ve hiçbir şekilde hoş bir rüya değildi." [23] O dönemde bu tezler hâlâ hararetli bir şekilde tartışılıyor ve reddediliyordu. Aynı fikirleri sürdüren Kadın Çalışması ve Aile'nin yayınlandığı yıl olan 1914'te, SPD'de teori ve pratiğin revizyonu o kadar ilerlemişti ki, bu yayın partinin kadın sorunu konusundaki tutumunun bir baskısı olarak kabul edilebilirdi.

Hüküm süren şey, kadının mı üretim ilişkilerinin mi doğası?

Marksist teori, ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak kadınların ücretli çalışmasının mevcut biçimlerini ve etkilerini tanımlamış ve istihdam edilen kadın sayısındaki artış ya da azalmayı kapitalizmin gerekleri olarak açıklamıştır. Öte yandan Fischer, kadın emeğindeki –ki bu arada kuşkulu olan– gerilemeyi, artık kapitalist üretim sürecinin yapısına değil, psikolojik nedenlere, yani kadının aile içinde gelişme arzusuna bağlamaktaydı. Anti-feministler gibi, kadının görünümünü kapitalist üretim tarzının özü olarak aldı ve kadın çalışmasının kendisini, kapitalizmle birlikte ortadan kalkacak bir "kapitalist kötülük" [24] olarak gördü.

Clara Zetkin, eğitim ve politik pratik yoluyla, toplumsal olarak belirlenmiş ve dolayısıyla aşılabilir olarak gördüğü kadınların kurtuluşunun önündeki psikolojik engelleri yıkmak istedi. Fischer ise partinin sosyal politikasını, arzu edilen ve uğruna çabalamaya değer gördüğü kadınların ihtiyaçlarına göre uyarlama görevini üstlendi.

Fischer için "kadın doğası" gibi, aile de mevcut biçimiyle doğaldı ve bu nedenle sorgulanamazdı. *"Burada, özel ev gıda arzının gerektirdiği kadar büyük bir enerji, zaman ve para harcamasını haklı çıkaran ve her gün yeniden gerçekleştirebilen özel nedenler olmalı. Bunlar, yalnızca küçük işletmeleri sürdürmekle kalmayan, aynı zamanda gıda arzı reformunu neredeyse uygulanamaz hâle getiren, ölçülmesi neredeyse mümkün olmayan binlerce şeydir."* [25]

Kapitalist koşullar altında gerekli olan özel ev faaliyetlerine bağlılığı *"idealin maddi olana karşı zaferi"* [26] olarak övdü. Fischer, geleneksel aile işlevlerindeki bariz azalmaya, çocukları bilimsel standartlara göre yetiştirme programıyla ve yalnızca aile içinde mümkün olan yabancılaşmış işleri tazmin ederek karşı koydu. *"Tam siyasi ve sosyal eşitliği sağladıklarında, sanatçı, akademisyen, avukat, politikacı vb. gibi daha yüksek profesyonel bir pozisyon için çabalayan kadınların önünde erkeklerinkinden daha büyük bir engel olmayacaktır. Erkeklerin sadece çok küçük bir kısmı sosyal merdivenin en üst basamağına ya da onlara yaşam zevki veren, yani bir zevk olan, zihinsel olarak tatmin edici bir iş alanına tırmanabilir. Ve tabii ki bu durum kadınlar için de farklı olamaz. Kitleler için aile, bireysel olarak yaşayabileceği tek şeydir, çalışanın hâlâ bireysel eğilimlerini tek başına yaşayabildiği ve meslek yaşamının acılığının telafisini aile üyelerinin sevgisinde bulabildiği yerdir."* [27]

Kadınların istihdamının (ve dolayısıyla ailedeki rollerinin) kadınların ve ailelerin ihtiyaçlarına değil, kadın işçilere olan ihtiyaca bağlı olduğu gerçeği, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında kadınların çalışmasını ve çalışma koşullarının gelişimini doğrulamaktadır: 1916'dan itibaren kadınların üretim sürecine kitlesel olarak dahil edilmesi –özellikle mühimmat fabrikalarında ve elektrik endüstrisinde–, kadınlar için tüm çalışma engellerinin ortadan kaldırılması – ağır işlerde çalışmaya teşvik edilmesi ve işçiler, gençler ve çocukların korunmasına ilişkin tüm düzenlemelerin kaldırılması. Ancak savaşın süresi, Fischer'in fikirlerini kadının "özü" ile alakasız bir hâle getirdi.

Savaş sırasında kadının elinden alınan çalışma "hakkı"

Sosyalist Kadın Hareketi, bu gelişmeyi Sosyal Demokratlar gibi fırsatçı bir şekilde "savaş sosyalizmi"-

21 Bkz. W. Abendroth, Avrupa İşçi Hareketinin Sosyal Tarihi, Frankfurt M. 1965, s.53.
22 E. Fischer, Kadın Sorunu, Thönnessen'in alıntısıyla, Age., s.114.
23 E. Fischer, Aile, Thönnessen'in alıntısıyla, Age., s.115.
24 Bkz. Thönnessen, Age., s.110.
25 Bkz. Thönnessen, Age., s.109.
26 Age.
27 Fischer, Age., s.41.

nin bir semptomu olarak yorumlamadı. Aksine mevcut üretim koşullarında, kadınların "eşitliğinin" daha fazla sömürü fırsatı anlamına geldiğini ve erkeklerin serbest bırakılması, cephe için işçi ihtiyacına tekabül ettiğini kanıtladı. Savaş sonrası dönemde kadınların ücretli çalışmasının tarihi bu yorumu doğruladı: Ordunun çözülmesini ve askerlerin ekonomiye entegrasyonunu sağlamayı amaçlayan terhis düzenlemeleriyle başlatılan kadınların işyerinden çıkarılması, onların devrimci eylemlere katılmalarını engellemek [28] üzere sunulan tüm "savaş sosyalizmi" yanılsamalarını sonunda parçaladı.

Ne Sosyal Demokrat Parti ne de sendikalar, kadınların politik olarak zorunlu istihdamını, iş kanunu ve toplu pazarlık talepleri yoluyla konumlarını güçlendirmek için kurumsallaştırmaya çalışmamıştı. Kadınların işyerlerinden uzaklaştırılması, eşit hakların anayasal dayanağının etkisizliğine sahipti (1918'de getirilen ve korunmakta olan üretim koşullarına bir taviz olarak oy hakkı, eşit medeni haklar ve evlilikte eşit hakları içeren), kadınların yaşam koşullarında niteliksel bir iyileşme sağlamak açısından görülebilen hiçbir etkisi yoktur.

Kadınların devrimin sonuçlarından memnuniyetsizliğine ve toplumda, partide ve sendikalarda pratik ve ilgili çalışma taleplerine karşı koymanın reçetesi, onların "sosyal hizmet" saplantısıydı. Partinin ve hükümetin engelleyemediği sonuçların –kapitalist üretim tarzının etkileri kadar savaş ve sefaletin de– artık kadınların faaliyet alanı olduğu ilan edildi: Nedenleri ile uğraşmak yerine toplumsal tahribatı onarmak; siyasi mücadele yoluyla özgürleşme yerine "içsel tatmin" ve dolayısıyla "dişi varlık" ile uzlaşmak.

"Emperyalizme ve Militarizme Karşı" sloganının doğuşu

Oportünist ve solcu sosyal demokrasi arasındaki farklar, yalnızca "kadın sorunu"na bağlı değildi, aynı zamanda dünya savaşı ve 1918 devrimiyle ilgili olarak tüm parti stratejisinin değerlendirilmesiyle de ilgiliydi. Parlamentodaki Sosyal Demokrat parlamenter grup, 1914'te savaş kredilerini onaylayarak ve "ateşkes" diyerek, savaş politikasını pasif bir şekilde kabul etmeye ve uluslararası politikayı terk etmeye kendini adadı. İşçi sınıfının onlarla dayanışmasını kınayan sosyalist kadınlar, 1911 Dünya Kadınlar Günü'nde tüm kadınları emperyalizme ve militarizme karşı savaşmaya çağırdı. [29] Savaş sırasında Sosyalist Kadın Hareketi de 1907 Sosyalist Kongresi'nde alınan kararları ve bu ilkeleri takip etti. [30] Savaşı, sermaye çıkarları için bir iktidar aracı olarak yorumladı.

1918 Kasım Devrimi'nde, KPD liderleri işçileri sosyalist bir Almanya inşa etmek üzere seferber ederken, çoğunluk sosyalistlerinin ve sendikaların liderleri çözümü devrimin sosyalist sonuçlarını önlemek üzere devlet bürokrasisi, yüksek ordu komutanlığı ve sermayenin temsilcileriyle ittifak içinde aradılar.

Kadınları "dahil etme", kadınlara "siyasi ajitasyon yapma"

Kadın Sosyalist Hareketi'nin temsilcileri, devrimci teoriye ve enternasyonalizm ilkelerine bağlılıkları nedeniyle, savaş öncesinde ve savaş sırasında Sosyal Demokrat Parti liderliğinin desteğini zaten kaybetmişti. Savaşa karşı ve sosyalizm için mücadeleyi sürdüren parti de (Uluslararası Grup ve Spartaküs) sola katıldı. 1918'de, KPD'nin kurulmasıyla birlikte, sosyal demokrasinin oportünist ve merkezci güçlerinden kopuş sosyalist kadın hareketi için de tamamlanmış oldu. [31]

Bununla birlikte, KPD'nin 1925'teki X. Parti Kongresi, saflarına yeterince kadını kazanamadığına karar verdi. [...] Tüm üyelerden bu önemli çalışmaya şimdiye kadar olduğundan daha fazla dikkat göstermeleri istendi. [32] 1925'te Kızıl Kadınlar ve Kızlar Birliği kuruldu. Bu örgüt, Weimar Cumhuriyeti'ndeki tek proleter kadın örgütüydü ve 1926'da yaklaşık 35.000 üyesi vardı. Bu üyelerin dörtte üçü bağımsızdı. [33] Ancak KKKB dahi, birçok burjuva ve sosyal demokrat kadın örgütüyle rekabette geniş bir taban bulamadı. Böylece XII. Parti Kongresi, 1929, yine kadınlara siyasi ajitasyonlar yapma çağrısında bulundu.

Ekonomik kriz sırasındaki kitlesel işten çıkarmalar, tıpkı Brüning'in 1931 tarihli olağanüstü hâl kararnamelerinin öncelikle kadınlara yönelik olması gibi, öncelikle kadınları etkiledi. Kadınlar, yalnızca "muhtaç" oldukları takdirde işsizlik sigortası ödeneği alıyordu; bu da işsiz kadınların %34,9'unun ödenek kaybetmesi anlamına geliyor-

28 Bkz. Thönnessen, Age., s.104.
29 Bkz. Önümüzdeki Dönem, Leipzig 1970, s.43.
30 "Ola ki savaş patlak verirse, onun bir an önce sona ermesini savunmak ve savaşın neden olduğu ekonomik ve politik krizle halkı ayağa kaldırmak ve böylece bu hareketi, kapitalist sınıfın egemenliğinin ortadan kaldırılmasını hızlandırmak üzere değerlendirmek, bu yönlü her türlü çabayı göstermek bizim görevimizdir." (Enternasyonal Sosyalist Kongre Kararı, Stuttgart 1907. Alıntı; Önümüzdeki Dönem, Age., s.47.)
31 Age., s.63.
32 KPD 10. Kongre Kararı, Berlin 1925. Alıntı; Önümüzdeki Dönem, Age., s.79.
33 Age., s.82.

du. [34] Hamileler için sağlık sigortası, yeni doğum yapmış kadınlar için emzirme ödeneği, dullar için malullük aylığı ve kıdem tazminatı azaltıldı veya kaldırıldı.

KPD'nin politikası, "Emekçi Kadın Konferansları Hareketi" ile ancak bu durumda daha başarılı oldu. [35] Kapitalizmdeki "kadın sorunları"nın yanı sıra faşizme karşı birleşik cephe teması da ön plana çıktı. 1931'de KPD meclis grubu, *"10 maddede [...], bir partinin Almanya'da şimdiye kadar sunduğu en kapsamlı kadın hakları eşitliği programını formüle eden bir yasa tasarısı için önergeyi sundu."* [36] Eşit işe eşit ücret, kadınlara karşı ayrımcılık yapan tüm yasaların yürürlükten kaldırılması, evli olmayan anneler için eşit haklar, tam seçim özgürlüğü ve eşler için eşit haklar, diğer şeylerin yanı sıra temel taleplerdi. Bu yasa tasarısı reddedildi.

Faşizm –Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana kapitalizm içinde değişen güç dengesine bir tepki olarak– kapitalist sistemin istikrarını ancak devrimci ve muhalif güçleri yok ederek ve burjuva-demokratik özgürlükleri ortadan kaldırarak garanti edilebildi.

Faşizm döneminde ailenin ve anneliğin kutsanışı Kadının, çalışma "hakkı"nı başka haklarla takas etme "hakkı".

Sermayenin sınırsız gücünün restorasyonu (1933'te KPD ve SPD'nin yasaklanması, 1934'te sendikaların yerini Alman İşçi Cephesi'nin alması) ile birlikte kadın sorununa ilişkin tüm tartışmalar kesildi. *"Alman kadınının, Alman yaşamının gerçekten* güzel zamanlarında kendini *özgürleştirmeye asla ihtiyacı yoktur."* [37]

Ataerkil-otoriter aile biçimi böylece rol modeline yükseltildi. *"Onların nihai yıkımı, tüm yüksek insanlığın sonu anlamına gelir. Kadının faaliyet alanı ne kadar geniş olursa olsun, gerçek anlamda organik ve mantıklı bir gelişmenin nihai amacı her zaman ailenin oluşumu olmalıdır. Aile, b*ütün devlet yapısının *en küçük ama en değerli birimdir. Çalışmak hem kadını hem de erkeği onurlandırır, ancak çocuk anneyi soylulaştırır."* [38]

1933'te kadınlar pasif oy kullanma hakkını kaybetti, yani devlet ve ekonomi resmen yeniden erkeklerin işiydi. Evlilik kredileri, vergi indirimleri ve nafaka sübvansiyonları kadınları evliliğe ve ev ocağına sürükledi. Bu haklardan yararlanan kadınlar çalışma yasağına tabi tutuldu.

Tekrar savaş ve artık çalışma "zorunluluğu"

Nasyonal Sosyalizmin aile politikası, yalnızca kadınları kamusal yaşamdan, özellikle de üretim sürecinden, eş ve ev kadını olarak "doğal mesleklerine" geri getirme işlevine sahip değilken, aynı zamanda ırk, [39] milletin gücünün artmasına bağlı olarak da bunu açıkça kabul eder. Geleceğin askerlerinin annelerinin kahramanlaştırılması (Alman annelere verilen Onur Haçı, Anneler Günü) tek başına kadınların yeni savaş hazırlıklarına dâhil edilmesini sonlandırmakla kalmadı: Silah endüstrisinin kadın işgücü rezervine ihtiyacı vardı. 1937'de evlilik kredisi alan kadınların çalışma yasağı kaldırıldı. 1938'de kadın işçilik hizmeti zorunlu hâle geldi. 1939'dan itibaren, iş sağlığı ve güvenliği yönetmelikleri ve yasaklanmış kadın meslekleri için çalışma kısıtlamaları giderek daha fazla yürürlükten kaldırıldı (1941'den itibaren kadınların madenlerde yeniden çalıştırılması dâhi yasal olarak mümkün oldu. [40])

1939'da 12,7 milyon, 1942'de %40,8 ve 1944'te yaklaşık 20 milyon kadının işgücü istihdam edildi. [41] Genel olarak, faşizm altında "kadın sorununa" devlet ve resmi siyasi tepki, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde olduğu gibi benzer önlemlerle karakterize edilir. Ekonominin ihtiyaçlarına bağlı olarak, kadınların ailevi veya üretici görevlerine özel önem verilmektedir. Erkekler işsiz kaldığında kadınlar üretim sürecinin dışına itilir, ekonominin emeğe olan ihtiyacı arttığında ise "çalışma zorunluluğu" ile üretim sürecine dâhil olur. ■

Kaynak: Berlin Özgür Üniversite asistanları Gisela Brandt, Johanna Kootz, Gisela Steppke; "Kapitalizmde Kadın Sorunu", s.21-35; Edition Suhrkamp, 1976.

Çeviri: Ganime Gülmez

34 İşçi Hareketi tarihinde yer alan ve 1945'te gerçekleşen en büyük Kadın Kongresi'nden önce, 1931'de, Kuzey Almanya'da, Emekçi Kadınlar Kongresi gerçekleşir (Bu kongre, o dönem gerçekleşen sayısız kongreden sadece bir tanesidir).

35 Bkz. Önümüzdeki Dönem, Age., s.95.

36 Parlamentodaki Komünist Fraksiyon, tüm parti fraksiyonları arasında en yüksek kadın oranına sahip olandı. Age., s.98.

37 A. Hitler, Konuşmalar. Alıntılayan, F.H. Murray; Alman Faşizmi'nde Kadınlar, 1969, S. 19.

38 A. Hitler. Alıntılayan, W. Reich, Faşizmde Kitle Psikolojisi, 1933, S. 95-96.

39 Çocuksuz evlilikleri takip etmek dahi yeni bir kadın hareketinin görevi olarak tanımlanır. Bkz. A. Meusel, Alman Tarihinde Aile, Cilt 2, Paris 1936, S. 355.

40 Dün ve Bugün, Kadın ve Kadın Hakları, IG Metal, Frankfurt M. 1970, S. 14.

41 Kadın ve Kadın Hakları, a.g.e., S. 14.

İklim aktivisti Ella ağaçların üzerine kurdukları evlerden polis zoruyla indirilirken...

Ella'nın savunması

A-49 otobanı yapmak için Almanya'nın Hessen Eyaleti'nde bulunan Dannenröder Ormanı'nın yok edilişine iklim aktivistleri karşı çıktı. Karşı çıkanlardan biri de Ella idi. Ella, 26 Kasım 2020 sabahı, ağaçların üzerine kurdukları evlerden zorla indirildi. Ve 15 metre yüksekliğindeki bir ağaçtan indirilirken, görevli bir polisi yaralamakla suçlandı! Soruşturma yürütülmeden tutuklandı ve Frankfurt'ta bir hücreye hapsedildi. Ella'ya 2,5 yıl hapis cezası verildi. Ella'nın avukatları bu cezaya itiraz etti. 17 Ocak 2022'de yapılan itiraz duruşmasında Ella savunmasını bir şiir şeklinde yaptı. 1 Nisan 2022'de Ella'ya verilen hapis cezasına yapılan itiraz, Giessen Yerel Mahkemesi'nde reddedildi. Ella'ya toplam 21 aylık hapis cezası verildi. Ella'nın 17 Ocak'ta duruşmada yaptığı şiirsel savunmasını yayınlıyoruz. Bu şiirsel savunma 24 Şubat 2022'de Bianet'te yayınlandı. Çeviri Ganime Gülmez'e ait. — GÜNEY

"Yüksek bir alarm sesiyle uyandım
26 Kasım 2020 sabahı.
Savunağımızı yıkmak için, polisler ve makineler, daldılar içeriye.
Devletin "iklim alarmı" için adaleti yerine getirdiği, bir yanılsamadır sadece!
O an, yol arkadaşıma ve terk ettiğim ağaç eve bol şans diledim,
bir geçişe adım attım
ve henüz kaybolmamış bir eko-adalet inancına tutundum.
Kurduğumuz evlerin tahliyesini uzun bir süre erteleyebilirsek,
sevgi denen bir ilkeden
tüm dünya için iyi olabilecek çözümlerin doğacağına emindim
ve hâlâ da eminim.
Çok sevdiğimiz canlıların katillerinden,
ağaçların beni koruduğu gibi yaşayan dünyayı da korumak,

birlikteyken asla teslim olmayacağımızı göstermek için
ağaçtan ağaca ve barışçıl bir şekilde yürümeye çalıştım.
Son 40 yılda insan eliyle biyoçeşitlilikte sağlanan düşüşün oranı yüzde 58:
bu bir ormansızlaşma gerçeğidir
ve bu gerçek benim gözlerimi hep yaşartır!
Ateş semenderi, deniz faresi, yarasalar:
nesli tükenmekte olan tüm bu türlerin yaşam alanları
apansız caddelere dönüştürüldüğünde,
nereye gitsin ki bu canlılar?
Bu büyülü dünya, sömürü yüzünden yoksullaşmakta.
İklim araştırmaları, dört derecelik bir ısınma konusunda uyarı yapmakta.
Yeryüzündeki karbondur çözüm.
Toprak ve insan için gereken içme suyunun arınmasını sağlayan,
işte bu karbondur.
Vurguncuların akılları,
hayatın temellerini zehirledikleri noktasında neden çalışmaz?
Karbonu hapsederek, gezegenimizi soğutur ormanlar.
Ormanlar, su döngümüzü düzenler ve tehlikeli su baskınlarını önler.
Ormanlar, bize neşe verir
çünkü ifade edilemeyecek kadar güzellerdir.
Biz, herkesi ortak hazinemiz olan bu mucizeleri keşfetmeye davet ediyoruz.
İşte ben kendimi, bu sebeple polisler arasında buluverdim
hem de bir dağ sıçanı gibi kaçarak, bir ağaç evde saklanmışken.
Güvenliğimi bir geçişten diğerine atlayarak sağladım,
ancak gerisingeriye itildim ve böylece ayaklarım dahi kilitlendi.
Memur K214 sapanlarımdan birini kaptı,
herhangi bir dağcı da size bunun ne denli tehlikeli olduğunu söyleyebilir.
Çünkü bu sapan, hayatımı güvence altına alan bir tırmanma takımına bağlıydı.
Ve artık bu durum, çevre için mücadele etmekten çok daha fazlasıydı.
Dengemi sağlayamadım ve aklım da dengesini kaybetti.
O anda, sakin kalamadım ve saldırıyı engelleyemedim.
Tek istediğim bu saldırgan varlıktan uzaklaşmaktı.
Danni'deki polis vahşetine ilişkin raporlar herkes tarafından bilinmekteydi.
Güvenlik Kuvvetleri,
giderek daha korkunç bir şiddetle indirmeye başlamıştı eylemcileri.
Bir eylemci omuriliğinden yaralandı.
Kim-neyle açıklayabilir,
onların acımasızlıktaki bu üstün yeteneklerini?
Güvende değildim,
sürüklenmekteydim,
kendi merkezimi kaybettim - tüm bunlar benim için gerçekten normal değildi-.
Endişeli bir kafa karışıklığı içerisinde,
içgüdüsel olarak direnmeye devam ettim.
Saldıran geri çekilmeliydi,
ayağımı, onu uyarmak üzere miğferine doğru uzattım.
Deliller, onun bir 15 metrelik düşüşten iki kat daha fazla tehlikeli bir duruma karşı güvenlik altına alındığını ve korunduğunu gösteriyor.
Bildiğim bir şeydir:

Kollarınızı ve bacaklarınızı polisin görebileceği bir yerde bırakmalısınız,
bu sizin için en iyisidir!
Ancak bu stres altında beni,
bir hayatta kalma içgüdüsü ele geçirdi
ve vücudum polisi incitecek şekilde tepki verdi.
Şiddetli bir saldırı gerçekleştirmekle suçlandığımdan olsa gerek,
önlemeye çalıştığımız daha büyük bir saldırıyı hatırlıyorum.
Kıymeti bilinmeyen asırlık ağaçlar,
o anda çatırdayarak yerlere devrildiler.
Binlerce insan buna karşı toplandı,
inanılmaz derecede yüksek bir sesle protestolarda bulundu.
Ancak bürolardaki yetkililer,
bunları onaylamaya, çok rahat bir şekilde devam ettiler.
Ormandaki gecelerin sessizliğinde,
elektrikli testere sesleriyle
haftalar boyunca yas tutarak oturduk.
Öncelik sermayeye verilince,
diğer hayvanlar kaçtı.
Dünyalar paramparça ve zehirlenmekte
finansal büyüme hüküm sürdükçe.
K214 beni bir dala bağladı.
Hâlâ kendimi kurtarmaya ve özgürleşmeye çalışıyordum.
Daha güvenli bir yere gitmeme engel olan kayışa sarıldım.
Kalbim hızla çarparken onu açmaya çalıştım.
Bana: 'Siktir git!' dedi.
Ben de: 'Zaten bunu istiyorum!' dedim.
Kendisine küfrettiğimi iddia ediyor.
Size söylüyorum: Ben böyle bir şey yapmadım.
Ardından bir ilmek atılarak aceleye getirilen,
metal yüzüklü bir elin tokadını suratımda hissettim.
Mesafemi korumaya çalıştım,
ancak beni bileğimden tutarak hırpalamaya devam etti.
Bağırdım.
İradi olarak bana eziyet etmeyi amaçladığı için onu suçluyorum.
Polis Memuru D111 çivileri ağaçları saplayarak geldiğinde,
sapanın mesafesinde durdum.
Ve aniden, sert bir yumruk attı burnuma.
Tehdit edildim, elektroşokla.
Elektrik tüm iliklerimden ve bacağımdan geçti.
Zaten yeterince şoktaydım, bunun oranını yükseltmeleri çok gereksizdi!
Yumruklamalardan yüzüm şişti.
Ayaklarımı bağlamaya çalıştılar,
bunlar benim için bir cehennem azabı gibiydi.
Ayakkabımı fırlattım ve sonunda halatımı kestiler.
Yere indirilene dek, bu lanet olası hisler içerisindeydim.
Ayaklarını, bacaklarımdan çektiler ve arkamı döndüğümde
bana tepeden bakan tüm polisler arasında,
sadece K214, intikam dolu bir hırıltı ile beni teşhir edeceğini belirtti.

Ve şimdi, caydırmak amacıyla bana iftira atılmakta.
Şunu herkes biliyor:
Bana yönelik bu saldırı,
eylemcileri yıldırmayı, itibarsızlaştırmayı, onların kafalarını karıştırmayı amaçlıyor.
Ancak amaçlananın aksine,
barışçıl bir şekilde eyleme giden destekçilerin sayısı giderek fazlalaşıyor.
Benim davam,
devletin insanlara karşı
hiçbir ayrım gözetmeksizin
nasıl suç işleyebildiği konusunda bir bilinçlenmeye yol açtı.
Bu durumu, bizlerin ve ekosistemlerin
nasıl da aynı kaderi paylaştığımızın bir hatırlatıcısı olarak görüyorum.
O gün, ormanda son kez yere uzanmışken,
etrafımdaki polis kalabalığının
nasıl böyle bir suçu organize edebildiğine hiç inanamadım.
Çok korkunç bir şey hissettim,
her insan bu saldırıdan kaçıp kurtulmak isterdi.
Toplu bir tecavüzü düşünmeden edemedim.
Ve işte dünyanın,
dünyanın derisinin yüzülmesinin
nasıl bir his olduğunu hayal edebiliyor musunuz?
İşte bu yabancılaşma bizim sonumuz olacak!
İşte bu durumdan dolayı 417 uzun gündür cezaevindeyim.
Beni korkusuz kılan, sayısız yoldaşın gösterdiği dayanışmaydı,
bu insanlar benden hiçbir belge istemeyenlerdi.
En önemli kişisel bilgi,
çevreyi koruma amacımız oldu.
Bugün buraya, haksız bir yargılamayı tersine çevirmek için geldik.
Ve işte size kayıtlardaki gerçek ifademi okuyorum,
ancak böylece mücadeleden doğan içerik ve kafiye benimsenebilir
ve hatta hatta, ona hayran olunabilir.
Ancak böyle bir mücadeledir ki, bir gün
sıfır toplamlı bir baskı ve çevre katliamı oyununun sona ermesine yardımcı olabilir.
Söylediklerimin tamamı gerçektir,
bana güvenip güvenemeyeceğiniz duygusu
her birinizin sadece kendi içindedir.
Hoşumuza gitse de gitmese de,
İstesek de istemesek de hepimiz aynı gemideyiz.
Yok edilen habitatlar, yükselen sıcaklıklar,
tüm bunlara rağmen evren bize,
yeniden düşünmek için daha hâlâ bir şans vermekte:
Başkalarının hayatlarını da kendinize dâhil etmelisiniz!

Yeryüzüne merhamet duyun ve
bana karşı yapılanın bir haksızlık olduğunu kabul edin.
Ayrılığımızın üstesinden gelen ilgi ve anlayışınız için teşekkür ederim.
Umuyorum ki, bu krizin en derinliklerinden doğacak bir değişimi yaratabiliriz." ■

Çevre Sorununun Kültürel Yanı Üzerine

■ H. DEMİRCİYAN

Kültür en kısa tanımıyla; insanın doğa ve insanlarla ilişkisinde edinilen tecrübelerin sonraki nesillere aktarılmasıdır. Süreç içinde sınıfların ortaya çıkmasına paralel olarak sınıfsal karaktere bürünmüştür.

"*Hayvansal zekâ ve çaba, sadece doğadan yararlanmakla kalmış, doğayı yararına uygun olarak değiştirip, ona egemen olmakla insanlaşmıştır.*" [1]

"Her hayvan çevresine uyar, insansa bu güçsüzlüğünden ötürü çevresine uyamaz." [2] der Orhan Hançerlioğlu "Dört Bin Yıllık Düşünce, Sanat ve Bilim Tarihinin Klasik Yapıtları Üzerine Eleştirel İnceleme", adlı kitabında.

İnsan, başından beri çevreye uyacağına çevreyi kendine göre uydurma kavgasındadır. Neslinin hayatta kalmasını da buna borçludur. Hayvanlar âleminde fiziki olarak en güçsüzlerden biri olduğu hâlde akıllanma sürecinde beyni büyüdüğü oranda güçlenmiş, doğal çevresini kendine göre değiştirecek konuma gelmiştir. *"Maymun, soğuğa karşı, kıllanarak yaşar. İnsan kıllanamayınca, maymunun derisini yüzüp kendi sırtına geçirerek yaşar"* [3] der aynı yerde Orhan Hançerlioğlu ve insan becerisinin ilk adımlarına vurgu yapar. Dağ keçisi ovada neslini sürdüremez, balıklar karada yaşayamaz, kutup ayısı sıcak bölgelerde neslini devam ettiremez, zürafalar Eskimoların yaşadığı alanda var olamazlar. İnsan dışındaki hayvanların organları çevresi ile uyumludur. İnsan **iş/emek becerisi** ile çevreyi kendi yaşam koşullarına uydurması sayesinde dünyanın her yerinde hayatta kalabilmektedir.

İnsan dışındaki hayvanlar doğaya uyumlu olduğu hâlde, insan doğaya uyum konusundaki görece eksikliğini doğaya etkin müdahaleyle gidermeye çalışır. Var olduğundan bugüne davranışlarıyla hep doğa ile savaşım içinde ürettiği aletler ile onu yenme uğraşındadır.

"Doğa üzerindeki egemenlik, elin gelişmesiyle, emek ile başladı ve her yeni ilerleme de insanoğlunun ufkunu genişletti. İnsan, doğal nesnelerde, sürekli olarak, yeni, o güne kadar bilinmeyen özellikler keşfediyordu." [4]

Hayvan aletsiz yaşayabildiği hâlde insan aletsiz yaşayamaz. Ateşsiz, baltasız, silahsız, sürekli geliştirdiği tekniksiz, bugün örneğin bilgisayarsız yapamaz. Onun yaşamını belirleyen kültürüdür. "*Kültür, zekâyla değiştirilen bir doğa, yeniden ve insana göre yapılmış bir doğadır.*" [5]

İşte zurnanın zırt dediği yer de burasıdır. İnsanın doğada yarattığı bu değişiklikler gelinen yerde dönüp diğer canlılarla birlikte kendini vurma aşamasına gelmiştir.

Tam da bu noktada, İNSANLIĞIN BİRİKMİŞ BİLGİSİ OLAN kültürde nelerin bilinçli olarak sonraki nesillere aktarılacağı hangi kültürün verileceği önem taşımaktadır. Kapitalizm kendi kültürünü de yaratmış, tüketime dayalı bencilliği daha da fazla körüklemiştir. Özü toplumsal yaşama dayalı insan, giderek kendine yabancılaşmış ve kendi ürettiği metaların uzantısı hâline gelmiştir.

Kapitalist üretim ilişkisi yerleştiği oranda, insanın doğa ile kavgası daha da derinleşmiş, onarılmaz hâle gelmiştir. Azami kâr dürtüsü aşırı üretim, gereksiz, lüks tüketim doğanın insan tarafından daha fazla talan edilmesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmede toplumsal paylaşım tamamen terk edilip kapitalist paylaşım esas faktör hâline gelince, bir avuç asalak insan, milyarlarca çoğunluk insanın yarattığı değerleri gasp etmiştir. Gelişme çevre kirliliğinin üst aşaması olan iklim değişikliği ve iklim krizine kadar varmış durumdadır.

Burjuvazinin miras hukuku yoluyla geçmiş bugüne uyarlanmış, emekçinin nesli emekçi, burjuva insanın nesli burjuva olarak günümüze kadar sürmüştür. "*Büyük İnsanlık*" bu gidişe müdahale etmediği oranda, kapitalist insan egemenlik aleti sayesinde gezegende yarattığı barbarlık ile sonumuzu getirecek neslimizi tüketecektir.

Hiçbir hayvanın tasarlayamadığı geleceği tasarlayabilme yetisine sahip insan, çevre problemlerine de çözümler üretmekte, tasarlamakta geri durmuyor, durmayacaktır. "*Eğitilmiş bir köpek, başka bir köpeği eğitemez, "Bu başarı, dil düşünce gücüyle, insanca bir başarıdır"* [6] bu sayede günümüzdeki ve gelecekteki tehlikelere ve tehditlere karşı tedbirler alabilir ve alacaktır da. Yeter ki kapitalist engelleri aşabilsin.

Kanatları olmadığı hâlde uçan, uzun mesafelerdeki ayak yükünü yaptığı arabalara yükleyen, merdivenleri tırmanmak yerine asansörler kullanarak yükseklere ula-

1 "Dört Bin Yıllık Düşünce, Sanat ve Bilim Tarihinin Klasik Yapıtları Üzerine Eleştirel İnceleme", Orhan Hançerlioğlu, s.9, Remzi Yayınevi, Altıncı Basım, Eylül 1995, İstanbul.
2 Age., s.10
3 Age., s.10
4 "Doğanın Diyalektiği", Friedrich Engels, s.220, Sol Yayınları, Üçüncü Baskı, Ocak 1977, Ankara.
5 "Dört Bin Yıllık Düşünce, Sanat ve Bilim Tarihinin Klasik Yapıtları Üzerine Eleştirel İnceleme", Orhan Hançerlioğlu, s.10, Remzi Yayınevi, Altıncı Basım, Eylül 1995, İstanbul.
6 Ralp Waldo Emerson'un sözünü aktaran Orhan Hançerlioğlu. Age., s.13

şan, sesinin yetmediği noktalara telefonla kendini duyuran, görüntüleyen de insandır. Gözlerinin seçemediğini dürbünler, teleskoplar ve mikroskoplarla yakınlaştıran insan değil mi? Gezegenin dışında başka yıldızlarda canlı arayışında olan da insan değil mi? Kirletene engel olmak, kirletileni temizlemek yine onun görevidir. Temel sorun yıkıcı, yok edici kirletmenin üreticisi ve sorumlusu olan kapitalist sistemin devre dışı bırakılmasıdır.

Teknik, insanı doğaya bağımlılıktan da kurtarmıştır. Kurtarmasına da, artık gelinen noktada atın yürüme, ağacın büyüme hızına bağlılıktan kurtulsak da otomobille, ağacın yerine kullandığımız kömürle ve petrol ile çevreye verdiğimiz zararı göremediğimiz oranda körleşiyor ve köleleşiyoruz. Özgürlüğümüzü daha fazla yitirmiş durumdayız. Kapitalizmin bu köleci yapısı; soluduğumuz havayı, içtiğimiz suyu, beslendiğimiz besini zehirlemeye devam ettikçe neslimizin sonunun gelmesi kaçınılmazdır.

Bütün kültür süreçlerini hızlandırdığımız doğrudur. Atomu parçalayarak neredeyse sınırsız enerji elde ettiğimiz doğrudur, doğru olmasına da, anda atoma hüküm edemediğimiz de o derece doğrudur. Birçok deneylerimizle doğaya verdiğimiz zararın henüz yeterli bilincinde olduğumuz söylenemez.

Bir avuç kapitalistin çıkarları için birbirimizi boğazladığımız savaşlarda kullandığımız ve henüz kullanmadığımız araçlarla gezegenimizin temeline dinamit koyduğumuz aşikârdır.

Henüz toplayıcılıkla ve avcılıkla geçinirken, eşitlik içinde yaşıyorduk. Kimsenin kimseye üstünlüğü söz konusu değildi. Herkes doğadan toplanmış ve avlanmış olanlardan yaşamak için ihtiyacı olduğu kadar, eşitçe payını alıyordu. Devlet yoktu, düzeni, doğal yasalarla sağlıyorduk. Hırsızlık yoktu çünkü herkese ihtiyacını alıyordu. Açgözlülük yoktu, baskılar yoktu, bunlar olmayınca suç ve ceza da yoktu, İlkeldik ama **mutluyduk**. Tabii bugün bu ilkellikte bir eşitlik söz konusu olamaz ama ana yapı "***eşitçe paylaşım***" temel alınarak mutluluk yeniden sağlanabilir ve çevre ile uyum içinde yaşam sağlandığında barbarlık ta ortadan kalkar.

Bilinçlere kazılması gereken en önemli gerçek doğanın insana ihtiyacı olmadığıdır. Doğa insansız da olur... Doğada yeterli canlı vardır. Tam tersi insanın tüm teknik gelişme becerilerine rağmen doğaya ihtiyacı vardır. Çünkü soluduğu hava, içtiği su, beslendiği besinler hep kendi dışındaki doğanın ürünleridir. Tabiatsız yaşamın olmayacağı insanlığın kavraması gereken en önemli derslerden biridir. Sorun insanın doğa ile uyum içinde onun kurallarına uyarak yaşaması sorunudur. Doğayı hoyratça kullanıldığımızda başımıza açtığımız sorunlar ile uğraştığımız oranda yeni tecrübeler edineceğimiz doğrudur. Ama ne kadar hızlı hareket edersek o kadar geç kalmayı engellemiş oluruz. Yalnızca yaşadığımız anları değil, geleceği ve gelecek nesillerin yaşamını da düşünmek zorundayız. Eğer bizden öncekilerden miras aldıklarımızı bizden sonrakilere düzgün ulaştırırsak neslimizin kalıcılığı sağlanmış olur.

Çocuklarımıza vereceğimiz/bırakacağımız ***çevre kültürü***, örneğin neden fosil yakıtın kullanılmaması gerektiği kültürü, örneğin yeşilin neden korunması gerektiği kültürü, örneğin aşırı tüketimin çevreye verdiği zararları vb. anlayacakları yaşlarda aktarırsak, gelecek nesiller için en güzelini yapmış oluruz. Onları doğru eğitmiş oluruz. Çünkü eğitim tecrübenin kültürün aktarımıdır, insanlık bu sayede öğrenme sürecini kısabilmiştir. Eğitimin aileden sonraki ilk basamağı olan okullarda çevremizi nasıl temiz tutarız, doğayı nasıl koruruz, doğaya zarar veren faaliyetler nelerdir? Fosil yakıtların kullanımı neden sera efekti yaratır? Atomdan elde edilen enerji neden kontrolsüz tehlikeli bir enerjidir? Ormanları korumak neden önemlidir? Betonlaşma, toprağın-suyun kirlenmesinin nedenleri vb. bir dizi sorunun dersli eğitiminin öğretim müfredatına alınması geleceğin insanının doğru yönlendirilmesi anlamına gelir. Elbette sorun sonuçta sistem sorunudur. Tabii ki kapitalizm varlığını sürdürdükçe çevre sorunundaki barbarlık devam edecektir.

Dünün doğa tanrılarından korkan ve ona tapınan insan, bugünün doğanın gazabından/felaketlerinden kurtulmak istiyorsa, artık onun kurallarına göre oynama kültürünü yerleştirmek zorundadır. Bireysellik kültüründen uzaklaşmak ve kaderciliği terk etmek zorundadır.

Kaderciler, doğada mantık bulamazlar ve doğanın güvenilmez olduğuna inanırlar. Doğal kaynakların onlara sunulduğunu, dünya nimetlerinden yararlanmanın tanrının lütfuna göre olduğuna inanırlar. Çünkü *"Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür."* (El-İSRÂ Suresi Ayet 30) Bu yaklaşıma göre dünyadaki değişiklikleri ve doğayı olumlu yönde etkileyecek imkânımız yoktur, bu iş Tanrı'nın işidir. Takdiri ilahiye başkaldırmak olamaz. Bu kültür ile anda son sürat ilerleyen doğa barbarlığı önlenemez.

Kapitalist devletçiler ise andaki ekonomik gelişmelere göre soruna yaklaşırlar. Bunlar da doğal çevre dev bir fabrika gibidir. Şehir ise muhteşem pazarlardır. Bitkilerden, hayvanlardan, erkek-kadın ve çocuklara değin tüm var olanın bir fiyatı vardır. Kaynaklara ulaşım sınıfsal konuma bağlıdır. Üstekilerin yaşam biçimi fazla kaynağa gereksinim duyar. Alttakiler açlığını gidersin yeter. Doğal kaynaklar burjuvaların tatmini için önceliklidir. Sömürüye dayalı bu anlayış bugün iklim krizlerinin esas tetikleyicileridir. Bu, sömürüye, aşağılamaya, niceliğe dayalı "**sistemin**", insanı, insanla ve doğayla karşı karşıya getirmiş olması kaçınılmaz bir kapitalist sonuçtur. Bertaraf edilmeden insan kurtulamaz.

Bireyselcilerin anlayışına göre: Doğa merhametlidir kendini yeniler. Bir şeyler yapmaya gerek yok kendini kolaylıkla toparlayan, esnek bir yapıdadır doğa. Önemli tahriplerden kendini kurtarıp yenilenebileceği ve dengeye ulaşabileceği görüşü hâkimdir bunlarda. Yine de bu anlayıştan insanlar çevreci hareketlere, toplumun diğer gruplardan daha az destek sunarlar. Bunların toplumsal çalışmalara ayırdığı zaman ve kaynaklar, sosyo-ekonomik ve toplumsal konumlarına bağlıdır.

Eşitlikçiler, eşitsizlikten yakınırlar. İnsanı köreltenin sebebini burada ararlar. İnsanın özünde doğayı koruma ve paylaşma özelliği olduğunu savunurlar. Sınıflar yerine sosyal ve doğal çevrede eşitlik temel alınırsa ve ekonomik kaynaklar eşit dağıtılırsa sorunun çözüleceğini savunurlar. Mevcut çevre sorunlarının tek çözümünü ise; gönüllülükte ararlar. Bunlara göre, doğa bireyselcilerden korunmalı yeni yasalar çıkarılmalıdır. Mevcutlar yeterli değildir. Bunlar yerel çevre sorunlarına nazaran küresel çevre sorunlarına karşı daha hassastırlar. Bunların en önemli eksiği sorunun sistem sorunu olduğunu kavramadaki zorluklarıdır.

Sosyalistler/komünistler, evet, çevre sorunu tüm gezegeni tehdit eder konuma gelmiştir. Bu sorun emeğin kurtuluşu sorununun bir parçasıdır. Emeğin kurtuluşunun yolu mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesinden geçer. Bunun anlamı da kapitalizmin varlığına son vermektir. Kapitalist barbarlık yok olmadan iklim krizi son bulmaz, her türlü reform talebi uygulanmalı ama son kavga verilmeden sorun ortadan kalkmaz. İnsanın kurtuluşunun yolu doğayla uyum içinde yaşamaksa yolun üzerindeki en büyük tehdit olan kapitalizm bertaraf edilmelidir.

İnsan-çevre ilişkisi, insanlık var olduğundan beri süregelen bir ilişkidir. İster yaratılışa, isterse evrime inanılsın, her iki durumda da insanın aslı, toprağa ve doğaya dayanmaktadır. İnsanın yarattığı bütün sanatın edebiyatın ve müziğin "**doğanın** bir taklidi" olduğunu söyleyen **genç Seneca doğru söylemiştir. Ama** hiçbir resim ve taklit, her gün gördüğümüz doğa tablosu kadar güzel olamaz. Bunun için korunmalıdır.

Doğaya karşı işlenen suçun öcü, insan adaletinden daha zorlu olur (Dostoyevski)

Dünyadaki en kıymetli örtü sarayların perdeleri değil, doğanın bitki örtüsüdür.

Dikilen her bir fidan, özgürlüğün ve mutluluğun temeline atılan bir adımdır, unutma!

04.04.2022 ■

kara şehir

■ **FAİK KUMRU**

ankara ânı kara zemheri pus ovası
kimliksiz koca şehir mazluma darağacı
zifiri sis perdesi gerçek hayal dip dibe
kalple kafa arası sınır boyu mesafe

yetim eli kalkıyor sağırlar meydanında
mavi göğün altında rengarenk kör manzara
bütün yönler birleşmiş arada kinden duvar
hış diye çökmüş vicdan etrafı feryat figan

şimdi tam da burası tutsak gönüller şehri
sivri kör kuyulardan hür olmayı haykıran
ahraz bütün insanlar biat eden âmâlar
talihi yaver gitmez hisleri açık bilge

körpe dimağlar öksüz gece gündüz vaveyla
yoksul ekmeğe muhtaç sığıntı lanet hayat
her mahalle ayrılmış sokakları bölünmüş
kalem sahibi tutsak maruzat izne tabi

muhkemdir kin tepesi içi küflü münafık
zehir nehri akıyor insanlığın üstüne
her hayır şerre gebe her şer hayra gebe
temiz kelime bilmez necaset akıtan dil

icazete mahal yok dön sırtını zalime
ilmin nasibi hapis katil dili mühürdar
sıyrılır bütün perde simaları haşere
içi dışa çevrilir gözle bakmak nakabil

ümit yelkeni şişti pörsüdü çıfıt devri
geri adım yok artık hep ileri ileri
çok uzaklarda değil Victor Jara'ın eli
bir gitarın sesi bir de özgürlük şarkısı

kelebeğin kanadı suyun safi rengi
ufku seyre çıkan düş müjdenin en güzeli
sınırı çizgisi yok uçsuz bucaksız vatan
az kaldı hakikate her yol gönül ülkesi

18 Şubat 2022, Ankara

Har

■ **KENAN BİBERCİ**

"...
Yeşil savaşlar hazırlayanlar,
gazlı savaşlar, ateşli savaşlar,
yaşayanı kalmayan zaferler,
temiz giysiler giyerlerdi
yürüyüp kardeşleriyle
gölgede, bir şey yapmadan..."
Kuruntular Kitabı - Sessiz Olmak, 1958,
(Pablo NERUDA - çev.: Erdal ALOVA)

1.

Çalı çapağın tırpanlanması bitti, seyrek bakiyeyi de yel üfürdü su götürdü. Cümleleri hurdahaş ettiler. Haram kemikleri, kesir kadavraları gömdüler; kesekleri düzlediler. Metruklara da derelere tepelere de aynı motorize iştihayla girdiler; cel'ad tırnaklarıyla nebâtatı köklerinden kopardılar, hayvanatın evini barkını dağıttılar. Cemâdâtı ufalayıp vazifeşinas damtraklarla serdiler; lenduha silindirlerle ezdiler, serdilerezdiler serdilerezdiler. İşte evvelsiz, cümlesiz, metamorfik bir dilsiz harita.

Bordürler dizildi; yatak mastarı çekildi – ikinci hakediş. Taşları döşendi; üçlük kum verildi – geçici kabul. İnce silindirle geçildi, eksik yerler varmış, yeniden kum; yıkandı, püripâk. Direklerin çukur betonları priz almış – kesin kabul. En uzun gönderlere en büyük bayraklar çekildi; pankartlar müstahkem yerlerine asıldı, panolarda eşsiz postürüyle O, mübarek suret. Kule iskelelere sarılmış devasa bayraklar, eteklerinde flamalar. Spotlar dizildi; Çat!.. Kâvi ışın sütunları, yerden göğe dirahşan şuleler; pasaparola 5+7: *"Pür-nur bu mey-dan/ ne mükem-mel bir mey-dan"*

2.

Hâkim ve mutena yerde taallukatın, iki yanda zevat-ı kiramın tribünleri. Tribünlerin çatısından yere kadar kumaşlara tab'edilmiş misilsiz cemâli; sonra yine bayraklar. Ortada, cumhur-u avamın doldurduğu alan. En arkada, bugün için kemal-i şevk ile sütresi kaldırılmış heyûlâ inşaatların vinçlerinin ahaliyi ezen gölgesi. Merkezde, o yamanyiğit sureti gök kubbenin antrasit sathına lazerle işleyecek tesisat; *Pür-nur bu su-ret/ ne mu-az-zez bir su-ret"*

3.

Sası safsatalarla – sâri saplantılarla salta hodbinî bir kalaba. Köpüre köpüre, bağıra çağıra, peşrevî demdemeler. Nef'i şürekâ can baş oynarmış gibi hayâlî şerlere, mecaz-ı mürsellere kostaklanıyor; birazdan başlayacak kırışmaya zırıltılı bir uğultuyla temrin yapıyor.

4.

Şa'şaalı bir kürsü, kürsüde armalı gümüşî mikrofon. İşte, ateşîn gözlerinde mumlu bakışlar... Pür-dilân kurmay heman-dem ayağa kalkıyor, kıt'a selam duruyor, ahalî huşu ile uğulduyor. Mübarek eliyle selamlıyor. Uğultu kesiliyor. Ruy-i zemin, sath-ı derya sükût ediyor; işte ittihâd-ı umumî! Meydana bir alelacayip sis iniyor, silüetlerin silsilesini siliyor, âlem-efruz o sıfat şâmil oluyor; *"Pür-nur bu sı-fat/ ne mu-kad-des bir sı-fat"*

5.

Mihaniki bir çalımla kürsüyü iki tarafından kavrıyor; gövdesi çalkanıyor – duruyor, gözleri cinlenmiş, müphem bir yere bakıyor: "... Hedefimiz ve amacımız..., gayretimiz, irademiz..., asla yavaşlamadan asla yorulmadan, asla boyun eğmeden mücadele edip..., soy'suz soy-tar'ılara..., sef'il ser-serîlere karşı n'apacağız?.. Bir des-tâân yaz'acağız."... Haydin galeyana, haydin galeyana.

6.

İşte hamiyet, işte inayet; derdi günü vatan millet. Uyumuyor, durmuyor; aşkla yanıyor âh, aşkla yanıyor. O zaim, O kabul olmuş dua. Avâz götürüyor önden biri: "Soysuz soytarılar! Sopalayalım soyunu sopunu." Hötten yankısı geliyor: pasaparola 5+5; *"Yık de yı-ka-lım/ yak de ya-ka-lım",*

7

iklim dört bucak meymenetsiz bir simyacının atıfet kabilinden tuşesi ile pürnar. Süblimleşmiş köyler; brutal kasabalar, polimerik şehirler; semaya sinmiş kibritî bir koku. Kıyılara kıran girmiş; denizlerde Medusa salları, sokak sokak figan evleri. Cüruf tepeleri alaguru ormanlara, pasa silsileleri harman yerlerine dayanmış. Işığı yutan obruklar; tıraşlanmış yamaçlardan moloz sereyânları; derelerin dili damağı kurumuş; çayırlar çamur çökel – hayvanat hasta sökel. Çocukların düşleri kırık*, düzlerde yıkılıyor yalnız atlar**; al sana destanvârî memleketler, muhtazar.

Onca ören yerini, virane agorayı örten serviler, çınarlar, boylu ardıçlar; başını bulutlara yaslamış katran ağaçları, rüzgarda hışırdıyorlar zannetmeyin, onlar böyle harkıl harkıl gülüyor ■

* "...yoksa çocukların düşü kırılır." / Yokülke, Veysel Çolak
** "... Yalnız atlar yıkılır düzlerde suya özlemlerinden..." / Bir Kayığa Biner Geceleri, Gülten Akın

Parrhesia'nın Öyküsü

■ **ÖVÜNÇ KAYA ERDEM**

Hakikati söylemekten çekinmeyen
Sebastianus'a saygıyla...

Öykudeki anneye Parrhesia ismini seçmemin nedeni Sebastianus topraklarında yaşamasıydı. "İnançlarınıza ihanet etmektense ölün daha iyi!" şeklinde konuştuğu için direğe bağlanıp oklarla vurulan, okların acısı bir türlü geçmeyen, yaraları uzun süre iyileşmeyen Sebastianus...

Kavaklıktan gidilir (Sebastianus) adı verilen yere. Gri gövdeleri, göğe uzanan inatçı dallarıyla çayırlığa kadar sizden ayrılmaz kavaklar; dalları, teninize serinlik taşırırken bütünleşirsiniz bu ağaçlarla. Elma ve şeftali ağaçlarından yayılan kokular da olmasa meyve bahçelerini fark edemezsiniz.

Çayırlığın yakınında bir çamaşırlık vardır ki zamanında kadınların çamaşır yıkadığı ortak mekânmış. Parrhesia'nın "Çattılar Kazan Taşını" türküsünü çamaşırlığın yıkık duvarlarına bakıp hatırlaması tefli kına gecelerine götürürdü usumu. Her kına gecesinde orta yaş üstü kadınlar ateş yakıp tefi ısıtır, yanık sesli bir teyze türküler söylerken genç kızlar homurdanarak kasetçalara taverna şarkıları koyup kendi müziklerini dinlemek için fırsat kollardı. Kadınlar; hızlı, döne döne, karşılıklı oynanan kaşık havalarına dalmış ve yörenin üç beşli giyimiyle çalım satarken; genç kızlar düzeneklerini çalıştırır, tef sesini bastırana dek arabeski yükseltirlerdi. O günlerde gençlerin yengisine içten içe sevinirdim ama şimdi keşke, diyorum, keşke, belikleri yetişemezken danslarına, kara çekiye iliştirdikleri fesleğenin rayihası eşliğinde, kaşık havası çalsaymış son bir kez büyükler.

Çamaşırlıktan güneye yürüyüp söğütlerin orada durduğunuzda tarihi kalıntılarla karşılaşırsınız. Su kanallarının bir hamamı, apsis parçalarının bir kiliseyi oluşturduğunu anlamanız zaman alacak göveren otlardan dolayı. Nefin ortasına devrilmiş sütunların, kaçırılan mezar stellerinin parçaları -taşıma esnasında kırıldığı için bırakılan- yarı toprağa belenmiş, yarı dikenlerin üstünü kapatmasından ne idüğü anlaşılamayan ama her halükârda Latin alfabesine, Romen rakamlarına aşinalık kazandıran yazıtlar Sebastianus kentine ışık tutardı.

Parrhesia, oğlunun adını Roma tarihinden esinle Sebastianus vermişti. Tarihteki hakikat savunucusundan, Sebastianus'tan... Yazgısı da ona çekmiş: Doğruyu söylemekten korkmadığı için yaralanmasından belli.

O yıllarda ''Sebastianus Ören Yeri''ne gelen arkeolog heyeti ismin etimolojisine dair yeni açıklamalar yaptı. Hakikati söylemesiyle anılan ünlü komutanın (Sebastianus'un) araştırmalar sonucu aslında imparatora sadık kişiyi temsil ettiğini dolayısıyla ören yerinin isminin "devlete bağlılığı" kastettiğini buldular.

Parrhesia, yeni yorumu kabullenemedi. Oğluna o ismi seçmesinin sebebi hakikati söyleme direncini yaşatmaktı. Oğluna kıymışlar, ağır bedeller ödetmişlerdi. Bir de haklılıklarının nişanı olan ismin anlamına darbe vuruyorlardı. Parrhesia'nın ayak diremesi yalnızlığını büyüttü.

Sebastianus da ismiyle bağlantılı yeni etimoloji yorumundan etkilendi. İlk anlamı unutursa acılarını azaltacağını, belki yalnızlık çekmeyeceğini düşündü. Lethe'yle tanıştı. Lethe, suları onu bir süre uyutsa da ayıldığında utancıyla baş başa kalıyor, içtiğinden utanıyor, utancını unutmak için tekrar lethe'ye sığınıyordu. Tozlu misafir odasının kapısını sigara almak dışında açmadılar ve odalarda lethe kokusu eksik olmadı.

Bazı günler Sebastianus lethe'ye ağzını sürmez, çektiği çilenin kendisine varlığını hissettirdiğini söylerdi. Bu defa da yaşadığı mahalle kendisine hoyrat ve hodbin elleriyle dokunur, dokunuşun açtığı yaralar kanar, o iç yangını baş edilmez süratle çevresini sarardı.

Oğlunun dakikalarca bir noktaya bakması; konuşurlarken birden konuşmayı yarıda kesip sadece içtiği sigaraya odaklanması çaresiz bırakırdı Parrhesia'yı. Hareket eden bir cismin havada asılı kalması gibi, donmuş bir zaman parçası gibi... Cisim hareket etmiyor, düşmüyor da. O an genişliyor ve o kesitte hapsoluyor oğlu.

Bahçedeki dutun altına geçip çiçek diplerini çapalardı. Parrhesia acizliğini, öfkesini toprağa anlatır; duayla bedduayı birlikte ederdi. Günah yazma diye Tanrı'ya fısıldardı, oğlunu bu duruma düşürenlere bilenirdi. Sebastianus'un içi alev alırdı, ormanları yok eden yangın misali de dumanı gören çıkmazdı. İşte Parrhesia o yangının acısıyla kavrulur, sızısını bahçeye söylerdi.

Güllerin ise hiçbir şeyden haberi yoktu. Kırmızılar albenisi, beyazlar kokusu ile solmayacaklarını söylerler; kadife yapraklı ile ebruli açan da "var mı bizcileyin bu evrende" dercesine diken batırırlardı Parrhesia'ya onun evlat derdi kendisine yetmez gibi. Öküzgözü denilen pembe, sarmaşık gül biraz hâlden anlar gibiydi, vakur görünürdü. Daha diken çıkardığı olmamıştı kimseye. Fakat sarmaşık gülü kıskanan nergisler kibirliydi, hâlden anlamazlar, başlarını kendilerinden başka yöne çevirmezlerdi. Sarı yapraklarını hayranlıkla seyre dalıp zamanı unuturlardı. Asmalara tutunarak duvarı çevreleyen hanımellerindeki neşe ise değme çiçekte yoktu. Kahkahalar duyulurdu yaklaşınca. Sarı açan hanımelinin komşusu beyaz hanımeliyle söyleşmesi, birbirine özütlerinden sunmaları...

Pencere korkuluğuna tırmanıp odalara serin serin neşe taşıyan bu çiçeklerdi. Müstakil evin tek baharı, tek sevinci hanımelleriydi.

Parrhesiaların misafir odasında, Korint tarzı sütun başlığı desenli ayaklarıyla ahşap bir sehpa hatırlıyorum, üstünde el biçimli sigara ikramlığı hem de İznik mavisi... Dantelli peçetelerin kolalanıp servis tabak ve fincan bölmesinin altındaki çekmeceye yerleştirildiği cam kapaklı büfe yıllarıydı. Vazodan sümbülün, gülün eksik olmadığı, çocukluğumun kırlangıç kokulu dönemi. Kırlangıcın bir kavun türüne ad olup kokusuyla barışçıl, sevgi dolu arınmalar yaşattığı... Misafir geleceği zaman odaya bir iki dal fesleğenin ıslanıp konulduğu...

Misafir odasına, o kadar itinaya, teferruata gerek kalmamıştı; arkeologların yeni yorumlarına muhalefetinden beri Parrhesia'nın geleni gideni yok denecek kadar az idi.

Parrhesia kışın evin girişinde saksılarla donattığı camekânlı odaya geçerdi. Ben de onun patik örüşünü izler bazen saksıları sulamasında yardımcı olurdum. Fakat kesinlikle yalnız başıma orada kalamazdım. Yalnızsam kılıç, kauçuk, yılbaşı çiçeğinden cesaret bulmaya çalışırdım, bakışımı onlarda tutardım, yılan çiçeğinden tarafa bakmamaya dikkat ederdim. Medusa'nın başı saksıya konmuşçasına kaçardım ondan. Pembe çiçeklerini açıncaya kadar da sürerdi kaçışım. Pembe çiçekler sıradanlaştırıyordu Medusa'yı. Her daim güzel görünen, asaletiyle her

bireyi ezip geçme gücüne sahip kırmızı zambaklar vardı bir de. Kırmızı zambaklar ve ben aynı fotoğraf karesinde bir poz vermişiz. Ben kara kuruyum, yedi yaşlarındayım, gülmüşüm bir de, çıkan dişlerin boşlukları iyice çirkinleştirmiş beni. Olabilecek en berbat saç kesimi, komik elbisemi tamamlıyor. Kazanan kırmızı zambaklar...

Eyvah! Korkudan yanına yaklaşamadığım bir şey daha: Kaplanlı yastık. Yastığın resimli yüzünü ters çeviriverirdim. Birden üstüme saldıracağını düşlerdim. Ama yavru kedili yastıklardan ayrılmazdım, onlarla konuşur, onlara yiyecek sunardım. Ansiklopedide kedigil sayfasını büyüklere okutur; aslanı, kaplanı, leoparı merak eder; hayranlığım korkuya galebe çalardı.

Parrhesia da oğlu da bir süredir evde yok. Akrabalık görevimiz gereği dedem, Sebastianus'u görmeye gidecek. Büyükannem istemiyor: "Sakıncalı o, başımıza iş alırız, memuriyetini yakarsın!" diye çıkışıyor. Dedem akrabalara çok değer verdiğinden karısının sözlerini dinlemiyor bile.

Dedem, hayvanat bahçesinden bahsetti, Sebastianus'un okuduğu fakültenin yakınındaymış bahçe, beni de götüreceklermiş. Evdeki konuşmaların, tartışmaların hiçbirini duymuyorum, kendimce kedigil diyarındayım, elimde hayvan ansiklopedisini yolculuk gününe kadar bırakmıyorum. Kedigil sayfasına dönüp dönüp leoparı çitadan, jaguardan nasıl ayırt edeceğimi açıklıyorum. Aynı gibiler değil gibiler, birbirine karıştırıyorum kedi cinslerini. Kendime, kedigilleri öğrenemeyişime kızıyorum sessizce. Aslanın korkunç kükreyişini sadece televizyonda yabancı film başlarken görmüşüm, gerçeği kim bilir ne büyük, ne korkunçtur, diyorum, kaplanlı yastığa hâlâ alışamadım ya gerçeğiyle karşılaşınca bayılırsam?

Kaç saat sürdü yol bilmiyorum, hep uyumuştum. Onunla görüşmeye bir parka gittik.

Sebastianus'la bir bankta oturmuşuz dedem, büyükannem, dördümüz. Konuşacak bir şey bulamıyorlar, benimse içim içime sığmıyor, aslan-kaplan-leopar-çita-vaşak... Kedigil şarkısı söylüyorum. Beni dinleyen yok, ben de onları dinlemiyorum çünkü dinlesem de anlamıyorum. Sadece Mamak kelimesine takılıyordum. Mamak bir ev mi bir yurt mu bir ilçe mi bir adam mı? Cümleyi anlayacak gibiyim, bir duyuyorum Mamak'ın adını... Camlar parça parça, duvarlar yıkık dökük, insanlar kan revan, takipteler, sessiz olalım her yerdeler, bir yerdeler... Şimdiki günde parçalanan, yıkılan, dökülen ifadelerini kendimce dolduruyorum ama gerçekten de bana hayvanat bahçesini unutturacak derin bir sessizlik ve anlayamadığım Mamak'lı cümleler, anılar... Sebastianus sözünü yarıda bırakıyor, Mamak mevzusunun açılmasını istemiyor. Dördümüzün de hayvanat bahçesi heyecanını duymasını arzuluyorum. Hatırlamıyorum gördük mü kedileri dahası o gün hayvanat bahçesini ziyaret ettik mi, bilmiyorum. Belki çitasını, parsını, diğer kafesleri de gördük ama ben sevincimi bizimkilerle coşkulu şekilde paylaşamadığımdan anılarımdan silindi.

Eve döndüğümüzde sokaklar tenhalaşmıştı. Geceleri sokağa çıkma yasakları yüzünden çok tedirgindik. Bir bekçi düdüğü duymayagörelim betimiz benzimiz atardı. Akrabaları ziyarete gittiğimiz gecelerin dönüşünde sessizce ilerler, düdük sesinin geldiği tarafın aksi istikametinde yol almaya çabalardık. Sadece sokaklar değil komşular, akrabalar da değişmişti. Dedem değişimden payına düşeni fazlasıyla alanlardandı. Evinde yıllarca kedi besleyen adam sevdiğim yavru kedileri mahalleden uzaklaştırdı, kedi tüyünden bulaşan tüm hastalıkları ben kedilerden uzak duruncaya kadar defalarca anlattı.

Akrabalarım, insanı kedilerle dolu bir çuvala kapatıp

işkence yapıldığı üzerine konuşurken çuvalda kaç kedi olabileceğini tartışıyorlardı.

Ne kist ne Çinlilerin işkence yöntemini dinlemek istiyordum. Kedilerin çocuk arkadaşıydım. Tüm kedileri merak, hayranlık, biraz da kedigil korkusuyla kucaklardım.

Yağmurların günlerce yollarda sel olup aktığı bir şehirde üniversiteyi kazandım. Elektrik kablolarının yerin altından geçtiği için yürümenin çok yorucu hissettirdiği bir parka düştü yolum. Elektromanyetik ortam havadaki nemle birleşip baş ağrısına yol açıyordu. Kapkaranlık bir öğleüzeri. Bulutlar örtmüş parkın üstünü. Yağmur çiselemeye başladı. Hayvanat bahçesi bulunduğunu unutmuşum, tabelayı görünce hemen aslanların kafeslerine doğru yürüdüm. Kafeslerin çoğu boştu. Kafeslerden yayılan dayanılmaz koku, burnumu kapatarak yürümeye zorlamıştı beni. Çisenti hızını artırınca kafesin iç bölmesine geçen bir hayalet gördüm. Birkaç metrekarelik kafese hapsedilmeseydi eğer, Afrika'da, savanda dolaşan bir aslan olabilirdi. Sesi kısılıp içine kaçmış, pençeleri körelmiş, kemikleri sıskalıktan belirginleşmiş bir hayalete nasıl aslan denirdi? Çocukken gezip gezemediğimizi bile hatırlamadığım parkı sonunda gezmiştim, kral aslanın acınası hâli bana Sebastianus'un izdüşümü gibi gelmişti. Sınavları tamamlayınca soluğu onların evde aldım. Parrhesia'ya soracaklarım vardı çünkü.

Parrhesia'ya komşusuna neden yıllardır kin kustuğunu sorabildim. Çocukluğum Parrhesia'nın camekânlı girişte divana oturup çapraz eve bedduasını dinlemekle geçmişti. Sebastianus'un fakülteyi kazandıktan sonra bir ihbar mektubu sonucu içeride işkencelere alındığını anlattı. Sebastianus; parasız eğitim, parasız sağlık üzerine pek çok kez yazılama yapmış, fişlenmişti.

Bin bir güçlükle oğlunu hapisten çıkarabildiğini, soruşturunca muhbirin kendi komşusu olduğunu öğrendiğini söyledi. Oğlu hayvanlara, ağaçlara karşı bile nazik iken oğluna atılan silahlı eylem iftirası kabul edilir değildi. Sırf liseyi dereceyle bitirdi, seçkin bir mesleğe sahip olacak türünden kıskanç düşüncelerle komşusu, Sebastianus'un başını yemişti. Deyimin hayattaki karşılığıydı yaşadıkları, oğlunun başını yemişlerdi.

Parrhesia artık ilenmiyordu. Sağlık sorunlarıyla boğuşuyordu. Camekânlı bölümden çapraz eve kaygılı kaygılı bakıp "İlendim de bu kadar da ilenmedim" diyordu. Muhbirin oğlu evlenmiş ama hiçbiri gün yüzü görememişti. İkiz çocukları engelli doğduğundan çile dolduruyorlardı; konuşamayan, vücut kontrolünü sağlayamayan, bunlar yetmez gibi ayakları tutmayan iki oğullarını babaları sırtında taşıyordu. Komşusuna af dilercesine ağıt yakardı, sanki engelli çocuklar onun bela okumasının sonucuymuş gibi Parrhesia gözyaşlarını tutamazdı.

Parrhesia'nın yaşlılık hastalıkları, ağrılarına vicdan azabı eklenmişti. "İlendim de bu kadar da ilenmedim!" ■

Bir Yin-Yang Meselesi

■ **FEYZA KURT**

"Hani ben kötü biriyim ya! Hani beni sana öyle anlattılar ya!" dedi oğlan alayla. Aksini duymak istediği apaçık ortadaydı. Fark etmesine rağmen yapmadı. Sadece alaylı gülüşünü ve yüzündeki muzipliği ilk ve son kez görmenin tadını çıkardı doyasıya, saniyeler içinde.

"*Ben öyle bir şey söylemedim sana. Bu suçlamayı yapmadım*" dedi o da gülerek. Yaptığını biliyordu. Sürekli laf soktuğunu, oğlanın gizli saklı işlerinin bildiğini belli etmekten geri durmadığını biliyordu. Dudağının kenarı iyice kulaklarına yaklaştı. Sevmişti karşısındaki vurdumduymaz çocuğu. Farklı bir havası vardı. O hep anlatılan "kötü çocuk"ların gizemli havası yoktu üzerinde. Aksine az önceki tartışmalardan belliydi ki felsefi konularda oldukça donanımlı ve oldukça hararetli bir tartışmacıydı kendisi. Daha açıktı. Daha albenili, daha özgür….

Bakıştılar bir süre.

"Hem" dedi kız dayanamayarak. "*Hem belki de ben senden daha kötüyümdür."*

Bunun üzerine iyice güldü çocuk. Bu sefer sabırla *"Ben kötü biri değilim"* dememişti. Cevap vermeden iyice güldü. Hoşuna gitmişti onu güldürmek. İlk ve son kez gülüşünü canlı izlemek, dudaklarının aldığı şekil, yanağında oluşan çizgiler, verecek cevap bulamayınca gülerek gözlerini devirip diğer masalardaki gürültülü arkadaş gruplarını seyretmeye başlaması…

Dizini oturduğu siyah demir sandalyeden karnına doğru çekerek ellerini dizinin üzerinde bağdaştırdı çocuk. Dövmesini gördü bu sefer. O hep orada olduğunu bildiği, sağ elinin üzerindeki yapraklardan oluşmuş halkayı gördü. "*Tanrım"* diyerek fısıldadı kalbinden yukarıya. *"Bu dövmeleri gerçekten görüyorum. Tanrım, görüyorum!"* Gözlerini yavaşça ellerinden boynuna kaldırdı. İşte, o meşhur kutup yıldızı da oradaydı. Siyah, şişme montundan tam gözükmese de birkaç yıldızını bile görmek de yutkunmasına yetmişti. Tekrar fark etti. İlk ve son. Asla istemiyordu bunun bir son olmasını. Her sonun bir başlangıcı olmasın;

bu ilk bu sonsuzluğa def olsun gitsin ve sadece ikisinin birbirlerine bakarak yüzlerine yapıştırdıkları o yılışık gülüş kalsın istiyordu.

Onun kötülüğü silinsin istedi. Sadece birkaç saniyeliğine bütün kötülüğü vücudundan çıksın istedi. Karanlığı ondan uzaklaşsın, o sayamayacağı hatta aklının bile ermeyeceği günahları yok edilsin, içinin boşluğu doldurulsun, geçmişi iz bırakmayan bir silgiyle silinsin. Lütfen... Siyah olmasın. Diledi. Sadece birkaç saniye… Hiçbir şey çaktırmadı karşısında hâlâ aynı sırıtışla oturan çocuğa. Gülmeye devam etti ve çocuk tanıştığına çok memnun olduğunu bilmeden gecenin karanlığında onun karanlığına lanet okudu. İlk ve son kez.

…

"Dursana biraz…"

Durdu. Soğuktan ucu kızarmış burnunu çekerek sarı sokak lambasını arkasına alıp kıza döndü. Derin bir nefes aldı önce. Öylesine korkuyordu ki ters bir cevap almaktan… Öylesine tedirgindi ki kalbini kırmaktan, onu üzmekten… Bir virgüllük nefes aldı ve beklemeden konuştu:

"Değişmek istiyor musun?"

Bunu beklemediği belliydi. Göz kapakları titreyerek yanaklarına küçük gölgeler düşürdü. Düşündüğü belliydi, kız devam etmedi bir süre. Yüzünü inceledi. Sarı seyrek saçlarını, kalın dudaklarını… Gülünce gördüğü beyaz sıralı dişleri geldi aklına. Devam etmeliydi.

"Değişmek ister misin? Artık geceleri derdinden kıvranarak uyuyamamaktansa huzurlu rüyalar görmek, geçmişinin acısını kendinden çıkarmamak, daha fazla mutluymuş gibi davranmamak ve sadece mutlu olmak, babanı ve kendini affetmek, üniversiteye gitmek, kendinden –bir yanından– nefret etmemek, artık yaranın kabuk bağlamasına izin verip iyileşmek ister misin?"

Yalvarırcasına konuşuyordu. Sadece değişmek istediğini söylemesini istiyordu. Hayır, söylemesine gerek yoktu hatta göstermesine de gerek yoktu. Sadece hissetmek istiyordu. Umudunu kaybetmemek için… Artık yalvarırcasına bakıyordu. Gözlerinin en içine… Okyanusun en dibine… Uzun süren sessizlik konuşmaya başlamadan önceki tedirginliğinin artmasına neden oldu. Sağ elini kaldırarak oğlanın siyah montunun üzerine koydu. Sol eliyle titremesini ondan gizlemek için yardım edercesine yakasına koyarak yavaşça fermuarını açtı. İkisi de titrediğini fark etmesine rağmen kıpırdamakta ve hatta düşünmekte zorlanıyorlardı. Fermuarın yarısını indirip sağ elini yavaşça monttan içeri götürdü. Gri kazağının üstüne parmak uçları değdi. Sıcacıktı. Titremesi hızla artan bacaklarını düşünmemeye çalışarak elini oğlanın göğsünün soluna, yüreğinin tam üstüne koydu. Gözleriyle takip ettiği elini korkarak kıpırtısız duran oğlana götürdü.

"Burasıyla cevap ver ama olur mu?"

Suyla kaplanmaya başlamış mavi gözlere dikkatle bakıyordu. Oğlan kalbindeki eli yavaşça avucunun içine aldı. Küçücük diye dalga geçtiği serçe parmağını okşadı kızın. Zaten kısa olan mesafelerini yarım adımda kapatarak kızın belini kavradı diğer eliyle. Bir eli belinde, bir eli kızın eliyle kendi göğsünde… Son kez… Yavaşça kızın uzun dalgalı saçlarının arasından boynuna sokuldu, burnunu yaslayarak derin bir nefes çekti içine. Ürkütmekten korkarak yavaşça öptü uzun boynundan. Alev alan yere bir de gözündeki yaşı bıraktı usulca. Kendini zorlayarak ayrıldı kızın saçları ve boynunun arasından. Gözlerine bakmadı. Kafasını önüne eğdi. Dudakları kıpırdasa dahi sesi çıkmıyordu. Yutkundu.

"Yapamam."

Fısıltıyla çıkan ses kızın kulaklarında yankılanırken uzaklaştı oradan veya kendi ya da gecenin karanlığında kayboldu ıssız yolun ortasında yapayalnız bıraktığı umuduyla… ■

Gora lı nav stêrka

■ **MÜSLÜM ASLAN**

Gera min ji stirîyé bébextiyé bi xwînî
Qaqilké salan jî cemidandina bedené mîn re bé féde
Diricifim
Stargeha min germa hésré dayîka min
Dolmendî ya mîn şerma min
Lé min mecbûrî dizektiya emré minminîka dikir
Te tembîh dikir
— bi mîna rengé nergiza-

Ji hesretate dojeh dinuqûtîn ji mijanké min
Bala xwe li baneşana bihéle
Dûr dinîvisînim
Nézîk bang dikim
Tu mîna rûpelekî kete nav herka bîranîna
Ditirsim
Hîn kû tu negîhaştiye mîn
Li bin stérka hatibim veşartin

Gecenin Müziği

■ ALİ DEMİR

Saat 19.00 olduğunda tarihi Wiener Staatsoper binası neredeyse ağzına kadar dolmuştu. Bu gece dünyaca ünlü bu opera binasının konukları Viyanalılar dışında dünyanın farklı ülkelerinden gelen sanatseverlerdi. İnsanların bu gün burada olmasının nedeni son zamanlarda ulusal ve uluslararası basın ve sanat camiasında Oktay Lehmann adının sıkça geçiyor olmasıydı. Bu kadar kibar ve şık insanın arasında onur konuğu olarak yer alıyordum. Erkekler siyah takımlarıyla sanki bir ustanın tezgâhından çıkmış gibiydiler. Onları birbirinden ayırt etmek neredeyse olanaksız gibi duruyordu. Kadınlar ise rengârenk elbiseleri ve pahalı mücevherleri ile diğerlerini gölgede bırakmak için gökyüzüne doğru yarışan ağaçlar gibi dik ve gururlu gözüküyorlardı. Ben ise siyah elbisemin gölgesinde büyük bir şaşkınlıkla olup bitenleri izliyordum. Derinden gelen gonk sesi diğerleri gibi beni de kendime getirdi. Yavaş yavaş kararan salona bir anda ani bir sessizlik hâkim oldu. Sahnenin ortasındaki piyano dışında her yer kapkaranlıktı. Opera binasının duvarlarına çarpıp kulaklarımıza kadar ulaşan ve orta yaşlı balıketli bir kadına yakıştırdığım bir ses:

"Karşınızda ünlü piyanist Oktay Lehmann"

Kendinden emin adımlarla yüzünde büyük bir gülümsemeyle sahneye çıkan Oktay zayıflamış görünüyordu. İçine giydiği beyaz gömleği ve üstündeki siyah frakı dolduramamıştı. Bunlar kendisinden daha iri birinin kıyafetleri gibiydi sanki. Piyanonun başına geçip oturdu. Herkes onun çalmaya başlamasını beklerken o kafasını piyanodan kaldırıp salonun sağ köşesine doğru baktı. Benim olduğum tarafa. Sonrasında çalmaya başladı.

1973 senesinin aralık ayı. O yıl kış yüzünü Almanya'da erken göstermişti. Henüz görünürde kar yoktu ama kuru ayaz insanı kalın kürklü giysilere rağmen üşütüyordu. Ailece pazar kahvaltısı için özenle giyinmiş sabahın erken saatlerinde yola düşmüştük. Evimize çok uzak olmayan bir mesafede adını ahşap tabelanın üzerindeki büyük puntolardan okuduğum Bonanza Coffe Roasters kafeye gelmiştik. Dışarısının ne kadar soğuk olduğunu kafenin kapısından girerken yüzümüze vuran sıcak havayla bir kez daha fark etmiş olduk. Böyle bir sıcaklığın verdiği memnuniyetle içeri girerken geldiğimizi haber veren küçük bir çan sesi bizleri karşıladı. Yerleri ahşap parkelerle kaplı olan bu kafenin duvarları içerisinin daha da karanlık olmasına sebebiyet verecek şekilde yeşilin koyu bir tonuyla boyanmıştı. Giriş kapısının sağında ve solunda yer alan ahşap doğramadan yapılmış Fransız pencereler siyah renkte altı adet yuvarlak ferforje masa ve sandalyeleri yeterince aydınlatamıyordu. Bu yüzden çok erken bir saat olmasına rağmen işletmeci ışıkları yakmak zorunda kalmıştı. Annem üstümüzdekileri çıkarmamıza yardım edip paltolarımızı masamızın yanındaki portmantoya astı. Babam ise bizimle ilgilenen garsonlara kahvaltımızın siparişini vermekle meşguldü. Annem kardeşim Oktay'ı sandalyesine oturtmak istedi. Benden iki yaş küçük olan kardeşim Oktay o yıl sekiz yaşına yeni girmişti. Diğer birçok şeyde olduğu gibi bunu da kendisi yapmak istedi. Sandalyeye zorda olsa kendi başına oturduğunda ayakları yere değmiyordu. Ama o bunu sorun etmiyordu. Aşırı derece hareketli ve meraklı bir çocuktu. Salonda çalan müziği o kadar gürültünün arasından ayırt edip bilen de yine o olmuştu.

"Anne bu çalan Nocturne Op. 9 No.1 değil mi?"

Annem kendisine seslenildiğinde çantasından bir şeyler arıyordu. Başını kaldırıp Oktay'a baktı. Oktay, çalan bir şeye eşlik ediyor gibiydi. Kafedeki gürültüden çalan şeyin ne olduğunu bilmek zor gibi görünüyordu. Yine de hepimiz şansımızı deneyerek kaşık çatal sesinden, insanların kahkahalarından kurtulup bize kadar ulaşan notalara kulak verdik.

"Tebrik ederim oğlum. Aferin doğru bildin."

Oktay, bilmiş olmanın haklı gururuyla ayaklarını sandalyede bir öne bir arkaya sallıyordu. Hepimiz onun oturduğu sandalyeden yere değmeyen ayaklarıyla bu gururlu hâline gülümsüyorduk.

"Alle Türken sind dumm!"

Kahkaha ve çatal kaşık sesinin arasından sıyrılan bu kelime mutluluğumuzun, pazar kahvaltımızın ortasına pimi çekilmiş bir bomba gibi düştü. Oktay'ın kulaklarını kapatmak için acele ettiysem de geç kalmıştım. Yan masada iki aile çocuklarıyla birlikte bizim gibi kahvaltıya gelmişlerdi. Bir yandan yemek atıştırıyorlar bir yandan da çevredeki masalara aldırış etmeden sohbet ediyorlardı. Annem duyduğu bu söz üzerine gülümsemeyi bırakarak kafasını yan masaya çevirdi ve sonrasında hiçbir şey yokmuş gibi önündeki yiyeceklerle ilgileniyormuş gibi yaptı. Masamıza derin bir sessizlik hâkim olmuştu. Hepimiz annemle göz teması kurmak için çatal bıçağı bırakıp ona bakıyorduk. Üzgün olduğu her halinden belli oluyordu. Oturduğu sandalyeden yere atlayan Oktay, kafedeki tüm gürültüyü avazı çıktığı kadar bağırarak susturdu.

"Benim annem aptal değil! Aptal olan sensin! Senin gibi düşünenler..."

Oktay'ın bu ani çıkışına kafedeki tüm insanlar gibi biz de şaşırmıştık. Sandalyeye oturduğunda ayakları yere değmeyen bu erkek çocuğu tüm kafenin dikkatini çekmişti. Sessizlik hâkim olmuş ve herkes en son yaptığı hareketle donakalmıştı. Oktay göğsünü kabartıp yumruklarını sıktı. Arkası bize dönük olduğu hâlde masamızın iki adım ötesindeydi. Annem, onu sakinleştirmek için yerinden kalkmak istedi. Babam annemin elini tutarak ona engel oldu. Yan masadaki adamın Oktay'a vereceği cevabı herkes gibi biz de merakla bekliyorduk. Annem, babamı ne kadar yalvaran gözlerle vazgeçirmek istediyse de babam oralı değildi. Oktay ve babam kavga için hazırdı.

"Şu an burada çalan müziğin ne olduğunu biliyor musun?"

Oktay'ın bu sözleri karşısında hepimiz çok şaşırmıştık. Bizim gibi diğerleri de Oktay'ın nereye varacağını merak ediyordu. Adam her zaman söylediği bu söze bu yaşta bir çocuğun karşı çıkacağını hiç düşünmemiş olacak ki, ne yapacağını ne söyleyeceğini bilemez bir hâldeydi.

"Hayır bilmiyorum! Neden sordun?"

Çocuksu yüzüne birkaç beden büyük gelecek alaycı bir ifadeyle kahkaha atan Oktay:

"Bu duyduğunuz müzik Nocturne Op. 9 No.1'dir. Eserin sahibi de Polonyalı sanatçı Frederic Chopin'dir. Benim annem bir Türk'tür ve sizin adını dahi bilmediğiniz bu eseri en az Frederic Chopin kadar iyi çalıyor."

Oktay'ın nereye varmak istediğini hepimiz çok iyi anlamıştık. Dağınık uzun sarı saçlarının altındaki tombul beyaz yüzü kızardığında adamın da anlamış olduğunu gördük. Ailesinin önünde küçük bir çocuğun bu şekilde alaycı konuşması gururunu incitmiş olacak ki bir hışımla masadan kalktı. Onun o heybetli vücuduna rağmen Oktay korkup bir adım dahi geri atmadı. Adamla birlikte babam da masadan kalktı. Karşısında bir Alman beklemeyen adam, babamı görünce ne yapması gerektiği konusunda karar veremedi. İşletmeci ve garsonlar araya girdi. Adam ve ailesi kafeden çıkartıldı ve onlar adına bizden özür dilendi. Babam annemin yalvaran bakışları ve Oktay'ın mücadelesine gölge düşürmemek adına olayı daha fazla üstelemedi. Ortalık sakinleşip masaya tekrar oturduğumuzda annem Oktay'ın elinden tutup:

"Bunu sizden duymayı hiç beklemiyordum küçük bey. Demek Frederic Chopin kadar iyi çalıyorum! Teşekkür ederim."

Bu o yıllarda duyduğumuz sözlerin belki ilkiydi ama sonuncusu olmayacaktı. Almanya'da zaman zaman 1940'lı yılların Nazi ruhu hortluyor Türklere ve diğer milletlere karabasan gibi çöküyordu. İnsanlar sözel ve fiziksel saldırılara uğruyor, Almanya'yı terk etmeleri konusunda baskı görüyorlardı. Kış, yabancılar için erken gelmişti ve mevsimler boyunca da varlığını hissettirerek devam edecekti.

Salonda büyük bir alkış koptu. İnsanlar çılgınca Oktay'ı alkışlıyorlardı. Dakikalarca süren bu alkışın arasında Oktay birkaç kere belden eğilerek salondakileri selamladı. Ben de diğerleriyle birlikte dakikalarca küçük kardeşimi alkışladım. İnsanların yüzünde bıraktığı hayranlıktan sanat camiasında uzun süre daha konuşulacak gibiydi. Sahne sonrasında onu gördüğümde gülerek bana doğru iki elini uzattı:

"Nocturne hatırladın mı? Gecenin müziği..." Gülerek karşılık verdim:

"Hatırladım. Hiç hatırlamaz olur muyum küçük bey! Adını söylediğiniz bu eseri en az annem kadar iyi çalıyorsunuz..." ■

Aşk ve gurur

■ OSMAN AKYOL

Aşkımız...

Büyüdü, olgunlaştı
ve düştü yere

Eğilip de alamadık

15 Ekim 2020, İstanbul

Gülmek

■ GÜLBİN SODAN

Serilip yatmışız toprağa. O kadar aç, o kadar sefil, o kadar yorgunuz. Şimdilik savaş uzakta kaldı. Beden ve organ parçaları, yanmış, dağılmış cesetler ve kokuları, haykırışlar, çocuk ağlayışları. Zamanı saymadık. Son kez sümüklü böcek yemiş, pis bir sudan içmiştik.

Geldiğimiz yer de tuhaf! Boş meydanın kıyısındaki yüksek taşın üzerinde bir adam konuşuyor. Arkasında uzayıp giden insan kuyruğu. Kollarımızı ensemizde kavuşturup, yattığımız yerden dinlenmeye çalışıyoruz:

– Ey savaştan kaçıp bana sığınanlar: Kuyruk sokumumun ardında uzayan kuyruğa girin. Karnınız doyacaktır. Tanrı vergisi kuyruğu varsa hayvanın, insan kendi eliyle yapar kuyruğunu. İşe yaramaz bölümleri atar, yarayanları alır. Şöyle demiş okumaz yazmazın biri: "İnsan insanın kurdudur." Yalan! İnsan insanın kuyruğudur. Şimdi kuyruğuma girin ve ekmek su bekleyin.

"Önce ekmek su", diye bağırdık doğrulduğumuz yerden: "Yürüyecek hâlimiz mi var?"

Gözlerini devirerek bakıyor bize:

– Birer dilim ekmek ve az su verin bu hadsizlere! Kuyruğumun kuyruklarının kuyruğunda yerini alsınlar hemen.

Verileni bir hamlede tüketip, zorlanarak kalkıyoruz yerden. Kuyruğun sonuna varmak sanki olanaksız.

Ama tanıdık bir sesle irkiliyoruz birden. Savaş uçaklarının yakınlaşan homurtusu. Kalakalıyoruz olduğumuz yerde gökyüzüne bakarak. Ses büyüyor ve bir alev topu iniyor üstümüze. Çığlık çığlığa dağılıveriyor kuyruk. Yüksekte konuşan adam, şaşkın, zavallı bir duruşta donup kalmış. Kökten kokmuş kuyruğuna bakıyor ağlamaklı.

Ve işte o an başlıyoruz gülmeye. Kahkahalarımız uçakların gürültüsüne karışıyor. Katılırcasına gülüyoruz. Parmağımızla onu göstererek, tepinerek, dövünerek, yerlere serilerek gülüyoruz.

Hop! Bir alev topu daha! Bu kez adamın tam üstüne. O haykırışlarla yanarken, biz yine gülüyoruz. Duygusuzca gülüyoruz.

Her şey bu kadar saçmaysa, ölmekten niye korkalım?

– Kapıyı açtığımı bile duymadın! Dilindeki zehri kağıtlara dök bakalım uzat şunları be! Müdür görmek istiyor!

– Bitmedi ki daha! İkinci bölüme yeni başladım!

– Versen hele! Emir var, Emir!

– Yok etmek yok ama! Hoşunuza gitmese de çöpe atamazsınız!

– Sana mı soracağız lan n'apacağımızı? Beğenmezsek yırtar, yakar, çöpe de atarız. Bir mahkûmsun sen, bir mahkûm! Dünyanın en büyük yazarı olsan da işlemez burada. Otur otur, kalk kalk! Burası böyle!

– Demek tecritte kalman da yetmiyor! Şöyle bir iki gün tecritte sen kal bakalım! Belki yazar olursun!.

– Koğuştakileri zehirliyorsun oğlum! Saçma sapan fikirler sokuyorsun kafalarına Barışmış, Adaletmiş, Özgürlükmüş! Bize yaramaz. Burada uslu olacaksın, uslu! Durumunu bileceksin!

Düşünce suçlusuymuş! Katil olsan iyiydi be! ■

Tersane*

■ CEVAT BAYRAK

Başları sarıdır onların, bakışları kırmızı
Yüzleri çizgilidir onların, yüzleri lekesiz
Vahşiler kılık değiştirmiş orada
Patlayan tankerin korkunç alevleri.

Yevmiye usulü geçer zaman
Yazısız esnek piyasa kanunu
Parça başı okur çocuklar
Babaların iş kazası dersinde.

Düşleri örselerken dok sesleri
Balans tankından kaptan köşküne
Umuda sürükler gemi dümenini
Filika testinde kum torbalı işçiler.

*Tersanelerde meydana gelen kaza ve tanker patlamaları sonucu pek çok işçi yaşamını yitirdi. Tersanelerdeki mafya hakimiyeti ve patronların daha çok para kazanma hırsı bunda önemli bir etkendi. (Gazete haberlerinden).

Kolan

■ SELAHATTİN ÇAM

Ez baz didam di pênc saliya xwe de
Bi lingê xwas di kuçeyên Karaz de
Em dilîstin li ziqaq û li ser xaniyan
Bi çirê bi xarên reng bi reng bi kapan
Bi gogê û bi qûçan!
Dara Qijkê wek peykerê Afrodîtê ji diyar de
Bi heybet dinêriya li tevahiya
Kolanên Karaz!
Derbas bû zarokî li ber kar û berxan
Berî xortaniyê min nas kir Ameda rengîn
Digeriyam li kuçeyên teng!
Ji kolana mezin bilind dibû dengê dengbêj
Mehmed Arifê cizîrî
Bi ser xwe de dianiya tevahiya bajêr!
Roj li min digeriya
Min winda dikir rê û dirb!
Cûm dibûm di nobos û sikakçikmazan de
Min nedidîya rê!
Berz dibû qîrîna Yilmaz Guney
Ji Sînemaya Dîlanê
Ê rojek teqez! Rojek teqez!
Belav dibû li semaya Amedê
Tê de digeriyam li kolanên Erxeniyê
Guh li strana ⍰⍰Salana salana ji wê de hatî!''
Dida min dilxweşî û şadî!
Ez di nav bajarê Qonyayê de
Kolan bi kolan kuçe bi kuçe
Derbas bûm di ber Girê Eladîn re
Bi tenê û xerîb!
Geriyam heta tariya şevê
Rûniştim li ser kursiyekî bilind
Li meyxana "ji kê re çi?"
Her kes bi kêf û zewq
Bi dost û heval
Ez tenê bûm di vê xerîbîyê de!
Ez geriyam bi salên dirêj li Tarsûsê
Di kolanên teng ên zaboqî de
Dihatim ber derê Qleopatreya nazenîn
Bilind dibû dengê Ehmed Qeya
Ji parqa Mezin
"Stêrk ketine porê te dayê!
Jê meke dayê!"
Ar ber didan dil û cegerê
Vê stranê!
Digeriyam li kolanên Mersînê
Kom bûbûn keç û xortên muzîkjen
Bajar bi ser xwe de dianiyan
Xweş awaza wan!
"Ez xelef im xelef im!
Hawar e mîr, hawar e mîr hawar e mîr!"
Ez birim bajarê Cizîra Botan vê stranê
Warê Zina evîndar Zîna birîndar!
Ez digeriyam li kolanên Enqerê
Xerîb bûm bi tena serê xwe
Bajar mezin û tije însan
Tune bû di nav de nas û dost!
Di deryayê de bi hesreta nuqtek av im
Di kolanên Saet a biçûk û Mezin de
Meşiyam zû bi zû!
Gihiştim ber Seyhana bi coş û bi heybet
Lemelema wê bû!
Veqetandibû bajar ji hev
Kiribû du qet
Wek Dîcleya nazenîn û Amedê!
Ez digeriyam li bajarê spartiyê çiyê de
Kuçeyên wê hewrêz û serejêr
Ji stesyonê heta Girê Eladîn
Tê de dimeşiyan bi sedan kes
Wek morikan bi lez û bez!
Tê de nebûn dost û nas
Dîsa bi tenê bûm ez
Ez digeriyam li kolanên Cizîrê
Ji kûr de dihat dengê Zîna birîndar
"Mîrê'm te go da Bekoyê Ewan"
Te kuşt eşq û evîn!
Mir evîna cîsmanî
Ê bimîne eşqa me ya mecazî
Heta roja qiyametê!
Ez dimeşiyam li kolanên Bazîdê
Bilind dibû dengê hozanê mezin
Ehmedê Xanî!
"Ez mam di hîkmeta xwedê da
Tevahiya milel bû xwedî kitêb
Kurmanc tenê bê hesab in"
Ez îşev geriyam heta destê sibê
Li bajarên jiyayîm
Kolan bi kolan kuçe bi kuçe
Jiyam şêşt û çar salên xwe
Li bajarên ji hev dûr
Digeriyam li zarokiya xwe
Di kuçeyên teng de
Di nabosên bêbinî de!
Ne rast hatim li zarokiya xwe
Ne jî li daxwaz û hêviyên xwe!

Mersîn 8 Avrêl 2019

Yüz Yıllık Yalan

■ **M. RAUF ARPAÇAYLI**

Sabah dükkâna girdiğimde, her şey her zamanki gibiydi. Gün rutine çanak tutuyordu. Ortalık süpürülmüş, saksılar kapı önüne yerleştirilmiş (akşamları içeri alıyoruz, yoksa çalıyorlar) vitrin ışıkları yakılmış, neon tabela göz kırpıyordu.

– Günaydın Rıfkı dedim.

— Günaydın abi, dediğin gibi olsun dedi.

Rıfkı iyi bir usta, çıraklıktan yetişme düzgün bir adam. "Kommagene Krallığı"ından Üskar'da büyümüş. Selamsız Romanları, Ermeni Madamları ve Adıyaman Kürtlerinin harmanlandığı bir kültür avlusunda temiz kalmayı başarabilmiş can dostu.

— Buyur abi kahvaltı hazır dedi.

Masanın üstüne gazete kağıtları serilmiş, domatesler doğranmış, yeşil biber, daha neler neler…

Bu gazete kağıdında kahvaltı, bende tuhaf bir takıntı, aklıselim bir açıklaması muhakkak var; yıllardır kahvaltıyı böyle yapıyoruz ve keyif alıyoruz. Doyurulamamış açlıklarımızın, günümüzdeki doygunlukla gizli savaşımı mıydı acaba? Öğrenilmiş acıların arabesk tadında, hafif mazo karmalı hazzım mıydı?

– Sahi Rıfkı dedim. Biz niye gazete kâğıdında kahvaltı ediyoruz?

— Eee böyle görmüşüz abi, sefilliği kafada tam bitirememişiz. Baksana sofraya, gazete kâğıdında ama en az on çeşit yiyecek var!

Rıfkı haklıydı. Bilinç altımızın kodları sonradan öğrenilenle canhıraş bir savaş içerisindeydi. İşte o savaşın kazananını bekleme arzusu bize, bu varoş tandanslı arabesk tezatı yaşatıyordu. Bu izaha muhtaç tezatı düşünürken, telefon yuvasından fırlayacakmış gibi çalmaya başladı.

— Yaa bi durun be kardeşim, bir günde başka türlü olsun, ağız tadıyla bir kahvaltı yapalım dedi Rıfkı. Çünkü hep böyle oluyordu. Biz kahvaltıya başlar başlamaz ya bir müşteri geliyor ya da telefon çalıyordu. Ahizeyi kaldırdım, buyurun terzihane dedim. Tadilatlarını yaptığımız giyimevinden arıyorlardı.

— Kemal Bey mağazamızdan nişan elbisesi alan bir hanımefendinin, yardımlarınıza ve mesleki tecrübelerinize ihtiyacı var lütfen ilgilenir misiniz? Size gönderiyoruz.

Telefondaki satıcının soğuk ve resmi tavrı, gelmekte olan bir felakete işaretti.

On dakika kadar sonra kapı çalındı, atölyeden ön tarafa doğru yürüdüm. Dükkânın tam ortaların da iken kapı sert bir hareketle açıldı. Felaket tam karşımdaydı. Otuzlu yaşlarda, orta boylu, esmer tenli, boyayla hafif açılmış kahverengi saçlar, kalın siyah kaşlar, iri çimen yeşili gözleri ortalığa yeşil kıvılcımlar serpiyor. Kapıyı kapatırken, sanki yaylı tellerle hareketliliği artırılsın diye görülmeyen bir tılsımla becerilmiş dalgalı saçlarını omuzlarının üzerinden bir atışı var ki önceden çalışılmış gibi.

Kapı kolunu bırakırken, hafif çatık kaşlarının altından sorgulayıcı bakışları, açık gri takım elbisesiyle her ne kadar maskülen bir hava estiriyor olsa da kalın dudakları, ince beli, dolgun kalçaları iğne işi fırfırlarla yaka dantelinin ardına gizlediği göğüsleri alımlı kadınlığını saklayamıyordu.

Merhaba demek için derin bir nefes alacakken;

– İyi günler ben 'Sarin Babayani' mağazadan sizi arayacaklardı, deyince, derin nefesim cılız bir merhabayla boşaldı.

– Buyurun hoş geldiniz, Bir şey içmek ister misiniz?

– Hayır teşekkür ederim vaktim sınırlı, ben hemen size elbiseyi göstereyim.

— Buyurun lütfen tezgâhın üzerine yatırın dedim.

Hareketleri çok keskin ve belirgindi. Tezgâha yaklaştığında, gözbebeklerine baktım, çok derinlerde hüzün saklıyor gibiydi. Böyle tepeden bakmaca, kendinden çok emin baskılamaya çalışan halleri belli ki bir savunma mekanizmasıydı.

— Buyurun kabinde giyinin üzerinizdeyken konuşalım daha isabetli karar verirsiniz dedim.

Hafif gülümser gibi oldu lakin, kaşlarının çatıklığından hiç prim vermiyordu. Elbiseyi bir eliyle yakasından tuttu, diğer elini beline doladı, dans eder gibi giyinme odasına girdi. Havayı yumuşatmak isteğiyle;

– Mutlu bir gününüz için herhâlde dedim.

– Evet nişanlanıyorum.

– Ah ne güzel, sizin yaşlarınızda bir kızım var oda önümüzdeki seneye nişanlanmak istiyor.

— Öyle mi? Kızınız şanslı öyleyse, elbisesini siz dikersiniz herhâlde.

Taşı gediğine koymasını da iyi beceriyor. Her şey bir yana da kadının ismi bende bir yakınlık duygusu uyandırıyordu.

— Affedersiniz sormamda bir sakınca yoksa, nerelisiniz?

— Neden sordunuz?

— İsminiz dedim, 'Babayani' kulağıma aşina bir ton da.

— Bir tahmininiz var mı? dedi.

— Bilmem, biraz Akdeniz havası var, İtalya olabilir. Ama hislerim bana daha yakın bir yerler diyor. Mesela Ermenistan.

Perdeyi açtı Bingo...! çok isabetli.

— Ben Ermeni'yim, İran Ermenistan'ı!

Mezuramı boynuma astım, iğneliği bileğime genç kadını aynanın karşısına aldım. Mesleki bilgilerime ve yılların tecrübesine dayanarak gördüğüm resmi anlattım. Onun görmek istediği resmi sordum üç aşağı beş yukarı anlaştık. Prova yaparken daha bir dizi başka sorularda sordum.

Nerede doğmuş, anne babasını, ne iş yapıyor, atalarının yaşadığı, öldüğü topraklara gitmiş mi vs. vs. Son sorduğumu cevaplarken, derin bir iç çekti, ne dediğini giderek duymuyordum.

Beynimde hafif bir ısınma, kalp atışlarımın sesi giderek yükseliyor. Sarin'i duyamıyordum.

Sadece dudaklarının hareket ettiğini algılayabiliyordum, birde burun kalakları Japon balığının ki gibi inip kalkıyordu.

— Siz dedi.? "Bana daha yakın bir yerler" dediydiniz, siz nerelisiniz?

— Ben Türküm. Dedim.

Bir adım geri attı, çimen yeşili gözleri, bir alev topu gibi kızardı.

— O yüzden mi "YAKIN" hissettiniz?

— Evet! dedim.

– Nasıl yakın yani? dedi.

– Yani kardeş gibi, yakın dedim.

– Öldürecek kadar mı, "Yüz yıllık yalan" gibi mi? dedi.

••••

Çok tehlikeli bir hesaplaşmaya girdiğimin farkına ancak varmaya başlamıştım. Şakaklarım yanıyordu. Boğazım düğümleniyor, zorlukla yutkunabiliyordum. Ne var ki, bu hesaplaşmanın çetin geçeceği gerçeği, inançlarımı sınar gibi üstüme üstüme yürüyordu. Taşlar yerinden sökülecekti, olsundu, sökülsündü! Kadim bir milletin, asrın ilk büyük kıyımından geçirilişinin, dünyanın dört bir yanına serpilmiş diasporadaki yüzyıllık acıların çetinliği yanında kifayetsiz kalmaz mıydı, bunun zorluğu neydi ki? Zaten ruhumun derin kuyularındaki taş oyuklara sinmiş, o kahır olası, o acımasız öğretilmiştik, boynuma asılı duran değirmen taşı gibi ağır bir yük olmamış mıydı bu yaşıma dek. Doğduğum yerde birine küfür edilince, en hafifinden "Ermeni suratlı, Ermeni dölü" derlerdi. (Hoş bu toprakların yedi bucağında durum farklı mı sanki?) Çocukluğumda, hiç Ermeni tanımama rağmen "olma" yolculuğunda ilk adımlarımı atmaya başlarken, o zehirli tohumun yapı taşları yani "Ermeni düşmanlığı" olağan öğretilmiştik olarak örülmeye başlamıştı.

Lâkin bugün burada, bir asır sonra, yanan ve yakan iki tarafın torunları olarak yüz yüzeydik. Kulaklarım hâlâ uğulduyor, şakaklarımdaki alev giderek harlanıyordu. Nazi yönetiminin, bütün nüshalarını toplatarak meydanlarda yaktırdığı "Franz Werfel'in Musa Dağda Kırk Gün"ü karşımda cayır cayır yanıyordu. "Herşeye Rağmen" dergisinin, "Ermeni Soykırımının 100. Yılı" broşürünü daha bir hafta önce okumuştum. İşte aslında şakaklarımda tutuşan bu alev, meydanlarda yakılarak yok sayılmaya çalışılan zalimliklerin, zulmün, kıyımdan geçirilen bir tarihin alevlerinden sıçrayan kıvılcımların ve tarihi sorumluluğun en onurlu örneklerinden biri olan o broşürün zihnimde tetiklediği öğrenilmiş "yapı söküm" eylemi, beni bilerek ve isteyerek adım adım bu hesaplaşmaya, helalleşmeye çekiyordu.

Sarin'in son söylediği kulaklarımda eko efekti benzeri yankılanıyordu. "Yüz yıllık yalan" gibi mi?

"Yüzyıllık yalan" gibi mi?...

— Hayır dedim Sarin, gerçekten kardeş gibi, buna inan, işte bu kardeşçe duygularımla yürekten senden bir şey isteyeceğim! Senden dedelerimin işlediği suçlardan sebep, özür dilemek istiyorum, beni bağışlar mısın?

Bir adım daha geri çekildi, iki elini sıkıca yumruk yaptı, acıdan öfkeden dizleri titriyordu. Kirpikleri ağır ağır inip kalktı, gözlerindeki yangını söndürmek istercesine, damla damla yaşlar süzülmeye başladı. Eyvah dedim ben ne büyük hata ettim. Bu nasıl bir düşüncesizlik, bu ne acımasızlık! Bir mendil aldım yanına gidip uzattım. Başını kaldırdı yüzüme baktı. Gözlerinin taa derinliklerinde, en ücra gerilerinde kendi acılarımı gördüm. Kolları, kurşun yemiş narin bir kuşun mecalsiz kanatları misali zorla kalkabildi, boynuma sarıldı hüngür hüngür ağlamaya başladı. Orta yerde öylece kalakaldık, başka hiçbir şey konuşamadık.

İyi ki de konuşamadık, konuşmayaydık da zaten, ne gereği vardı. Ya ben yanlış anlaşılabilecek bir söz etseydim, ya onda yüz yılın acılarının, bilinç altına mayaladığı o kırılgan algı fayları tetiklense idi, bütün bu büyü bozulacaktı. Bıyıkları henüz terlemiş, yirmisinde yağız bir delikanlının, sevdalısının kollarındaki aşk tadındaki bu asırlık anlaşılabilme huzuru, camdan bir kulenin paramparça oluşu gibi, bir cam kırığı çöplüğüne dönecek, Sarin içine mayalanmış nefret zehrinin girdabına, ben belki de boynuma asılı bu ağır taşları ölene dek taşımaya mahkûm kalacaktık.

Sarin beni anlamıştı, ben kendimi ona anlatmıştım. Çünkü gözleri, anne tadında, süt emen yavru saflığında bakıyordu. İçeri girerken ki o sert çizgiler o heybetli, baskın, tavizsiz 'kraliçe' masal 'prensesine' dönmüştü.

Sarin, yaşadığımız bu anın, pek de alışılmış bir hâl olmadığının farkına varınca, iki kolu yanına düştü, omuzları hafif çöktü, yanağındaki son damlada dudaklarının yanından süzüldükten sonra ciddi ve çatık kaşları yumuşak bir yay hâlini aldı. Hafiften gülümsemeye yeltenen yüzü, burnunun akmasıyla hepten kendini koyuverdi. Ciddi ciddi gülmeye başladı. İki başlı travma, iki ayrı insanda, bambaşka bir kıtada bir yüzyılın sonunda, geç olsa da sönmüştü, içimizde ölmüştü.

Rıfkı merakına yenik düşmüş, neler olup bittiğini an-

layabilmek için atölyeyle dükkânı ayıran kapıya kadar gelmişti. Gördüğü manzaranın mahiyetini tam anlamlandıramasa da ciddi bir durum olduğunu anlayınca, abi hayırdır der gibi bakakaldı. Başımı çevirince, görmeye pek alışık olmadığı yüz ifademi görünce, anlayışla karşılayıp tekrar geri döndü.

Vitrinin önünden, her gün aynı saatte köpeğini gezdirmeye çıkartan, her seferinde Rıfkı'nın nazikçe uyardığı, su döküp temizlediği, hatta karabiber tozu bile serptiği hâlde inadına köpeğini bizim duvara işeten, mendebur suratlı teyze bana gülümsüyordu. Beş yıl sonra ilk defa selam verdi. Ulan ne oluyor dedim, bu sevimsiz kokananın başına taş mı düştü?! Karşımdaki aynada suretimi gördüm. Gülümsüyordum. Halbuki beş senedir her gün gülümseyerek selam vermiştim. Neyse demek kısmet bu güneymiş.

Sarin "Tanrı seni korusun, mutlu ve barış dolu yarınlar yaşayasın" deyip çekip gitmişti. Ben darmadağın fakat tarifi zor bir huzur ve bahtiyarlık duygusuyla gülümsüyordum.

— Rıfkı dedim, ben çıkıyorum gözüm.

— İyi abi kendine dikkat et, yolda kimseye karışma, dedi.

Akşam yaklaşıyordu, ceketimi aldım çıktım. Sokak ıslak hafiften yağmur çiseliyordu. Yağmurun serinliği, içinde bulunduğum bu duygu durumunu dindirmeye iyi gelir diye, hiç umursamadan herhangi bir yöne doğru yürüdüm. Geçtiğim yollarda gördüğüm ağaçların bahçe çitlerinden sarkan dalları filiz vermiş, yaprak sürmeye yüz tutmuşlardı. Bana çiçek açmış gibi geliyorlardı. Rastladığım bütün kadınlar çok güzellerdi. Oğlanlar, kızlar hatta köpekler gülümsüyorlardı. Göz temasına girdiğim, hiç tanımadığım kaç kişiyle selamlaştık bilmiyorum. Sanırım iki saat kadar yürümüştüm.

Bahçe kapısının siperini kaldırırken çıkan metal sesi, kulağıma sanatsal bir tını gibi yankılandı. Beynimin içine, çatlamış toprağa akan su gibi yayılan romantizm şerbeti, inadına algılarımı hassaslaştırıyordu. Bu sebepten herhâlde, ayaklarım beni Elizabeth'in bahçesine taşımıştı. Çimenlerin ortasındaki masadan demir sandalyeyi çekip oturdum. Yağmur hâlâ yağıyordu. Ne hikmetse batmak üzere olan güneş, yeni filiz sürmüş çınar ağaçlarının arkasından, kışkırtıcı bir alayla "gel gel" yapıyordu. Yerimden kalktım uzaktan süzülen ışığa doğru yönelirken, düşen yağmur tanelerinde kırılan ışık, çınar ağacının gövdesinde inanılmaz bir tabiat mucizesi gibi görünüyordu. Ağacın yanına geldiğimde, zihin odacıklarımda gizlenebilmiş, çocukluk zamanlarımda, öksürerek, hapşırarak yediğim 'leblebi tozu' kokusu beni esir etti. Kollarımı olabildiğince açtım koca çınara sarıldım.

Yağmur damlalarının, ışıkla sözleşerek koca gövdesinde buluştuğu çınarın, bütün cömertliğiyle salgıladığı 'leblebi tozu' kokusunu defalarca ciğerlerime doldurdum. Elisabeth'in,

— Kemal ne yapıyorsun? Sırılsıklam olmuşsun. Diye koluma dokunduğunda ancak, daldığım o romantik duygu cümbüşünden, çocukluğuma yaptığım zaman yolculuğundan geri gelebildim.

— Sana ne oldu? Bu ne hâl, kötü bir şey mi yaşadın? Anlatsana! Diye ısrarla sorular sorup duruyordu.

– Gel hastalanacaksın, gel kurulan, sana sıcak çay yapayım derken heyecanını ve telaşını gizlemeye çalışıyordu. Kolumdan çekeleyerek içeri almadan önce, kollarımdan sıkıca tutarak, neden böyle yapıyorsun? dedi.

— Çünkü çok güzel dedim.

— Ne, yağmur altında bahçedeki ağaçlara sarılmak mı?

— Evet dedim, biliyor musun yolda gelirken köpekler bana gülümsüyordu, dedim.

— Hayır, hayır sana kötü bir şeyler olmuş! Gel şöyle yanıma diyerek şefkatle sıkı sıkı sarıldı.

Gözlerinin yalvarırcasına merakına daha fazla dayanamadım. Hayır dedim, çok güzel bir şey oldu. İçimdeki yüz yıllık yalanı bozdum. Usul usul anlattım her şeyi. Yüzüne hiç bakmadım. Arada bir derin iç çekişlerini boynuna doladığım kolumun inip kalkmasıyla anlayabiliyordum. Birden elimin üst tarafının hafif ışıdığını hissettim. Başımı yüzüne döndürdüğümde, kızaran gözlerinden, aşağı dökülmeye gönüllü yaş tanelerinin, yapraklardan süzülen yağmur taneleri benzeri, yanağından usul usul kayarak elime düştüğünü gördüm. İyice duygusallaşmıştı. Bütün bu hüzün verici duruma rağmen iyiden iyiye ıslanan gözleri çakmak çakmak parlıyordu. Kendinden emin ve kararlı heyecan belirtisi seziliyordu. Acaba düşündüğüm mü olmuştu? Bir hareketle yerinden kalktı, ayakkabılarımı alıp getirdi, dizlerinin üzerine çöktü ayakkabılarımı bağlamaya başladı. Dur ne yapıyorsun, diye itiraz etmeye davrandım, eliyle ağzımı kapattı. İnce narin parmaklarıyla, maharetli biçimde düğümleri atarken, "olma" serüvenimin inişli çıkışlı yolculuğunda, bilincimin karanlık dehlizlerinde bir yerlere hapsettiğim "pederşahi" canavar yemlenir gibi oldu. Utandım dur diyemedim. Olsundu ziyanı yoktu, çünkü bu hürmet menfaatsizdi, insana dairdi, paylaşmaktan ve sevmektendi.

— Kalk dedi, seni evine götüreyim, rahat bir uyku uyu. Arabaya bindik, bir şey konuşmadık, ben sadece arabanın camından süzülen yağmuru seyrediyordum. O da yüzündeki huzurlu gülümsemenin tadını çıkaran yerinde duramaz küçük bir çocuk gibi kıpır kıpırdı.

— Hadi bakalım geldik dedi.

Arabadan indik, kapının önünde vedalaşırken,

— Teşekkür ederim dedim. Eliyle tekrar ağzımı kapattı.

— Asıl ben sana yürekten teşekkür ederim dedi. Şu andan tezi yok rastladığım ilk Yahudi'den ve daha sonrakilerden dedelerimin işlediği suçlar için af dileyeceğim. Sonra torunlarıma bunu miras bırakacağım. Düşündüğüm olmuştu yüzyıllık yalan bozulmuştu. ■

Strana Berfan

■ A. KARABAX

Sal berfesar û berfespî têne lêhebandin
Demsalên salan bi berfan tên navandin
Wanî tên nêrandin li salnameya berfan.

Ezman dadigirin, behr û ewr pê digirîn
Berfemij biçek av, biçek belûrî dibarin
Ku di strana me de berfebihara salan e.

Li erdê, li ber barîna şilope û dilopan
Dilopên xwînî tîrêj didin bi tînên axîn
Dibe kesek meşiyabe bi bihara adarîn.

Rengîna ewr û mijan û bi hev re barîn
Berfa kulîgir, sefîn sefîn, wek perikan
Lê dikin bi ser hev de, vedişêrin lodan
Demsal berfedîn in li mil hev, li pê ne
Ku di strana me de berfhavîna salan e.

Li erdê berfa wek seriyê çûkan dikeve
Rêçek xwîn berfîn pirereh dide li xakê
Heye ku kesek derbas bûye bi havînan.

Sarî bi hêrs e, hersên xwe bi ewran in
Berfa hûrik û hişk, wisa jî bi lib û heb
Tê bêjandin mîna savarê ser û ber hev
Hêsir jê çikiyane... ne şîn ne hawar in
Ku di strana me de berfpayîza salan e.

Hûr hûr tê reşandin wek krîstalên xîzî
Xwîs stran didin li cihên çilkên xwînê
Heye ku kesek lê bihurîbe bi payîzan.

Sar û sar, aso ji xwe tên ber qeydan
Berfên moryaz û bi pûg û bayên kur
Bi sincirîna arşên jorîn tê berbakirin
Soz lê şikestine, ba û bapêç bi zar in
Û ji demsalan berfezivistana salan e.

Hedan têne helandin ji dûrî bêzaran
Ku tenê bi çar derî demsalên berfan
Lîwasek tê lêvekirin bi demên borîn
Bi tewrên berfîn bêrî tên kelijandin.

Kar Türküsü

■ A. KARABAĞ

Yılı kar beyazı, konaklanır ayazına
Ve mevsimler adlandırılır kar üzeri
Öyle ki takvimine sırasına semanın.

Gök donanır, deniz ağlar bulutlarla
Sulu sepken, biraz yaş, biraz kristal
Ve türkümüzde bahar kar yıllarının.

Yerde ve sulu sepken karın altında
Işılanır yayılır toprağa kanan izler
Birileri yürümüş olmalı newrozca.

Gök şalı kül rengine elenir bir elden
Ağır ağır süzüle süzüle kuş tüyü gibi
Konar lapa lapa, örtülür kar yığınları
Yer yüzüne devasa kalın kar yorganı
Ve türkümüzde yazıdır kar yıllarının.

Arzı kuş başı gibi döven kar bereleri
Ve kan lekesi karlı filizlenir sürgüne
Birileri geçmiş olmalı bahar yazıyla.

Dem aşırı kızgınlık öfkesi kurşun gri
Bulgur bulgur kar... öylesine de kuru
Saçılır kalır havasına kalburlanır gibi
Donan gözyaşıdır... ne bir yas ne ağıt
Ve türküde sonbahardır kar yıllarının.

Yağar ufacık taneli kristal kumu gibi
Don ve kırağı türkülenir kan izinden
Birileri savuşmuş olmalı güz yüzüyle.

Ufuk prangalı ve nefes kesen safi kar
Bıçak gibi kuru poyraz rüzgâr vuruşu
Dizginsiz, savrulur köpüren arşlardan
Ki söz hükümsüz zorlu kar barikatına
Devirden devre kara kış kar yıllarının.

Sabır eritmek ateşsiz ve usançtan uzak
Yalnız dört kapıdan dört karlı mevsim
Bir labirent açılır uzanır, deşilir düne
Ve kardan kara özlemlerle kaynaşmak.

03.01.2020

REMSCHEID - KAPIKULE ARASI...

“Su gibi gidin dönün” zamanları

■ SATI ARSLAN ARIKPINAR

Çocukluğumda bir – iki defa kara yolu ile Türkiye’ye gitme şansım oldu. Sonrası Yugoslavya savaşı nedeniyle bizim de mecburen uçak yolculuklarımız başladı. Her ne kadar anılarımda bu yolculuklar sayıca azsa da; üç gün üç gece süren bu uzun yol, annem ve babamın savaş öncesi yıllarda her sene tekrarladıkları ritüelleriydi.

O zamanlar; bu üç gün üç gece süren araba yolculuğunu, bir gün “şans” olarak yazacağım aklımın ucundan bile geçmezdi, geçmiş dönem romantizmi belki de böyle bir şey.

O yolculuğu yapan kiminle konuştuysam, kim olursa olsun; hepsinin yüzünde muzip, özlemle karışık, “Bu bizlerin anısı, ne Türkiye’de yaşayanlar, ne de Almanlar bilir, bu yol bizim yolumuz, bizim anımız!...” gülümsemesi beliriyor. UNESCO tarafından unutulmaması gereken yolculuk anıları bölümü varsa ki tahminen yoktur; biz varsayalım o vakit: “Sıla yolu anıları” o bölümde korunmalı bence... Gerçi UNESCO daha iyisini bilir.

Hatırlıyorum; yola çıkmadan önce hazırlıklar en az bir ay öncesinden başlardı. Annemin, sene içerisinde uygun fiyatlarla aldıklarını yazmıyorum bile. Çoğunlukla hediyelik kıyafetler (plastik ambalajda mavi/beyaz gömlek) CA’dan, çikolata-kahve-sakız- şampuanlar Aldi’den alınırdı. Unutmadan yazayım C&A değil CA, a uzatmalı Caaa.

Babam arabayı bakıma verir, yola kimlerle çıkacağını planlar, yol haritasını bir doktorun röntgen filmini incelediği gibi dikkatli, itinayla, bir o kadar da evire çevire incelerdi..., bavullar yerlerinden çıkarılır, yavaş yavaş içleri doldurulurdu.

Son hafta yiyecek içecek faslı: Annem yola çıkmadan bir gün önce yol için saçüstüleri yapardı, daha doğrusu yapardık. Hamur leğeninin başına geçtikten sonra annem:

“Unu ver, tuzu uzat, mayayı sütle ısıt, şimdi dök, biraz daha un, tuz, az daha su...” derken hamuru yoğurmadan yoğurmuş gibi olurdum. Annemin, *“Zamanında öyle yapmasaydım, nasıl öğrenecektin hamur yoğurmasını”* demesi ondandır; haklı.

Arabanın içi tıka basa doldurulduktan sonra, boş kalan yerlere ben ve iki küçük erkek kardeşim sıkıştırılırdık. Kardeşlerim pencere kenarlarını kaptıkları için, Almanya’ya geldikten sonraki dönemde 3 ay içerisinde aldığım 10 kilom ve ben arka koltuğun ortasına yerleşmeye çalışırdım. Ayaklarımızın altlarında da mutlaka bir şeyler olurdu.

Muavinlik görevini üstlenen annemin ve şoför babamın yerleri sabitti. Annemin önü günlük yolculuk için içecek yiyecekler, ıslak mendillerle dolu olurdu ve termosta da sıcak kahveleri... İlginçtir, evde devamlı çay içen annem ve babam, yola veya işe götürdükleri termosta yanlarında devamlı kahve götürüp içerlerdi. Diğer günler için gerekli eşyalar bagajda, Türkiye’de açılacak hediyeler, artık dedem neler sipariş vermişse onlar da arabanın üzerinde olan bavulların içinde olurdu. Bavulların üzeri mavi bir muşamba ile itinayla kapatılırdı.

Yolculuğa çıkmadan önce yolda dinleyeceğimiz kasetleri (Aşık Mahzuni Şerif, Derdiyoklar, Neşet Ertaş, Emekçi, ...) ve sigaralarını babam hazır ederdi, diğer şeyleri annem hazırlardı. Yol boyunca sigara kullanmayan annem, babamın sigarasını yakıp babama verir, biz de duman altı giderdik. O zamanlar öyleydi. Annem öncelikle babamı ve bizleri doyurmakla meşguldü, babam istemese bile ağzına kavun, elma sokuştururdu.

Babam ehliyetini yaşıtlarına göre geç almış, üç - dört defa sınavı veremeyince, ara vermiş. Büyük ablam babamdan önce ehliyetini aldığı zaman babama söylemeye çekinmiş. Babam da ablamın ehliyetinden sonra, hırs yapıp ehliyetini nihayetinde bir şekilde almış. Belki o nedenle babam araba kullanırken pür dikkat olur, direksiyona dokunmaz, elleri direksiyona yapışırdı. Boyu kısa olmadığı hâlde arabanın ön koltuğunu öne o kadar yaklaştırırdı ki, öyle yapınca camdan yolu daha iyi kontrol ettiğini sanırdı. Dedim ya, babam sadece yola konsantre olurdu; abartmıyorum. Sağ sol aynasına çok bakmaz çoğunlukla dümdüz, önüne bakararak arabayı kullanırdı. Annem ise, şimdi sağa geç, şimdi sol taraf boş diyerek muavinliğini boynu tutula tutula en iyi şekilde yapardı.

Sonrası git git bitmeyen yollar, araba içerisinde uyumaya çalışmalar, gümrüklerde saatlerce beklemeler. Benzinlik kenarlarında piknik tüpü ile çay demlemeler, o sırada başka başka şehirlerden, Dortmund’dan, Duisburg’dan yola çıkanlarla muhabbetler...., o ailelerin benim yaşıtımda olan erkek çocuklarıyla küçük kaçamak bakışmalar... daha doğrusu ben bakardım. Çekingen değildim ama kendimi çok güzel de hissetmezdim, gecikmeli ergenlik mi desem, 80’li yılların ahı mı? Hâlâ o yıllarda çekilen fotoğraflarımı çok fazla kişiye göstermem.

Kıvırcık saçlarımı her gün fırçayla taradığımdan, o yıllarda çekildiğim

fotoğraflarımda saçlarım elektrik çarpmış gibi hep tiftik tiftik koyun tüyü gibi havada duruyormuş. Diana Ross benzetmesi yapmak istesem, o seferde makyajdan sınıftan kalıyorum. Süslü olmadığım hâlde eski fotoğraflarda o pespembe ruj her yerde, normalde ruj dudaklar için kullanılır değil mi? Ama ben o ruju hatırlıyorum, hem dudak, hem yanak, hem de göz farı olarak kullanırdım. Biraz Miss Piggy'ye benziyordum diyeceğim, bu sefer de kalın siyah kaşlarım ve terlemiş bıyıklarım oyunu bozuyordu.

Arabada o kadar çok yiyecek olduğu hâlde babam, Avusturya'da kızartılmış tavuk yenilmesi gerektiğini söyler; karnımız tıka basa dolu olsa bile, Avusturya'da mutlaka kızartılmış tavuk yerdik. Belki Wiener Wald ile alakası vardı… Kısaca yol boyunca bol bol yeme içme eylemindeydik. Gak deyince su, guk deyince saçüstü, fondaki müzik tahminen Aşık Mahzuni Şerif'ten; "*Ha babam ha ha, de babam de de de…*"

"Daha senden gayrı gayrı aşık mı yoktur, nedir bu telaşın vay deli gönlüm" türküsüyle de belki Kapıkule'den geçerdik.

Babamın ve annemin, tekrar tekrar: "Çocuklar, *Türkiye'ye geldik! Türkiye'deyiz*." sözleri… Tahmini en az on defa kadar: "Bakın hele geldik." demeleri hâlâ kulağımdadır.

Aslında uçakta olduğu gibi uzun yolculuklardan sonra, pekâla Kapıkule'yi geçtikten sonra da bütün arabaların, minübüslerin içinden alkış tufanı kopması gerekirdi. Eğer bir gün olur, o yollardan arabayla geçip çocuklarımla Kapıkule'ye varırsam, sıkı sıkı tembih edeceğim ki, beni alkışlasınlar. Tek geçersem de ben kendi kendimi alkışlarım: "Bu alkış aslında sana" diye babama ithaf ederek üstelik.

Ben uçakta da alkışlayan gruptayım, güzel şeyler yaşatılmalı. İlk defa tek başıma uçakla Türkiye'ye giderken görmüştüm bu âdeti, hemen katıldım. Sonradan çocuklarımın da çok hoşuna gitti ve yolculuklarımızda üçümüz beraber coşku ile hep el çırptık.

Toplantılardan, seminerlerden, güzel bir konuşmadan sonra alkış yapılıyor, hatta bekleniyor. Bu eylem uçak yolculuğuna gelince, gruplaşma yaşanıyor; yolcu taşıyan, sorumluluk getiren ve bu sorumluluğu güzel bir şekilde amacına ulaştırana, takdir göstermek gerekir.

Nam-ı diğer izin yolları da öylesi sorumluluk gerektiren, iz bırakan, unutulmayanlarımdan, Almanya'ya gelirken kara yoluyla geldim ve son defa Yugoslavya savaşından önce gidişli dönüşlü o yoldan izine gitmiştim. Gerçekten şanslıymışım.

Nasıl Almanya'dan yola çıkarken Türkiyeli komşularımızın ve nasıl izin dönüşü Türkiye'deki akrabalarımızın bizim arabanın arkasından "Su gibi gidin dönün" dilekleriyle dökülen sularının, bizi iki arada kalmışlıktan daha çok, hoş bir ritüele dönüştüğünü de belki başka bir zaman anlatırım.

Şimdilik hoşçakalın…

Alkışlarla kalın. ■

Bir Eylül Hüznü

■ **MED REŞİYAN**

İşgal altında bir ülkenin kimlik kavgasında
tanıdım seni
Bir baskın sonrası
Dilsiz iklimlerin puslu şafağında,
Mavileri dökülmüş ufukların yalnızlığında

Karanfil kokusuna hasret
Bir özlem, bir sevdadır gözlerim

Ölüm ayazında üşüyen dağ,
Kırılan dal,
Kanayan aşk

Hangi düşe sarılsam acıya bulanır umutlarım
Tutsak yıldızlar, yaralı şiirler

Bir eylül hüznüyüm yorgun kentler sokağında
Memleket kadar çaresiz ve sahipsiz
Gözlerimde yaş, gecemde sen
Sınırlara asılı kalan anılar
Güneşe hasret bir yolcu

Yıkık duvarların arasında
Karanlığa inat

Söğüt yaprakları yeşerince, fırtınalar dinince
Bir yaz yağmuru sıcaklığında seni anımsamak
Yüreğinin sonsuzluğunda bir sabah ölmektir
özgürlük çığlığında.

“Yarattıkça çoğalıyor ve birleşiyoruz...”

TUTSAK RESSAM AYNUR EPLİ İLE SÖYLEŞİ

Adil Okay: Merhaba Aynur, sanırım on yıldır mektuplaşıyoruz. www.gorulmustur.org adlı sitemizde resimlerin yıllardır yayınlanıyor. Sen zindanda, o betimlemesi zor koşullarda ağırlıklı olarak toplumsal sorunları – yaraları eserlerinde işleyen bir sanatçısın. Ama seni yeterince tanımayanlar olabilir diye klasik bir soruyla başlamak istiyorum: Kendini tanıtır mısın? Çizmeye içeride mi başladın?

Aynur Epli: Merhaba. Doğrudur, yaklaşık on-on iki yıldır sizlerle yazışıyorum. Resimlerimi dışarı çıkarmada ve bu konuda kendimi ifade etmemde sizin ve “Görülmüştür” ekibinin çok emekleri oldu. Yapılan sergilerden büyük moral aldığımı söyleyebilirim. Bunun için size ve “Görülmüştür” ekibine teşekkür ediyorum. Sizleri hep yanımda hissettim-duyumsadım. Dolayısıyla resimlerimde kolektif bir emek var diyebilirim.

Öncelikle kendimi tanıtayım: 1973 Ağrı-Bazîd-Doğubayazıtlıyım. 17 yaşımda özgürlük mücadelesine katıldım. 21 yaşımda tutuklandım. Erzincan Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde yargılandım. 36 yıl müebbet hapis cezası aldım. 28 yıldır içerideyim. Resim çizmeye tam anlamıyla cezaevinde başladım. Sivas Cezaevi’nde 120 (yüz yirmi) civarında bir kadın topluluğumuz vardı. Arkadaşlarla yaptığımız ortak sohbetlerde, sosyal ve sanatsal-kültürel etkinliklerde kalem-kâğıt elimde olduğu sürece kendimi resim çizerken bulurdum. Sohbet konularımızın vb. bende uyandırdığı çağrışımlar, kâğıt üzerinde resme dönüşüyordu. Ama o zamanlar –belki de genç olmanın rahatlığı ve rehaveti– resimlerime yeterince değer vermiyordum. Kendi kendime “vandallık” edip çizdiklerimi yırtıp atıyordum. Bunu fark eden Trabzonlu bir arkadaşım resimlerimin imdadına yetişti. Çizimlerime yöntemlice el koymaya başladı. Kuşkusuz zamanla ben de resimlerimi yırtmamaya ikna oldum. O arkadaşım tahliye oluncaya kadar resimlerimi yanında biriktirdi. Bir 8 Mart günü diğer arkadaşlarla birlikte bana sürpriz yapıp koğuşta resim sergisi açtı. Böylece ilk resim sergim zindanda açıldı, diyebilirim.

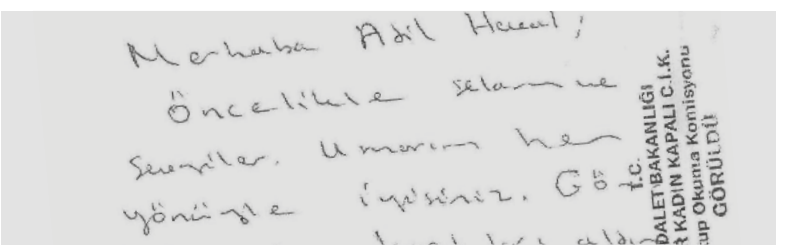

RESİMLERİMİ DIŞARI GÖNDERMEDEN ÖNCE KOĞUŞTA SERGİLİYORUZ

Şimdi de bu gelenek devam ediyor. Resimlerimi dışarı göndermeden önce koğuşta sergiliyoruz. Arkadaşların yorum ve değerlendirmeleri, eleştirileri oluyor. Tabi çalışmanın genelleşmesi omuzlarımıza farklı bir sorumluluk da yüklüyor. Zamanla kendimi daha çok resim çizmeye verdim. Ve bu bende bir ifade biçimine dönüştü. Bir olay, olgu üzerine uzun uzun konuşmak

yerine ben de tepkimi resim çizerek ortaya koyuyorum. Tanrı-Tanrıça (Doğa Ana) birçoğumuza "oku", "yaz" demişse bana da "çiz" demiş olabilir, diyorum. Tabii zindanın vazgeçilmezleri arasında okumak ve yazmak da var. Daha çok kadın temalı çiziyorum. Olmaması gereken kadın tipolojisinin yanı sıra, –verili olan– kendisi olabilen, her anlamda kendinde özgürlük potansiyeli taşıyan kadını resimlemeyi önemsiyorum. Bu noktada resimlerimin tarihsel-sosyolojik bir yanı da var. Geçmişle güncel, düş ile gerçek bende iç içe geçen olgulardır.

Dünya insanlığı savaşlarla, kırım ve katliamlarla âdeta bir laneti yaşıyor. Yaşanan sosyal, siyasal, ekonomik-kültürel baş aşağı gidişi kadının tutulduğu konumdan bağımsız görmüyorum. Bu Gordion düğümü şeklini almış olan sorunların sadece kadın perspektifli bir bakış açısı ve bu temelde toplum inşası ile çözülebileceği her geçen gün biraz daha gerçeklik hâlini alıyor. Kadın temalı resimlere yönelmem bunu ele alış tarzım da bir sonuçtur.

Adil Okay: Hapishanelerde sanat atölyeleri varmış. Bunlardan yararlandın mı? Bir sanat disiplininde gelişebilmek için okumak araştırmak çok önemli. Şiir yazmak için çok şiir okumalı denir. Resim yapmak, plastik sanatlarda gelişebilmek için de resim tarihini ve güncel gelişmeleri izlemek, bilmek gerekmez mi? Bu konularda kaynak sıkıntısı yaşıyor musun? Ayrıca çizim kalemleri, kâğıt, tuval, vb. araç gereçleri edinebiliyor musun? Sana yolladığım/ız çizim kalemlerini de vermediler sanırım.

BİR KURŞUN KALEM VE SİLGİNİN NASIL BİR "SAKINCASI" VARSA, VERMEDİLER

Aynur Epli: Şimdiye kadar bulunduğum cezaevlerinde herhangi bir atölyeden yararlanmadım. Öyle bir imkân verilmedi. Cezaevlerinde dönemsel kurslar (bağlama, resim vs.) açılıyor fakat onlar da formalitenin ötesine geçmiyor. Genellikle kadın cezaevlerinde geleneksel dikiş-nakış kurslarıyla bir sınırlama var. Onun dışında kadının kendini açığa çıkaracağı alanlar yok. Resim vb. kurslardan yeterince yararlanamadığımız gibi maddi-manevi anlamda da zorlanabiliyoruz. Kursa giden kişilerin genellikle bütün malzemeleri kendisinin alması gerekiyor. Dışarıdan yollanan malzemeler engelleniyor. Örneğin bir yıl önce siz, bana kara kalem çizim malzemeleri göndermiştiniz. Artık bir kurşun kalem ve silginin nasıl bir "sakıncası" varsa, vermediler. Bu konuda dilekçe yazmadığım yer kalmadı. İnfaz Hakimliği dilekçelerime cevap verme gereği bile duymadı.

Şimdiye kadar cezaevinde çalışma atölyem genellikle ranzam oldu. Cezaevinde ranzalar çok amaçlıdır. Dile gelse kesin roman yazar! Havalar biraz sıcak olduğunda avluya (havalandırma) masa-sandalye atıp öyle çalışıyorum. Havalandırmada dışarıdan firari kuşlar, böcekler, duvarın üzerinden uçup gelen otlar, ağaç dalları, yapraklar atölyeme renk katıyorlar. Malzeme olduktan sonra şayet dışarda olsaydım, bir ağacın gölgesi, bir kayanın üstü, boylu boyunca uzanan bir çimenlik benim için muazzam bir atölye alanı olurdu. Dolayısıyla illa kapalı bir bina olmasına gerek yok.

KAYNAK KONUSUNDA DIŞARIDAN DAYANIŞMA OLURSA SEVİNİRİM

Yine imkânlar el verdiğince sanat disiplinleri-akımlar üzerine okuyorum. Lakin bu konuda zengin kaynaklara sahip olduğumu söyleyemem. Bunun için dışardan dayanışma olursa sevinirim. Resim yapmak için özel bir araştırma-inceleme yapmadım. Sanatta, özelde de resim alanında aşırı disipliner bakmak kişiyi sınırlar, kalıplara sokar diye düşünüyorum. Şimdilik çizdiğim

resimler şu veya bu disipline girer diyemiyorum. Bana göre bir ressam aynı zamanda bir yazardır, yazar da bir ressam, şair de bir müzisyendir. Sanat disiplinleri arasında bir geçirgenlik var. Bunlara bir bedenin uyum ve ahengi temelinde bakıyorum. Sanat insanın tanrısal dile gelişi, ifadesi ise, kullandığımız araçlar birer elçisidir. Kalem, kamera, fotoğraf makinası, kâğıt sanatın elçileridir.

"İÇERİDE DIŞARIDA KADIN" ve "DUVARLARI DELEN ÇİZGİLER"

Adil Okay: Beş yıl kadar önce de bize yolladığın orijinal resimlerinden yararlanıp bir sergi açtık. Senin katılamadığın "İçeride Dışarıda Kadın" adlı bu sergi çok ilgi gördü. Basında da yer aldı. İlk sergindi sanırım. Serginin küratörü olmaktan onur duymuştum. Keza iki yıl önce senin ve 16 tutsak karikatüristin katkısıyla "Duvarları Delen Çizgiler" adlı sergi hazırlamıştık. Sonra sergiyi kitaplaştırdık. Bu sergi hem ülkede hem Avrupa'nın birçok ülkesinde açıldı. Bu çalışmalar sana / size moral verdi mi?

Aynur Epli: Kuşkusuz dışarda açılan sergilerden büyük moral aldım, heyecan duydum. Ayrıca yer yer mahcup oldum. Daha iyisini, daha genele dokunanı yapmak için sergiler teşvik ediciydi. Çizdiğim resimlerle dışarda ve içerde birilerinin yüreğine dokunduğumu bilmek beni

mutlu ediyor, heyecanlandırıyor. Bir de bu sayede dışardan, Avrupa'dan güzel dostlar-arkadaşlar edindim. Kendimi bu anlamda çoğalmış hissediyorum. Bundan daha güzel bir duygu olamaz. Demek ki yarattıkça çoğalıyor ve birleşiyoruz…

Adil Okay: Sevgili Aynur, öyle sanıyorum ki politik mahpuslar anı bohçalarını asıl olarak dışarıda doldurmuşlardır. Bu anlamda "dışarıyı" da "içeri" gibi anlatacak birikimleri vardır. Sanatçı yoğunlaşmak için kimi zaman kalabalıklara karışmak kimi zaman da yalnız kalmak ister. Bu bir lüks değil, üretim, daha iyi üretim için zorunluluktur. Ama zindandaki yazar-şair-ressam dilediği zaman yalnız kalamaz veya kalabalıklara karışıp, dilediği gibi gözlem yapamaz. Peki sen bu açığı nasıl kapatıyorsun. Düş gücünle ve anı bohçasına başvurarak mı?

ÇATIYA KONAN BİR KUŞ VEYA KOĞUŞA GELEN BİR KARINCA KOLONİSİ İLHAM KAYNAĞIDIR

Aynur Epli: Bütün sanatların hammaddesi yaşadıklarımız ve yaşamak istediklerimizdir. Onunla birlikte devinen sezgilerimizdir. Sanatın ve sanatçının eseri yaşadığı zamanın ruhudur. Onun sevinci, acısı, kavgası, barışı kendi içinde bir yaratım istiyor. Dolayısıyla yaratma anı geldiğinde kişi kalabalığın içinde de olsa yalnızdır. Yaratma anı anlamını bulduğunda ise doğalında yine kişi, içsel ve dışsal kalabalıklara karışır. Şahsen resim yapmak için şimdiye kadar özelde bir ortam arayışım olmadı. Belki bu bulunduğum mekânın rutininden kaynaklıdır. Burada pratik seçenekler çok kısıtlı. Cezaevinde pratikten ziyade anlam ve hayal daha önde olur. Kendine yüklenirsin. Avluya dökülmüş bir su birikintisi, radyo veya TV'de duyduğun bir şarkı, sözü, melodisi, okuduğun bir kitap, izlediğin bir sinema filmi, bir haber, çatıya konan bir kuş, koğuşa gelen bir karınca kolonisi, duvarların içinde duyduğun bir çocuğun ağlaması, kahkahası resim yapmak için birer ilham kaynağıdır benim için. Elbette "bohça" dediğimiz hafızanın da yaptıklarının katkısı çok büyük. Bu anlamda hafıza dinamiktir, besleyici hatta yön verici olabiliyor.

Adil Okay: Hani halk arasında "ilham geldi" diye söylenen "ilham" sana nasıl ne zaman geliyor. Yani yeni bir resme başlamadan önce nasıl bir sancı yaşıyorsun?

Aynur Epli: Kendimle, yaşamla uğraşırken düşünür, düşlerken yürüyüp koşarken yapacağım resim, aklımın bir köşesinde kuluçkaya yatıyor gibidir. Dolayısıyla her resmin ardında bir yaşanmışlık, bir hafıza vardır. Yaşadığımız coğrafyanın, çevrenin, toplumun resimlerde iz düşümleri olur. Bazen hayata bakış açımız resim için başlı başına bir ilham, esin kaynağıdır. Bende de ilham bu minvalde gelişiyor.

Adil Okay: Miguel de Cervantes "Kalem aklın dilidir" der. Buradaki "kalem"i fırça, nota, kamera, fotoğraf makinesi, taş, toprak, çekiç vb. olarak da yorumlayabiliriz miyiz? Örneğin hapiste senin gibi çok kıymetli karikatürist ve ressamlar var. Kendilerini zor koşullarda ifade etmeye çalışıyorlar. Ama belki sen (ve/veya onlar) özgür olsaydın sinemanın dilini tercih ederdin ya da başka bir sanat disiplini seni çekerdi. Bu konuda hiç hayıflandığın oldu mu? Keşke

heykel, müzik veya sinema eğitimi görseydim gibi. İmkânın olsaydı yani dışarıda özgür olsaydın taşı ya da tahtayı yontmak ister miydin?

ZORDA SINANAN İNSANIN YARATICILIĞI HAYATA YÖN VERME GÜCÜNE SAHİP

Aynur Epli: Malzeme dediklerimiz yaratımlarımızın elçileridir, onu da netice itibarıyla zanaatımızla oluşturuyoruz. Cezaevlerinde çeşitli sanat disiplinleri hakkında okumanın yanı sıra, ilkel hâliyle pratik uygulamalar da yapıyoruz. Kendimizin yazıp oynadığımız tiyatrolar-skeçler, koro-solo müzikaller oluyor. Yine kültür-sanat etkinlikleri, öykü, şiir, tiyatro yarışmaları yapılıyor. Bunların dekoru, sahnesi, müziği yoktan yaratıcılık muazzam bir şey. Şimdi cezaevlerinde senaryo yazan arkadaşlar var. Ses sanatçısı-müzisyen-dengbêjler, beste yapan, şiir, öykü, roman yazan zaten var. Zorda sınanan insanın yaratıcılığı çok farklı, renkli bir mecrada hayata yön verme gücüne sahip!

Resim benim için artık bir ifade biçimi olmuş. Bundan sonra farklı bir arayışım olmaz. Belki heykeltıraş olabilirdim. Çünkü çocukken koyuna, kuzuya giderken çamurla epey içli dışlıydım, dosttum. Sekiz-dokuz yaşlarında su birikintilerinin, derelerin önünde kendimce çamurdan heykeller yapar onları gelen geçen görsün, izlesin diye de kayaların yükseklerine koyduğumu hatırlıyorum. Dışarda olmak isterdim, fakat resim yine önceliğim olurdu.

Adil Okay: Yüzyıllardır devam eden sansür ve oto sansür sorunu sanatçının özgür gelişimini ve üretimini olumsuz etkiliyor. Sadece makro iktidarlar değil, mikro iktidarlar da dönem dönem sanatçının kendini özgürce ifade etmesine engel oluyor. Örneğin sermaye gruplarının kültür merkezlerine muhalif sanatçıların eserleri giremiyor. Veya "ılımlı muhalif" olma koşulu getiriliyor. Basından izliyoruz birçok eser kitap fuarlarından, sergi salonlarından müstehcen vd. gerekçelerle bazen de gerekçesiz kaldırıldı. Senin de bazı çalışmaların çevrende tepkiyle karşılandı mı? Sansür ve/veya oto sansür seni ne kadar kısıtladı?

SANATÇININ BÜYÜLÜ ÜRETİM DÜNYASINA TAHAMMÜL EDEMİYORLAR

Aynur Epli: İktidarın sanat ve sanatçıdan korkusu söz konusu. Onlar üretmek, yaratmak yerine tüketiciler, o yüzden sanatçının büyülü üretim dünyasına tahammül edemiyorlar. Yaratmaya ve yaratana yabancılar. Mikro iktidarlar ise kraldan daha kralcı oluyorlar. Bizler zindanda daha fazla sansüre maruz kalıyoruz. Çok absürt gerekçelerle insanın en mahrem alanına kadar bir müdahale oluyor. Keyfi şekilde yaptığını tahrip etme hakkını kendilerinde çok rahat görüyorlar. Beş yıl önce benim gibi cezaevinde olan kuzenim meme kanserine yakalandı. Ben de ona moral vermek için resim yapıp gönderiyordum. Erzurum Cezaevi idaresi çok mantıksız, anlamsız gerekçelerle gönderdiğim resimlere el koyup kuzenime vermedi. Kimi resimleri "müstehcen" diye vermezken bazılarına da "kurum güvenliğini tehlikeye düşürücü, terör örgütünü övücü" vs. diyerek vermediler. O resimlerimin birçoğu ortadan kayboldu, bana iade de etmediler.

KİMİ ZAMAN KENDİ ERKEK ARKADAŞLARIMIZ TARAFINDAN DA RESİMLERİM SANSÜRE UĞRADI

Sansür aynı zamanda bir yıldırma, irade kırma politikasıdır. Kimi zaman kendi erkek arkadaşlarımız tarafından da resimlerim sansüre uğradı. Bin yılların zihniyet kalıplarını kırmak için daha fazla yol almak gerekiyor. Dolayısıyla değişim-dönüşüm devrimci ortamlarda daha

ağır, daha sancılı geçmektedir... Neyse o arkadaşlarımız sonrasında özeleştiri verdiler. Emeğine müdahale edildiğinde ister istemez insan etkilenir. Bense bu durumlar karşısında üzüldüm, etkilendim, öfkelendim, beni sınırlamasına izin vermemeye çalışıyorum. Tam aksine çizimlerim biraz daha yetkinleşti diyebilirim.

Adil Okay: Çok teşekkürler Aynur. Özgür zamanlarda buluşmak dileğiyle sonlandıralım diyorum. Sen çıktığında daha geniş sohbet ederiz. Son olarak eklemek istediğin var mı?

Aynur Epli: Çıkmama iki buçuk yıl gibi bir süre kaldı. 30 yılın ardından dışarı çıkacağım. Beni karşılayacak dostlarım, arkadaşlarım var. Sizlerle tanışmanın, sohbet etmenin heyecanı çok apayrı bir duygu. Resimlerle bir yanım dışarı karışmış gibidir. Bir yanım ise oldukça yabancısı olduğu bir dünyayla karşılaşacak. Yaptığım resimleri hep orijinal hâliyle dışarı gönderdim. Dolayısıyla dışarda onlarla da görüşüp hasret gidereceğim.

Ve son olarak bana kendimi ifade etme fırsatı verdiğiniz için teşekkür ediyorum. Özgür ve anlamlı yaşamda görüşmek dileğiyle.

Nisan 2022 ■

İletişim: Aynur Epli,
1 Nolu Kadın Kapalı Hapishanesi.
Aliağa / İzmir

“Kürt Siyasetinin Mor Rengi”

■ **DEFNE YILDIZ**

Bu isim, Gültan Kışanak’ın 2018 yılında yayınladığı kitabına ait. İsminden de anlaşılacağı gibi bir “kadın kitabı”.

Gültan Kışanak, 1980 yılında henüz 19 yaşında, eğitim fakültesi ikinci sınıf öğrencisiyken gözaltına alınıp tutuklanmış, Diyarbakır cezaevinde her türlü işkenceyi yaşamış fakat aynı zamanda direnişi ve dayanışmayı da görmüş Kürt kadın mücadelesinin önde gelen aktivistlerinden biri.

Gültan Kışanak çokça cezaevi deneyimi olan bir kadın siyasetçi. En son 16 Ekim 2016 yılında Diyarbakır’da gözaltına alınıp tutuklandı. Hâlâ Kandıra F Tipi cezaevinde.

“Diyarbakır zindanlarında yaşanan vahşet üzerine çok kitap yazıldı...” diyor Gültan Kışanak. “Fakat kadınlar yazmadı. Belki de bu durum da bir kadın hali... Kadınlar yaşadıklarını kolay kolay anlatmıyor, yazmıyor. Ama tüm kadınların şunu bilmeye hakkı var. Diyarbakır cezaevinde yaşanan vahşete rağmen kadınlar koğuşundan itirafçı çıkmadı. Kadınlar çok kahraman oldukları yada daha az işkence gördükleri için değil; kadın dayanışmasının sağaltıcı etkisi vardı bunda...”

Gültan Kışanak bu kitabında genel ve yerel siyasette ve kadının kurtuluşu mücadelesinde yer almış, cezaevinde olan bir bölüm kadın aktivistin mücadele deneyimleri üzerinden bizleri bir yolculuğa çıkarıyor.

Sebahat Tuncel, Selma Irmak, Aysel Tuğluk, Figen Yüksekdağ, Edibe Şahin, Leyla Güven ve tabii ki Gültan Kışanak kadınlardan sadece bir kısmı.

Bu kadın aktivistlerin deneyimleriyle, Kürt kadınlarının, politik alanlardaki erkek egemen anlayışlara ve engellere karşı verdiği çetin mücadeleyi öğreniyoruz.

Kışanak bu süreci şöyle özetliyor; kadınlar olarak nereden gelip hangi mesafeleri kat ettiğimizi, önümüze ne gibi engeller çıktığını, erkek egemen sisteme kafa tutma gücünü nasıl edindiğimizi dillendirmek; emeğimizi, çabamızı, anılarımızı, zor ve güzel yaşanmışlıkları bir araya getirerek kadın özgürlük mücadelesine deneyimlerimizi aktarmak, tarihe bir not düşmek istedik...”

Somutta Kürt kadınlarının demokratik siyaset alanındaki mücadele deneyimi anlatılıyor olsa da aslında yazılanlar tüm kadınların hikayesi...

“O kadar kadını nereden bulacaksınız!, Sen de erkeklerle mi yemek yiyeceksin? İl il gezilecek, kadınlar yapamaz. Siz bir kadının arkasından mı yürüyeceksiniz?...”

Bu sözler, kitapta hikayesine yer verilen bazı kadınların başlığa çıkardığı cümlelerin bir kısmı. Daha fazlası da var... Kadınların, siyasette aktif bağımsız güven duyulan otoriteler olarak hangi sancılı süreçlerden geçerek bugüne geldiğine sadece birkaç örnek...

Bu deneyimi okurken bazen kadınlarla birlikte ağlamak, onlarla birlikte sevinmek, öfkelenmek, umut etmek işten bile değil...

Emeğine, kalemine sağlık Gültan Kışanak...

Haziran 2022 ■

SULTAN SU ESEN'DE ÖYKÜ VE ŞİİR KARDEŞLİĞİ
YA DA ŞİİRİ DÜNYALI BİR ŞAİRİN ACILI COĞRAFYALARI

■ **FERHAT İŞLEK**

Sultan Su Esen şiirleri üzerine konuşmak için Kuşadası'nın bir tepede kurulu eski bir mahallesindeydik. Çekimlerimizi Reşat Nuri Güntekin'in "Çalıkuşu" romanındaki "Feride Öğretmen"in kaldığı evin sokağında yaptık.

Sultan Su Esen'e "şiirde ya da öyküde yoğunlaş" önerileri boşuna bir çaba. O hem öykücü hem de şair. Zorlama olmadan şiir ve öykü dayanışmasını kendi doğal sürecinde gerçekleştiriyor. Kısaca, ustaları işaret etmiş o da öykülerini şiirlerinin kız kardeşi yapmış.

Bir yazar için "belli bir yere gelme" den çok, yazma sürecindeki çabası daha anlamlı. İşin açıkçası yazarın bir varış noktası da yoktur aslında. Böyle düşünenler o varış noktası neyse bilemiyorum, o noktaya geldiklerinde her şey bitiyor onlar için. Üretimden düşüyorlar, coşkularını yitiriyorlar. Zaten böyle olanların şehirlerine gitmiyorum. Onlar yaşadığı toprakla, doğasıyla, tarihiyle, insanıyla kan bağı kuramıyorlar. Böyle olunca da ilgi alanımdan çıkıyorlar.

Sonuçta yeryüzü var oldukça, insan ve emek mücadelesi sürdükçe yazarın da yazma çabası bitmeyecektir. Bu yolculukta durak ve mola yoktur. Madem insanlaşma binlerce yıldır devam eden ve edecek olan bir süreçtir, o hâlde yazarın bir varış noktası olamaz. Onun için sürekli kendisini geliştiren, ufkunu genişleten yazarın, yazma yeteneğini bir üst seviyeye çıkarma süreci vardır. Bu süreç hiç bitmeyecek bir süreçtir.

İşte Sultan Su Esen'de ben bunları gördüm. Coşkusu çok açıktı ama yazma tutkusu ile birlikte kendisini geliştirme isteği de okunabiliyordu. Dolayısıyla şimdi ne yazdığı önemliydi ama ileride neler yazacağını da düşündürdü bende. Bu konuda onu uzun soluklu bir yolda gördüm. Duraksız ve molasız bir yolculuktu bu.

Sultan Su Esen'in "Rüya Gözlüğü" adını verdiği öykü kitabı elimde. Daha öncesinde" Keje Maria" yayınlanmış.

Öykülerinde olay süreleri kısa tutulmuş, akıcı bir anlatım var. Şiirden çok fazla uzaklaşmadan öykü konularını işlemesi doğal bir akış olarak gelişme gösterirse şimdikinden daha ileri seviyede öyküler yazabileceği izlenimi edindim. Çünkü öyküdeki bireylerin iç dünyalarında yaşadıklarını yansıtabilmek için, ya da bir doğa anlatımındaki derinliği yakalayabilmesi için şiirin kendisinde oluşturduğu yeteneği kullanması gerekiyor. Böylece şiirin öykü kardeşliği de pekişmiş olacak.

Sultan Su Esen, son dönem

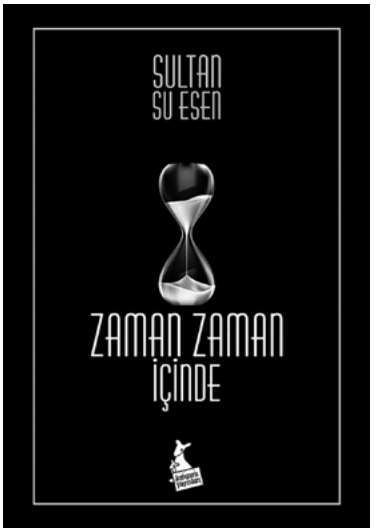

şiirlerinde özellikle güncel toplumsal olayların peşinde. Bu olayların örgüsünü oluştururken çoğu kez imgeden uzaklaştığı da olmaktadır. Bu belki eleştirilebilir. Fakat o, dünyanın nereye gittiğine daha doğrudan ve kendine özgü söylemlerle tanıklık ediyor. Bölgemizde yaşadığımız sevimsiz işleyişlere kayıtsız kalmıyor. Şiirin acı coğrafyasını oluşturuyor, hem de söylemleri düz ve düzgün biçimde...

Son kitabı "Zaman Zaman İçinde" canımızı acıtan olaylarla dolu. Hiç de rahat soluk almıyoruz yaşadıklarımızdan. Bu yapıtında ayrıca kendisini, Korona virüsü saldırılarıyla post modern savaşının odağında, İkinci Dünya Savaşı mağduru Anna Frank gibi hissettiğini söyleyen Sultan Su Esen; Suriye, Irak, Afganistan gibi tüm yaralı coğrafyaların sesi oluyor. Alev alev yanıyor yüreği.

"Anadolu'yum ben, erenler soyundan" derken de Şemsi Tebrizi'den, Hacı Bektaş Veli'den, Karacaoğlan'dan dem vuruyor. Şiirin felsefeden ve hümanizmadan vazgeçilmezliğine vurgu yapıyor. ■

“Sanat hayatın zaten içinde...”

ZEYNEP YENEN İLE EDEBİYATI ÜZERİNE

■ **AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK**

Sevgili Zeynep, mayalandığımız dönem olan çocukluğumuzdan başlayalım mı? Bize biraz Zeynep Yenen nasıl bir çocukluk yaşadı anlatır mısınız?

Diyarbakır, Kars, Mardin, Adıyaman, Yozgat/Sorgun ve daha sonra Ankara’da geçen çocukluğum güzel anılarımla dolu. Bir buçuk yaş arayla doğmuş iki kız kardeştik. O yüzden hep bir oyun arkadaşım oldu. Ankara’ya gelene kadar doğayla iç içe, hayvanlarla kucak kucağa bir çocukluktu yaşadığımız. Ben on, kız kardeşim sekiz yaşındayken bir kız kardeşimiz daha oldu. Oyuncak bebek olarak onu bildik, onunla oynadık ve ona elbiseler dikip giydirdik. Kitaplarla tanışmam küçük yaşlarda oldu. Milliyet yayınlarının küçük boy mavi kapaklı kitapları vardı. Ankara’ya gittikçe annem onları alır kütüphanemize koyardı. Annem beni öğretmen olarak çalıştığı okulumuzun kütüphanesine alıştırdı daha sonra. Neleri okumam gerektiğini söyledi, önerilerde bulundu. Okuduğum kitapları benimle tartıştı. Okumayı sevmemde çok etkisi oldu bunların. Annem çok yönlü bir kadındı. Bana resim ve alçıdan heykelcikler yapmayı, büyüteçle tahta yakmayı, un, yapışkan kola ve tuzla heykelcikler yapıp pişirmeyi, sabun yontmayı öğretti. Bunları bizimle oyun oynarken yaptığı için çocukluğum çok eğlenceli geçti. Hiç sıkılmaya vaktim olmadı. Kısacası güzel bir çocukluk yaşadım. Ortaokuldayken yaptığım heykelciklerden bir kısmı bulunduğumuz kasabanın kırtasiyesinde vitrine konuldu. Bunda annemin payı olduğunu düşünüyorum. Satılınca gelen parayla ne yapmak istediğimi düşünürken annem “Bu kitap çok güzeldir” diyerek bu sefer de beni klasiklerle tanıştırdı.

Yazmaya başlamanızın kırılma noktası neydi? Nasıl başladınız?

Annem okuma sevgisi aşıladığı gibi yazmam konusunda da teşvik edici rol oynadı. Yazdıklarımı daktiloya çektirtip yarışmalara yolladı. Kazandıklarım da oldu, dereceye giremediklerim de. Babamla annem hep yazdıklarımı okuyup beni yüreklendirdiler. İlkokul ve lise dönemlerinde şiir ve öyküler yazmaya devam ettim. Belli bir amaç doğrultusunda yazmam diş hekimliği fakültesinden mezun olup gittiğim taşra kasabasında başladı. Orada vitrin önü üçlemesini yazmaya başladım. Tabii başladığımda bunun bir üçlemeye çevrileceğini bilmiyordum.

“Adam Vitrinin Önünde Duruyordu”, “Kadın Vitrinin Önünde Duruyordu”, “Çocuk Vitrinin Önünde Duruyordu” adında üç ayrı öykü kitabınız var. Bu üç kitapta birer öyküden adını almış değil. Aksine, kitapta otuz-kırk öykü varsa hepsi de aynı başlıkla başlıyor, yani tek başlık ve “Adam Vitrinin Önünde Duruyordu 1, 2, 3…22, 23…” şeklinde devam ediyor. Üstelik aynı başlıkla başlayan bu öykülerin ilk paragrafı hepsinde aynı. Buna rağmen hiçbiri diğerinin devamı değil. Çok çekici, çok değişik ve çok ilginç konular işleniyor öykülerde. Bize bu öykülerin çıkış noktasını anlatır mısınız?

Vitrinde beğenip ayırttığım, nişanım için almak istediğim elbiseyi

Zeynep Yenen

yaşlı bir adamın vitrinde görüp istediğini ve ısrarı karşısında elbisenin kendisine satıldığını öğrendim. Adamın bu elbiseyi ne için almak istediğini düşünürken aklıma gelen ilk on öyküyü yazdım. Her bir öykü aynı paragrafla başlıyordu. Daha sonra bunların üzerine yenilerini ekleyip otuz öyküye ulaştırdım. Elli yaşımdaydım ve yirmi üç yaşımda yazmaya başladığım öykülerden oluşan dosyamı henüz yayınevlerine gönderme cesaretini kendimde hissetmiyordum. Emekli olmuştum ve bu konuda kendimi geliştirmeye zamanım vardı. UMAG; TÖMER, Notos, Babil Atölyelerine katıldım.

İlk kitap Adam Vitrinin Önünde Duruyordu’nun otuz öyküsünün öznesi adam, ikinci kitabın otuz öyküsünün öznesi kadın, üçüncü kitabın kırk öyküsünün öznesi çocuk oldu. Üç kitapta aynı paragrafla başlayan toplam yüz öykü bu şekilde meydana geldi. Yüz öyküyü aynı paragrafla başlatmak kolay olmadı. Kadınlar ceplerinde değil çantalarında taşırlar cüzdanlarını. Ya

da bir çocuk elini cebine attığında vitrinde duran elbiseyi satın alacak miktarda para gelmez eline. Onun yerine şeker, emzik, oyuncak, bozuk para ve küçük pusulalar bulunabilir cebinde. Çocuk öznesiyle yazarken daha fazla sıkıntı yaşayacağımı düşünsem de vitrin üçlemesinin son kitabı diğerlerinden daha fazla sayıya, kırk öyküye ulaştı.

Aynı başlangıçlar bizi sonsuz sayıda farklı olaylara sonuçlara götürebilir. Sonsuz sayıda farklı başlangıçlardan ise aynı sona, sonuca ulaşılabilir. Buradan yola çıktım bu üçlemede.

Öykülerimi toplumsal olaylardan, günlük yaşamdan, gazete haberlerinden etkilenerek yazıyorum. Öykülerde toplumsal olaylar, kadın sorunları, emekçilerin sıkıntıları, göç sorunları da yer alıyor, distopik ve mizahi kurgularda da.

Öykü kitaplarınızın yanında dört de şiir kitabınız var. Siz kendinizi, düşüncelerinizi, ruh hâlinizi, gözlemlerinizi hangisinde daha iyi anlattığınızı düşünüyorsunuz? Şiir mi, öykü mü?

Unuttum Ben O Şiiri, Unuttu O Şiir Bizi ve bunların üçüncüsü Unuttun Sen O şiiri kitapları da bir üçleme. Ancak bunların sırası değişti, pandemi patlayınca araya Yorgun Hipokrat şiir kitabı girdi.

Şiir mi, öykü mü sorunuza gelince ikisi arasında seçim yapabilmem mümkün değil. Her ikisiyle de kendimi ifade etmeyi seviyorum. Bir şiir dizesi bazen bir romanın anlattığından daha fazlasını anlatabiliyor. Ya da tersi oluyor, bir dizeden yola çıkılarak koca bir roman yazılabiliyor. O yüzden duygularımı ifade etmek için ikisi de iyi bir araç diye düşünüyorum. Ya da şair Osman Namdar'ın dediği gibi; ÖYŞİ.

Biraz da "Yorgun Hipokrat"ı konuşalım mı? Covit-19 ve Hikoprat!..

Yorgun Hipokrat, pandemi başlangıcında düşmanla savaşacak silahları bile olmayan sağlık çalışanlarının yaşadıklarını, fedakârlıklarını ve yaşamları pahasına hastalarını kurtarmak üzere ettikleri yeminlerini yerine getirme çabalarını anlatan bir şiir kitabı. Bu süreçte oğlumun, eşimin ve arkadaşlarımızın yaşadıklarını yüreğimde hissedip mısralara döktüm. Pandemi de yaşanılanlar unutuldu. Çok da iyi oldu, hepimiz sağalıyoruz. Ancak ileride bunların hatırlanmasına ihtiyaç var. Ben yazmış olmama rağmen çoğunu unuttum. Örneğin sağlık çalışanının yüzünden maskesini çekip alan yönetici bu şiirlere girdi. Daha tıp eğitimini tamamlamadan hastalara destek olurken hayatını kaybeden gencecik bir can kitapta yer aldı. İki metrelik duvardan atlayarak izolasyondan kaçmaya çalışan seksenlik nine de bizleri güldürerek bir şiirime konu oldu. Dediğim gibi, yazmak için her zaman üzücü bir yoğunluk yaşanması gerekmiyor. Hayatın içindeki her şey yazma konusu aslında.

Öykü, şiir dedik ama roman da düşünüyor musunuz? Ya da var mı böyle bir çalışmanız? Yeni projeleriniz neler?

Evet, günlük tarzında bir kurgu roman çalışmam var. İkinci ve üçüncüsünü de yazdıktan sonra üçlemeyi tamamladım. Kısa bir zamanda üçleme olarak yayınevine göndermeyi düşünüyorum. Roman yazmak bana öykü yazmaktan daha zor geliyor. Ama senaryo ve tiyatro üzerine çalışıyorum. Star Kıbrıs Gazetesi'nde yazı yazmak beni besliyor. Her hafta buradaki köşe yazısında ya o hafta okuduğum kitabı anlatıyorum ya da bir filmden bahsediyorum. Bazen de ilerde kitap olmasını tasarladığım projemin bölümlerini koyuyorum sayfaya. Örneğin Okuyorum-Görüyorum köşemde yer alan "Anne Albümümden Öyküler" isimli yazılarımı biraz daha çoğalınca dosya olarak yayınevine vereceğim. "Güneşli Ada Öyküleri" başlığıyla yazdığım proje de gazetede yer alıyor ve onları da kitaplaştırmayı düşünüyorum. Gazeteye yazmak, süreklilik açısından oldukça faydalı oluyor.

Edebiyat, sanat ve yaşam desem, siz ne dersiniz? Bunun sizdeki karşılığı ne olur?

Bu üçü birbirinden ayrılamaz. Bunlardan ilk ikisi olmadığında yaşamın da anlamı farklılaşıyor. Edebiyat deyince akla okumak geliyor ancak yaşamı yeterince anlayabilmek ve hakkını verebilmek için de okumak gerekiyor. Sanat hayatın zaten içinde.

Kıbrıs'ta yaşıyorsunuz, oradaki edebiyatla ilgili uğraşlarınızı biraz anlatır mısınız?

Güneşli bir adada yaşıyoruz. Çalışma hayatıma burada devam ediyorum. Girne Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde hem Restoratif Tedavi dersleri veriyorum hem de seçmeli ders olan Yaratıcı Yazarlık derslerine giriyorum. Haftada bir olan bu Yaratıcı Yazarlık derslerinin haftanın yorgunluğunu alan mutluluk veren bir özelliği var. Bunun dışında buradaki yazar ve şair arkadaşlarla toplantılarımız oluyor. KITED Yönetim Kurulu üyesiyim ve onun da olağan toplantıları ve edebiyat etkinliklerine katılıyorum. Bol bol okuyorum, biraz yazıyorum. Ankara'da iken her ay katıldığım iki ayrı okuma grubuna eski sıklığında olamasa bile katılabilmek için özen gösteriyorum, bu toplantılar yüz yüze olduğu için yolculuk yapmam gerekiyor.

Bol edebiyatlı günler dileğiyle diyelim mi?

Edebiyatın ve sanatın hayatımızdan eksik olmaması dileğiyle. Söyleşi ve emeğin için çok teşekkür ederim sevgili Ayşe. Sevgi ve dostlukla.

Edebiyat ve dostlukla. ■

Bir Siyasi'nin Hikâyesi; Vicdan Özerdem...

■ **GÜLSEN GÜLBEYAZ**

2022 yılının bana hediye ettiği güzelliklerden biri de içinde gurbette yaşayan birçok göçmen yazar ve şairin bulunduğu Köln Edebiyat Atölyesi'ne davet edilmemdi. Haftada bir buluştuğumuz online grupta yayınlanmış ya da yayınlanmamış eserleri değerlendiriyoruz. Katıldığım ilk toplantılardan birinde, sanırım mart ayının ilk haftasıydı, yazar Vicdan Özerdem'in öyküleri okundu, eleştirildi.

Vicdan'ın hep gülüyormuş gibi görünen gözleri, yazdığı öyküler, özellikle "Masalın Masalı" öyküsü beni çok etkiledi. Çok bilinen bir masalın masalını yazmak cesareti, fantezisi, akılcılığı, akıcılığı bana öyküyü keyifle okutmuş, yazarını da yakından tanıma isteğini bende iyice uyandırmıştı.

"Yaşamak denizinde korunaklı bir adaydı benim için kitaplar. Okumak bambaşka dünyalara açılan pencereydi. Okumak kadar güzel ve zevkli olan yazmayı da keşfettiğimde ise yazmanın beni arındırdığını, sağaltığını gördüm. Kendimden yaşamdan küçük küçük öyküler biriktirdim. Yazdıkça mutlu oldum."

1970 İstanbul doğumlu Vicdan Özerdem'in önce yayınlanmamış öykülerini okudum, sonra "Siyasi" adlı bir öykü kitabının yayınlandığını öğrendim. Ben Mainz'a o da Hamburg'a karşılıklı kitaplarımızı gönderdik. Siyasi'yi bir solukta okudum desem yalan olmaz.

'Siyasi' adlı öykü kitabına daha yoğun değinmeden önce yazarın on yıl önce Hırvatistan'da yaşadıklarına değinmeliyim.

On yıl önce Hırvatistan'da, dayanışma kampanyaları sonuç verdi...

Uzun süredir Almanya'da politik mülteci olarak yaşamını sürdüren Vicdan Özerdem, 25 Temmuz 2012 tarihinde ailesi ile gittiği Hırvatistan tatilinde Hırvat polisleri tarafından bir İnterpol tutuklama kararı bulunduğu gerekçesiyle yedi yaşındaki oğlunun gözleri önünde tutuklanır. Hırvatistan, ölüm oruçlarından kaynaklı Wernicke Korsakof hastası olan ve Almanya'da oturum hakkına sahip politik mülteci Vicdan Özerdem'i Türkiye'ye iade etme kararı alır.

Vicdan'ın arkadaşları yürüttükleri "Vicdan'a Özgürlük" kampanyası çerçevesinde İsviçre, Almanya ve Hırvatistan başta olmak üzere her yerde çeşitli etkinlikler düzenler, eylemler yaparlar. Almanya'nın Mainz şehri tren garı önündeki eylemler günlerce sürer. 22 Eylül ve 21 Ekim 2012 yine İsviçre'de "Vicdan Özerdem'e Özgürlük" mitingleri yapılır. 9 Aralık 2012 günü Vicdan'la dayanışma amacıyla Mainz'da düzenlenen konser çok sayıda sanatçının katıldığı bir şenliğe dönüşür. Ayrıca 10 Aralık Dünya İnsan Hakları gününde Hırvatistan'daki insan hakları kurumları da büyük bir etkinlik düzenler ve bilboardlarda insan hakları simgesi olarak Vicdan yer alır. Eylemlere Türkiyelilerin yanı sıra, Almanlar ve başka uluslardan insanlarda katılır.

Sonunda, Hırvatistan Anayasa Mahkemesinin verdiği karar ile dosya Dubrovnik bölge mahkemesine gönderilir. Bölge mahkemesi de Anayasa Mahkemesinin kararını yayınlar ve iade kararı mahkûm edilir. Böylece Vicdan Özerdem Türkiye'ye değil, siyasi mülteci hakkına sahip olduğu Almanya'ya iade edilir.

Hırvatistan'daki tutukluğu altı ay süren Vicdan Özerdem dayanışmanın ve mücadelenin sonunda özgürdür.

"Bütün bu zorlukların üstesinden gelmeme kitaplar yardımcı oldu diyebilirim. Çocukluğumdan bu yana sürekli kitap okuyorum. Son 5 yıldır da okumanın yanı sıra yazıyorum. Türkiye'deki tutukluk yıllarım ve Hırvatistan badiresinin bende yarattığı tahribatlar vardı. Hırvatistan'da tutuklandığımda bizim oğlumuz daha çok küçüktü, 7 yaşındaydı. Bu beni korkunç derecede etkiledi. Hırvatistan'da cezaevinde 6 ay kaldım. Çok uzun bir süreydi benim için. Çocuğumda ve bende açılan yarayı tarif etmek mümkün değil.

İlk Öykü Kitabı "Siyasi" —Notabene Yayınları— 2021...

Vicdan Özerdem Mainz'da oğlu ve hayat yoldaşı ile yaşıyor. Yazdığı ilk öykülerde Türkiye'de gazeteciliğe başladığı doksanlı yıllarda tutuklanmasını, bir siyasi tutuklu olarak adli tutuklularla kaldığı kadınlar koğuşunda yaşadıklarını, cezaevi deneyimini anlatıyor.

Cezaevleri ve beraberindeki ***ağır sorunlar Türkiye'nin kanayan yarası olmayı sürdürüyorken cezaevlerindeki adli*** tutuklu kadınlar ve tabi ki onların ***çocukları*** herkesin ilgi odağında değil. Hiçbir zaman da olmadı. Derin bir hikâyeyi yalın bir dille, az ve öz sözle anlatabilmek her yazarın becermek istediği şeydir. O, bunu becermekle kalmamış okuyanı kendisiyle birlikte bir kadın cezaevinde yolculuğa çıkarmış. Sevgili Vicdan kendi yaşadıklarından yola çıkarak yazdığı öyküsünde okuyan herkesi de cezaevlerinde unutulan adli tutuklu kadınlara yaklaştırıyor. Önyargıların ortadan kalkmasına edebiyatla destek veriyor.

"Yazmış olduğum bu öykü; 90'lı yılların başında küçük bir kent hapishanesinde yaşadıklarımdır. Üniversite öğrencisi genç bir kadın 'Siyasi'nin, siyasi olmayan diğer kadın mahpuslar ile kapalı bir mekânda karşılaşmalarını gün yüzüne çıkarmaya çalıştım. Hayatımda hapishane deneyimim, bu öyküde paylaştıklarımla sınırlı kalmadı. Türkiye'de çeşitli zamanlarda yıllarca cezaevinde yaşamak zorunda kaldım, toplam on yıl. Kitapta bunlardan da bahsediyorum zaten. Hapishaneler o günden bugüne daha da yoğunlaştırılmış baskılarla işkence ve katliamlarla dolu bir tarihe dönüştü.

Bu kitaptaki hikâye benim ilk gazetecilik yaptığım dönemlerde tutuklanıp cezaevine girdiğim 90'lı yıllara ait. Çalıştığım gazete siyasi bir gazeteydi. Bende gazetecilik yaptığım için gözaltına alındım ve tutuklandım. Küçük bir cezaeviydi ve siyasi tutuklu hiç yoktu. Beni mecburen adli tutuklu ve hükümlü kadınların koğuşuna koydular. Orada ilk defa adli suçlardan yatan tutuklularla karşılaşmıştım. Bu benim için çok ilginç ve önemli bir deneyimdi. O insanları hiç tanımadığımı fark ettim. Çok genç yaşta girdiğim ve dört ay kaldığım ikinci hapishane deneyimimdi. Burdur gibi küçük bir şehrin hapishanesine konulmuştum. "Adli" mahkûm kavramı kafamda dönüp duruyordu. Tedirgindim. Onların 'Siyasi'ye, benim de 'Adli'lere yönelik ön yargılarım vardı. Gördüm ki, ön yargıların ötesin de birbirimize karşı korkularımız da varmış.

Medyanın onlar için yarattığı algılama; katiller, hırsızlar, seks işçileri toplumun geneline hâkim bir algıdır. Gerçek anlamda sistem mağduru olan bu kadınların hikâyeleri bilinmiyor. Yaşadıkları zorluklar, başlarına gelen belalar, onlara giydirilen yoksulluğun 'kader' gömleği konuşulup tartışılmıyor maalesef. Toplumsal bilincimizi oluşturan; gelenekler, sistem, medya bize her gün onlardan uzak durmamızı ve korkmamızı öğütlemişti. 'Adli kadınları' bir kavram olmaktan çıkarıp onları tanımaya başladıkça, kafamda ki mesafenin de ne kadar büyük olduğunu gördüm. Onları tanıdıkça, kavramların hepsi ortadan kalktı. Ortaya çıkanın 'insan' olduğunu gördüm. Ve bu insanlar, sistemin ve toplumun ötelediği, ezdiği, değersizleştirdiği, şiddet uyguladığı kadınlardı. Bu kadınlar evde, sokakta, iş yerinde, karakolda, hapishanede ***kısacası*** *yaşamın her alanında ve her anında bunu yaşayanlardı. Onlar içimizdendi. İçimizdeki kadınlardı. Hapishane ile dışarıdaki yaşamı ayıran ince tel örgünün keskinleşmiş haliydiler. Hepsinin içinde ve hikâyelerinde sevgisizliğin acısını,* ***çaresizliğini*** *gördüm. Sistemin, ailenin, toplumun, kocanın sevgisizliğini, yoksulluğu, şiddeti, tecavüzü, hiçliği gördüm.*

O yıllarda toplumsal mücadelenin öncelikleri farklıydı. Ben o yıllarda genç bir üniversite öğrencisiydim Yaşamı, insanı ve hatta acıyı bugünkü kadar tanımıyordum. Kadın sorunu yine vardı ama maalesef toplumsal muhalefetin öncelikleri arasında değildi. Ve kadın hareketi de bugünkü gibi güçlü değildi. Son yıllarda tecavüz ve şiddet mağduru kadının kendini savunması vicdani bir duyarlılık ile karşılanabiliyor. Bu tabii ki uzun yıllardır kadın hareketinin ısrarlı çabası ve ödediği bedeller ile bu noktaya geldi. Ben 'Siyasi' ile bugün sahiplenilen fakat o dönem 'görülemeyen' kadın arasında köprü kurmaya çalıştım.

Onlarla yaşadım, hepsinin kendince sebepleri var. İlk zamanlar ben de korktum, onlar da benden korktular, tanışmamız uzun sürdü, ama o dört ay boyunca tanıştığım her kadından birer parça anlatmaya çalıştım. O kadınların renkli bir yaşamları olduğunu gördüm. Tabii ki 90'lı yıllardı ve ben de çok gençtim. 'Adli kadınlar' da bu kadar görünür değillerdi. Öykümün kahramanı olan bu kadınlar, adli suçlardan dolayı cezaevine girmişlerdi. Bu süre içinde; yaşamın, hapishanenin ve kadın olmanın farklı bir boyutunu yaşadım. Belki de bu yüzden 30 yıldır aklımda, yüreğimde taşıdım bu insanları ve hikâyelerini. Öyküde anlattığım kişilerin gerçek hikâyeleridir. Sadece onlara yeni isimler verdim. Bugün bu insanlar neredeler, ne yaparlar bilmiyorum. Umarım her biri istedikleri, özledikleri yaşama kavuşmuştur.

Bugünden geçmişe baktığımda; onların her birini, bugün sokaklarda direnen, mücadele eden kadın hareketinin ve demokrasi güçlerinin, birer öznesi yapmak için çok çalışırdım. Çocukları ile birlikte o ağır koşullarda kalan Fadime'ye, sadece dışarıda yalnız kalmak-

tan korktuğu için, annesi ile birlikte suçu üstlenen Fatma'ya, akademisyen Makbule'ye ses olmak isterdim."

*'Siyasi'*de sevgili Vicdan Özerdem sadece adli tutuklu kadınların cezaevindeki yaşantılarını, toplumsal sorunlarını, hayat hikâyelerini anlatmıyor. Bunları anlatırken okuyucuların 'Adli' tutuklu kadınlara olan önyargılı bakış açılarını bir nebze de olsa kırmayı umut ediyor. Bununla birlikte bir 'Siyasi' duruşun, mücadelenin, insan haklarını savunmanın, kadın dayanışmasının bir cezaevinde nasıl vücut bulduğunu kendi perspektifinden okuyucuya aktarıyor.

İlk öykü kitabı 'Siyasi'nin okuyuculardan aldığı olumlu yorumlar ve tepkilerden cesaret alan yazar diğer öykülerini de düzenlemeye başlamış bile. İkinci öykü kitabını yakında Almanca ve Türkçe yayınlamaya hazırlanıyor.

Yolu açık olsun, öyküleri hepimize yoldaşlık etsin.

Vicdan Özerdem'e sevgilerimle.. ■

Kaynak: Ufuk Evla Bostan
Demokrat Haber

Sevdiceğim

■ NAİM YALÇINKAYA

Şimdi ben ölümün anlından öpüyorum
Sevdiceğim
Yaşanılacaksa sevda, yaşanmalı en güzelinden
Şimdi ben hiç yazılmamış, o cümleyi bulup yazmak istiyorum
Çocuklar nasıl sevilmeli,mutluluk neye göre yaşanmalı
Korku dolu gözlerle devasa silahların gölgesinde, ingalayan bebeler nasıl sevilmeli
Yaşanilacaksa bir hayat en güzelinden olmalı
Bahar tadında büyümeli çocuklar,ışık saçmalı gözleri
Düşlerimiz esir,hayallerimiz tutsak alınmak isteniyor sevdiceğim
Oysa sevda özgürlüğe kanat çırpmak degilmi
Neden ağlıyorsun sil gözünden düşen zümrütleri
Biz karanlıga değil güneşe sevda verdik
Öbek öbek yıldız topladık gök yüzünden nişanımız olsun diye
Yoldaş sofrasına, katık ettik ömrümüzü
And olsun sevdiceğim nişanımla gideceğim
Toplayacağım yıldızları,İdil'i ,Berdan'ı Fatma'yı, Ayşe'yi ve daha nicelerini
Saman yolundan taç yapacağız çocukların saçlarına
Şimdi sesimizi duymayan sahneler utansın
Biliyorum tüm enstrümanların dili lal
Çalmazlar belki o güzelim ezgileri
Hangi Gitar çalar senin ezgini
Hangi mapus dile gelirde söyler o türküyü
Hangi bağlamanın teli sızım sızım sızlamaz
Ben ezgilerimizi çocuklara bırakıyorum sevdiceğim
Şimdi yoldaşlarıma, gidiyorum nişanimla
Anlımdaki kızıl bantı,güneşin anlına bağlayacağım Sevdiceğim
O büyük gün geldiğinde, çocuklar güneşten yıldız toplayacak
Çocuklara dünyanın en güzelini, armağan etmek için gidiyorum
Şimdi buldum o cümleyi...
Kürtcede kuş yuvası
Yunancada parlayan ışık..
Latincede dünyanın en güzel kadını demekmiş .. Helin ....
Işık olacağız yuva kuracağız en güzelini bulacagiz
Ve biz dünyanın en güzelini çocuklara armağan edeceğiz sevdicegim

03.04.2020

YAZ SAATİ, GEÇMİŞ, ZAMAN VE ÜÇ HALKA

■ ERDAL SÜSEM

Auteur yönetmenlerden Olivia Asas'ın 2008 tarihli filmidir.

Çiçeklerle ağaçlarla bezeli kadim evin bahçesinde koşturan çocuklar. Onlarla birlikte bahçede deveran oluruz. Filmin ilk sekansıdır bu. Yönetmenin açılışı bu sekansla yapmasının anlamı var mıdır?

Boşa atılacak hiçbir hamlesi olmayan auteur yönetmenler için her karenin, her diyaloğun kendi bağlamı içinde yeri vardır ve önem arz eder. İlk sekans dikkatli izleyiciye Çehov'un öykü üzerine söylediği, "duvarda asılı duran tüfek finalde patlar" vecizesini anımsatır. Son sekansa kadar yönetmen bunu ifşa etmez. Umudun kapısının nereye açıldığını, kimin açtığını da göstermez.

Bahçede koşturan çocuklar define ararcasına büyükanne Helene'ye paketlenmiş hediyenin izini sürerler. Bir ağaç dalında zarf bulurlar. Zarfı en büyükleri Slyvia açar, yazısız bir kâğıt çıkar içinde.

Slyvia, geçmişin üstünden tül perdeyi kaldırırcasına çakmağı kâğıdın altına tutup gezdirdiğinde kâğıt sırlarını ayan eder. Bahçeli evin minyatür haritasında hediyenin saklandığı yer işaretlenmiştir. Ev izleği palimsestik okumanın yön haritasıdır. Bu kadim ev filmin omurgasını oluşturur, adsız başkahramandır.

Ev dört duvardan müteşekkil bir mekân mıdır yalnızca? Kendisiyle karşılaşma cüretini göstermeyip "kimsin sen" ebed sorusuyla karanlık mağarasına mum tutarak içsel yolculuklar yapmayanlar için alelade bir mekândır sadece. Oysa ev, mikro klimamızın nesnelleşen yapıtaşlarından birisi olması hasebiyle, aziz ya da cellat olma olasılığımızın, hiç solmayacak güzel günlerimizin ve lekelerimizin, benlik örüntümüzün günlerini oluşturduğunuz ya da gölgemiz gibi bizi takip eden travmalarımızın ve de belleğimizin şekillendiği kişisel bir alandır. Kişisel olduğundan toplumsallıkla keşişsen tarihsel arka planıyla spesifik bağlamı iç içedir. Evi duymasını bilen onun gramersiz ve kuralsız dilini duyar ve duyana da gevezedir. Eşyalar, duvarlar, lekeler, çatlaklar konuşur. Frida Kahlo çocukluğunun ve ergenliğinin doludizgin "Mavi Ev"i hayatından hiç çıkarmaz. Tarkovski fitilsiz vicdan sızısını Ayna filmiyle dışa vurduğunda, çocukluğunun geçtiği, önünde karabuğday tarlası uzanan evlerini belleğinden yola çıkarak tıpkısını inşa eder. Goya birçok tablosunu evinin duvarlarına resmeder.

Helene'nin bu kadim evle köklü, kişisel ve manevi bağı; sıralar, anılar ve başkalarının önemsemeyeceği hikâyelerle örülüdür. Miras, geçmiş, bağlılık, kültür temalarının yapısını oluşturduğu bu kadim evin bir isminin olmaması senaryonun eksikliği olarak kabul edile bilinir olsa da, peşin hüküm ve yanılgı olur bu. Kadim ev muhafaza edilseydi, içindeki tablolar ve anılarla yüklü antika eşyalar fırsat kollayan koleksiyonculara, müzecilere dağıtılmasaydı geleceğe taşınmış olurdu ve özel bir isme gereksinim duyulabilirdi.

Unutulmaya yüz tutmuş geçmişi temsil ettiğinde kişisel künyelerinde bulunan kişilerce ya da evin taşıdığı değerlere spesifik ilgi duyanlar tarafından ancak yad edilecek olduğundan geleceğe de taşınmaz.

Üç kuşak bahçede buluşmuştur. Helene, Helene'nin üç çocuğu, çocuklarının eşleri ve torunları. Helene'nin doğum günüdür, yetmiş beş yaşına girmektedir. Ağarmış saçlarıyla yayvan yapraklı bir çınarı andıran Helene'nin üzerine zamanın tozu düşmemiştir. İnternetin revaçta olduğu milenyumun başında telesekreterli telefonu kurup kullanmaktan bile deneyimsiz ve bilgisizdir. Helene kendini geçmişe, tutkuyla sevdiği ressam Paul Barther'in yaşamına hapis etmiştir ve belleğinin anı kompartımanlarının aralığında bakar güne. Geçmişte yaşayanların tipik özelliği Helene'de de yerleşiktir, şimdiki zamandan kopuktur. Kopukluğu bilgi düzeyi ve farkındalıkla ilintili değildir. Bilakis dünyanın hangi yöne döndüğünü, etrafında olup bitenleri, değişimleri gözlemleyip tahlil edecek bilinç açıklığındadır. Kusuru kendince kıymetlidir Helene'nin, şimdiki zamanı değerli bulmaz. Yıllardır bahçedeki masayı muhafaza eden, yerini bile değiştirmeyen birisi değişimden korkar, hiçbir şeyin değişmemesini arzular. Bahçede çocuklarıyla hasbihâl ederken sahnede spot ışıklarının altında icranın ardından kopacak alkış tufanını heyecanını duyumsayan şarkıcının edasıyla sohbet yörüngesini evin temsil ettiği değerlerin dışına çıkmasına müsaade etmez.

Dominanttır Helene, bu özelliğini kabul etmiştir çocukları. Üç çocuğunun yaşamlarına ilgisi yalınkat ve mış gibidir. Nezaketen ilgili görünür, ama mimikleri, beden dili ele verir kendisini. Yakalanma korkusu yoktur. Büyük oğlu F. ile sohbetinde yakalanmanın umurunda olmadığını aşikâr kılar. F. öğretim üyesidir, ihtisas alanı ekonomi üzerine bir kitap yayınlamıştır. Helene kaç zamandır kitap elinde olmasına rağmen kapağını dahi açmamıştır. Bunlar onu ilgilendirmez. O sadece nezaketen ödev erdemiyle ilgilidir dışındakilere.

Helene'nin lakırdılarında merhum kocası, üç çocuğunun babası hiç yer olmaz. Ali bilincin belleğin dalgalarıdır, kıyıya vurdukları onun yansımasıdır. Mirasını ve hayatını belleğinde tutar Helene. Bellek sarayımızın odalarında tuttuğumuz, karanlıkta bıraktığımız ve açık ettiğimiz anılarımızdan ibaretiz cümlesi Helene için ya-

aşkınla direniyorum

FAZLI HUMAR

umut gözlerini

mavi gülüşlerini
sarıp sarmalasam tenini

seni özlüyorum

yıkıldı evin
yok edildi dilin
nerde ülken nerelisin

gözlerinle görüyorum

zulme yer yok ellerinde
büyüttüğün her çiçekte
gün doğmasın ölüme

ellerinle tutuyorum

elinde gül
koynunda bahar
sen kandan ölümden uzak diyar

yüreğinle yaşıyorum

karanlığa ışık
kavgama yoldaş oldun
işgal altında şimdi yurdum

aşkınla direniyorum

kaldırın sınırları
şu yıkıcı savaşları
barış diyen haykırışını

sesini duyuyorum

aşk direnmektir ülkemde
pervaneyiz divaneyiz özgürlüğe
ellerin tutuşacak elbet yüzümde

seni seviyorum

zılmıştır. Ressam Paul Berther'in fırça darbelerinden ibarettir Helene'nin hayatı. Onsuz yıllarında, Paul'un yarattıklarına sahip çıkmak, korumak ve Paul'u yaşar kıldırmaktır hayatının anlamı. İki yaşam iççice geçerek tek bedende birleşir. Oysa ismi dahi zikredilmeyen kocası, bu sahnenin hazırlanması ve devam etmesi için ömrünü hasretmiş, masrafları ve faturaları ödemiş, çocukların ihtiyaçlarını karşılayıp onlarla ilgilenmiştir. Helene için bunlar olağan özveriler, tali işlerdir. Paul kalıcı ve ölümsüz tablolar yaratmıştır, nadidedir. Ya da kocası, Helene'nin gizli tutkusuyla baş edememiş, Helene'den de vazgeçememiş adsız bir kurban figürüdür. Bıraktığı iz kadar mı hatırlanacaktır? Ne hazindir tarihin görkemli zaferleri ve başarıları sayısız "küçük insan"ların kanı ve emeği üzerinde yükselirken kimse onlardan bahsetmez. Helene'nin kocasının makûs talihi de dehanın ışığı altında görünmemektir.

Helene milenyum zamanının ruhunun farkındalığıyla soluğunun kesilmesiyle mirası temsil eden evin kendisiyle birlikte öleceğini öngörür. Tedarikini kalem kalem sunar büyük oğlu F'ye. F. annesinin öngörüsünü ve tedarikini kabul etmez, direnir. Evin kuşaktan kuşağa korunacağını, çocuklarına devredileceğini anlatır. Helene ise, modernitenin belleksiz, işlevsel ve günü birlik kültürünü iyi okuyup sezmiştir, oğluğunun karşı koyuşlarının zamanın gerçekliğinde yerinin olmadığını vurgular.

Yetmiş beşinci doğum gününden bir hafta sonra Helene yaşamını yitirir. Helene'nin vefatıyla filmin merkezine oturan çatışma zuhur eder. Miras korunup kuşaktan kuşağa aktarılacak mı, yoksa zamanın ruhuna teslim mi olacak? Tematik sorunsalı temsil kabiliyetleriyle derinlemesine ve boyutlu tartışmak da eksik kalır film. Mirası deforme etmeden neden korumalıyız? Kuşaktan kuşağa aktarılması zaruri değerler olabilir mi? Görkemli sanat yapılarının, antika eşyaların, hikâyeleşmiş nesnelerin kültürel oluşumda yeri neresidir? Bir tablonun maneviyata dokunması, etki etmesi veya estetik haz alınması tarih ve kültürel birikimi koşulamaz mı? Bu soruların arayışına girilmemiş, kimi sekans ve diyaloglarla örtük vurgularla yetinilmiş. Bu vurgular kimi sekanslarda çarpıcı iken, kimilerinde ise sönük. Filmin final sekansında F.'nin çocukları satılığa çıkan evde arkadaşlarıyla parti verdiğinde, evin hikâyesi gençlerin umurunda olmaz. O evde ressam Paul Berther'in yaşadığını, tablolarını bu evde yaptığını, onun yaratımına esin veren dünyanın bir parçası olduğunu bilmezler. Gençlerin bu ilgisizliği, yasadığı kentin mekânın tarihi dokusundan bihaber, çalıştığı fabrikanın, gittiği okulun hikâyesine ilgisiz, nerede tarihi bir yapı görse çöküp ranta dönüştüren, Hasankeyf'in sular altında kalmasından içli bir acı hissetmeyen, restore edilecek yapıları çirkin betonarmelere dönüştüren anlayışları çağrıştırmasıyla şimdilik zamanın resmidir.

“
...

AYHAN KAVAK

Hangi yıldız inkâr edebilir ki,
Sarp kayalıklarda
Şahikalarda
Selam durduğumuzu gecelere
Ateş halayıydı yıldızlar
O yıldızlar ki,
Ana bağrı
Barınak olurdu
Dağ olacak çocuklara.
Ciğerde biriken cigara dumanı
Misali
Acıyla karılmıştı yürek
Gül hatmi ve hançer arasındaydı
Yaşam.
Hançere de patlayan
Volkan gibi
Olanca avazınla haykır,
Haykırabildiğince
Namı onur,
Namı özgürlük yarınlara...

“
...

Hangi birini anlatayım ki
Vaveyla olmuş tarihin
Mart, Mart!
İlle de Mart!
Bitmez yaşananlar
Saymakla
Kızıl gonca ayda.
Destan yürekli
Adı onur insanların
İsyanıdır yadigâr bize.
Parıldayan yıldızları
Donattık yüreğimizde.
Zulme ve zalime inat
Bir yanım 8 Mart
Öteki 21 Mart artık...
İmbiğe vurulmuş
Acıların damıtılmasında
Şavkıyan Güneş misali
Harlar umutları
Bir yanım kardelen
Öte yan kızıl gül artık...”

M Tipi Kap. / Bingöl

Helene’nin defin işlemlerinin bitmesiyle üç kardeş evde buluşup mirası müzakere ederler, Geçmişi benlik nesnesi yapan F.’dir. F. geçmiş ile benliğini iççe geçirdiğinden pürüzleri görmemiştir. Kardeşleri Helene’nin Paul’a âşık olduğunu, tutkuyla ona bağlı olduğunu ifade ettiklerinde karşı çıkar. Yalnız güzel ve olumlu şeyleri hatırlayan insanlar gibi geçmiş lekesizdir F. de (Ecdadının günahlarını kim anımsamak ister?)

Geçmişin duvarları arasında sıkışıp kalan F. kardeşlerinin de evin yekpare olarak muhafaza edilmesini isteyeceklerini öngörür, fena yanılır. Çünkü F. geçmişle demlenirken kafasını kaldırıp ne kardeşlerine bakmış ne de çocuklarına. Juliet Binoche’nin canlandırdığı ortanca kardeş ABD’de de yaşamakta, yasam düsturu “modern ya da antika, işlevsel olduğu sürece önemlidir”, her şey tüketim kullanım değeri kadar yaşar, evle ya da Fransa’yla bir bağı yoktur. En küçükleri Japonya’da yaşayacaktır, ret edemeyeceği iş teklifi almıştır, çocukları İngilizce eğitim alacak ve onlar Amerikan kültürüyle büyüyecektir.

Herkes gibi onların da paraya ihtiyacı vardır. Evin muhafaza edilmesi ekonomik açıdan kazançlı sayılmaz. Filmin bir açmazı da (belki de değildir, hepimizin şimdiki zamanın kuşatması karşısındaki biçareliğimizi esmektedir) geçmişi benlik nesnesi yapan F.’nin, kardeşlerinin istemine çarçabuk teslim olması, esaslı bir karşı koyuş göstermemesidir.

Yine de yaşlı Elios’un kederini paylaşan yalnızca F.’dir. Elios kim midir? Evin yazılı olmayan tarihçesi. Paul’den Helene’nin vefatına uzanan tarihin tanığı, hikâyelerin ve sırların sandığı, evin kara kutusudur. Yaşlı Elios evin kâhyasıdır. Evden gayrı bir hayatı olmamış ne evlenmiş ne de çocukları olmuş. Ev satılığa çıkarılıp tablolar ve antika eşyalar müzeciler, galericiler ve koleksiyoncular tarafından satın alınıp ambalajlanırken eve gelen Elios’un yüzündeki kederi filmin final sekansında partideki gençlerden ayrılıp bahçenin ağaçları altında Slyvia’nın yüzünde görürüz. Keder aniden umutvar sözcüklerle parçalanır. Slyvia sevgilisine Helene ile bahçenin ağaçları altında dolaştığını, Helene’nin kendisine hikâyeler anlattığını ve evin bahçesinde çocuklarını büyüttüğünün hayalini kurduğunu anlatır.

Aralık 2021 ■

Neden Truman Değiliz?

■ FIRAT CAN KOÇ

Yaygın anlatıya göre, 1543 yılın mayıs ayının 24. gününde Kopernik, büyük eseri Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine'nin —*De Revolutionibus Orbium Coelestium*— basılan son sayfalarını görmüş ve huzur içinde hayata gözlerini yummuştur. Kopernik'in eserinin alametifarikası sunduğu güneş-merkezli modeldi. Tarihin bu noktasına kadar geçen vakitte güneşin evrenin merkezinde olduğu fikrini savunan başka marjinal zihinler de olsa -örneğin onlardan biri olan Aristarkus'a Kopernik de el yazmalarında değinmiştir- hiçbiri Kopernik'e yakın bir etki yaratamamıştır. Bu noktaya gelinceye dek kabul gören genel model evrenin merkezinde dünyanın bulunduğunu ifade eden Dünya Merkezli —Geosantrik— Evren Modeli idi. Bu anlayışın ortaya çıkışına ve gelişimine katkıda bulunan bilim insanları ve düşünürlerden bazıları Platon, Aristoteles, Batlamyus'du. Yazılı tarihte bu modelin ortaya çıkışının milattan önce 5. yüzyıla dayandığını göz önünde bulundurursak, kitlelerin yaklaşık 2000 yıllık bir süre boyunca evrenin merkezinde dünyanın olduğuna inandığını söyleyebiliriz. Bütün bu geçmişi göz önüne aldığımızda, Kopernik'in ortaya attığı fikirlerin yüzyıllar boyunca yaşadığı yerin bütün gerçekliğin merkezi olduğuna inanan —tıpkı bunun gibi kendisinin de her şeyin merkezinde olduğu fikriyle gelişen— insanın yaşadığı ego kırılmasının ne denli büyük olduğunu anlayabiliriz. Evrenin merkezi konusunda daha fazla atıp tutmak niyetinde değilim, fakat günümüzde güneşin evrenin değil; sadece güneş sisteminin merkezi olduğunu biliyoruz, yani dünya evrenin merkezi olma (şansını kaybedeli çok oldu.) fikrinden çok çok uzakta.

Yukarıdaki meselede olduğu gibi insanlığın var olduğu andan günümüze değin olan zaman diliminde kendisine addettiği önem ve kıymete dair birçok kırılma yaşamıştır. Başlarda etrafını denge, simetri ve uyum kavramları doğrultusunda algılayan insan, önce sorgusuzca bel bağladığı tanrılarına olan güvenini kaybetti, sonra "bilim" çıktı karşısına; insan tutunacak yeni bir dal, yeni bir *kesinlik* bulmuştu fakat daha sonra bilim de "kirlendi"; tabii onu kirleten *belirsizlik ve bilinmezlik* "zehirlerinden" başka bir şey değildi.

Tabii ki kozmoloji çizgisinde gerçekleşen bu değişiklikler sanatı da paralel bir şekilde etkilemiştir. *Sanatın gelişme çizgisini yönlendiren etmenlerin başında, onun gerçeklikle kurduğu ilişki gelir. Her sanat eğilimi kendi gerçeğini anlatır, bu nedenle de gerçekçidir. Ve gerçeklik de* çoğu kez, içinde yaşanılan dönemin kozmolojik görüşünün gerçeğe bakış açısına bağlı olarak biçime dökülür.[1] Sanat özelinde gerçekleşen durumu tıpkı kozmolojiyi incelediğimize benzer bir zaman çizgisinde inceleyebiliriz. Dünya merkezli anlayışın hâkim olduğu Antik Yunan döneminde bu anlayışla paralel olarak sanatın farklı alanlarındaki eserlere hâkim olan bir uyum ve simetri teması net bir şekilde görülür. Bu dönemin devamında orta çağa geçerken ise tabii ki bütün bu anlayışın içine dahil olan güçlü bir tek tanrılı dinler etkisi görülmekteydi. Bütün bu denge, uyum ve simetri anlayışının içine bu mükemmelliğin mutlak ve yegâne yaratıcısı ve yürütücüsü olan tanrının izlerinin yerleştirilmemesi düşünülemezdi. Bu dönemin eserlerinde tanrının ya da tanrıya dair cennet ve cehennem gibi kavramların bütün bu uyum ve simetri mefhumlarına eşlik ettiği görülür. Orta çağın ardından gelen Rönesans ve Aydınlanma Çağı'nın etkilerinden bu yazının girişinde kısaca bahsettim. Böylesine büyük bir kırılmanın sanata yansıması elbette kaçınılmazdı. Tanrıdan şüphe eden ve onu kaybetmese dahi ondan uzaklaşan insan, eserlerinde de *yeni tanrısına,* gerçeğe sarıldı. *Aklın önderliğindeki bilimsel gelişmeleri, sanayileşmeyi, özel girişimciliği, burjuvalaşmayı içine alan bir serüvenin vazgeçilmez öğesidir birey; tüm evrenin çevresinde döndüğü tek odaklı, bu nedenle de Tanrısal/monarşik yapılı Batlamyus evreninin bir ürünü değildir o; daha çok, her biri kendi içinde bir sistem oluşturan güneşlerle dolu, çok odaklı Copernicus evreninin liberal yapısından izler taşır.*[2]Bilimin sarsılmaz bir kesinlik ve netlik kaynağı olarak algılandığı birkaç yüzyılı geri bıraktıktan

1 Yıldız Ecevit, Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, 10. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 17.

2 Ecevit, Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, 24.

sonra 20. yüzyılın başlarına geliyoruz. Einstein ve Heisenberg gibi bilim insanlarının ortaya koyduğu yeni gelişmeler modern fiziğin doğuşuna sebep olmuştur. Önce tanrının, daha sonra Aydınlanma Çağı'nın klasik biliminin kaynak sağladığı mantık, uyum, kesinlik ve çizgisellik gibi kavramlar, yerini belirsizlik ve görecelilik gibi kavramlara bırakmak zorunda kalmıştır. Bu noktada ortaya çıkan eserlerde genelde klasik dönemin aksine insan, güçlü, kendinden emin, etrafındaki dünyayı peşinden sürükleyen kahraman değil, yaşadığı dünyada bir toz zerresi gibi sağa sola savrulan bir varlık sadece. Artık büyük devrimcilerin hikayeleri değil, şehrin içinde avarece dolaşan kayıp insanların hikayeleri yazılır. Bütün bu yolculuğun sonunda insan aslında *ne* olduğunun farkına vardı; güçsüz, etkisiz, savrulan ve dış dünyaya boyun eğmek zorunda kalan bir varlık, hiçbir şeydi insan.

"Kesinkes bildiğim ilk şey şu: Eğer sorular mantıksızsa, cevaplar da mantıksız olacaktır."[3]

Şimdi yazının başlığında belirttiğim asıl soruya dönelim. İnsanlığın antik dönemden bugüne yaşadığı bütün bu değişim The Truman Show filmi üzerinden okunabilir. Truman güzel bir adada -filmde gözüken bir gazeteye göre dünyadaki en iyi yerde- huzurlu bir çevrede ideal bir hayat sürmektedir. Uyum, simetri ve düzen mefhumları üzerine *kurulu* bir dünyada, merkezdedir Truman, tıpkı geçmiş dönemlerdeki insanlık gibi. Fakat bu sadece Truman'ın yaratılmış gerçekliğidir, bir yanılsama, Truman gerçekte devasa bir stüdyonun içinde bir şov objesidir. Film bunu hiçbir şekilde izleyiciden gizleme gereği duymuyor, zira film, Truman'ın sabah rutini ile paralel olarak şovun yönetmeni ve oyuncularının röportajlarıyla açılıyor dolayısıyla biz sadece filmin değil, aynı zamanda Truman Show'un da izleyicileri oluyoruz. İzleyici en başından olan bitenin farkında çünkü filme 21. yüzyıldan bakıyor, insanlık Truman'ın film boyunca inandığı gerçekliğe dair yaşadığı kırılmaları yüzyıllar boyunca yaşadı, yaşamaya devam ediyor. Film ilerledikçe Truman yaşadığı *kusursuz* dünyanın içindeki bozuklukları fark ediyor. Gerçek olanda kusursuzluğa yer yoktur; gerçek parçalanmıştır ve bir anomaliler yığınından ibarettir.

3 Kurt Vonnegut, Titan'ın Sirenleri, 2. bs. (İstanbul: Can Yayınları, 2020)

Bu bir film incelemesi değil, dolayısıyla konuyu daha fazla uzatmaya lüzum yok. Özetle Truman'ın içinde yaşadığı sahte gerçekliğe dair farkındalık kazanma yolculuğunu insanın tarih boyunca inandığı gerçekliğe dair yaşadığı kırılmalar net bir paralellik gösterir. Ancak filmde not edilmesi gereken son bir mesele var. Filmin sonunda Truman stüdyonun —bildiği sahte gerçekliğin— sonuna geliyor ve çıkış kapısını buluyor. Göklerden, bulutların ardından, en yukarıdan bir ses duyuyor ve onunla konuşuyor, *yaratıcısıyla*. Her şeyin sona erdiği yerde Truman mutlu, güç sahibi ve her şeyin merkezinde olduğu dünyasını, yıllardır içinde yaşadığı yanılsamasını terk edip bir toz zerresi gibi güçsüz, oradan oraya savrulan bir varlık olmayı, *hiç* olmayı seçiyor.

Psikoloji literatüründe adını Truman Show filminden alan *Truman Show Yanılgısı* adlı bir yanılgı vardır. Bu yanılgıya kapılan kişi, Truman Show benzeri bir düzenin içinde olduğunu ve herkes tarafından izlendiğini düşünür. Yukarıda satırlarda bahsettiğim insanın dünden bugüne güçsüzlüğünün ve hiçliğinin farkına varması meselesi bir evrim anlatısı değildir. Bütün bu sürecin sonunda hiçliğinin farkında olan insan ancak *fikirlerinde* bunun farkındadır, her gün kendiyle yatıp kalkan insan, dünyaya kendi gözlerinden bakan insan, kendi öz hikayesini yaşayan insan *kahraman* olmaktan sıyrılamaz. Bu nedenle, tıpkı nehirde kendi yansımasına bakmaktan kendini alamayan Narkissos gibi, *kendi* dünyasının büyüsüne fazlaca kapılan ve kendi dünyası ile dış dünya arasındaki ayrımı kaybeden sonuçta bütün gerçekliği kendi dünyasına endeksleyen bir birey pek tabii böyle bir yanılgıya kapılabilir.

Hiçbirimiz Truman değiliz. Yaşadığımız şu ana kadar yukarıda da bahsi geçen bütün yolculuğumuz gösteriyor ki hepimiz, soluk mavi noktanın üzerinde savulan toz zerreleriyiz. Hiçbir şeyin merkezinde değiliz, hiçbir şeyin merkezinde olacak kadar önemli değiliz. İnsanın gözünü açtığı her gün tekrar tekrar vermesi gereken karar şudur ki bu herhangiliği reddedip kendi zihninin sahte duvarlarıyla çevrili küçük sanal dünyanın büyük kahramanı mı olacak, yoksa sıradanlığı ve rastgeleliği özümseyip sert rüzgarlarda amaçsızca oradan oraya savrulan kuru bir sonbahar yaprağı mı olacak?

28 Eylül 2021 ■

Festivalin enternasyonallik açısından en renkli bölümü 38 ülkeden 52 filmin gösterildiği Generation/Jenerasyon bölümü idi. Onu 33 ülkeden 29 filmle Forum bölümü izliyordu.
72. Berlinale'de başyapıt diyebileceğim bir film yoktu. Ortalama filmler festivali idi 72. Berlinale. Ortalama üzerine bir tık çıkan filmler aldı ödülleri.

Berlinale 72'den SİNEMA NOTLARI

■ **ANUŞ PAZARCIYAN**

Maskeli, testli Berlinale...

72. Berlinale, 2022' nin Şubat ayında, Koronalı iki yıl ertesinde yeniden "seyircili" sinema festivali olarak gerçekleştirildi. Evlere tıkılmış dijital film gösterisi değil, sinema salonlarında seyircinin yan yana geldiği "canlı" sinema. Sanal değil, gerçek sinema festivali. Sinemaseverler için bir kavuşma festivali. Yine de tabii hâlâ maske zorunluluğu ve güncel antigen test zorunluluğu ve biletlerin internet üzerinden kişisel verilerle önceden alınması zorunluluğu ile Covid 19 öncesindeki festivallerden ayrılan bir festival.

Aslında Covid 19 bütünüyle aşıldıktan sonra da maskenin –bütün rahatsızlığına rağmen– sağlık açısından hiç de kötü olmayacağını düşünüyorum. Maske yalnızca Covid 19 değil, her türlü virüsün yaygınlaşmasını önlemek yanında, özellikle alerjik insanlar açısından yararlı bir araç. Covid öncesi Uzak Asya'dan gelen turist kafilelerinde maskeli insanları gördüğümde "ya bunların hepsi de mi griptir, nezledir?" diye soruyordum kendime. Artık sormuyorum. Tanımadık çok insanın yan yana geldiği kapalı ortamlarda maskeliliği artık sağlıklı ve sorumlu bir tavır olarak görüyorum. Bir musibetin bin nasihatten iyi olduğunu Covid 19 öğretti bir daha.

72. Berlinale'nin "seyircili"

Berlinale olarak yapılacağı epey önceden açıklanmış olmasına rağmen, onun da başına 71'inci Berlinale'nin başına gelenlerin gelebileceği kuşkusu Almanya ve hatta Berlin dışından Berlinale'ye gelenlerin sayısında küçümsenmeyecek bir düşüşü beraberinde getirdi. Bu anlamda 72. Berlinale, seyirci katılımı açısından esasta bir "Berlinlilerin Berlinale'si" görünümünde idi. Bunun tabii festivale katılma şansına sahip olanlar açısından olumlu bir yanı da vardı: Salonlarda doluluk oranındaki düşüklüğün getirdiği daha rahat bir ortamda film izleme keyfi.

Basın gösterimlerinde sinema salonlarına kapasitenin maksimum 3'te biri oranında basın mensubu alınıyordu. Her seyircinin yanındaki iki koltuk boş bırakılıyordu. Festivallerde alışılmamış bir konfor bu. Diğer yandan ama bunun festivali "şölen" havasından çıkaran bir yanı da var. Bu anlamda garip bir Berlinale idi 72. Berlin Film Festivali.

Kadın sinemacılar güçlü bir şekilde geliyor...

72. Berlinale'de bence en dikkat çekici olan şey kadın sinemacıların, en başta kadın yönetmenlerin güçlü temsili idi.

Berlinale yönetiminin verdiği bilgiye göre Festival'e 68 ülkeden 6775 film müracaatı yapılmıştı.

Festivalin değişik bölümlerinde toplam 256 film gösterildi. Bunların 50'si belgesel/ya da belgesel biçimde sinema filmi idi. Gösterilen filmlerin 209'u 2021/22 yapımı yeni filmlerdir. 209 yeni filmin 94'ü (%41) kadın yönetmenlerin filmleri idi. Bu şimdiye kadarki Berlinale'lerin en yüksek oranı idi. Müracaatlar içinde kadın yönetmenlerin oranının %33,4 olduğu bilindiğinde, bu %41'lik oran gelişme yönünü göstermesi açısından bilgi vericidir. Bu orana cinsiyetlerini "değişik" olarak tanımlayan 7 yönetmen (%3,1); cinsiyetleri konusunda "bilgi vermeyen" 8 yönetmen (%3,5) de eklendiğinde, Berlinale'de erkek yönetmen egemenliğinin (hâlâ %52,4) epey gerilediğini, sarsıldığını görüyoruz. Yarışma bölümünde gösterilen 18 filmin 7'si kadın yönetmenlerin filmi idi. %39! Bu da şimdiye kadarki en yüksek oran. Kadın sinema sanatçılarının güçlü gelişi kendini 72. Berlinale'nin Yarışma bölümünde Enternasyonal Jüri'nin verdiği ödüllerde de açıkça gösterdi. Enternasyonal Jüri tarafından verilen 9 ödülün 6'sı, en iyi film için Altın Ayı, Jüri Özel Ödülü, en iyi yönetmen, en iyi senaryo, en iyi oyuncu, en iyi yardımcı oyuncu ödülleri kadın sanatçılara gitti. Berlinale'nin diğer bölümlerinde de kadın sanatçıların güçlü gelişini izlemek mümkündü.

72. Berlinale'nin Yarışma bölümünün ilgimi çeken bir özelliği Batı Avrupa ağırlıklı olması idi. 18 filmin 11'i Batı Avrupa yapımı idi. Doğu Avrupa'dan tek bir film bile yoktu. Batı Avrupa'da da Fransa, 3 doğrudan Fransa yapımı, 4 ortak yapım, toplam 7 film ile Berlinale 72'ye damgasını vurdu. 11 Batı Avrupa yapımı dışında, Asya'dan (Kamboçya, Güney Kore, Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya) 4, ABD'den 1, Kanada'dan bir, Güney Amerika'dan (Meksika)1 film, Enternasyonal Jüri ödülleri için yarıştılar. Yani enternasyonallik açısından pek parlak değildi 72. Berlinale'nin yarışma bölümü.

Festivalin enternasyonallik açısından en renkli bölümü 38 ülkeden 52 filmin gösterildiği Generation/Jenerasyon bölümü idi. Onu 33 ülkeden 29 filmle Forum bölümü izliyordu.

Bir bütün olarak ele aldığımda 72. Berlinale'de başyapıt diyebileceğim bir film yoktu. Ortalama filmler festivali idi 72. Berlinale. Ortalama üzerine bir tık çıkan filmler aldı ödülleri.

Aşağıda Yarışma bölümündeki filmler hakkında bilgi vereceğim:

ÖDÜLLÜLER

Alcarràs

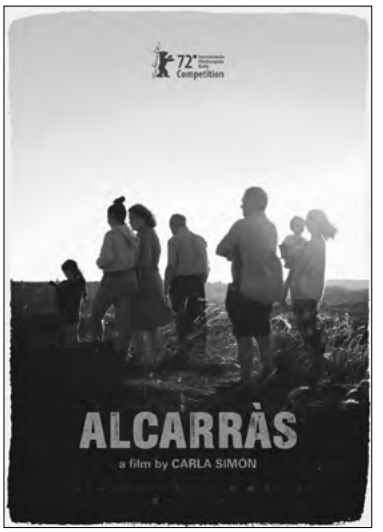

(İspanya/İtalya 2022)
120 dakika.
Yönetmen: Carla Simón
Senaryo: Arnau Vilaró, Carla Simón
Oyuncular ve rolleri: Jordi Pujol Dolcet (Qumet), Anna Otin (Dolors), Xènia Roset (Mariona), Albert Bosch (Roger), Ainet Jounou (Iris), Josep Abad (Rogelio), Montse Oró (Nati), Carles Cabós (Cisco), Berta Pipó (Glòria) vd.

Alcarràs bu yılki Berlinale'nin toplumsal sorunlara ağırlık veren, emekçi, sade vatandaşların sorunlarını konu edinen, emekçi insanların dertleri ile dertlenen, mücadelelerini gösteren filmlerinden biri idi.

Film Katalan Sole ailesinin çocuklarının bir uzay aracı olarak gördükleri hurda bir araba içinde bir uzay macerası oyunuyla başlıyor. Kamera geniş açı ile geri çekildiğinde, bir tümsek üzerindeki hurda arabanın etrafında hummalı bir inşaat faaliyeti görüyoruz. Bir dizi iş arabası ve işçi harıl harıl çalışıyor. Tümsek güneş panelleri ile kaplanıyor.

Alcarràs Katalonya'da bir köy. Şeftali üretimi köylülerin geçim kaynağı. Sole ailesi her yıl yaz tatillerini dedeye ait köy evinde geçiriyor. Bütün yetişkinler, gündelik işçilerle birlikte şeftali hasadına katılıyorlar.

Fakat bu yılki hasadın son hasat olma ihtimali vardır. Çünkü bir tekel şeftali tarlalarını satın alarak bu tarlaları güneş paneli tarlaları hâline getirmeyi planlamış ve bu konuda somut adımlar atmış, toprakların önemli bölümünü satın almıştır. Sole'lerin çiftliğinde de mülkiyet sorununda problem vardır. Dede'nin dedesinden devredilmiş topraklardır bunlar. Yazılı bir anlaşma, tapu vb. yoktur. Sözlü anlaşmanın tarafları ise çoktan ölmüştür. Verilen sözün bir kâğıt belgeden daha az geçerli olmasını anlamamaktadır dede. Tarlanın güneş paneli tekeline satılmasına karşıdır. Ailenin bir bölümü ise mülkiyet hakkının bile açık olmadığı yerde, bunun yanında şeftali fiyatlarının da üretim fiyatını bile karşılamadığı bir durumda tarlaların satılmasının doğru olacağı görüşündedir.

Film bir yandan küçük köylünün, büyük tekeller tarafından sömürülmesine karşı, diğer yandan köye giren sanayinin tarımı yok etmesine karşı direnişini gösterirken, diğer yandan bunun köylü aileleri içine nasıl yansıdığını gösteriyor.

Köylülerin dayanışmacı direnişine sempati, sonuçta bu direnişin en iyi hâlde geçici kazanımlar elde edebileceği gerçeğinin üzerini örtmüyor.

Alcarras bu Berlinale'de Enternasyonal Jüri tarafından verilen **"en iyi film için Altın Ayı"** ödülünü aldı. Doğru bir seçim bence.

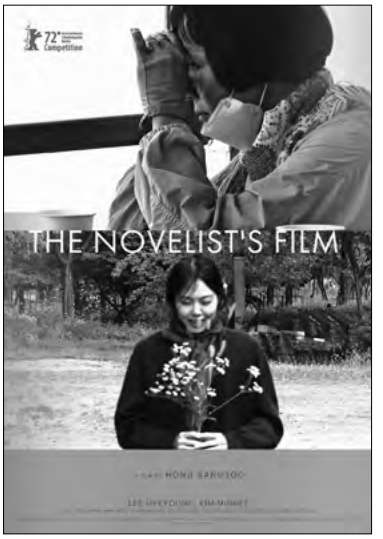

So-seol-ga-ui yeong-hwa

(Güney Kore 2021) 92 dak.
The Novelist's Film
(Romancının Filmi)
Yönetmen&Senaryo& Kamera& Kurgu&Müzik&Yapımcı:
Hong Sangsoo
Oyuncular ve rolleri:
Lee Hyeyoung (Junhee), Kim Minhee (Kilsoo), Seo Younghwa (Sewon),Park Miso (Hyunwoo), Kwon Haehyo (Hyojin), Cho Yunhee (Yangjoo), Ha Seongguk (Gyeongwoo), Ki Joobong (Mansoo), Lee Eunmi (Jaewon), Kim Siha (Çocuk)...

Tipik bir Hang Sansoo filmi. Kameranın oyuncularına —tabii en başta da Kim Minhee'ye— âşık olduğu, sanatçılar çevresinde geçen, sanat yapmanın zorlukları üzerine yürüttükleri konuşmalara dayalı, çoğu sabit kamera çekimli bir film.

Ünlü roman yazarı Junhee bir yaratım/üretim krizi içindedir. İki eski tanıdığı sanatçı ile karşılaşır. Bunlardan biri Seul'ün merkezine uzak bir mahallede bir kitapçı dükkânı açma hazırlığı içindedir. Verdiği sözü yerine getirmemiş, Junhee'nin son romanı hakkında tanıtım yazısı yazmamıştır. Diğeri daha önce Junhee'nin romanını filme çekme sözü vermiş olan ve bu sözü yerine getirmemiş olan bir yönetmendir. Bu yönetmenle gezintiye çıktıklarında ünlü bir oyuncuyla, Kilsoo ile karşılaşırlar. O da Junhee gibi bir yaratım krizi içindedir. Birbirlerini iyi anlarlar. Junhee romanının Kilsso tarafından filme çekilmesini ister.

Sanatçı duyarlılığı, sanatın üretim sürecinin zorlukları vb. hakkında konuşmaları dinlemek isteyenler için güzel bir film. Ama o kadar. Bence bu kadar yeteneğin dünyanın insanlığın bu kadar sorununa odaklanmak yerine, kendi kişisel sorunlarına yoğunlaşmaları yanlış bir tercih.

Jüri Büyük Ödülü Gümüş Ayı'nın –aslında Berlinale ödül müdavimi olan- Hang Sansoo'nun yeni filmine verilmiş olması da, bir zamanlar en siyasi film festivali olarak ünlenen Berlinale'nin geldiği yeri göstermek açısından bilgi verici bence.

Robe of Gems

(Arjantin/Meksika/ABD 2022)
118 dak.
(Mücevher İşlemeli Giysi)
Yönetmen&Senaryo: Natalia López Gallardo
Oyuncular ve rolleri: Nailea Norvind (Isabel), Antonia Olivares (Maria), Aida Roa (Torta), Juan Daniel Garcia Treviño (Adan), Sherlyn Zavala Diaz (Valeria), Balam Toledo (Balam), vd.

Meksika kırı. İsabel çocukları ve eşiyle birlikte annesinin bırakıp gittiği villasına taşınırlar. Annesinin hizmetçisi Maria'yla temas kurmaya çalışırlar. Maria kız kardeşinin kaçırılması ertesinde onu kurtarmak amacıyla uyuşturucu çeteleri ile çalışmaya başlamıştır. İsabel, Maria'nın uyarılarına rağmen Maria'yı çetelerden kurtarma işine soyunur. Kendini şiddetin her türünün yaşandığı, insan canının değerinin sıfır olduğu, çöplüklerin çete savaşlarında ölenlerin cesetleri

ile dolu olduğu bir ortam içinde bulur. Ama şiddet yalnızca çete savaşlarında yoktur. Aile içi şiddetin her biçimi toplumdaki yaygın kaba şiddetin temelidir âdeta. Kadınların, annelik içgüdüsü ile engellemeye çalışmaları da durdurmaz bu şiddeti.

Robe of Gems, şiddetin kılcal damarlarına kadar sinmiş olduğu bir toplumun, şiddet çok açık gösterilmeden de, ustaca resmedildiği ilginç bir film.

Geniş seyirci kitlesinden çok, cineastlar için yapılmış bir film. Tipik festival filmi. Yarışmaya Latin Amerika'dan katılan tek filmdi.

Enternasyonal Jüri'nin, **Jüri özel ödülü Gümüş Ayı** Robe of Gems'e verildi.

Avec amour et acharnement

(Fransa 2021) 116 dak.
Yürekten Sevgiyle
Yönetmen: Claire Denis
Senaryo: Christine Angot, Claire Denis
Oyuncular ve rolleri: Juliette Binoche (Sara), Vincent Lindon (Jean), Grégoire Colin (François), Issa Perica (Marcus), Bulle Ogier (Nelly), Mati Diop (Gabrielle)

"Avec amour et acharnement" yetişkin iki insanın ilişkisinin öyküsü. Sara ve Jean 10 yıldan beri birlikte yaşayan bir çifttir. Filmin başında onları birlikte tatilde görürüz. Birbirlerine âşık ve mutlu görünmektedirler. Ve bunu da birbirlerine karşı dillendirmektedirler.

Bu karşılıklı ilan edilen büyük aşk ve yaşanan mutluluk Sara'nın Jean'dan önceki sevgilisi ve aynı zamanda Jean'ın yakın arkadaşı olan François'in beklenmedik ortaya çıkışı ile sınava çekilir.

10 yıldır ortada görülmeyen, Fransa dışında yaşayan François şimdi geri dönmüştür ve Jean'a ortak iş kurma teklifi getirir. Esasında maddi açıdan çok iyi bir tekliftir getirilen. Fakat bu ortak iş üzerinden kaçınılmaz yakın ilişki, Jean ile Sara arasındaki ilişki açısından neyi beraberinde getirecektir. Sara âşık olduğu ve kendisini terk etmiş olan François'le yeni bir ilişkiye yelken açacak mıdır? Sara ile François her karşılaşma ve buluşması Jean açısından ne anlama gelecektir?

Claire Denis çok iyi aranje edilmiş resimlerle, bir kuyumcu duyarlılığı/titizliği ile işlenmiş diyaloglarla ve tabii öncelikle de Juliette Binoche'un usta oyunuyla bu sorulara, "yürekten, gerçek sevgi"nin, isterseniz büyük aşkın olup olmadığı, varsa ne olduğu sorusuna cevap arıyor.

Zor iş.

Enternasyonal Jüri, bu zor iş için **"En iyi yönetmen için Gümüş Ayı "** ödülünü **Claire Denis**'e verdi. Aslında Denis bu ödülü bütün ekiple, en başta da oyuncularla paylaşmalı bence. "Avec amour et acharnement", iyi filmin ekip işi olduğunu gösteren güzel bir örnek bence.

Rabiye Kurnaz gegen George Bush

(Almanya/Fransa 2022) 119 dak.
Rabiye Kurnaz George Bush'a Karşı
Yönetmen: Andreas Dresen
Senaryo: Laila Stieler
Oyuncular ve rolleri: Meltem Kaptan (Rabiye Kurnaz), Alexander Scheer (Bernhard Docke), Charly Hübner (Marc Stocker), Nazmi Kırık (Mehmet), Sevda Polat (Nuriye), Abdullah Emre Öztürk (Murat), Şafak Şengül (Fadime), Jeanette Spassova (Docke'nin sekreteri Koslowa), Abak Safaei-Rad (Wiebke), Alexander Hörbe (Wolfgang) vd.

Bremen'de yaşayan Türkiyeli bir göçmen işçi ailesinin büyük oğlu Murat Kurnaz ABD'nin 11 Eylül 2001'den sonra başlattığı "İslamcı terörizme karşı" "Haçlı seferi"nin ilk kurbanlarından biri. İslamcı terörist olma suçlamasıyla Guantanamo'da hapsedilen ilk savaş tutsaklarından biri. Ailesi uzun süre kendisinden hiçbir haber alamıyor. Sonunda Guantamo'da savaş esiri olarak tutsak olduğu haberini aldıklarında, annesi Rabiye Kurnaz suçsuz olduğuna inandığı oğlunun peşine düşüyor. Alman vatandaşı

olan oğlu hakkında sorduğu sorulara hükümetten bir cevap alamıyor. Çareyi insan hakları savunucusu olduğunu duyduğu avukat Bernhard Docke'nin kapısını çalmakta buluyor. Bu davadan bir şey çıkmayacağını, çok zor olduğunu düşünen Docke'yi ikna ediyor.

Sonuçta karakter olarak birbirlerinin tersi olan bu ikilinin yılmaz, inatçı mücadeleleri sayesinde dava ABD yüksek mahkemesine kadar gidiyor. Davacı Rabiye Kurnaz, davacı avukatı Bernhard Docke, davalı ABD hükümeti adına ABD Başkanı George Bush! David Goliath'a karşı.

Ama öyle bir David ki Rabiye Kurnaz, tuttuğunu koparıyor! Sonuçta evet, Murat Kurnaz'ı serbest bırakmak zorunda kalıyor ABD devleti!

Dresen'in anlattığı öykü gerçek, yaşanmış bir öykü. Film âdeta belgesel. Fakat bütün zenginliği çelişmeleri, drama, trajedi, komedileri ile hayat dolu bir belgesel. Bir annenin inadına, sevgisine övgü filmi. Gerçek bir kahramanlık filmi. Rabiye Kurnaz sanal değil gerçek bir kahraman.

Meltem Kaptan'ın oyunu nasıl sahici, nasıl inandırıcı, görmek gerek. Meltem Kaptan'ın Rabiye'sini sevmeme imkânı yok.

Berlinale'nin en iyilerindendi "Rabiye Kurnaz Georg Bush'a karşı".

Meltem Kaptan bu yıl erkek kadın ayrımı yapılmaksızın **"en iyi oyuncu"**ya verilen **Gümüş Ayı** ödülünü hakkıyla kazandı.

Laila Stieler de **en iyi senaryo için Gümüş Ayı** ile ödüllendirildi.

Bir kez daha hayatın kendisinin en iyi senaryo yazıcısı olduğunu gördük bu filmde.

Nana

(Endonezya 2022)
103 dak.
Before, Now & Then
Önce, şimdi & sonra
Yönetmen: Kamila Andini
Oyuncular ve rolleri:
Happy Salma (Nana), Laura Basuki (Ino), Arswendy Bening Swara (Mr. Darga), Ibnu Jamil (Raden Icang), Rieke Diah Pitaloka (Ningsih), Chempa Puteri (Genç Dais), Arawinda Kirana (Dais)

"Nana" Endonezya'da 1960'lı yıllarda Suharto darbesi ertesinde eşi darbeciler tarafından kaçırılan, antikomünist bir çetenin elinden babasının kendini feda etmesi sayesinde kurtulan, sonraki dönemde zengin Sudanlı bir iş adamı ile evlenip lüks bir hayat yaşayan, fakat travmaları ile hep geçmişe geri dönen bir kadın. Yönetmen Kamila Andini Endonezya'yı, Endonezya'da tesadüfen hayatta kalan, evlilik sayesinde sınıf değiştiren fakat ev köleliğini de kabul etmeyen, sonunda kadın dayanışmasında kurtuluşu bulan bir kadının öyküsünü anlatıyor. İyi bir oyunculuk, güzel resimler, doğa çekimlerinde mükemmel tablolar üzerinden Avrupa açısından egzotik bir toplumu izliyoruz.

Filme çok şey sıkıştırılmış. Yok âdeta. 1960'lı yıllarda Suharto rejiminin komünistlere yönelik katliamları. Ortamdan yararlanmayı çalışan yerel çeteler. İşkenceler. Kır hayatı. Genç yaşta dul kalan bir genç kadın. Babasının ölümünden kendini sorumlu tutan bir genç kadın. Kaybolan bir bebek. Sınıf atlama. Lüks ama mutsuz bir hayat. Önce erkek egemenliğine teslimiyet. Sonra sessiz başkaldırı. Kadın dayanışması.

Ve geçmişin bir türlü bitmeyen gizemli sorgulanması.

Güzel oyun, güzel resimler ama sonuçta bence olmasa da olur bir film.

Ino rolü için **Laura Basuki**

Enternasyonal Jüri'nin **"en iyi yardımcı oyuncu" için** verdiği **Gümüş ayı** ödülünü aldı.

Everything Will Be Ok

(Fransa/Kamboçya 2022) 98 dak.
Her şey iyi olacak
Animasyon
Yönetmen: Rithy Panh
Senaryo: Rithy Panh, Agnès Sénémaud, Christophe Bataille
Yapımcılar:
Rithy Panh&Sarit Mang

"Her şey iyi olacak" yarışmaya Kamboçya'dan katılan bir animasyon filmi. Tahtadan ve kilden yapılmış figürlerle ve araya sokulan dünya ve Kamboçya'dan savaş, faşizm, mahvedilmiş doğa resimleri ile çizilen bir distopya. İnsanlar birbirini yiyip, dünyayı batırma noktasına geldiklerinde, bir atom savaşı ertesinde hayvanların egemenliği başlıyor. Hayvanlar içinde de öncelikle domuzlar egemen insanlık ertesi dünyaya. Bir yanı ile Orwell'in Hayvan Çiftliği'nde anlattığı dünya. Şimdi iktidarda olan hayvanlar da, insanların egemen olduğu dönemde yapılanların aynısını yapıyor. Filmde verilen mesaj net: İktidar denen şeyin kendisi kötüdür. İktidarı ele geçiren kötülüğü sürdürür. Tabii iktidarın kendisinin kötü olduğu tezinin altı çizilirken araya yerleştirilen Hitler/Stalin/Lenin/Mao/Pol Pot resimleri ile kastedilenin genelde iktidar değil, "otoriter rejimler" olduğunu anlıyoruz! Faşistlerle, komünistlerin aslında aynı olduklarını anlatıyor bize Rithy Panh. Hep aynı, bir yanda "demokrasi", öbür yanda "otoriterizm" öyküsü. Faşizm ile komünizmin eşitlenmesi. Liberal burjuvazinin anlatacak başka bir masalı yok!

Aynı sepete konan faşizm ve komünizm yanında tabii insanlığın yeni teknik ile esir alınması da kötülüğün modern versiyonu olarak teşhir ediliyor. Çözüm de var Rithy Panh'ın filminde: Dünyayı aşk ve doğaya dönüş kurtaracak.

Sonunda her şey çok güzel olacak!

Aslında Pol Pot rejimini komünizm sanan, Hitler ile Stalin'i aynı kefeye koymayı marifet sanan bir Pol Pot rejimi kurbanının travmalarını resme döktüğü bir film "Everything Will Be Ok". Berlinale'nin yarışma bölümünde bence herhâlde estetik değerlerinden dolayı değil, antikomünizm ve animasyon kontenjanından yer aldı. Ama Enternasyonal Jüri **dikkat çekici sanatsal çalışma için** verilen **Gümüş Ayı** ödülünü bu filmin yapımcıları olan **Rithy Panh** ve **Sarit Mang'**a verdi.

Sanırım ancak festivallerde görebilirsiniz. Ama görmeseniz de olur.

Drii Winter

(İsviçre/Almanya 2022) 136 dak.
Üç kış
A Piece of Sky
Yönetmen&Senaryo:
Michael Koch
Oyuncular ve rolleri: Michèle Brand (Anna), Simon Wisler (Marco), Elin Zgraggen, Daniela Barmettler, Josef Aschwanden vd.
Bu vd. içinde de en başta İsviçre'nin doğası var ve film boyunca araya girip olayları yorumlayan bir dağlılar korosu var. Koro olayları tanrısal güç, kader üzerinden açıklıyor.

Marco boğa gibi bir adam. İsviçre'nin bir dağ köyünde köylü Alois'in yanında çalışıyor. Köyün meyhanesinde çalışan, incecik ama boğadan güçlü bir genç kadın, Anna ile

tanışıyor. Anna'nın geçmiş bir evlilikten olan küçük bir kızı var. Julia. Anna ve Marco köydekilerin bütün kuşkularına rağmen evleniyor ve Julia ile birlikte mutlu, ayrılmaz bir üçlü oluşturuyorlar. Birinci kış böyle geçiyor.

Evliliklerinin ikinci yılında bir otomobil kazası ertesinde Marco'nun beyninde bir ur bulunuyor. Marco'nun hastalığı aşma şansı yoktur. Kısa sürede ölüm beklemektedir onun yolunu. Marco'da tavır bozuklukları başlıyor.

Anna ve çocuğa zarar vermemek için çekip gitmek istiyor. Anna Marco'ya "haber vermeden çekip gitme" izni vermiyor. Ona bir çocuğa bakar gibi bakıyor.

Üçüncü kış Marco'nun çekip gitme yılıdır.

"Üç Kış" kendilerini doğanın parçası olarak görüp yaşayan insanların öyküsüdür.

Senaryosu sağlam, estetik değeri yüksek bir filmdir. Filmin kadrosunun büyük bölümü kendilerini oynayan dağ köylüleridir. Bu filme büyük bir sahicilik kazandıran bir faktör, ortalamanın üzerinde bir film olmasıdır. Ticari açıdan büyük iş yapmaz, belki Türkiye'ye gelmez bile. Ama yine de eğer bir türlü karşılaşırsanız seyredin.

Enternasyonal Jüri, Drii Winter'i özel olarak anılmaya değer (**Jüri özel mansiyonu**) bulduğunu açıkladı.

Ve diğer FILMLERDEN

Peter von Kant

(Fransa 2021) 84 dak.
Yönetmen & Senaryo: François Ozon, Rainer Werner Fassbinder'in "Die bitteren Traenen von Petra von Kant" isimli filmine atfen
Oyuncular ve rolleri: Denis Ménochet (Peter von Kant), Isabelle Adjani (Sidonie), Khalil Gharbia (Amir), Hanna Schygulla (Rosemarie), Stéfan Crépon (Karl), Aminthe Audiard (Gabrielle) vd.

"Petra von Kant'ın acılı gözyaşları" Alman yazarı, tiyatro ve sinema oyuncusu, senaristi, yönetmeni, kurgucusu, yapımcısı, 1970'li yıllardaki yeni Alman sinemasının en önemli sanatçılarından biri olan Rainer Werner Fassbinder'in 1972'de yaptığı bir filmin adı. R. W. Fassinder hep birlikte çalıştığı sanatçılarla komün hayatı yaşayan, homoseksüelliğin henüz hâlâ "suç" ve tabu olduğu bir dönemde homoseksüel ilişkilerini de açıkça yaşayan biseksüel bir sanatçı idi. Çoğu melodrama formundaki filmlerinde kapitalist sistemde bireyin çaresizliği ana temalarından biri idi.

"Petra von Kant'ın acılı gözyaşları"nda, soylu bir aileden gelen başarılı modacı Petra von Kant'ın üçlü ilişkisinin öyküsü anlatılır. Kendisine ölesiye âşık, onun her dediğini yapmaya hazır sekreteri Marlene ile ilişkisinde Petra von Kant âdeta bir köle sahibidir. Olasıya acımasız, aşağılayıcı, onunla seksi ona sunulan bir lütuf olarak gören ve gösteren bir ilişkidir bütün film boyunca hemen hiç konuşmayan Marlene ile ilişkisi. Buna karşılık genç manken Karin ile ilişkisinde bu kez ölesiye âşık olan Petra'dır. Karin açısından geçici ve mankenlikte yükselmek için de kullanılan bir ilişkidir Petra ile olan ilişkisi. Karin Petra ile birlikte yaşadığı dönemde de açıktan birçok başka ilişki yaşadıktan sonra, Petra'yı terk edip eşinin yanına döner. Petra, her zaman

yanında olan Marlene'ye rağmen kendini aldatılmış, terk edilmiş, yalnız bırakılmış olarak his eder. Yalnızlığını alkol ile boğmaya çalışır. Sonunda Karin'le olan ilişkisinde esas sorunun ona bir nesneye sahip olma gibi, sahip olma isteği olduğu sonucuna varır. Bunun yanlışlığını görür. Artık geçtir. Kendisi ile hesaplaşmada Marlene ile ilişkisindeki tavrının yanlışlığını da görür. Marlene'den özür diler. Bütün film boyunca hemen hiç konuşmayan Marlene, tek sözcük etmeden evden çıkar, gider.

Ozon, bu filmdeki öyküyü, Peter von Kant olarak adlandırdığı "ünlü sinemacı "ya –aslında R. W. Fassbinder'e— uyarlar. Burada Marlene Karl, Karin ise Amir'dir. Karl kölece âşıktır Peter'e ama Peter'in gözü köle olarak kullandığı sekreteri, hizmetçisi, aşçısı, her şeyi olan Karl'ı görmez. Ünlü bir filminin başoyuncusu Sidonie üzerinden tanıştığı Amir'e vurulur. Ona sinemanın kapılarını açar. Ünlendirir. Peter, Amir açısından geçici bir ilişki, bir araçtır yalnızca. Birlikte yaşadıkları dönemde de, açıktan bir dizi başka ilişki yaşar. Sonunda Peter'in kıskançlık nöbetlerinden bıkan Amir terk eder onu. Alkol ile boğmaya çalışır yalnızlığını. Karl'dan özür dilemeye kalktığında artık geçtir. Tek kelime etmeden çıkar gider Karl.

Ozon, Peter von Kant'ta zor bir işe soyunmuş. R. W. Fassbinder'in bir filminden yola çıkarak onun yakın çalışma arkadaşları ile ilişkilerini, sanatçı kişiliğini, sanat anlayışını, özel hayatındaki zorlukları bir filme sığdırmaya çalışmış. Hemen bütünüyle tek mekânda (Peter von Kant/RWF'in evi/stüdyosu) çekilen film esas olarak diyalog ve oyunculuğa dayanıyor. Denis Menochet'in RWF'i âdeta karikatür hâline getiren aşırı abartılı oyununu sevmedim. Filmde, Petra von Kant'ta Karin'i oynayan Hanna Schygulla'nın Peter von Kant'ın annesi olarak karşımıza çıkması hoştu. Zaman debisi yüksek, tükenmez bir akarsu gibi.

Peter von Kant, bence yalnızca Alman sinemasında R. W. Fasbbinder'i tanıyanlar ve sevenler açısından ilginç bir film.

Yoksa "olmasa de olur"lar kategorisinde.

Rimini

(Almanya /Avusturya/Fransa 2022) 114 dak.
Yönetmen: Ulrich Seidl
Senaryo: Ulrich Seidl, Veronika Franz
Oyuncular ve rolleri: Michael Thomas (Richie Bravo), Tessa Göttlicher (Richie'nin yetişkin kızı Tessa),Hans-Michael Rehberg (Richie'nin babası), Inge Maux (Emmi Fleck), Claudia Martini (Annie), Georg Friedrich (Ewald) vd.

Richie Bravo: Herkesin dilinden düşürmediği romantik aşk şarkılarının tanınan sesi. Gençliğinde belli ki çok genç

kızın rüyasını süslemiş olan bir seks sembolü erkek şarkıcı. Ama artık zamanı geçmiş. 60/70 yaşlarında, saçları iyice seyrelmiş, bira göbeği salmış, konserve müzik eşliğinde sahneye çıkarken, göbeğini korse ile gizlemeye çalışan bir star eskisi.

Rimini: Yaz aylarının iğne atsan yere düşmeyecek bu İtalyan tatil kenti, kışın tam bir hayalet şehir. Kentte yalnızca emekliliğini burada yaşayan yaşlı insanlar ve sokakta, soğuk havada duvar diplerinde ne bekledikleri belli olmayan sığınmacılar var. Bir de günü birliğine otobüs turları ile star eskilerinin ucuz konserlerini izlemeye gelen, çoğu yaşlı kadın turistler var.

Rimini Richie Bravo'nun yaşadığı kent. Hayatını günübirlik otobüs turlarında Rimini'ye gelen yaşlı turist kadınlara geçmişlerini hatırlatan ağdalı aşk şarkılı konserlerle kazanıyor. Bir kazanç kapısı da içi gençlik yıllarının anıları ile dolu villası. Bunu Rimini'ye gelen eski hayranlarına günübirliğine kiralıyor. Bunun dışında jigololuk yapıyor, kimi eski hayranlarına para karşılığı seks hizmeti sunuyor.

Şarkı sözleri yalan, sevişirken söylenen aşk sözleri yalan, sahne ışıkları yalan, müzik konserve yalan, bütün ilişkiler yalan üzerine kurulu. Kış Rimini'sinin kendisi yalan.

Rimini korkunç bir yalnızlık filmi aslında. Ölüme yaklaşıldığında geriye çoktan ölmüş anneye, babaya özlemden başka bir şey kalmıyor. Anne baba sevgisi ve onlara özlemle sığınılan son liman âdeta. Bunu filmin başında Richie Bravo'nun annesinin ölümü üzerine kısa süreliğine Almanya'daki ana baba evine geri dönüşünde görüyoruz.

Ulrich Seidl, geç kapitalist toplumunun "normal" vatan-

daşının yitikliğini, yalnızlığını âdeta bir cerrah titizliğiyle irdeleyen bir sinemacı. Hayata bakışı karamsar. Bu yanıyla moral bozucu bir film Rimini. Fakat sinema dili, oyunculuğu, senaryosu ile Berlinale ortalamasının bir tık üzerinde. Görülebilir.

La Ligne

(Belçika/İsviçre/Fransa 2022)
101 dak.
(Çizgi)
Yönetmen: Ursula Meier
Oyuncular ve rolleri: Stéphanie Blanchoud (Margaret), Valeria Bruni Tedeschi (Christina), Elli Spagnolo (Marion), Dali Benssalah (Hervé), India Hair (Louise), Benjamin Biolay (Julien), Eric Ruf (Serge), Thomas Wiesel (Claudio), Jean-François Stévenin (Fischer), Louis Gence (Youri)

Ursula Maier'in filmi bir arya eşliğinde ağır çekim bir kavga sahnesi ile başlıyor. İki kadın saç saça dövüşüyorlar. Araya kimi erkekler, bir başka kadın giriyor, ayırmaya çalışıyor. Aryanın sonunda kadınlardan biri yerde yatarken, diğeri araya girenler tarafından zorla kapı dışına itiliyor, kamera geri çekildiğinde geri planda sessiz, sakin Alp dağlarını görüyoruz. Ön tarafta dövüşe sahne olan villa tipi evin de yer aldığı bir site.

Dövüşün taraflarından biri 50'li yaşlarında bir konser piyanisti Christina. Diğeri ise onun 30'lu yaşlardaki büyük kızı Margaret.

Filmin akışı içinde Margaret'in bir jazz grubunda şarkıcı olduğunu, gruptakilerden bir erkekle birlikte yaşadığını, annesinin onun yaşam tarzını ve ilişkisini kabullenmediği ve bozmak için elinden gelen her şeyi yaptığını öğreniyoruz. Margaret annesine kızgındır. Şiddet eğilimlidir. Bu yüzden tedavi de görmektedir.

Christina ise yaşlanmayı kabul etmeyen, hep genç sevgili peşinde orta yaşlı bir kadındır. Annesi tarafından yok sayıldığı hissi içinde olan Margaret'le ilişkisinde kendinde en küçük bir suç görmemekte, tersine 'hayatını düzene sokmayı beceremeyen kızına kızmaktadır. Aralarında nefretle bir türlü açıkça ifade edilmeyen sevginin iç içe geçtiği bir ilişki vardır. Ana kız ilişkilerinde sıkça gözlemlediğim bir ilişki bu. Biraz da aile içinde iktidar mücadelesinin bir ifadesidir.

Film ismini baştaki dövüş sahnesi ertesinde Margaret'e mahkemede verilen cezadan alıyor. Margaret annesinin evi ve annesi ile arasına en az 100 metre mesafe koyacaktır. 100 metrelik "Çizgi"nin aşılması hâlinde hapis cezası beklemektedir onu.

Margaret evin etrafına çapı 100 metrelik bir daire çizer. Bu çizginin dışında buluşur küçük kız kardeşi ile ona müzik dersleri verir.

Absurd bir durumdur yaşanan. Ne seninle, ne sensiz durumu.

Çizgi tam bir oyuncu filmi. Stéphanie Blanchoud ve Valeria Bruni Tedeschi'nin mükemmel oyunu ile keyifle seyredilir hâle geliyor.

Yoksa olmasa da olur!

Yin Ru Chen Yan

(Çin Halk Cumhuriyeti 2022)
133 dak.
Return to Dust
Toprağa Dönüş
Yönetmen&Senaryo&Kurgu: Li Ruijun
Oyuncular ve roleri: Wu Renlin (Youtie Ma), Hai Qing (Guiying Cao) vd.

Çin'in yoksul kırlık bölgesi. Bir yoksul köylü ailesinin utangaç, sessiz evlenmemiş ferdi Youtie Ma. Aile ve aile birlikte köy komitesi, ona eş arıyor. Guiying Cao ayağı aksak, kısır, Çin kırı şartlarında evde "kalmış", "yaşı geçmiş" bir köylü kadın. Köyün en alttakileri bunlar. Hayatları aşağılanma, alay edilme, horlanma ile geçen iki insan, iki kader arkadaşı olarak evleniyorlar. "Toprağa Dönüş"te bu iki insanın birbirleri ile dayanışma içinde nasıl çalıştıklarını, birbirlerine nasıl destek olduklarını, birbirlerini nasıl tamamladıklarını, birbirlerine sevgiyi nasıl geliştirdiklerini görüyoruz.

Birçok kez, köyün en yoksulları olarak emekleriyle kurdukları hayatın, topraklarının, evle-

rinin zengin köylüler tarafından ellerinden alınması, kentin kıra gelmesi ile nasıl altüst olduğunu, nasıl hep yeniden başlamak zorunda kaldıklarını, fakat yılmadıklarını görüyoruz. Toprağa dönene kadar geçirilen zamanda emek ve sevgi dışında her şeyin önemsiz, geçici olduğunu anlatıyor bize Li Ruijun. " Toprağa Dönüş" ortalamanın üzerinde bir film. Fakat festivaller sınırları dışına zor çıkar. Eğer imkân çıkarsa izleyin derim.

AEIOU

Das schnelle Alphabet der Liebe (Almanya/Fransa 2022) 104 dak.
Aşkın Hızlı Alfabesi
Yönetmen&Senaryo: Nicolette Krebitz
Oyuncular ve rolleri: Sophie Rois (Anna), Udo Kier (Michel), Milan Herms (Adrian), Nicolas Bridet (komiser Gregori), vd.

Anna 60 yaşlarında yalnız yaşayan bir tiyatro/sinema oyuncusu. Bu yaşlarda rol bulmak zor. Oturduğu apartman dairesinin bir odasında diksiyon dersleri vererek sürdürüyor hayatını. Altındaki dairede kendisi gibi yalnız yaşayan Michel en yakın dostu, arkadaşı, sır yoldaşı.

Bir gün yolda giderken genç bir kapkaççı çantasını çalıyor.

Bir gün kapısı konuşma özrünün giderilmesi için yaşadığı yetimhane kurumu tarafından gönderilen bir 17 yaşında bir genç (Adrian) tarafından çalınıyor. Bu genç Anna'nın çantasını çalan hırsızdır.

Anna hırsızı tanıyor, fakat belli etmiyor. Birlikte gencin konuşma özrünü aşmak için çalışmaya başlıyorlar.

Genç hırsız ile yaşlı kadın arasında başlayan ilişki giderek aşk ilişkisine dönüşüyor.

Dışarıdan bakıldığında çılgın, imkânsız bir aşk bu.

Nicolette Krebitz yalnızca bilgisayar dilinin sesli harflerinden oluşan Alfabesi'nde "neden olmasın" diye soruyor, sorduruyor.

Bu yılki Berlinale'de dikkatimi çeken bir şey de anlatılan aşk öykülerinde artık çoğunlukla genç-güzel insanlardan çok, 50-60 yaşlarındaki insanların öykülerinin anlatılması oldu. AEIOU bunun bir örneği.

Neşeli, güzel bir aşk filmi AEIOU.

Özellikle Sophie Rois'un güzel oyunuyla seyri kolay bir film. 72. Berlinale ortalamasının bir tık üzerinde.

Les passagers de la nuit

(Fransa 2022) 111 dak.
Gece Yolcuları
Yönetmen: Mikhaël Hers
Senaryo: Mikhaël Hers, Maud Ameline, Mariette Désert
Oyuncular ve rolleri: Charlotte Gainsbourg (Élisabeth), Quito Rayon-Richter (Matthias), Noée Abita (Talulah), Megan Northam (Judith), Thibault Vinçon (Hugo), Emmanuelle Béart (Vanda Dorval), Laurent Poitrenaux (Manuel Agostini), Didier Sandre (Jean), Lilith Grasmug (Leïla), Calixte Broisin-Doutaz (Carlos) vd.

Yaz 1981. Paris. Sokaklar insan dolu. İnsanlar coşku içinde sosyalist partinin seçim zaferini kutluyorlar. Hava iyimserlik ve beklenti dolu. Eşi tarafından 15 yaşındaki oğlu ve 20 yaşındaki kızı ile birlikte aldatılmış ve terkedilmiş, 50'lili yaşların başlarındaki Elizabeth için değişen bir şey yok. O yine yalnız, yine hüzünlü.

Hayatını ev kadınlığı ile geçirmiş 50'li yaşlarının başında bir kadın için yeni bir hayat kurmak zor. Önce iş bulunması gerek. Bütün cesaretini toplayıp, sürekli dinlediği değişik nedenlerle gece uyuyamayanlar için, "gece yolcuları" için yapılan bir radyo programına, moderatöre yardımcı olarak çalışmak için müracaat eder. Kabul edilir. Artık geceleri programa canlı yayında katılmak isteyenlerin telefonuna çıkıp, ilk elemeyi yapan yardımcıdır. Ek iş olarak da gündüz bir kütüphanede kısa süreli bir iş bulur. Kendinden genç bir erkekle tanışır kütüphanede. Onunla sevgili olurlar. İnanılmaz bir şeydir bu Elizabeth için. Hayatı değişmektedir.

Bir gece, gece yolcuları prog-

ramına canlı yayında radyo binasına gelerek doğrudan katılan, Paris'e ilk kez gelen, evsiz, ana-babasız, işsiz, Junkie bir genç kızla, Talulah'la tanışır. Ona kalbini ve evini açar. Onu uyuşturucu çevresinden çekip çıkarmayı görev edinir kendine. Talulah âdeta Elizabeth'in yeni hayatına başlamak için adım atmaya cesaret edemediği dönemdeki hâlidir. Hüzünlü, umutsuz, görünürde çaresizdir. Bir yandan kendini ailenin bir parçası olarak kabullenmeye hazır insanların varlığı sevindirir onu. Fakat diğer yandan bağımlılık onu hep yeniden kendine çekmekte, Talulah da bu yüzden parçası olmak istediği aileyi dağıtmak korkusu ile yaşamaktadır.

Sonunda günün birinde geldiği gibi, kaybolur gider Talulah.

Yaptığı işe sevgi, çocuklarına sevgi, genç sevgilisine sevgi, insanlara sevgi Elizaseth için "gece yolculuğunun" sonudur. Tabii radyodaki program sürmektedir, sürecektir. Talulah gibi o kadar çok gece yolcusu vardır ki.

Küçük, sevimli, hüzünlü ama aynı zamanda umut dolu, hayatınızı kendiniz yaparsınız, yeter ki isteyin, hayatı sevin diyen bir Fransız filmi "Leas passagers de la nuit". Fransız filmlerini seviyorsanız, görün derim.

Un été comme ça

(Kanada 2022) 137 dak.
Öylesine bir yaz
Yönetmen&Senaryo: Denis Côté
Oyuncular ve rolleri: Larissa Corriveau (Léonie), Aude Mathieu (Geisha), Laure Giappiconi, (Eugénie), Anne Ratte Polle (Octavia), Samir Guesmi (Sami), Josée Deschênes (Diane), Marie-Claude Guérin (Mathilde) vd.

Göl kenarında, devasa bir bahçe içinde bir villa. Üç hiperseksüel kadın. Leonie, Eugénie ve Geisha. Kendi istekleri ile bu villada 26 gün süren bir programa katılıyorlar. Bir seks terapistinin süpervizyonluğunu yaptığı erkek bir sosyal işçi ile birlikte yaşıyorlar, durumları hakkında sohbet ediyor, arada masturbasyonla, seks oyuncakları ile kendilerini tatmin ediyorlar. Aşırı seks isteğinin bir hastalık olmadığı temel düşüncesi temelinde yapılan bir araştırmanın denekleri. Anlattıkları, rüyaları, seksüel fantezileri araştırmanın parçasıdır. 26 gün sonrasında herkes mutlu, hayatına geri dönüyor.

Böyle bir film "öylesine bir yaz".

Filmi seyrettiğimde, anlatacak öyküsü kalmamış Batının diye düşündüm. Eskiden olsa, hiç olmadı "tabu yıkıcı" filan derdik, skandal filan olurdu. Hiper seksüalite üzerine konuşmanın yolu açılırdı vb. Şimdi internet çağında o da yok. Öyleyse nedir bu film? Lüks. Hem de Berlinale de! Yönetmenin adı Denis Côté olmasa kimsenin farkında olmayacağı bir film.

Gelirse uzak durun derim. Hayatınızdan iki saatten fazla zaman çalınmamış olur.

Leonora addio

(Italya 2021) 90 dak.
Elveda Leonora
Yönetmen& Senaryo:
Paolo Taviani
Oyuncular ve rolleri: Fabrizio Ferracane (Agrigento Belediye Meclisi üyesi), Matteo Pittiruti (Bastianeddu), Dania Marino (Betty), Dora Becker (Betty'nin rakibi) Claudio Bigagli (Vescovo) vd.

Vittorio ve Paolo Taviani kardeşler, çağdaş İtalyan sinemasının adları hep birlikte anılan devleri. Hemen bütün filmlerini birlikte yaptılar. 2018'de Vittorio'nun ölümüyle sonlandı bu üretici sanatçı birliği. Yaşı iyice ilerlemiş olan Paolo'nun ne yapacağı, Vittorio'suz sinema olmaz deyip kenara mı çekileceği sinemasever çevrelerde konuşuluyordu. Vittorio'nun ölümünden

üç yıl sonra bu sorunun cevabı Paolo Taviani'nin "Elveda Leonora" isimli filmi ile geldi.

Paolo Taviani, stili, sinema dili, esprisi ile yeni bir Taviani kardeşler filmi sunuyor bize. Vittorio'suz ama Vittorio'nun da var olduğu bir film "Elveda Leonora".

Taviani kardeşlerin yapıtları içinde İtalyan yazar Luigi Pirandello önemli yer tutan bir isim. 1984 ve 1998'de yaptıkları iki film Pirandello'nun oyunlarından uyarlama. ("Kaos" ve "Gülüyorsun") .

Paolo Taviani "Elveda Leonora"da bu kez Pirandello'nun bizzat kendisini, onun cesedinin trajikomik öyküsünü anlatıyor. Bunu yaparken Taviani'lerin hep yaptıkları gibi aynı zamanda İtalyan toplumunu anlatıyor. "Elveda Leonora" sonda anlatılan kısa Pirandello öykü uyarlaması dışında siyah beyaz ve siyah beyazın her zaman olduğu gibi mükemmel kullanıldığı bir film.

Luigi Pirandello İtalya'da faşizmin iktidarda olduğu 1934'te Nobel edebiyat ödülünü kazanıyor. Yaptığı teşekkür konuşmasından belgesel bölümler var. Ölümü hâlinde yakılmasını, küllerinin Sicilya'ya gömülmesini istiyor. 1936'da öldüğünde, faşist iktidar hem Nobel ödüllü Pirandello'ya sahip çıkma, hem de fakat onun mezarının antifaşist gösterilerin bir mekânı hâline gelme ihtimalini dışlamak için, külleri Roma'da sessiz sedasız bir hükümet binasının duvarına, üzerinde Pirandello isminin kazındığı bir taş ardına "gömülüyor."

1946'da, faşist iktidar yıkıldıktan sonra Pirandello'nun külleri kültür bürokrasisinin bir yüksek memurunun gözetiminde bulunduğu yerden alınıp, Sicilya'da bir mezarlığa taşınıyor. Bu taşınma işi bölümü kendi başına ayrı bir film âdeta. Alınan karar aynı zamanda Pirandello'yu anan ve anımsatan bir yontunun yapılması ve mezarın anıt mezar hâline getirilmesidir.

İtalyan bürokrasisi sayesinde bu yontunun yapılması, Sicilya'da anıt mezarın yapılması, kurdele kesip törenle açılması 15 yıl sürüyor!

Bu arada tabii kadın erkek ilişkileri, kıskançlıklar, Pirandello'nun mirasçılarının absürt kavgaları, siyasetçilerin Pirandello kavgaları vb. ni görüyoruz filmde. Tam Taviani kardeşlere ya da Pirandello' ya uygun bir absürt öyküler çeşitlemesi!

Film bitiyor, daha doğrusu tam film bitti dediğinizde, birden renkli bir kısa film çıkıyor karşınıza. Bir Pirandello kısa öykü uyarlaması. ABD'ye göçen bir İtalyan genç adamın öyküsüdür. İki küçük kız kavga ediyorlar. Küçük kızın birinin elinde daha önce kavga ettikleri alandan geçen bir at arabasının tekerleğinden düşen bir çivi vardır. Kavgayı tesadüfen orda bulanan göçmen İtalyan genç izlemektedir. Kavgacıları ayırmak için araya girer. Kızın elinden aldığı çivi kavga itiş kakışta yanlışlıkla kavgacılardan birinin göğsüne saplanır. Kız ölür. Erkek çocuk cinayetten yargılanır. Savunması ilginçtir. Aslında her şey öyle olmak zorunda olduğu için olmuştur. Hiçbir şey tesadüf değildir. Kızlar bilinçli olarak kavga etmişlerdir. Cinayet aleti çivinin o gün orda düşmüş olması tesadüf değildir. Oğlanın kavgayı ayırmak istemesi, hepsi bilinçli tercihlerin sonucudur. Tesadüfler acaba bilmediğimiz birilerinin bilinçli tercihleri olabilir mi? Yoksa tesadüfler de basitçe tesadüf müdürler?

Paolo Taviani Pirandello'nun bu sorusuyla bitiriyor "Elveda Leonora"yı.

Elveda Leonora bu yılki Berlinale filmleri içinde en sevdiğim filmlerden biri oldu. Keyifle seyredebilirsiniz.

11 Haziran 2022 ■

“Rüzgârı Dizginleyen Çocuk” hakkında

■ **AKMAN GEDİK**

Malawi yapımı, 2019 yılında çekilmiş bir film bu.

Orijinal ismi: The Boy Who Harnessed the Wind

Almanca: Der Junge, der den Wind einfing

Türkçe: “Rüzgârı Dizginleyen Çocuk”

On üç yaşındaki William, Malawi’de kentlere uzak Masitala köyünde yaşamaktadır. Babasının maddi durumu iyi değildir. Okul müdürü, okul taksitlerini ödeyemediği için William’ın okulla ilişiğini keser. William, idealist bir çocuk, bu duruma çok üzülür. Babasına durumu anlatır. Babası ise mevsimin kurak geçtiğini, paralarının olmadığını, bu sebeple okul taksitlerini ödemeye gücünün olmadığını belirtir. William’ın gözleri dolar, çünkü o okumak istemektedir. Kendinden büyük bir ablası vardır, onun da üniversiteye gitmesi gerekir. Parasızlık yüzünden evde yaşamaktadır. Bu arada köye gelen fen bilgisi öğretmeni, William’ın ablasına âşık olur. Bir gece yarısı William, köy meydanında arkadaşlarından ayrılıp eve gitmek isterken evlerinin yakınında fen bilgisi öğretmenini ablasıyla öpüşürken görür. Öğretmenden sabahleyin okulun kütüphanesine girmesine göz yummasını ister. Öğretmen, “Neden yardım edeyim sana?” diye sorar. William, öğretmenine, iyi sır sakladığını, öğretmenin ablasıyla olan ilişkisinden haberdar olduğunu söyler. Öğretmen, istemeyerek de olsa William’la okulun kütüphanesine gider. Kütüphanenin bayan müdüründen William’a yardımcı olmasını ister. Kütüphanenin kadın müdürü mırın kırın etse de bunu kabul eder.

Öğrenmeye meraklı olan William rüzgâr enerjisiyle ilgili kitapları okur. Her geçen gün bu konudaki bilgisine bilgi katmaktadır.

Günlerden bir gün bir hükümet yetkilisi köylerine uğrar. Köylüler kabile şefine gidip, “Yaşadığımız sorunları, içinde bulunduğumuz durumu yetkiliye bildir!” derler.

Kabile şefi, kendisine söz hakkı tanındığında, mikrofonda hükümetin tarım politikalarını eleştirir. Tabii bu oradaki yetkilinin hoşuna gitmez. Korumalar kabile şefini hemen oradan uzaklaştırırlar, sahnenin arkasına götürüp öldüresiye döverler. William ve kabile şefinin torunu bu durumu görürler. Kabile şefini köylüler evine taşır, yatağa yatırırlar. Hükûmetin tarıma yönelik politikası da iflas etmiştir. Kabile şefi yatağında ölümle pençeleşmektedir. Her geçen gün köylülerin umudu tükenmektedir. Yağmur yağmamış, toprak susuzluktan çatlamıştır. William, öğretmenden bisikletinin dinamosunu istemesini, rüzgâr enerjisiyle su getirebileceğini söyler ablasına. Ablası sabahleyin bisiklet dinamosunu getirir, William’ın yatağının ucuna bırakır, öğretmenle kaçar. Annesinin ağlamaları evin içini doldurur. Bu arada kabile şefi ölür. Beklenen yağmur yağmaz bir türlü. Toprakta yarıklar daha bir büyür. Umutsuzluk, hırsızlık doruklardadır. Gençlerin çoğu köyü terk eder. William birkaçına fikrini açıklar, gençler ona inanmazlar. William, bisiklet dinamosu, bir de buldukları eski bir aküyle deney yapar. Dönen pervaneyle elektrik üretir. “Bunun daha büyüğünü yapmalıyız” der. Bir bisiklete ihtiyaçları vardır. Düşüncelerini babasına anlatır. Babası bunlara şiddetle karşı çıkar, hatta tokatlar William’ı. Babası bundan böyle saçma fikirlerinden vazgeçmesini söyler, “Yarından tezi yok, benimle tarlaya gelip toprağı kazmalısın!” der. Ertesi gün tarlaya giderler, William’ın aklında tek bir şey vardır; rüzgâr enerjisi... Köy giderek insansızlaşmaktadır. William’ın annesi ağlayarak kocasına, “Daha ne kadar kaybedeceğiz?” der. Kızının kaçtığını, köyün boşaldığını, daha neyi beklediğini sorar. Baba çaresiz bisikleti William’a verir. Köydekilerin yardımıyla William rüzgâr enerjisi ile kuyudan su çıkarmayı başarır...

İdeali gerçekleşmiştir artık.

Çok sevinir. Sevincini arkadaşlarına sarılarak gösterir. Babası da ona güvenmektedir artık.

Sevinç gözyaşlarını akıtırlar. ■

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

MÜZİK YASAĞI... KÜRTÇE YASAĞI... RENK YASAĞI... BASIN AÇIKLAMASI YAPMA YASAĞI... YÜRÜYÜŞ YAPMA YASAĞI... GREV YAPMA YASAĞI... GÖRÜŞ YASAĞI... AVUKAT YASAĞI... FESTİVAL YASAĞI... GAZETECİLİK YAPMA YASAĞI... ENFLASYON RAKAMLARINI YAYINLAMA YASAĞI... İKTİDAR YASAKLARA HERGÜN YENİLERİNİ EKLİYOR!
"SOSYAL MEDYA YASASI" DA YENİ YASAKLARLA YOLDA!!!

Komünist sanatçı/savaşçı Yılmaz Güney'in siyasi görüşlerinin özünün kavranmasına yardımcı olacak bir kitap... Okuyun!

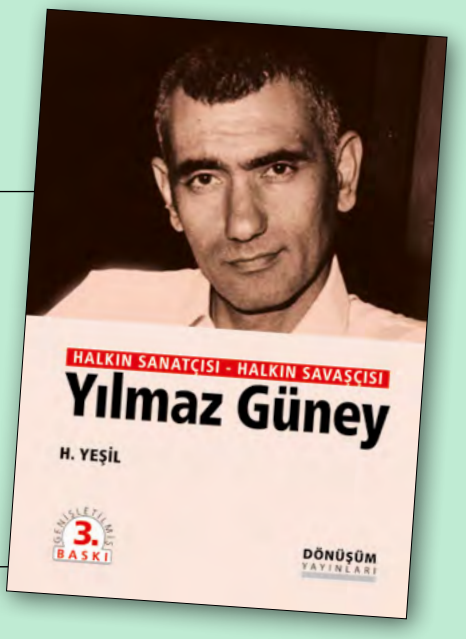

"O'nun sanatı, özel olarak da sinema sanatı üzerine bir dizi kitap, makale yayımlanmıştır. Fakat ne yazık ki, O'nun sanatının, O'nun sinemasının ruhu, asıl içeriği olan ideolojik-siyasi görüşleri noktasında önemli bir boşluk vardır ve bu boşluk bugüne kadar doldurulamamıştır. Durumun böyle olması, bir dizi Yılmaz Güney "hayranı" ve "eleştirmenleri"nin, O'nun sanatını siyasetinden, her şeyden üstün tuttuğu dünya görüşünden kopartarak, bir "sanatçı Yılmaz Güney" tablosu yaratmalarını kolaylaştırmıştır. Yılmaz Güney'in bu türden bir tablosu, gerçek Yılmaz Güney'in değil, burjuva, küçük-burjuva "hayranlarının" ya da "eleştirmenlerinin" kendi çizmek istedikleri tablo olabilir. Kitapçığımızın temel amacı gerçek bir Yılmaz Güney tablosu çıkartmaya hizmet etmektedir." (Sunu'dan)

İSTEME ADRESLERİ

GÜNEY Kültür · Sanat · Edebiyat Dergisi

Sultaniye Mah., 625. Sokak, No:7/1,
Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0212 - 251 11 91

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Posta: guneykultur@gmail.com

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mah., Terkos Çıkmazı,
Terkos Han No: 1/42,
Beyoğlu/İstanbul
Tel.: 0530 - 973 73 95
İnternet www.interyayinlari.com
E-Posta: donusumyayinlari@gmail.com

Kitabı aşağıda yer alan kitabevleri sitelerinden de sipariş edebilirsiniz.

www.dr.com.tr
www.kirmizikedi.com
www.babil.com
www.emekkitap.com

Şimdi Avusturya'da!

AVUSTURYA SATIŞ NOKTALARI

GRAZ
Press & Books
Hauptbahnhof
Europaplatz 4, Top 10+11
A 8020 Graz

INNSBRUCK
Press & Books
Innsbruck, Hauptbahnhof
Südtirolerplatz 3-5
A 6020 Innsbruck

KLAGENFURT
Press & Books
Klagenfurt, Hauptbahnhof
Walter v. d. Vogelweide-Platz 1
A 9020 Klagenfurt

LİNZ
Press & Books
Linz, Hauptbahnhof
Bahnhofsplatz 3-6 / Top 16
A 4020 Linz

SALZBURG
Press & Books
Salzburg, Hauptbahnhof
Südtirolerplatz 1 / Top 11
A 5020 Salzburg

ST. PÖLTEN
Press & Books
St. Pölten, Hauptbahnhof
Bahnhofsplatz 1 / Top 5
A 3100 St. Pölten

WELS
Press & Books
Wels, Hauptbahnhof
Bahnhofsstraße 31 / Top 2
A 4601 Wels

WIEN HAUPTBAHNHOF
Press & Books
Wien, Hauptbahnhof
Am Hauptbahnhof 1/EG 126 01
A 1100 Wien

WIEN WESTBAHNHOF
Press & Books
Wien, Westbahnhof
Europaplatz 1
A 1150 Wien

Zaha Hadid, Pekin Havalimanı, 2019